

KULTURA FIZYCZNA XV

NR 4

RADA NAUKOWA

Ryszard ASIENKIEWICZ (Uniwersytet Zielonogórski)
Miroslav BOBRIK (Słowacki Uniwersytet Techniczny w Bratysławie)
Valentin CONSTANTINOV (Uniwersytet Państwowy Tiraspol z siedzibą
w Kiszyniowie)
Tomáš DOHNAL (Uniwersytet Techniczny w Libercu)
Karol FEČ (Uniwersytet Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach)
Elena GODINA (Rosyjski Państwowy Uniwersytet Wychowania Fizycznego, Sportu
i Turystyki)
Karol GÖRNER (Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy)
Wiktor Władimirowicz GRIGORIEWICZ (Grodzieński Państwowy Uniwersytet
Medyczny)
Michal JIŘÍ (Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy)
Tomasz JUREK (Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu. Zamiejscowy
Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp.)
Jerzy KOSIEWICZ (Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie)
Jurij LIANNOJ (Sumski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Antona Makarenki)
Wojciech LIPONSKI (Uniwersytet Szczeciński)
Andrzej MALINOWSKI (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
Veaceslav MANOLACHI (Państwowy Uniwersytet Wychowania Fizycznego i Sportu
w Kiszyniowie)
Josef OBORNÝ (Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie)
Andrzej PAWLUCKI (Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu)
Jurij PELEKH (Równieński Państwowy Humanistyczny Uniwersytet)
Joanna RODZIEWICZ-GRUHN (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie)
Anatolij TSOS (Wschodnioeuropejski Państwowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki
w Łucku)
Marek WAIC (Uniwersytet Karola w Pradze)
Barbara WOYNAROWSKA (Uniwersytet Warszawski)

LISTA RECENZENTÓW

prof. dr hab. Wojciech CYNARSKI; dr hab. prof. US Jerzy EIDER; dr hab. prof. AWF
Krystyna GÓRNA; prof. dr hab. Tomasz JUREK; dr hab. Katarzyna KOTARSKA;
dr hab. prof. UR Paweł KRÓL; prof. dr hab. Leonard NOWAK; dr hab. Maria NOWAK;
dr hab. prof. UwB Artur PASKO; dr hab. prof. AWF Bożena OSTROWSKA;
prof. dr hab. Wiesław SIWIŃSKI; dr hab. prof. UMCS Dariusz ŚLAPEK; prof. dr hab.
Krzysztof A. SOBIECH; prof. dr hab. Włodzimierz STĘPIŃSKI; dr hab. prof. US
Renata URBAN; dr hab. prof. OSW Jerzy URNIAŻ; prof. dr hab. Stanisław
ZABORNIAK

Nadesłane do redakcji artykuły są oceniane anonimowo przez dwóch Recenzentów

PRACE NAUKOWE
AKADEMII IM. JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE

KULTURA FIZYCZNA

TOM XV

NR 4

Częstochowa 2016

Redaktor Naczelny
Eligiusz MAŁOLEPSZY

Redaktor Naczelny Wydawnictwa
Andrzej MISZCZAK

Redaktorzy naukowi
Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA,
Joanna RODZIEWICZ-GRUHN

Korekta i redakcja techniczna
Piotr GOSPODAREK

Sekretarz redakcji
Arkadiusz PŁOMIŃSKI

Projekt okładki
Sławomir SADOWSKI

Redaktor statystyczny
Paulina UCIEKLAK-JEŻ

Redaktorzy językowi
Dariusz JAWORSKI, Andrzej WĄTROBA

PISMO RECENZOWANE

Pierwotną wersją periodyku jest publikacja papierowa

Strona internetowa czasopisma
<http://www.wp.ajd.czyst.pl/kultura-fizyczna>

Czasopismo indeksowane w bazach:
Agro, BazHum (Baza Czasopism Humanistycznych i Społecznych),
CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities),
ERIH PLUS (The European Index for the Humanities and the Social Sciences),
Index Copernicus (IC Journals Master List), PBN (Polska Bibliografia Naukowa)

© Copyright by Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Częstochowa 2016

ISSN 1895-8680

(poprzedni ISSN dla tytułu „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej
w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 1505-4241)

Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego
Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
42-200 Częstochowa, ul. Waszyngtona 4/8
tel. (34) 378-43-29, faks (34) 378-43-19
www.ajd.czyst.pl
e-mail: wydawnictwo@ajd.czyst.pl

SPIS TREŚCI

CONTENTS

Wstęp	9
CZĘŚĆ I	
DZIEJE KULTURY FIZYCZNEJ I TURYSTYKI W POLSCE I NA ŚWIECIE	
Wojciech LIPONSKI	
Nieobecność sportu i olimpizmu w historiografii uniwersalnej	13
Absence of Sport and Olympism in Universal Historiography (Abstract)	33
Tomasz RĘGWELSKI, Ewa ROSZKOWSKA	
Wspinaczka sportowa konkurencją olimpijską? Śladami starań o miejsce w programie igrzysk	35
Sport Climbing, the Olympic's Discipline? Following the Attempts of Place in the Olympic's Game Program (Abstract)	49
Renata URBAN	
Recreational and Sports Activity of Prison Workers in Poland in the Interwar Period	51
Działalność rekreacyjna i sportowa pracowników więziennictwa polskiego w okresie międzywojennym (Streszczenie)	68
Leonard NOWAK, Maria Alicja NOWAK	
Timeline of the Summer World Polonia Games (1934–2015)	69
Kalendarium Letnich Światowych Igrzysk Polonijnych (1934–2015) (Streszczenie)	86
Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA	
„Przegląd Sportowy” jako informator i propagator sportu kobiet w Polsce w roku wybuchu II wojny światowej (1939 r.)	89
“Przegląd Sportowy” [“Sports Review”] as a Communicator and Promoter of Women’s Sport in Poland in the Year of the Outbreak of World War II (1939) (Abstract)	110
Ryszard WRYK	
Przygotowania polskich sportowców do startu w igrzyskach olimpijskich 1940 roku	111
Preparations of Polish Athletes for the Olympic Games in 1940 (Abstract)	119

Leon RAK

- Skiing, Mountaineering and Mountain Tourism Practiced by the Soldiers of the Polish 2nd Rifle Division during the Internment in Switzerland between 1940–1945 121
- Narciarstwo, alpinizm i turystyka górską uprawiane przez żołnierzy 2 Dywizji Strzelców Pieszych internowanych w Szwajcarii w latach 1940–1945 (Streszczenie) .. 131

Arkadiusz PŁOMIŃSKI, Daniel BAKOTA

- Uczestnictwo zawodników Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w letnich igrzyskach olimpijskich w latach 1976–1988 133
- Participation of Competitors of Association of Rural Sports Teams in Summer Olympic Games in the Years 1976–1988 (Abstract) 144

CZĘŚĆ II

TEORIA I METODYKA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I SPORTU

Danuta UMIASTOWSKA, Agata GDANIEC

- Zjawisko wypalenia zawodowego wśród nauczycieli wychowania fizycznego 147
- The Phenomenon of Burnout among Teachers of Physical Education (Abstract) 156

Katarzyna SYGIT

- Principles of Nutrition in Sports Training and Health Training 157
- Zasady żywienia w treningu sportowym i zdrowotnym (Streszczenie) 167

Błażej CIEŚLIK, Tomasz RUTKOWSKI, Tomasz KULIGOWSKI

- Wpływ 8-tygodniowego treningu według metodyki CrossFit® na skład ciała osób nietreningujących 169
- The Effect of 8-week CrossFit®-based Training on Body Composition in Healthy Adults (Abstract) 179

CZĘŚĆ III

UWARUNKOWANIA ZDROWIA, POSTAWY PROZDROWOTNE, JAKOŚĆ ŻYCIA

Svatava NOVÁKOVÁ, Marie BLAHUTKOVÁ,

Marta MUCHOVÁ, Hana LEPKOVÁ

- Influence of Physical Activities on Stress Reduction Third Age University Students 183
- Wpływ aktywności ruchowej na obniżanie stresu u studentów Uniwersytetu Trzeciego Wieku (Streszczenie) 193

CZĘŚĆ V

BIOGRAMY, DYSKUSJE, POLEMIKI, RECENZJE, PRZEGLĄD WYDAWNICTW,
SPRAWOZDANIA

Tomasz SAHAJ

Recenzja monografii wieloautorskiej pod redakcją naukową Jerzego
Kosiewicza, Eligiusza Małolepszego i Teresy Drozdek-Małolepszej:
Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki, Częstochowa 2016,
ss. 324 197

Mateusz ROZMIAREK, Ewa MALCHROWICZ-MOŚKO,
Joanna ŚRUBARCZYK

Sprawozdanie z XXIII Międzynarodowego Seminarium Studiów
Olimpijskich dla Studentów Podyplomowych, 1–30 września 2016 r.
(Olimpia – Grecja) 205

WSTĘP

Od 2016 r. czasopismo „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” ukazuje się jako kwartalnik. W bieżącym roku wydajemy kolejny, czwarty numer periodyku. Zostały w nim zaprezentowane prace Autorów z różnych ośrodków naukowych w Polsce i za granicą.

Część I – *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce i na świecie* – odnosi się do następującej tematyki:

- nieobecność sportu i olimpizmu w historiografii uniwersalnej,
- wspinaczka sportowa jako konkurencja olimpijska (starania o miejsce w programie igrzysk),
- działalność rekreacyjna i sportowa pracowników więziennictwa polskiego w okresie międzywojennym,
- letnie Światowe Igrzyska Polonijne (1934–2015),
- „Przegląd Sportowy” jako informator i propagator sportu kobiet w Polsce w roku wybuchu II wojny światowej (1939 r.),
- przygotowania polskich sportowców do startu w igrzyskach olimpijskich 1940 r.,
- narciarstwo, alpinizm i turystyka górską uprawiane przez żołnierzy 2 Dywizji Strzelców Pieszych internowanych w Szwajcarii w latach 1940–1945,
- uczestnictwo zawodników Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w letnich igrzyskach olimpijskich w latach 1976–1988.

Część II czasopisma obejmuje problematykę teorii i metodyki wychowania fizycznego i sportu. W tej części zaprezentowane zostały trzy prace, dotyczące:

- zjawiska wypalenia zawodowego wśród nauczycieli wychowania fizycznego,
- zasad żywienia w treningu sportowym i zdrowotnym,
- wpływu 8-tygodniowego treningu według metodyki CrossFit® na skład ciała osób nietreningujących.

W części III – *Uwarunkowania zdrowia, postawy prozdrowotne, jakość życia* – została ukazana praca, dotycząca wpływu aktywności ruchowej na obniżanie stresu u studentów Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

W końcowej części – pt. *Biogramy, dyskusje, polemiki, recenzje, przegląd wydawnictw, sprawozdania* – została zamieszczona recenzja dra hab. prof. AWF

Tomasza Sahaja monografii naukowej *Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki*, pod redakcją naukową prof. dra hab. Jerzego Kosiewicza, dra hab. prof. AJD Eligiusza Małolepszego i dr Teresy Drozdek-Małolepszej. Zawarto w niej również sprawozdanie z XXIII Międzynarodowego Seminarium Studiów Olimpijskich dla Studentów Podyplomowych, zorganizowanego we wrześniu 2016 r. w Olimpii (Grecja).

Pragnę złożyć serdeczne podziękowania Recenzentom za cenne i życzliwe uwagi, podnoszące wartość niniejszego periodyku. Dziękuję za współpracę Autorom publikacji zamieszczonych w czasopiśmie naukowym. Jednocześnie wyrażam nadzieję, że liczba Osób zainteresowanych publikowaniem własnych osiągnięć naukowych w kolejnych wydaniach czasopisma „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” się poszerzy.

Eligiusz Małolepszy

CZĘŚĆ I
DZIEJE KULTURY FIZYCZNEJ I TURYSTYKI
W POLSCE I NA ŚWIECIE

Wojciech LIPONSKI*

Nieobecność sportu i olimpizmu w historiografii uniwersalnej

Streszczenie

Od czasu publikacji dzieła Josepha Strutta *Sporty i rozrywki ludu angielskiego* historiografia sportu poczyniła zaskakujące postępy, szczególnie dostrzegalne w ostatnich dziesięcioleciach. Zastniały tysiące akademickich artykułów i setki monografii dotyczących najrozmaitszych problemów i aspektów historii sportu na poziomie międzynarodowym, narodowym, a także wśród stowarzyszeń regionalnych, które badają społeczna kulturową i polityczną rolę sportu na różnych terenach i w różnych historycznych okresach. Wszystko to jednak nie powinno przesłaniać faktu, że nawet najważniejsze zjawiska sportowe – mające wpływ na istotne wydarzenia pozasportowe, polityczne czy kulturowe – nie znajdują przekonującego i widocznego miejsca w historiografii ogólnej. Mimo powszechnej obecności na obszarach kultury, polityki i spraw społecznych, sport jest ciągle traktowany w historiografii jako izolowana od pozostałej części życia publicznego sfera wyczynowego współzawodnictwa, dążenia do rekordów bądź zdrowotnej rekreacji. Niniejszy artykuł ukazuje, wykorzystując liczne przykłady, jak najbardziej nawet poważne dzieła historyczne uniwersalnego charakteru, ale także specjalistyczne z zakresu historii literatury, sztuki, filozofii i pedagogiki, zwłaszcza w ciągu ostatnich dekad, ignorowały fenomen sportu i jego szeroką kulturową i polityczną wagę, np. w przypadku *Deklaracji sportów* Jakuba I i związanej z nią kontrowersji między władzą królewską a purytańskim Parlamentem w Anglii, albo nie doceniały wpływu gimnastyki na rozwój idei niemieckiego nacjonalizmu Ludwiga Friedricha Jahna, wreszcie jak wykorzystywano sport w propagandzie komunistycznej okresu Zimnej Wojny. Artykuł analizuje powody tego zadziwiającego stanu rzeczy w różnych nurtach historiografii. Usiłuje również wskazać środowiska odpowiedzialne za taką sytuację: historyków sportu, nieumiejących z rozmaitych powodów wprowadzić efektów swej pracy do prac o uniwersalnym charakterze, a także historyków ogólnych, cechujących się ignorowaniem lub niedocenianiem sportu. Przedstawione będą również pozytywne przykłady i próby powolnego, choć wciąż niewystarczającego wychodzenia z opisanej i analizowanej sytuacji.

Słowa kluczowe: historiografia, historia sportu, historia olimpizmu, filozofia sportu, literatura sportowa, sztuka sportowa, pedagogika sportu, sport olimpijski.

* prof. dr hab., Uniwersytet Szczeciński; e-mail: wojciech.liponski@usz.edu.pl

Tradycyjnie za początek historiografii zajmującej się tematem sportowym uważa się monumentalne dzieło angielskiego historyka, antykwariusza i etnografa Josepha Strutta, zatytułowane podwójnie: w języku staro-angielskim (by podkreślić historyczność i starodawność dziejów sportu angielskiego) oraz w języku nowożytnym: *Glig Gamena Angel-Deođ or Sports and Pastimes of the People of England* (obie części tytułu znaczą mniej więcej to samo). Dzieło to zostało wydane w 1801 r. i było kilkakrotnie wznawiane (z uzupełnieniami) w ciągu XIX w.¹ To w nim Strutt określił, chyba po raz pierwszy, potrzebę uwzględniania historii sportu po to, by zrozumieć charakter, a w konsekwencji i dzieje jakiegokolwiek narodu:

Aby właściwie ukształtować ocenę charakteru jakiegokolwiek narodu, jest rzeczą absolutnie konieczną prześledzić jego najbardziej popularne sporty i rozrywki. Wojna, polityka i inne szerzące się okoliczności mogą skutecznie określać człowieka w różnych czasach i czynić to z różnych punktów widzenia, ale gdy śledzimy ludzi w ich czasie wolnym, gdzie poza i przebranie nie jest już potrzebna, najprawdopodobniej zobaczymy ich w stanie prawdziwym i ocenimy ich prawdziwe cechy².

Nie przypadkiem, podobną pracę dotyczącą historii tradycyjnych sportów i gier francuskich napisał i wydał w 1901 r. zachwycony dziełem Strutta, ale i brytyjskim sportem w ogóle, anglista i dyplomata Jean-Jules Jusserand. Zatytułował ją *Les sports et jeux d'exercice dans l'ancienne France*. Książka ta była również wznawiana w okresie późniejszym³.

Pierwsze dokonania europejskiej historiografii sportu miały charakter jedno-narodowy, natomiast historię nie tyle sportu, co wychowania fizycznego (obejmującą jednak i sport), na międzynarodową skalę rozszerzył Eugeniusz Piasecki w swoich *Dziejach wychowania fizycznego*, dwukrotnie wydawanych w okresie przed II wojną światową⁴. Jeszcze szersze spojrzenie na początki i rozwój sportu zaprezentował Carl Diem, niemiecki działacz olimpijski i skrupulatny historyk, twórca najpierw Instytut Olimpijskiego w Berlinie, a w 1947 r. Niemieckiej Akademii Wychowania Fizycznego (Deutsche Sporthochschule) w Kolonii – tamtejszy Instytut Historii Sportu (Institut für Sportgeschichte) zajmuje do dziś wyjątkowo istotne miejsce w świecie. Jeszcze przed II wojną światową Diem opublikował szereg prac z pogranicza historii, kultury i etnografii sportu (w tym z zakresu niedostrzeganych dotąd w historiografii sportów azjatyckich). Jednak za najistotniejsze jego dzieło uchodzi wydana w 1960 r. monumentalna *Światowa historia sportów*, gdzie nb. poświęcił znaczącą ilość miejsca sportowi pol-

¹ Zob. m.in. J. Strutt, *Glig Gamena Angel-Deođ, or Sports and Pastimes of the People of England*, London 1810; także zawierające liczne uzupełnienia wyd. *The Sports and Pastimes of the People of England [...] from the Earliest Period to the Present Time*, London 1833. Oba te unikalne wydania w posiadaniu autora niniejszego artykułu.

² Odpowiednio w obu wydaniach: 1810, s. i-a; 1833 s. XVII.

³ Korzystałem z własnego, późniejszego wydania Paris – Genève 1986.

⁴ E. Piasecki, *Dzieje wychowania fizycznego*, Lwów 1925 i 1929.

skiemu⁵. Od tej chwili historia sportu i wychowania fizycznego poczęła się błyskawicznie rozwijać, szczególnie w Europie, ale też w Stanach Zjednoczonych. Nie sposób wymienić tu nawet najważniejszych dzieł ogólnych, nie mówiąc już o poświęconych historii sportu w poszczególnych krajach. Wymieńmy tylko niektóre, raczej jako przykłady niż choćby tylko powierzchowne wyczerpanie listy dzieł najważniejszych: J.G. Dixon, P.C. McIntosh, A.D. Munrow, R.F. Willets, *Landmarks in the History of Physical Education* (1960); W.W. Stołbów, I.G. Czudinow, *Istoria fizycznej kultury* (1962); R. Mechikoff, S. Estes, *A History and Philosophy of Sport and Physical Education* (1993); P. Arnaud, *Une histoire des sports* (1995); T. Collins (ed.), *Sport as History* (2010); H. de Genst, *Histoire de l'éducation physique* (1949); J. Le Floc'hmoan, *La genèse des sports* (1962); D. McComb, *Sports in World History* (2004); J. McClelland, *Body and Mind. Sport in Europe from the Roman Empire to the Renaissance* (2007); T. Terret, *Histoire du sport* (2007); J. Mouratis, *Istoria fysike agoges kai athletismou* (2009); S.W. Pope, J. Nauright, *Routledge Companion to Sports History* (2010).

W Polsce – oprócz licznych prac poświęconych poszczególnym epokom, zjawiskom i tradycjom polskim po 1945 r. – odnotować należy pisaną w duchu marksistowskim, ale do dziś inspirującą pracę skądinąd socjologa Andrzeja Wohla *Spoleczno-historyczne podłoże sportu* (1961), monumentalne dzieło Ryszarda Wroczyńskiego *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu* (1979), a ostatnio także opracowanie autora niniejszego artykułu *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej* (2012).

Od wielu lat istnieją stowarzyszenia historii sportu, tak narodowe, jak międzynarodowe, np. Europejski Komitet Historii Sportu CESH. Wydawane są liczne czasopisma, jak brytyjskie „The International Journal of the History of Sport”, „Sport in History”, amerykański „Journal of Sport History”, czy niemiecki „Stadion. Zeitschrift für Geschichte des Sport”⁶. W Polsce objętościowo

⁵ C. Diem, *Weltgeschichte des Sports*, Stuttgart, 1960.

⁶ „Studies in Physical Culture and Tourism” – pierwotnie rocznik, następnie kwartalnik, zamieszczający od 1991 r. znaczne ilości materiałów historycznych autorów nie tylko polskich ale i zagranicznych, cieszących się dużym prestiżem, jak np. profesor Sorbony Pierre Parlebas, czy główny archeolog Grecji Nikos Yalouris. Ukazywały się numery specjalistyczne, w tym tom *Sport Language and Linguistics*, opublikowany pod oficjalnymi auspicjami UNESCO w związku z Rokiem Języka jako Światowego Dziedzictwa Kulturowego, gdzie znalazły się materiały czołowych europejskich historyków i językoznawców sportu. Kwartalnik został jednak zamknięty w grudniu 2012 r. z powodu niedoceny materiałów humanistycznych przez Komisję Parametryzacyjną, składającą się z głuchych na humanistykę przedstawicieli nauk przyrodniczych. Tymczasem kilka miesięcy później, nieświadome zamknięcia pisma, jedno z najbardziej prestiżowych wydawnictw brytyjskich, Francis & Taylor – Routledge, zaproponowało redaktorowi naczelnemu SPCT negocjacje w sprawie wspólnego polsko-brytyjskiego wydawania pisma. Niestety, czasopisma w tym momencie nie było na rynku od kilku miesięcy. Korespondencja w tej sprawie z wydawcą brytyjskim do wglądu w archiwum autora niniejszego artykułu. Najistotniejszy jej fragment: „Wydawnictwo Taylor & Francis jest jednym z wio-

i edytorsko skromny „Biuletyn Sekcji Historii Kultury Fizycznej” PTNKF niestety nie dorównuje tym publikacjom.

Dzieje ruch olimpijskiego i igrzysk olimpijskich mają niezliczoną ilość opracowań. Za najdoskonalszy przykład historyczno-socjologicznego ujęcia tematyki olimpijskiej uchodzi niewątpliwie wspaniałe dzieło Johna MacAloona *Ten wielki Symbol. Pierre de Coubertin a narodziny nowożytnych igrzysk olimpijskich*⁷. Jednak większość opracowań historycznych olimpizmu to dzieło dziennikarzy – stąd ich metodologiczne słabości, często ujęcia żenujące nadmiarem powierzchowności, nadmiernym skupieniem na wynikach poszczególnych imprez sportowych, jak igrzyska olimpijskie, mistrzostwa poszczególnych kontynentów, czy świata. Za najpełniejsze i najbliższe wymogom naukowym uchodzi z pewnością powstałe w 2008 r. ogromne dzieło Davida Millera, dziennikarza „The Times” i „Daily Telegraph”, a także absolwenta filozofii Uniwersytetu w Cambridge, wydane w wersji polskiej pt. *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Londynu 1894–2012*⁸. Niestety, przymiotnik „official” – „oficjalna” – poprzedzający tytuł oryginału angielskiego, a skądinąd pominięty w tytule wydania polskiego, wskazuje na potrzebę uznania i zatwierdzenia obiegu tej książki przez MKOl, a w konsekwencji nadmierną zależność i swoistą uległość interpretacyjną autora wobec tej instytucji. Cechuje to również większość prac z historii olimpizmu pisanych pod auspicjami narodowych komitetów olimpijskich. Cierpi na tym zwłaszcza interpretacja mniej zaszczytnych i „czarnych kart” w dziejach olimpizmu, które się nadmiernie wygładza, a w wielu przypadkach po prostu pomija. Dominuje w nich natomiast, bliska raczej propagandzie historycznej niż historii, wyraźna chęć ukazywania biegu zdarzeń jako jednoznacznie pozytywnego dla danej instytucji czy kraju.

Ten ogrom i różnorodność opracowań historii sportu stwarza wrażenie wyjątkowo dobrze rozwiniętej dziedziny historiografii specjalistycznej, którą można oceniać krytycznie za takie czy inne ujmowanie problematyki, ale nie za niedorozwój czy rachityczność. Jednak tkwi w tym ogromnym dorobku historiografii sportu i olimpizmu cecha, czy wręcz skaza, trudna do zaakceptowania. Polega ona z grubsza na tym, że dorobek historii sportu nie wszedł jak dotąd w bardziej

dących w świecie wydawców czasopism akademickich. Zastanawiam się, czy jest Pan upoważniony, aby przedyskutować bieżące kwestie publikowania czasopisma «Studies in Physical Culture and Tourism»? Wierzę, że mamy rozmaite sposoby, dzięki którym wydawnictwo Taylor & Francis mogłoby uzupełnić i wzmocnić aktualną obsługę tej publikacji [tłum. W.L.]” („Taylor & Francis is one of the world’s leading publishers of academic journals. I wonder whether you are in a position to discuss the current publishing arrangements for the journal Studies in Physical Culture and Tourism? I believe there are various ways in which Taylor & Francis could complement and enhance the journal’s current publishing service”).

⁷ J. MacAloon, *This Great Symbol. Pierre de Coubertin and the Origins of the Modern Olympic Games*, Chicago – London 1981.

⁸ D. Miller, *Official History of the Olympic Games and the IOC, Athens to London 1896–2012*, London 2008.

zauważalny sposób do historiografii ogólnej. Gdy czyta się opracowania historii uniwersalnej, ma się niekiedy wrażenie, że sportu w historii ludzkości albo nie było, albo odgrywał tak słabo widoczną rolę, że wystarczy o nim tu i ówdzie zaledwie marginalnie bąknąć. Nie sposób przytoczyć nie tylko wszystkich, ale nawet najbardziej reprezentatywnych przykładów. Poprzestaśmy zatem na kilku wybranych wyrywkowo przykładach.

W opublikowanej w Stanach Zjednoczonych wielkiej *Historii cywilizacji* (*A History of Civilization*), która miała duży zasięg (co najmniej 6 wydań), w tomie pierwszym, poświęconym okresowi od prehistorii do 1715 r., znajduje się krótkie zdanie o antycznych igrzyskach olimpijskich w ogólniejszym rozdziale poświęconym religii: „Igrzyska olimpijskie, które czciły Zeusa, były nadsładowane gdzie indziej i organizowane ku czci Apollona w Delfach i Posejdon na półwyspie (isthmus) korynckim”⁹. Są tam jeszcze dwie jednozdaniowe wzmianki – jedna mówi, że „na igrzyskach istmijskich w 196 r. p.n.e. Rzymianie ogłosili, że Grecy są ludźmi wolnymi”, a w innym miejscu igrzyska olimpijskie są wspomniane tylko po to, by wykazać, że „Rzymianie nie mieli nic podobnego do igrzysk olimpijskich”¹⁰. Natomiast w indeksie tomu drugiego tejże publikacji (obejmującym okres 1648 r. do chwili obecnej) próżno szukać hasła „igrzyska olimpijskie” czy „sport”. Jakby w epoce nowożytnej sportu nie było. Podobnie przedstawia się sytuacja w równie monumentalnym, mającym co najmniej 5 wydań, opracowaniu zespołu autorów pt. *Cywilizacja. Przeszłość i współczesność*¹¹. Cztery wiersze w tekście poświęcone są antycznemu igrzyskom w opracowaniu Thomasa Greera *Krótką historia człowieka Zachodu*. Wbrew tytułowi, nie jest to wcale „krótka historia”, lecz opracowanie liczące 546 stron, a marginalna uwaga o igrzyskach olimpijskich i całkowite pominięcie sportu w epoce nowożytnej sprawiają wrażenie, że dla człowieka Zachodu dziedzina życia, uważana jeszcze przez Struttę za podstawową dla zrozumienia historii i kultury jakiegokolwiek narodu, nie była istotna¹². Podobną sytuację mamy w *Encyklopedii historii świata*, gdzie w tekście liczącym łącznie 1270 stron znajduje się pod rokiem 1896 krótka wzmianka o restauracji igrzysk olimpijskich – jak najdosłowniej tyle: „1896, Revival of the Olympic Games” – bez jakiegokolwiek kontekstu, a z kolei o sporcie i olimpiadach antycznych nie ma ani słowa¹³. W wydawnictwie tym występują setki nazwisk, często drugoplanowych (np.

⁹ C. Brinton, J.B. Christopher, R.L. Wolff, R.W. Winks, *A History of Civilization*, vol. 1: *Prehistory to 1715*, Englewood Cliffs, New Jersey 1984, s. 54: „The Olympic Games, which honoured Zeus, were followed by others held in honour of Apollo at Delphi and of Poseidon, the sea god, on isthmus of Corinth”. Tłumaczenia fragmentów – W.L.

¹⁰ Tamże, s. 68: „At the Isthmian games of 196 B.C. a solemn Roman proclamation declared that the Greeks were free”; s. 86: „the Romans had nothing like the Greek Olympic Games”.

¹¹ T.W. Wallbank, A.M. Taylor, G.B. Carson, *Civilization. Past and Present*, wyd. 5, 1965.

¹² T. Greer, *A Brief History of Western Man*, wyd. 2, New York – Chicago – San Francisco – Atlanta 1972, s. 10.

¹³ W.L. Langer (compiled and ed.), *An Encyclopedia of World History*, Boston 1948 (i nn.), s. 710.

drugorzędnych przywódców politycznych, negocjatorów różnych bilateralnych układów dyplomatycznych), zabrakło jednak miejsca dla Pierre de Coubertina, który przywrócił ludzkości pokojową ideę antyczną i rozwinął ją na nieznaną nigdy wcześniej skalę.

Choć sport odgrywał ogromną rolę w dziejach Europy, to właśnie w ogólnych historiach tego kontynentu jego waga jest niedoceniana, a w wielu przypadkach wręcz całkowicie ignorowana. Co prawda Norman Davis potrafił włączyć do swej monumentalnej pracy *Europa. Rozprawa historyka z historią* krótki rozdział poświęcony starożytnym atletom i igrzyskom, odnieść antyczne wzory do idei Coubertina i nawet przytoczyć współczesną informację, że z chwilą oddania do użytku tunelu pod Kanałem La Manche przewieziono nim symbolicznie kolarzy Tour de France na terytorium brytyjskie¹⁴. Znacznie skromniejsza objętościowo *Cywilizacja europejska* Franciszka Gołębskiego odnotowuje w kilku wierszach rolę olimpiad w antycznej Grecji, ale roli sportu w epoce nowożytnej nie uwzględnia¹⁵. Natomiast w *Historii Europy* pod red. Antoniego Mączaka¹⁶ nie ma nawet tak epizodycznej informacji. I nic dziwnego, skoro praca ta traktuje całokształt europejskiego antyku nadzwyczaj skrótowo (20 stron na 854 całości), a rozpoczyna się właściwie nie od Grecji i demokratycznych tradycji Aten, ale od razu od starożytnego Rzymu. Grecji poświęcono tylko epizodyczne wzmianki na marginesie opisu Imperium Rzymskiego. Prawie całkowite pominięcie Grecji w *Historii Europy* to skądinąd trudny do wytłumaczenia dziwoląg historyczny. Nic zatem dziwnego, że nie było tu miejsca i dla roli igrzysk olimpijskich, ważnych przecież nie tylko jako impreza sportowa, ale jako czynnik dziejotwórczy, kreujący poczucie etniczne Greków, co jest jednym z najważniejszych elementów historii tak tego kraju, jak całej Europy. Smutno to stwierdzić, ale Grecja jako ojczyzna już nie sportu, ale całokształtu cywilizacji europejskiej, po prostu w tej pracy nie istnieje, a pominięcie igrzysk jest tylko jednym spośród innych dowodów na „niezwykłość” takiego ujęcia.

Jedynym odniesieniem do sportu, już nowożytnego, w omawianej tu *Historii Europy*, jest zdanie, że „w krajach niemieckich od czasów napoleońskich powstawały towarzystwa gimnastyczne i związki studenckie”¹⁷. Nie pojawia się przy tej okazji nazwisko twórcy towarzystw gimnastycznych, a zarazem ojca niemieckiego ruchu nacjonalistycznego – Ludwiga Friedricha Jahna. Ale i tak Niemcy zostały w ten sposób bardziej uhonorowane niż np. kraje słowiańskie, gdyż w książce nie ma informacji o organizacjach sokolich zainicjowanych w Czechach, a rozprzestrzenionych w niemal wszystkich krajach słowiańskich, w tym w Polsce. Nie pojawiają się oczywiście nazwiska żadnego z twórców tego

¹⁴ N. Davies, *Europa. Rozprawa historyka z historią*, Kraków 1998, s. 158–159 i 917; ang. oryginał: *Europe. A History*, Oxford 1996.

¹⁵ F. Gołębski, *Cywilizacja europejska*, Warszawa 2012, s. 43.

¹⁶ A. Mączak (red.), *Historia Europy*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1997.

¹⁷ Tamże, s. 552.

wielkiego ruchu nie tylko przecież gimnastycznego, ale i – w odniesieniu do poszczególnych krajów – narodowego i politycznego: w Czechach Miroslava Tyrša i Jindřicha Fügnera, w Polsce Jana Dobrzańskiego i Józefa Millereta. Podobnie jest w monografiach poświęconych historii kultury europejskiej. W znajdujących się na rynku polskim dwu opracowaniach historii kultury europejskiej – tj. Petera Rietbergena *Europa. Dzieje kultury* i Hansa Georga Potta *Krótką historia kultury europejskiej* – historyczna rola sportu jest po prostu całkowicie zignorowana¹⁸.

Zaskakuje, że w opracowaniach dziejów Grecji i Anglii, czyli dwu wielkich cywilizacji, które w różnych epokach stworzyły podwaliny sportu, jest owego sportu jak na lekarstwo albo wcale. W opasłym klasyku Nicholasa Geoffrey'a Lemprière Hammonda *Dzieje Grecji* o igrzyskach jest kilka wzmianek, m.in. połowa zdania przy omawianiu epinikiów Pindara i tyleż o przewodnictwie Sparty w igrzyskach olimpijskich w 570 r. p.n.e. Raczej skąpo, jeśli zdamy sobie sprawę z religijnej, społecznej i politycznej roli igrzysk, nie tylko olimpijskich, w historii antycznej Hellady. Dziwi to, zważywszy, że przynajmniej od momentu, gdy Norman Gardiner napisał swoje klasyczne dzieło *Athletics in the Ancient World* (1930), sport antyczny należy do najlepiej opracowanych sfer życia w starożytnej Grecji. Ilość publikacji książkowych na ten temat jest wręcz oszałamiająca, i nie tu miejsce by je omawiać, choć warto wspomnieć polski dorobek archeologa Stefana Parnickiego-Pudełko *Olimpia i Olimpiady* (1964) oraz wydane dotąd dwukrotnie (w 1981 r. i 2000 r.) opracowanie wybitnego hellenisty Jerzego Łanowskiego *Święte igrzyska olimpijskie*.

Podobnie ma się rzecz ze sportem brytyjskim, gdzie zarówno znakomite opracowania Richarda Holta *Sport and the British. A modern History* (1989), jak i niezliczona wręcz liczba opracowań sportu poszczególnych epok, szczególnie wiktoriańskiej, nie oddziałują zbyt silnie na ogólną historiografię brytyjską. Doszło nawet do tego, że Brytyjczycy zapomnieli o ojcu swej historiografii sportowej, Josephie Struttie, który do momentu interwencji na forum British Society of Sports History autora niniejszego artykułu nie pojawiał się nawet w brytyjskich encyklopediach sportu! Jego biografię napisała natomiast doktorantka autora niniejszego artykułu, polska anglistka Agata Maćków, publikując następnie swą rozprawę w formie książkowej¹⁹.

W tak potężnym opracowaniu, jak licząca sobie 840 stron encyklopedia *The History Today. Companion to British History*, nie ma hasła sport! Wszystko, co dotyczy sportu, sprowadza się tam do sześciowerszowego hasła poświęconego

¹⁸ P. Rietbergen, *Europa. Dzieje kultury*, Warszawa 2001, oryg. angielski: *Europe. A Cultural History*, 2 wyd., London – New York 2006 (1998); H.G. Pott, *Krótką historia kultury europejskiej*, Wrocław 2007, oryg. niemiecki: *Kurze Geschichte der europäischen Kultur*, Stuttgart – Paderborn 2005.

¹⁹ A. Maćków, *Joseph Strutt as a Writer on the History and Folklore of Sports*, Poznań 2008. Praca ta otrzymała ponadto Nagrodę Młodych Historyków Sportu podczas konferencji Europejskiego Komitetu Historii Sportu w 2008.

Deklaracji sportu Jakuba I, znanej także jako *Book of sport*. To niesłychanie ważny dokument w dziejach nie tylko Anglii, ale i sportu w ogóle: żaden władca, żaden rząd nie wydał wcześniej edyktu o potrzebie powszechnego uprawiania sportu! Poprzestanie tylko na tej informacji okrada cywilizację brytyjską z istotnego elementu jej historii. Trzeba jednak przyznać, że liczne brytyjskie podręczniki przedmiotu akademickiego znanego jako *British Life and Institutions* zawsze zawierają stosunkowo obszerny rozdział dotyczący tak sportu, jak wychowania fizycznego i rekreacji.

Przytłaczająca większość podręczników historii Polski cechuje się podobnym niedocenianiem kultury fizycznej. Pojawiają się jednak pierwsze zapowiedzi zmian. Zaliczam do nich *Historię Polski 1914–1989* Ryszarda Kaczmarka. Znajdziemy tam spore paragrafy omawiające niektóre aspekty społecznej i nawet politycznej roli sportu międzywojnia 1918–1939 oraz okresu po 1945 r.²⁰ Co prawda, w pierwszym z tych paragrafów, który koncentruje się na sporcie jako masowej rozrywce i olimpijskim przedmiocie dumy narodowej, przydałoby się dodać kilka słów o systemie zarządzania przed 1939 r., podobnie jak to robi Autor w odniesieniu do innych dziedzin polskiego życia. Drugi z tych paragrafów, obejmujący łącznie okres PRL, mógłby być podzielony na poszczególne okresy, gdy sport i kultura fizyczna odgrywały jednak nieco odmienną rolę. Mimo, że w prawie całym okresie istnienia Polski Ludowej funkcjonowały niemal identyczne struktury sportu narzucone przez ZSRR, to jednak nieco inaczej nim zarządzano w okresie stalinowskim, gdy odsunięto od współpracy działaczy społecznych i zlikwidowano samodzielność związków sportowych, a inaczej, gdy te zlikwidowane formy przywrócono w 1957 r. Różnie też wyglądało wykorzystywanie propagandowe sportu: do 1956 r. kładziono nacisk na jego rolę w gloryfikacji internacjonalizmu, natomiast w epoce Edwarda Gierka sport stał się ekspresją narodowego sukcesu. Szkoda też, że w potężnej bibliografii dzieła Kaczmarka nie ma w ogóle pozycji poświęconych historii sportu i kultury fizycznej, jak choćby niezwykle ważnej monografii Jerzego Godlewskiego *Sport w Polsce na tle politycznej rzeczywistości 1944–1956* (2006), serii monografii autorstwa Jerzego Gaja, Leonarda Szymańskiego, czy Andrzeja Nowakowskiego (szczególnie benedyktyńskiej pracy tego ostatniego pt. *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944–2001*). Przemóżnej propagandowej roli sportu i jego aspektów medialnych tamtych czasów nie sposób w pełni poznać bez np. opracowań Bogdana Tuszyńskiego, dziennikarza bezpośrednio uwikłanego w mechanizmy propagandowe sportu PRL, radiowca, a potem autora niezwykle wartościowych opracowań naukowych o tematyce sportowych środków przekazu, prasy, radia i telewizji. Dodać do tego należy pominięcie niezwyklej roli Bohdana Tomaszewskiego i jego pełnych humanizmu książek o istocie ówczesnego sportu. Znajomość tych pozycji podniosłaby z pewnością analizę roli kultury fi-

²⁰ R. Kaczmarek, *Historia Polski 1914–1989*, Warszawa 2010, paragrafy *Sport* – s. 352–354 i 834–836.

zycznej w historii Polski do poziomu analizy innych dziedzin. Z pracy Kaczmarka wypływa bowiem dość jednoznaczny wniosek, że w ślad za jego obiektywniejszym niż w innych pracach podejściem do sportu nie poszło jednak do końca rozeznanie istniejącego w tym zakresie dorobku specjalistycznego. Wielość podawanych, a istotnych dla historii sportu faktów ogranicza się do wymieniań osiągnięć sportowców wyczynowych. Nie ma historycznych postaci, jak Eugeniusz Piasecki, twórca polskiego szkolnictwa wf. (uczelnie wyższe i w ogóle edukacja to ważny czynnik kreatywny historii, nie powinno się go pomijać tylko dlatego, że dotyczy kultury fizycznej, skoro w tej samej pracy omawia się jednak uczelnie wyższe). Wśród negatywnych bohaterów naszej przeszłości sportowej brak mi takich postaci, jak oficer NKWD Anatolij Mineckij, który w sposób haniebny i drastyczny zarządzał polskim sportem olimpijskim na początku lat 50., czy pułkownik Henryk Szemberg, który brutalnie zaprowadzał radziecki system kultury fizycznej. Brak też Włodzimierza Reczka, który zliberalizował jednak istotnie polską kulturę fizyczną za czasów Gomułki i Gierka, Jana Mulaka – twórcy sukcesów polskiej lekkoatletyki. Słowem, Kaczmarek wymienia tylko „stadionowych aktorów”, nie zaś tych, którzy potęgę polskiego sportu stworzyli wbrew historycznym ograniczeniom. To tak, jakby pisząc o teatrze, pisać tylko o aktorach, a zapominać o reżyserach i twórcach polskiego teatru. Bo jeśli chodzi o sztukę czy teatr, Kaczmarek nie zapomina o takich postaciach, jak Jerzy Grotowski i Kazimierz Dejmek, równoległe pamiętając o aktorach, jak m.in. Andrzej Łapicki czy Janusz Gajos. Wymienia tylko „aktorów” sportowego spektaklu, zapominając o „reżyserach”, wybitnych twórcach siły polskiego sportu, trenerach czy wręcz związanych z nim politykach. Również tych negatywnych, ale ważnych dla zrozumienia ówczesnych procesów zachodzących w sporcie, jak Mineckij czy Szemberg. Ulega tu niestety częściej nie tylko wśród historyków powierzchowności: widzi sport jako spektakl, zapominając o jego głębszych, historycznych mechanizmach i twórcach. Sport w takim ujęciu jest pozbawiony swojej historycznej pełni. Nie zmienia to faktu, że mimo tych oczywistych potknięć i pominięć, samo tylko uwzględnienie sportu jako składnika historii ogólnej Polski wydaje się dzięki monografii Kaczmarka przełomem kontrastującym pozytywnie z pracami, które sport po prostu ignorują, albo traktują marginalnymi wzmiankami o ogólnikowej lub niewielkiej wartości informacyjnej.

Pojawiają się na szczęście przykłady doceniania tematyki sportowej na ogólnych konferencjach historycznych, choć na razie są to tylko przypadki pojedyncze i odosobnione. Jeszcze w 2000 r. zorganizowana przez Instytut Historii UAM konferencja „Polska na tle procesów rozwojowych Europy XX wieku” nie uwzględniała żadnego wystąpienia poświęconego roli kultury fizycznej. W wyniku sprzeciwu i ingerencji autora niniejszego artykułu, włączono takie wystąpienie do opublikowanej w rok później księgi pokonferencyjnej²¹. Natomiast

²¹ W. Lipoński, *Sport*, [w:] S. Sierpowski (red.), *Polska na tle procesów rozwojowych Europy XX wieku*, Poznań 2002, s. 202–228.

podczas XIX Zjazdu Historyków Polskich w Szczecinie (2014), sekcja historii kultury fizycznej, dzięki usilnym zabiegom miłośników sportu – skądinąd nieznawcy Włodzimierza Stępińskiego, specjalisty kultury fizycznej Jerzego Eidera oraz Rektora Uniwersytetu Szczecińskiego, historyka Edwarda Włodarczyka – stała się oczywistością. Nie chodziło tu bowiem o jeszcze jedną konferencję specjalistyczną poświęconą dziejom kultury fizycznej, bo takich środowiskowo zawężonych imprez historycznych odbywa się w Polsce od kilku do kilkunastu rocznie. Chodziło natomiast o to, by dostrzeżono rolę sportu w historii i włączono ją do nurtu historii ogólnej. Do listy instytucji przełamujących stereotypowe uprzedzenia wobec sportu należy też dopisać Instytut Pamięci Narodowej i zorganizowaną w cyklu konferencji „W kręgu kultury PRL” konferencję poświęconą sportowi²².

Warto jednak odpowiedzieć na pytanie, dlaczego – poza omówionymi wyżej wyjątkami – przeważająca liczba ogólnych opracowań historycznych, dotyczących historii świata, Europy czy poszczególnych narodów, cechuje się wciąż marginalizacją i niedocenianiem sportu? Może dziedzina ta okazywała się jednak zbyt błahą w dziejach ludzkich, by ją szerzej uwzględniać? Może słusznie uważa się sport za zajęcie trywialne, niegodne uwzględniania na tle większych i istotniejszych procesów i zjawisk historycznych? Otoż nie chodzi bynajmniej o to, by włączać do ogólnego procesu dziejowego sport, rozumiany jako rozrywka, spektakl, rekreacja czy formy współzawodnictwa, z olimpijskimi włącznie. Nie o to, by w opracowaniach historycznych zamieszczać listy rekordów, zdobytych medali czy losy meczów i rozgrywek ligowych. To wszystko niech raczej zostanie w sferze historii specjalistycznej sportu czy szerzej – kultury fizycznej. Ale nie zapominajmy, że wielokrotnie w historii cywilizacji sport i wychowanie fizyczne odgrywały wystarczająco ważną rolę, sięgającą daleko poza swe ograniczenia, by to jednak dostrzegać i uwzględniać. Kilka przykładów. W dziejach Anglii, dopiero co wspomniana *Deklaracja sportów* Jakuba I, skierowana przeciw purytanom w 1618 r., wywołała poważny konflikt polityczny, który przyczynił się do przewrotu Olivera Cromwella. Purytanie byli odłamem kościoła protestanckiego w Anglii, który uważał wszelkiego typu przyjemności doznawane przez człowieka za grzeszne. Zamykali teatry, zakazywali nawet muzyki kościelnej jako cieszącej grzeszne uszy człowieka. Nic dziwnego, że i sport znalazł się na liście ich zakazów. Król Jakub I, który chciał mieć poddanych nie tylko sprawnych, zwłaszcza na potrzeby wojska, ale i zadowolonych z życia na co dzień, nakazał, by wybrane sporty organizowano w każdej parafii po każdym nabożeństwie niedzielnym. Wywołało to ogromne oburzenie purytanów i stało się już za życia syna Jakuba, Karola I, nie jedyną, ale jednak jedną z ważniejszych przyczyn konfliktu między władzą królewską a tą radykalną denominacją religijną. W konsekwencji doprowadziło to do Cromwellowskiego

²² D. Skotarczak, K. Bittner (red.), *W kręgu kultury PRL. Sport*, Poznań 2015.

przewrotu. Widzimy tu zatem, jak sport odgrywa rolę nieporównanie istotniejszą niż współzawodnictwo na stadionie. W Niemczech ruch gimnastyczny (turnerski) w formule zaproponowanej w XIX w. przez Ludwiga Friedricha Jahna odegrał poważną rolę w budzeniu się tamtejszego nacjonalizmu. Trudno jednak odnaleźć analizę tej zależności np. we wspomnianym polskim opracowaniu *Historii Europy* wydanym w 1997 r. W Czechach, w Polsce, ale także – co uchodzi uwadze historyków – w pozostałych krajach słowiańskich, jak Serbia, Słowenia czy Chorwacja, ruch „Sokoła” był ważnym elementem zachowania tożsamości narodowej. Podobną rolę spełniał w Bułgarii m.in. sport zapasniczy. Turcy narzucali Bułgarom swoją odmianę zapasów *jägli güresh*, której cechą była konieczność smarowania przed walką ciał zawodników oliwą. Dawna odmiana zapasów bułgarskich nie uwzględniała takiej konieczności. Bułgarzy traktowali wystąpienie do zapasów bez olejenia jako formę demonstracji antytureckiej, za co groziła kara więzienia. Z tego powodu w tureckich kazamatach kilka miesięcy spędził narodowy poeta Bułgarii Christo Botev, który w młodości był zapasnikiem. Widzimy tu, jak pozornie błaha czynność olejenia ciał zapasników, przeciwstawiona bułgarskim „suchym” zapasom, urasta do czynności patriotycznej, politycznie i historycznie istotnej dla danego społeczeństwa²³. Nie wolno takich faktów pomijać tylko dlatego, że się sportu nie uznaje za wystarczająco poważny materiał historyczny.

Sport odgrywał ważną rolę w umacnianiu i rozwoju imperium brytyjskiego, gdzie spełniał rodzaj państwowego posłannictwa. Znana jest jego rola w demonstrowaniu wyższości rasowej w systemach totalitarnych, we włoskim faszyzmie i niemieckim nazizmie. Tego typu funkcje w pełni zasługują na uwzględnienie nie tylko w wąsko rozumianych dziejach sportu. O tym wszystkim mówią, często obszernie i kompetentnie, liczne opracowania historyków sportu, ale zawarta tam wiedza jakoś nie przenika do ogólniejszej historiografii. Jeśli nie liczyć przytoczonych wyżej wyjątków, historia sportu w przeważających ilościach przypadków jest wciąż izolowana od głównego nurtu dziejów, mimo że sport odgrywał często bardzo ważną rolę w ogólnych losach wielu narodów.

Dotyczy to również specjalistycznych dziedzin historiografii, jak np. historia sztuki i literatury. Dzieła sztuki o tematyce sportowej z reguły omawia się w specjalistycznych opracowaniach tej dyscypliny, ale bez istotniejszych odniesień do sportu, który niekiedy odgrywał istotną rolę w kreowaniu danego dzieła, a czasem i szerszych nurtów i większych doświadczeń artystycznych. Wiadomo np. że bezpośredni kontakt ze sportem i ciałem w ruchu zainspirował Myrona z Euleuteraj do pierwszego w dziejach sztuki ukazania iluzji ruchu. Dowodem tego jest jego sławny *Dyskobol*, ukazujący ciało atlety w momencie utraty równowagi, co powoduje złudzenie ruchu, który ma być „za chwilę wykonany”. To „sportowe” doświadczenie, podpatrzone przez Myrona na stadionie, było potem

²³ Zob. R. Petrov, *Emergence and Development of Wrestling in Bulgaria*, [in:] A. Sołakow (ed.), *Physical Culture and Sport in Bulgaria Through the Centuries*, Sofia 1983, ss. 32–35.

naśladowane przez innych rzeźbiarzy, np. w pomnikach ukazujących zwycięskiego wodza na koniu, uchwyconym w momencie utraty równowagi, wspiętym tylko na tylnych nogach, w której to pozycji – podobnie jak Dyskobol Myrona – nie byłby w stanie się dłużej utrzymać (np. pomnik Piotra I w Petersburgu).

W tradycji polskiej sztuka i literatura o tematyce sportowej cierpą w podobny sposób. Wśród wielu przykładów dotyczy to m.in. postaci wielkiego poety skamandryckiego Kazimierza Wierzyńskiego. Odniósł sukces międzynarodowy, gdy zdobył złoty medal na olimpijskim konkursie literatury podczas igrzysk w Amsterdamie w 1928 r. za tomik *Laur olimpijski*. Do czasu Nagród Nobla dla Czesława Miłosza i Wisławy Szymborskiej był to najszerzej znany w świecie tomik poezji polskiej, tłumaczony na wszystkie główne języki międzynarodowe, za sprawą popularności sportu, szeroko czytany w wielu krajach. Przyniósł on kulturze polskiej, a zarazem naszemu sportowi, nie mniej chluby niż niejeden złoty medal naszych sportowców. Ponadto, stanowił jeden z przejawów zapoczątkowanego we Francji przez Henri Montherlanta fizycznego odrodzenia przez sport społeczeństwa europejskiego, wycieńczonego i biologicznie zdegradowanego po 1918 r. skutkami I wojny światowej, która spowodowała ogromną ilość inwalidów, zaburzenia populacyjne wskutek utraty milionów zabitych mężczyzn. Sport nie rozwiązywał podobnych problemów, ale mógł pomóc w odbudowie społecznej energii, optymizmu i nadziei. I głównie w takim głębszym kontekście społecznym należy rozważać wiersze Wierzyńskiego. Tymczasem historycy literatury i biografowie poety ledwie raczą wymieniać ten tomik, jeden z nich obdarzył go mianem „poetyckiego tupnięcia nogą”, które nie odegrało w literaturze polskiej większego znaczenia. Znany i skądinąd ceniony niedługo krytyk literacki Ryszard Matuszewski tak oto obniżał literacką wagę i znaczenie sportowych wierszy Wierzyńskiego:

wśród różnorodnych manifestów zerwania z poetycką solennością i koturnowością Młodej Polski, były hymnem najbardziej frenetycznym, najmniej od czytelnika wymagającym, najnaiwniej, ale zarazem z największym wyczuciem obliczonej na czytelnika kokieterii, wznoszącym sztandar zwycięskiej, biologicznej młodości²⁴.

Sytuacja sportu w historii literatury i sztuki jest podobna zaistniałej w historii filozofii. Początki filozofii sportu, niewyróżnionej zrazu jako odrębna dyscy-

²⁴ R. Matuszewski, *Rzut oka na lirykę lat międzywojennych*, [w:] tegoż, *Doświadczenia i mity*, Warszawa 1964, s. 213. Zob. moje przeciwstawne zdanie, oddające sprawiedliwość wielkiemu Skamandrycie, publikowane wielokrotnie, niestety bez większego odzewu: w rozdziale poświęconym Wierzyńskiemu pt. *Poeta sportu – Kazimierz Wierzyński*, [w:] *Sport – literatura – sztuka*, Warszawa 1974, ss. 241–259; także w takich artykułach, jak m.in. *Kazimierz Wierzyński and His Poetry of Physical and National Restoration through Sport*, [w:] L. Daniel (ed.), *L'art et le sport*, Actes du XIIe Colloque International du Comité Européen pour l'Historire des Sports, Paris – Biarritz 2009, ss. 485–492; *Z osobistych wspomnień związanych z „Laurem olimpijskim” Kazimierza Wierzyńskiego*, [w:] W. Appel (red.), *Meandry Skamandrytów*, Toruń MMXI (2011), ss. 259–274.

plina nauki, sięgają poglądów Platona, antycznego atlety, którego właściwe nazwisko brzmiało Arystokles. Platon to po grecku albo „szerokonosy”, albo „szerokoplecy”. Platon-Arystokles miał obydwie cechy fizyczne, ale szerokie plecy wiązały go z pewnością z jego uczestnictwem w igrzyskach delfickich, gdzie dwukrotnie zwyciężał w pentatlonie, i gdzie konkurencją ostatnią i decydującą o całości wyniku były właśnie zapasy. W księdze III swego traktatu *O państwie* ten twórca wielkiej filozofii europejskiej sformułował swój ideał piękna ludzkiego. Polegał on równorzędnym rozwijaniu i osiągnięciu cech piękna cielesnego i duchowego:

Ponieważ są dwa takie pierwiastki w człowieku, więc jakiś bóg [...] dał ludziom dwie umiejętności, muzykę i gimnastykę, dla temperamentu i dla umiłowania mądrości [...] aby z sobą harmonizowały i trzeba każdy z nich podciągać lub opuszczać, pokąd nie będą współbrzmiały jak trzeba²⁵.

Początki nowożytnej filozofii, a właściwie teologii sportu, sięgają natomiast idei „muskularnego chrześcijaństwa” (Muscular Christianity), stworzonej w XIX w. m.in. przez pisarza angielskiego Charlesa Kingsleya. Podstawą tej idei była również platońska równowaga cielesno-duchowa, z tym, że segment duchowy opierał się nie na „jakimś bogu”, jak u Platona, lecz na założeniach chrześcijaństwa. Pierwsze świeckie ujęcia filozofii kultury fizycznej znajdujemy u twórcy nowożytnego olimpizmu, Pierre’a de Coubertina²⁶. Pierwszą monografią używającą już w tytule pojęcia filozofii sportu była opublikowana w 1932 r. praca Petera McBride’a *Philosophy of sport*²⁷. Od tego momentu filozofia sportu poczyniła milowe kroki. Istnieje specjalistyczne czasopismo „Journal of the Philosophy of Sport”, założone w 1973 r. Powstało ono jako organ Międzynarodowego Stowarzyszenia Filozofii Sportu (International Association for the Philosophy of Sport). Istnieją także mutacje kontynentalne i narodowe tego stowarzyszenia, jak European Association for the Philosophy of Sport, czy British Philosophy of Sport Association. W Polsce – mimo działalności tak wybitnych uczonych, jak Józef Lipiec, autor *Filozofii olimpizmu*, czy Jerzy Kosiewicz, członek wielu krajowych i międzynarodowych towarzystw filozoficznych – podobne wyspecjalizowane towarzystwo jak dotąd nie istnieje.

W skali międzynarodowej powstały dziesiątki opracowań całościowych filozofii sportu bądź jej poszczególnych działów, szczególnie etyki. Do najważniejszych z pewnością można zaliczyć *Sport, człowiek i egzystencja* (1966) amery-

²⁵ Platon, *Państwo*, ks. III, tłum. W. Witwicki, Kęty 2009, s. 110.

²⁶ Coubertin poświęcał kwestii filozofii sportu, olimpizmu i kultury fizycznej wiele swoich wystąpień i publikacji; zob. m.in. P. de Coubertin, *La philosophie de la culture physique*, [w:] *Textes choisis*, t. 1: *Revelation*, Zurich – Hildesheim 1986, s. 393–396, oraz *Dimension philosophique et pedagogique de l’Olympisme*, tamże, t. 2: *Olympisme*, ss. 361–441, w tym paragraf chyba najważniejszy – *Les assises philosophiques de l’Olympisme moderne*, ss. 435–439.

²⁷ P. McBride, *Philosophy of Sport*, London 1932. Autor artykułu jest w posiadaniu mającego wartość kolekcjonerską pierwszego wydania tej pracy.

kańskiego intelektualisty i prawnika Howarda Slushera, *Sport. A Philosophical Inquiry* (1969) profesora Yale Paula Weissa, czy *Social Philosophy of Athletics* (1978) Hansa Lenka, byłego złotego medalisty w wioślarstwie i profesora filozofii Uniwersytetu w Karlsruhe. Jest jednak rzeczą zdumiewającą, że przy całym tym bogactwie intelektualnym, wydawniczym i organizacyjnym nic z tego nie przenika do opracowań historii filozofii ogólnej. Nurtu filozofii sportu w ogóle tam nie dostrzeżemy, po prostu nie istnieje. Oszczędźmy sobie wyliczania odpowiednich dzieł – nie udało się nam znaleźć najmniejszego nawet paragrafu poświęconego filozofii sportu w żadnym opracowaniu historii filozofii ogólnej, mimo że sport jest jednym z najlepszych laboratoriów jednej z podstawowych kwestii ludzkiej egzystencji, jaką jest styk fizyczności człowieka ze świadomością.

Rozumieją to coraz lepiej teolodzy i historycy religii. Istnieją poświęcone tej kwestii opracowania, i to na tyle liczne, że już przed ćwierćwieczem Shirl J. Hoffman, skądinąd profesor kinezylogii Uniwersytetu Północnej Karoliny w Greensboro, USA, wydał wcale obszerną antologię odpowiednich tekstów²⁸. Wydany przed kilku laty specjalistyczny tom niemieckiego „Stadionu” *Sport und Religion* wskazuje na istotne znaczenie związków sportu z religią²⁹. Organizowane od lat 90. XX w. przez Zbigniewa Dziubińskiego konferencje odbywane pod patronatem Salezjańskiej Organizacji Sportowej Rzeczypospolitej Polskiej, poświęcone humanistycznym aspektom sportu, swą doroczną systematycznością stanowiące od ponad ćwierćwiecza unikat w skali światowej, zawierają wiele prac dotyczących szeroko rozumianych teologicznych, historycznych i współczesnych związków sportu z religią. Zwracają w nich uwagę zwłaszcza liczne pionierskie artykuły księdza profesora KUL Stanisława Kowalczyka. Ale i tu powstaje pytanie: na ile specjalistyczne opracowania filozofii sportu, zawarte we wspomnianej antologii Hoffmana czy w księgach konferencyjnych Dziubińskiego, przenikają do ogólniejszej teologii czy religioznawstwa. A przenikają skąpo. Na tym tle należy jednak zauważyć specjalny numer kwartalnika KUL „Ethos”, poświęcony teologicznym aspektom ludzkiej cielesności i jej związkom z religią, a zatytułowany *Ciało – osoba – kultura*³⁰. Znalazły się w nim bowiem wystąpienia najwybitniejszych polskich i watykańskich znawców problematyki, nie zabrakło też oddzielnego rozdziału poświęconego historycznym aspektom relacji sport–chrześcijaństwo³¹. Uwzględnienie sportu i jego związków z chrześcijaństwem niewątpliwie ukazuje go w pełnej perspektywie, transmitując doświadczenie sportu do rzeczywistości pozasportowej, dowodzi też, że filozoficzne ujęcie sportu nie jest już zagadnieniem trywialnym czy powierzchownym.

²⁸ S.J. Hoffman (ed.), *Sport and Religion*, Champaign, Illinois 1992.

²⁹ „Stadion. Internationale Zeitschrift für Geschichte des Sports” 2009, vol. 35: *Sport Und Religion – Sport and Religion – Sport et Religion*.

³⁰ „Ethos” 2008, R. XXI, nr 2: *Ciało – osoba – kultura*, wydanie specjalne, red. A. Wierzbicki, 2008.

³¹ W. Lipoński, *Mocowanie duszy z ciałem. O humanistyczny wymiar sportu*, tamże, ss. 221–237.

Do najlepiej rozwiniętych działów filozofii sportu należy etyka. To w obrębie sportu zyskało swoje znaczenie jedno z najuniwersalniejszych dziś pojęć etycznych – *fair play* oraz jego angielski ekwiwalent – *sportsmanship*. Ale pionierów etyki sportu – Charlesa Kennedy’ego, Jamesa Keatinga, Petera Drew A. Hylanda, Petera McIntosha czy R. Scotta Kretchmara – nie ma we wszystkich znanych nam monografiach etyki ogólnej i jej historycznych opracowań. Szczególnie niezwykle wartościowa publikacja Keatinga *Postawa sportowa jako kategoria moralna*, porządkująca etykę sportu, warta jest odnotowania i wykorzystania nie tylko w obrębie sportu³². Opublikowana w czasopiśmie poświęconym etyce, ale nie związanym ze sportem, dokonała pionierskiego wylomu na terytorium dotąd nie respektującym etyki sportu. Ten wylom, niestety, nie pociągnął za sobą trwalszych skutków. Tym niemniej wymienione wyżej bogactwo publikacji etycznych, pozostających w specjalistycznym obrębie sportu, każe postawić pytanie, dlaczego – poza tym wyjątkiem – kwestie moralne sportu tak słabo przenikają do etyki uniwersalnej?

Ważnym ośrodkiem refleksji etycznej o sporcie jest Niemiecka Akademia Wychowania Fizycznego w Kolonii, gdzie problemowi temu poświęcał i nadal poświęca uwagę wybitny znawca zagadnienia, skądinąd historyk kultur klasycznych, Manfred Lämmer, przy wydatnej pomocy Volkera Gerhardta³³. Międzynarodowa bibliografia *fair play* obejmuje dziś tysiące mniejszych publikacji i setki obszernych monografii – co prawda, nie zawsze naukowych, pisanych często przez dziennikarzy i działaczy sportowych w dobrych intencjach moralnej ochrony sportu. Sporządzona przez Manfreda Lämmera i Claudię Waters ogromna bibliografia artykułów, poświęconych *fair play* w prasie niemieckiej za dziesięciolecie 1986–1996, obejmuje kilka tysięcy pozycji!³⁴ W Polsce znaczącą publikacją tego typu, uwzględniającą aspekty historyczne etyki sportu, była *Czysta gra* autorstwa Tadeusza Olszańskiego i Jana Lisa, a także spora liczba publikacji Zofii Żukowskiej i jej męża Ryszarda³⁵. Jak to się zatem dzieje, że tak szeroko poruszane i ważne zagadnienie – etyka jednego z największych cywilizacyjnych zjawisk cywilizacyjnych, jakim jest niewątpliwie sport – nie znajduje odpowiedniego odbicia w opracowaniach teoretycznych i historycznych etyki uniwersalnej? Znana praca Petera Vardy i Paula Groscha *The Puzzle of Ethics* (1994), oprócz obszernych rozdziałów historycznych, omawia bogatą problema-

³² J. Keating, *Sportsmanship as a Moral Category*, „Ethics”, October 1964, LXXV, ss. 25–35; zob. też pełny przedruk tego artykułu w antologii tekstów filozoficznych: W.J. Morgan, K.V. Meier (eds.), *Philosophic Inquiry in Sport*, Champaign, Illinois 1988, s. 241–250.

³³ M. Lämmer, V. Gerhardt (herausg.), *Fairneß und Fair Play*, Sankt Augustin 1993. Zob. też: H. Lenk, G.A. Pilz, *Das Prinzip Fairneß*, Zürich – Osnabrück 1989.

³⁴ M. Lämmer, C. Waters (herausg.), *Die Fair-Play-Initiative des deutschen Sports 1986–1996. Presse Dokumentation*, Sankt Augustin 1997.

³⁵ J. Lis, T. Olszański, *Czysta gra*, Warszawa 1984; Z. Żukowska, R. Żukowski, *Fair play w sporcie i olimpiźmie – szansa czy utopia*, publik. równoległe w jez. ang. pt. *Fair Play in Sport and Olimpism (!) – Opportunity or Utopia*, Warszawa 2010.

tykę, szczegółowo sięgającą do takich ważnych zagadnień współczesności, jak prawa człowieka, eutanazja, prawa zwierząt, czy zagadnienia ekologii, ale dla sportu miejsca tam nie ma³⁶. Amerykanka Hazel Estella Barnes zapomniała o sporcie w swej *Etyce egzystencjalnej*³⁷, mimo że jej wielki patron i główny twórca tego filozoficznego kierunku, Jean Paul Sartre, uważał ciało ludzkie, ale także zabawy i sport, za stosunkowo istotny element życia ludzkiego, czemu dał wyraz w swym znanym traktacie *Byt i nicość. Zarys ontologii fenomenologicznej (L'Être et le Néant. Essai d'ontologie phénoménologique, 1943)*³⁸.

Wielka dwutomowa *Encyclopedia of Ethics*, mająca ambicje zgromadzenia haseł osobowych wszystkich filozofów odpowiedzialnych za rozwój etyki, nie uwzględnia żadnego z pionierów etyki sportu³⁹. Powstała w 1992 r., wiele lat po głośnym, wspomnianym już wyżej artykule Keatinga, czy równie głośnej monografii McIntosha *Fair play – Ethics in Sport and Education*, więc przynajmniej ich powinno się uwzględnić. Jest tam wprawdzie hasło „sport”, ale nie pojawia się w nim pojęcie *fair play*. Z kolei w zawartym tam pokrewnym hasle „fairness” nie ma niczego, co wiązałoby się ze sportem, a co w publikacji anglosaskiej, czyli napisanej w języku, w obrębie którego powstało pojęcie *fair play* (warto wspomnieć użycie go w sztukach Williama Shakespeare’a *Burza* i *Król Jan*), budzi niepomierne zdziwienie. W Polsce nie dostrzegała etyki sportu np. Maria Ossowska⁴⁰. O dziwo, nie umieszczali sportu w swych rozważaniach etyki marksistowsky okresu PRL – w epoce, w której sport był skądinąd hurtowo wykorzystywany do celów propagandy politycznej, a jednak nie uwzględniano jego głębszych, etycznych walorów i naukowych podstaw⁴¹. Dominował bowiem doraźny interes ideologiczny.

Nic dziwnego, że i historycy etyki nie uwzględniają zagadnień moralnych sportu, skoro nie mogą ich znaleźć w opracowaniach teoretycznych, a odpowiednia problematyka żyje głównie w dalekiej od ideałów praktyce sportu. Z niedoskonałościami moralnymi sportu stara się co prawda uporać szereg międzynarodowych organizacji i komitetów, w tym najważniejszy Komitet Fair Play UNESCO, przyznając doroczne nagrody *fair play*. Jest to niewątpliwie forma działania ukazująca sport w kulturowym kontekście szerszym niż on sam. Ale nawet współpraca z takimi instytucjami, jak Międzynarodowy Komitet Olimpijski czy Międzynarodowa Akademia Olimpijska, a w Polsce krajowe odpowiedniki tych instytucji – PKOl i Polska Akademia Olimpijska (które są ze swej istoty zainteresowane tą problematyką i organizują np. liczne sesje i konfe-

³⁶ Zob. wydanie polskie: P. Vardy, P. Grosch, *Etyka*, tłum. J. Łoziński, Warszawa 1995.

³⁷ H.E. Barnes, *An Existentialist Ethics*, New York 1967.

³⁸ Korzystałem z angielskich tłumaczeń fragmentów tego dzieła: J.P. Sartre, *The Body*, oraz *Play and Sport*, w antologii: W.J. Morgan, K. Meier (eds.), *Philosophic Enquiry in Sport*, Campaign, Illinois 1988, odpowiednio ss. 102–105 i 169–173.

³⁹ L.C. Becker, Ch.B. Becker (eds.), *Encyclopedia of Ethics*, vol. 1–2, New York – London 1992 i nn.

⁴⁰ Zob. np. M. Ossowska, *Normy moralne. Próba systematyzacji*, Warszawa 1985.

⁴¹ Zob. m.in. opracowanie autorstwa zbior. *Etyka*, pod red. Henryka Jankowskiego, Warszawa 1973.

rencje oraz wydają specjalistyczne publikacje poświęcone zagadnieniom *fair play*⁴²), nie potrafią doprowadzić do pełnej uniwersalizacji etyki sportu jako zjawiska cywilizacyjnego o światowym zasięgu, godnego uwzględniania również w ogólniejszych teoriach i opracowaniach historycznych tej dziedziny.

Podobne zarzuty można sformułować w odniesieniu do estetyki sportu, która ma bogate tradycje wyprowadzane zwykle z klasycznego eseju o zabawie autorstwa wielkiego poety niemieckiego Friedricha Schillera *Szkic o związku zwierzęcej natury ludzkiej z duchową (Versuch über der tierischen Natur des Menschen mit seiner Geistige, 1780)*. Sport jest bowiem, jak twierdzi Gertrude Pfister, podsystemem zabawy, stąd ta geneza wydaje się nader słuszna⁴³. Już do ściśle określonego sportu estetykę odniósł po raz pierwszy twórca neoolimpizmu Pierre de Coubertin, który z kolei czerpał z myśli wielkiego etyka angielskiego Johna Ruskina⁴⁴. Z bardziej współczesnych estetyków sportu warto wymienić przede wszystkim Davida Besta i Donalda Mastersona. Łączy ich nieobecność ich dokonań w ogólniejszych traktatach estetycznych, choć trzeba przyznać, że sport pojawia się w opracowaniach traktujących całościowo lub częściowo o estetyce widowisk, szczególnie masowych. Do publikacji, które poczęły łamać te tradycje, wchodząc na teren publikacji związanych z estetyką ogólną, należy z pewnością publikacja rozprawy Besta w „British Journal of Aesthetics”⁴⁵. Jednak, o ile etyka sportu stosunkowo skutecznie, choć wciąż dalece niewystarczająco, wchodzi na pole filozofii ogólnej, o tyle – poza sporadycznymi wyjątkami – ma wciąż do pokonania wiele uprzedzeń i konserwatywnych stereotypów, wykluczających sport z tego pola badań. Mimo upływu kilkudziesięciu lat, wciąż nie do końca utracił racje sąd profesora filozofii Emory University w Atlancie (USA), Paula G. Kuntza, zawarty w sławnym artykule o potrzebie stosowania zasad estetyki wobec sportu w podobny sposób, jak wobec sztuk pięknych! Czytamy tam:

jeśli napiszemy esej pt. *Etyka odnosi się do sportu*, to nie wzbudzi on wątpliwości, co trzeba przedyskutować: standardy zachowań fair między zawodnikami, potrzebę zapobiegania faulom przez sędziów. Jednak tytuł *Estetyka odnosi się do sportu* powoduje szok [tłum. W.L.]⁴⁶.

⁴² Zob. m.in. liczne publikacje i księgi zbiorowe konferencji organizowanych przez PKOl. i Klub Fair Play, jak m.in. Z. Żukowska (red.), *Fair play – sport – edukacja*, Warszawa 1996; tejże (red.), *Fair play w europejskiej kulturze i edukacji*, Warszawa 2004; K. Hądzelek, M. Rejfi, H. Zdebska-Biziewska, R. Żukowski (red.), *Czysta gra – Fair play*, Warszawa 2014.

⁴³ G. Pfister, *Reserach on Traditional Games- the Scientific Perspective*, „Journal of Comparative Education and Sport” 1997, vol. 19, s. 54.

⁴⁴ Podobnie jak w przypadku filozofii sportu i olimpizmu, Coubertin pzoostawił po sobie sporą liczbę prac, głównie artykułów, poświęconych estetyce sportu, zwłaszcza jego związkom z literaturą i sztuką, jak np. *Le contribution des beaux Arts*, [w:] *Textes choisis*, t. 2, s. 478–543, w tym najważniejszy esej *L'art et le sport*, s. 537–542.

⁴⁵ D. Best, *The Aesthetic in Sport*, „British Journal of Aesthetics” 1974, vol. 14, issue 3.

⁴⁶ P.G. Kuntz, *Aesthetics Applies to Sports as Well as to the Arts*, „Philosophic Exchange” 1974, vol. 5, nr 1, ss. 25–39: „If I were to write an essay *Ethics Applies to Sport* there would be little

Nie wiemy, czy podobnemu szokowi uległa Maria Gołaszewska, autorka polskiego potężnego objętościowo *Zarysu estetyki*, skoncentrowanego niemal wyłącznie na kwestiach sztuki i natury, ale faktem jest, że sportu – podobnie jak zagadnień estetyki ludzkiego ciała i ruchu (np. jako ważnej części natury) – po prostu nie uwzględniła⁴⁷.

Historia pedagogiki to jeszcze jeden specjalistyczny teren badań naukowych, gdzie natkniemy się na niedocenywanie sportu, tak jakby nie było wielkich historycznych doświadczeń z tego zakresu dyrektora szkoły w Rugby Thomasa Arnolda, czy dopiero co wspomnianego wielkiego prawodawcy pedagogiki olimpijskiej Coubertina⁴⁸. Spośród wielu znaczących autorów wymienić trzeba także m.in. wspomnianych i przytaczanych już autorów Petera McIntosha, a w Polsce Zofię Żukowską. Ci niewątpliwi twórcy pedagogiki sportu funkcjonują bardziej czy mniej widzialnie i skutecznie na polu sportu i wychowania fizycznego, ujmowani są w miarę często w wewnętrznych, sportowych opracowaniach historycznych tej dziedziny, ale i tu nie dostrzeżemy ich obecności w dziejach pedagogiki ogólnej.

Tak więc, mimo pionierskich inicjatyw łamiących wcześniejsze uprzedzenia, a także, na szczęście coraz liczniejszych, „pierwiosnków” uwzględniających sport, czy to w historii, czy jej specjalistycznych odmianach (jak historia literatury, sztuki, filozofii czy pedagogiki), wszystko wskazuje na to, że wciąż mamy do czynienia z sytuacjami dalekimi od trwałej tendencji, nierzadko z sytuacjami przypadku lub dość chaotycznego traktowania dorobku intelektualnej refleksji o sporcie. Ale skoro są już widoczne pierwsze poważniejsze oznaki doceniania sportu w historiografii ogólnej, należy mieć nadzieję, że na takich pojedynczych oznakach się nie skończy. Że sport, a szerzej – kultura fizyczna, będzie z biegiem czasu coraz pełniej i należycie doceniana w pracach historycznych ogólniejszego, pozasportowego charakteru.

doubt about what there is to discuss: the standards of fairness between contestants, the need of umpires to prevent cheating and foul play. Yet the title *Aesthetics Applies to Sport* produces shock”. Zob. też tekst oryginalnego maszynopisu tego artykułu sporządzony niegdyś przez autora: <http://library.la84.org/SportsLibrary/JPS/JPS1974/JPS01d.pdf> [dostęp: 10.10.2016].

⁴⁷ M. Gołaszewska, *Zarys estetyki*, Warszawa 1986 (1973).

⁴⁸ Thomas Arnold nie pozostawił po sobie znaczących dzieł z zakresu pedagogiki sportu, realizując głównie praktycznie koncepcje, w myśl których sport jest istotnym elementem wychowania obywatela imperium brytyjskiego. Jego zasady można natomiast bez trudu zrekonstruować w oparciu o – skądinąd literackie i sfikcjonalizowane w formie tzw. „powieści szkolnej” – wspomnienia jednego z jego wychowanków, Thomasa Hughesa, pt. *Lata szkolne Toma Browna* (*Tom Brown's School Days*, 1857). Natomiast liczne prace Coubertina poświęcone pedagogice sportu, którą uważał za jedno z centralnych zagadnień współczesnego olimpizmu, trudno wyliczyć; poprzestańmy na wybranych, typowych, jak: *Pedagogie sportive – action morale et sociale*, [w:] *Textes choisis*, t. 1, s. 433–490; *L'education physique au XXe siècle*, tamże, t. 1, s. 372–430; wreszcie zestaw wielu prac pod wspólnym wiodącym tytułem *Sport, education, societe*, [w:] *Textes choisis*, t. 3, s. 373–622.

Bibliografia

- Barnes H.E., *An Existentialist Ethics*, New York 1967.
- Becker L.C., Becker Ch.B. (eds.), *Encyclopedia of Ethics*, vol. 1–2, New York – London 1992.
- Best D., *The Aesthetic in Sport*, „British Journal of Aesthetics” 1974, vol. 14, issue 3.
- Brinton C., Christopher J.B., Wolff R.L., Winks R.W., *A History of Civilization*, vol. 1: *Prehistory to 1715*, New Jersey 1984.
- Coubertin P. de, *Dimension philosophique et pedagogique de l'Olympisme*, [w:] *Textes choisis*, t. 2: *Olympisme*, Zurich – Haldesheim 1986, s. 361–441.
- Coubertin P. de, *La philosophie de la culture physique*, [w:] *Textes choisis*, t. 1: *Revelation*, Zurich – Haldesheim 1986, s. 393–396.
- Davies N., *Europa. Rozprawa historyka z historyą*, Kraków 1998.
- Diem C., *Weltgeschichte des Sports*, Stuttgart 1960.
- Gołaszewska M., *Zarys estetyki*, Warszawa 1986 (1973).
- Gołembski F., *Cywilizacja europejska*, Warszawa 2012.
- Greer T., *A Brief History of Western Man*, wyd. 2, New York – Chicago – San Francisco – Atlanta 1972.
- Hądzelek K., Rejf M., Zdebska-Biziewska H., Żukowski R. (red.), *Czysta gra – Fair play*, Warszawa 2014.
- Hoffman S.J. (ed.), *Sport and Religion*, Champaign, Illinois 1992.
- Kaczmarek R., *Historia Polski 1914–1989*, Warszawa 2010.
- Kazimierz Wierzyński and His Poetry of Physical and National Restoration through Sport*, [w:] Daniel L. (ed.), *L'art et le sport*, Actes du XIIe Colloque International du Comité Européen pour l'Historire des Sports, Paris – Biarritz 2009, s. 485–492.
- Keaing J., *Sportsmanship as a Moral Category*, „Ethics”, October 1964, LXXV, s. 25–35.
- Kuntz P.G., *Aesthetics Applies to Sports as Well as to the Arts*, „Philosophic Exchange” 1974, vol. 5, nr 1, s. 25–39.
- Lämmer M., Gerhardt V. (herausg.), *Fairneß und Fair Play*, Sankt Augustin 1993.
- Lämmer M., Waters C. (herausg.), *Die Fair-Play-Initiative des deutschen Sports 1986–1996. Presse Dokumentation*, Sankt Augustin 1997.
- Langer W.L. (compiled and ed.), *An Encyclopedia of World History*, Boston 1948.
- Lenk H., Pilz G.A., *Das Prinzip Fairneß*, Zürich – Osnabrück 1989.
- Lipoński W., *Sport*, [w:] Sierpowski S. (red.), *Polska na tle procesów rozwojowych Europy XX wieku*, Poznań 2002, s. 202–228.
- Lipoński W., *Z osobistych wspomnień związanych z „Laurem olimpijskim” Kazimierza Wierzyńskiego*, [w:] W. Appel (red.), *Meandry Skamandrytów*, Toruń MMXI (2011), s. 259–274.

- Lis J., Olszański T., *Czysta gra*, Warszawa 1984.
- MacAloon J., *This Great Symbol. Pierre de Coubertin and the Origins of the Modern Olympic Games*, Chicago – London 1981.
- Maćków A., *Joseph Strutt as a Writer on the History and Folklore of Sports*, Poznań 2008.
- Matuszewski R., *Rzut oka na lirykę lat międzywojennych*, [w:] tegoż, *Doświadczenia i mity*, Warszawa 1964.
- Mączak A. (red.), *Historia Europy*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1997.
- Mc Bride P., *Philosophy of Sport*, London 1932.
- Miller D., *Official History of the Olympic Games and the IOC, Athens to London 1896–2012*, London 2008.
- Morgan W.J., Meier K.V. (eds.), *Philosophic Inquiry in Sport*, Champaign, Illinois 1988, s. 241–250.
- Ossowska M., *Normy moralne. Próba systematyzacji*, Warszawa 1985.
- Petrov R., *Emergence and Development of Wrestling in Bulgaria*, [in:] Sołakow A. (eds.), *Physical Culture and Sport in Bulgaria Through the Centuries*, Sofia 1983, s. 32–35.
- Pfister G., *Reserach on Traditional Games – the Scientific Perspective*, „Journal of Comparative Education and Sport” 1997, vol. 19.
- Piasecki E., *Dzieje wychowania fizycznego*, Lwów 1925 (I wydanie).
- Piasecki E., *Dzieje wychowania fizycznego*, Lwów 1929 (II wydanie).
- Platon, *Państwo*, ks. 3, tłum. W. Witwicki, Kęty 2009.
- Pott H.G., *Krótką historia kultury europejskiej*, Wrocław 2007.
- Rietbergen P., *Europa. Dzieje kultury*, Warszawa 2001.
- Skotarczak D., Bittner K (red.), *W kręgu kultury PRL. Sport*, Poznań 2015.
- „Stadion. Internationale Zeitschrift für Geschichte des Sports” 2009, vol. 35: *Sport Und Religion – Sport and Religion – Sport et Religion*.
- Strutt J., *Glig Gamena Angel-Deođ, or Sports and Pastimes of the People of England*, London 1810.
- The Sports and Pastimes of the People of England*, London 1833.
- Vardy P., Grosch P., *Etyka*, tłum. J. Łoziński, Warszawa 1995.
- Wallbank T.W., Taylor A.M., Carson G.B., *Civilization. Past and Present*, wyd. 5, 1965.
- Żukowska Z. (red.), *Fair play – sport – edukacja*, Warszawa 1996.
- Żukowska Z. (red.), *Fair play w europejskiej kulturze i edukacji*, Warszawa 2004.

Absence of Sport and Olympism in Universal Historiography

Abstract

Since the publication of Joseph Strutt's *Sports and Pastimes of the People of England*, sports historiography has made tremendous progress, most visible in the last several decades. There have been thousands of scholarly papers, hundreds of monographs on different topics, and international and national and even regional associations examining the role of sport in different periods and areas of history. All this should not, however, veil the observation that even the most important sporting phenomena, essentially influencing many non-sporting, political and cultural events and factors, have not been able to, convincingly and visibly, find their place in general historiography. Despite its overwhelming presence in cultural, social and political affairs sport is still treated in history as a competitive race for prizes and records or as healthy recreation isolated from other public areas. The paper will show, using numerous examples, how the most serious historical works of universal character, especially of the last several decades, but also specialized works on history of literature, art, philosophy and pedagogy, have ignored such sport phenomena of wide political or cultural importance as, for example, the role of the *Declaration of Sports* of James I in the controversy between the royal authority and the Puritan Parliament in England, the impact of gymnastics on the development of Ludwig Friedrich Jahn's idea of German nationalism, the function of sport in Communist propaganda during the Cold War. The paper will examine the reasons of a curious state of affairs involving different streams of historiography. It will also attempt to find those responsible for this situation: sports historians unable to introduce effects of their research into universal non-sporting works of history, or ignorant general historians. Some positive examples of slow, although still insufficient improvement are also included and described.

Keywords: historiography, history of sport, history of Olympism, philosophy of sport, sports literature, sports art, sports pedagogy, Olympic sport.

Tomasz RĘGWELSKI*
Ewa ROSZKOWSKA**

Wspinaczka sportowa konkurencją olimpijską? Śladami starań o miejsce w programie igrzysk

Streszczenie

Ideą przewodnią nowożytnych igrzysk olimpijskich organizowanych od 1896 r. jest łacińska maksyma *Citius, Altius, Fortius*. Wspinaczka sportowa to dyscyplina, w której owo *szybciej, wyżej, mocniej* jest uchwytne i w pełni realizowane. Działania na rzecz wprowadzenia wspinaczki sportowej do programu igrzysk olimpijskich czynione są od lat 80. XX w. Wcześniej jednak alpinizm, nie będąc dyscypliną olimpijską, był (często wbrew woli większości środowisk alpinistycznych) obecny na igrzyskach. Lata 80. XX wieku przyniosły intensywny rozwój wspinaczki sportowej i zawodów wspinaczkowych. W 1987 r. powołano Międzynarodowy Komitet Wspinaczki Zawodniczej, ujednolicono i sprecyzowano procedury przeprowadzania zawodów wspinaczkowych oraz uzgodniono strategię rozwoju wspinaczki sportowej z myślą o igrzyskach olimpijskich. W 1992 r. w Chambéry zorganizowano zawody wspinaczkowe „Pro-Olympique”, których zadaniem była promocja wspinaczki jako przyszłej dyscypliny olimpijskiej.

W 2007 r. we Frankfurcie nad Menem powołano do życia International Federation of Sport Climbing (IFSC). Dzięki staraniom IFSC, 12 lutego 2010 r. MKOl oficjalnie uznał wspinanie za dyscyplinę sportową. 28 września 2015 r. wspinaczkę wpisano również na listę dyscyplin oczekujących na ewentualne włączenie do programów igrzysk Tokio 2020. Na 129 Sesji Plenarnej MKOl w Rio 3 sierpnia 2016 r. wspinaczka sportowa została włączona do programu igrzysk olimpijskich w Tokio 2020. Włączenie wspinaczki do rodziny sportów olimpijskich to wielka szansa dla rozwoju tej spektakularnej dyscypliny i ukoronowanie wielu lat starań, podejmowanych przez stowarzyszenia i środowiska wspinaczkowe na całym świecie.

Słowa kluczowe: historia, sport, igrzyska olimpijskie, alpinizm, wspinaczka sportowa.

Alpinizm jest dziedziną, w której współcześnie – obok tradycyjnie pojmowanej działalności górskiej – swoje pełnoprawne miejsce znalazł nurt sportowy

* dr, adiunkt, Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, Zakład Alpinizmu i Turystyki Kwalifikowanej; e-mail: tomasz.regwelski@awf.krakow.pl

** dr hab., adiunkt, Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, Zakład Alpinizmu i Turystyki Kwalifikowanej; e-mail: ewa.roszkowska@awf.krakow.pl

uprawiany na sztucznych obiektach wspinaczkowych, jak i na przygotowanych i ubezpieczonych drogach w skałkach i w górach. Takie rozwarstwienie alpinizmu nastąpiło w ostatnich dziesięcioleciach XX wieku. Wtedy też narodziła się wspinaczka sportowa.

Ideą przewodnią nowożytnych igrzysk olimpijskich, organizowanych od 1896 r., jest łacińska maksyma *Citius, Altius, Fortius* autorstwa dominikanina, ojca Henriego Didona. Odzwierciedla ona dążenie sportowca do zwyciężania samego siebie, własnych słabości, ułomności, do nieustannego kształtowania swojego ciała i ducha, do odkrywania tego, co w nim jest najlepsze.

Wspinaczka sportowa to dyscyplina, w której owo *szybciej, wyżej, mocniej* jest uchwytnie i w pełni realizowane. Tym trzem określeniom odpowiadają trzy konkurencje wspinaczkowe: wspinaczka na szybkość (wygrywa ten, kto najszybciej pokona drogę wspinaczkową), wspinaczka na trudność (o pierwszeństwie decyduje najwyżej osiągnięty punkt na ścianie) i wspinaczka bulderowa (zwycięzcą jest ten, kto pokona drogę w najmniejszej ilości prób). Mimo powyższych atutów i kilkudziesięcioletnich starań o włączenie wspinaczki sportowej do grona dyscyplin olimpijskich, nadal nie posiada ona takiego statusu. Kolejna szansa pojawiła się 28 września 2015 r. Komitet Organizacyjny Igrzysk Olimpijskich Tokio 2020 ogłosił rekomendację pięciu dyscyplin, które mogą być włączone do rodziny sportów olimpijskich. Wśród nich znalazła się również wspinaczka sportowa.

Działania na rzecz wprowadzenie wspinaczki sportowej do programu igrzysk olimpijskich czynione są od lat 80. XX w. Wcześniej jednak alpinizm, nie będąc dyscypliną olimpijską, był (często wbrew woli większości środowisk alpinistycznych) obecny na igrzyskach.

Na przestrzeni dziejów związku alpinizmu ze sportem były intencjonalnie odrzucane. Uważano bowiem, że ma on charakter elitarnego wtajemniczenia, nie jest pospolity i jest zarezerwowany dla osób o nieskazitelnym etosie, prowadzących działalność w górach nie dla sławy, rozgłosu czy ustanawiania rekordów, lecz dla celów wyższych. Ideologia jako forma samoświadomości alpinistycznej oraz wykreowany etos alpinisty miały nadawać sens działalności górskiej i chronić wartość alpinizmu jako zjawiska społeczno-kulturowego, w którym nie było miejsca na sportowe pobudki.

W rzeczywistości elementy sportowe w alpinizmie zawsze istniały i nie można ich było ukryć. Uzewnętrzniały się one szczególnie mocno w momentach przełomowych. Tak było przy działaniach zmierzających do zdobycia Mont Blanc, którego osiągnięcie uznaje się za moment narodzin alpinizmu, czy przy pierwszym wejściu na Matterhorn w Alpach Walijskich, kiedy to o pierwszeństwo jawnie rywalizowały dwa zespoły: jeden od strony szwajcarskiej (współczesną granią Hörnli) pod przewodnictwem Edwarda Whympera, drugi działający po włoskiej stronie, na tzw. Liongrat, który prowadził Jean Antoine Carrel – włoski przewodnik z Valtournance.

Kontrowersje dotyczące traktowania alpinizmu jako zjawiska sportowego, jak i przyznawania alpinistom wyróżnień olimpijskich, nadal istnieją. Niewiele osób wie jednak, że już podczas pierwszych nowożytnych igrzysk olimpijskich pojawiły się elementy wspinaczkowe – było to wspinanie się po linie.

Postrzegając wspinanie się jako czynność ruchową i zakładając, że materialnym jego podłożem nie jest naturalna skała, lód czy śnieg, ale sztuczna ściana obecnie, a lina gimnastyczna dawniej, związków wspinaczki z igrzyskami można dopatrywać się właśnie we wspinaniu się po linie, które rozgrywane było jako jedna z konkurencji gimnastycznych, począwszy od pierwszych nowożytnych igrzysk olimpijskich w Atenach w 1896 r.¹ Wtedy to najszybciej (23,4 s) po czternastometrowej linie wspinał się Grek Nikolaos Andriakopoulos, zdobywając złoty medal. Zawody we wspinaniu się po linie rozegrano jeszcze na igrzyskach: w Saint Louis w 1904 r. (gdzie złoto zdobył George Louis Eyser, wspinając się po linie o długości 7,62 m w czasie 7 s), w Londynie w 1908 r. (wtedy wspinanie się po linie wchodziło w skład wieloboju indywidualnego w gimnastyce), w Paryżu w 1924 r. (gdzie wygrał Czech Bedřich Šupčík) i w Los Angeles w 1932 r. (kiedy złoty medal wywalczył Amerykanin Benny Bass)².

Po wskrzeszeniu idei igrzysk olimpijskich przez barona Pierre'a de Coubertin, elementy wspinaczki zaistniały w programie tylko w takiej postaci, chociaż twórca nosił się z zamiarem uhonorowania alpinizmu jako osobnej dyscypliny, co potwierdził podczas ceremonii zamknięcia pierwszej zimowej olimpiady w Chamonix³. Pomysł nagradzania alpinistów medalami olimpijskimi wysunął dopiero we wrześniu 1911 r. Komitet Organizacyjny V Igrzysk Olimpijskich w Sztokholmie. Alpinizm – jako dyscyplina realizowana z dala od publiczności, w miejscach i w warunkach często niesprzyjających działalności człowieka – mógł zaistnieć na olimpiadzie tylko dzięki wsparciu poszczególnych stowarzyszeń górskich. Wyłącznie one – jak informowało pismo Szwedzkiego Komitetu Olimpijskiego i program igrzysk w 1912 r.⁴ – miały prawo do wskazania kandydatów spośród tych osób, które w latach 1908–1911 wykazały się najwybitniejszymi osiągnięciami w działalności alpinistycznej⁵. Wniosek, zawierający „szczegółowy opis w mowie będącego czynu wraz ze szczególnym podniesieniem tych okoliczności, które odnośną osobę czynią godną nagrody”⁶, powinny

¹ Wspinaczka po linie rozgrywana była piątego dnia igrzysk (29 marca 1896 r.). W konkurencji udział wzięło 15 zawodników – P. de Coubertin, T.J. Philemon, N.G. Politis, Ch. Anninos, *The Olympic Games B.C.776–A.D.1896*, Second part: *The Olympic Games in 1896*, London 1897, s. 83–84, 114.

² <http://www.sports-reference.com/olympics/sport/GYM> [dostęp: 27.04.2016].

³ <http://library.la84.org/6oic/OfficialReports/1924/1924part4.pdf>, *La remise du Prix Olympique d'Alpinisme*, s. 721 [dostęp: 12.04.2016].

⁴ Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem – zbiory archiwalne (dalej MT–ZA), Pismo Komitetu Organizacyjnego V Igrzysk Olimpijskich w Sztokholmie w 1912 r. do Towarzystwa Tatrzańskiego z dnia 5 września 1911 r., sygn. AR/NO/237.

⁵ *Medal za działalność turystyczną*, „Taternik” 1911, nr 6, s. 108.

⁶ Tamże.

złożyć na ręce Komitetu najpóźniej do 1 marca 1912 r.⁷ Decyzję dotyczącą przyznania medalu miała podjąć specjalna komisja powołana przez szwedzki komitet organizacyjny igrzysk olimpijskich i w formie pisemnej przedłożyć mu ją do 1 czerwca 1912 r. Żadne z kilkudziesięciu istniejących wówczas zrzeszeń alpinistycznych nie przesłało takiego wniosku. Powód był jeden – dezaprobatą wobec pomysłu, u podstaw której była tradycja i etos alpinisty. Uważano wówczas, że osiągnięcia górskie nie mają nic wspólnego z ideą sportu. Są efektem niewymiernej, niemierzalnej działalności alpinisty w górach, formą jego indywidualnej ekspresji i autokreacji. Nagradzanie za osiągnięcia alpinistyczne oznaczałoby sprofanowanie góry:

bo góra jest jak gdyby przepelniona symbolami, które wszystkie przechodzą w ręce tego, kto ją pokona. Jej niezmierna wielkość, jej nieugięta wyniosłość ponad świat, niezależność od dziejów ludzkich, gigantyczna potęga niszczących sił, które w niej mają swoje źródło, jej nietykalność, jej niezmiennność – to wszystko są momenty siły, wielkości, potęgi, które alpinista z każdą pokonaną ścianą, z każdym przebytym kominem wydziera jej po kawałku, aby je przyswoić swemu „ja”, aż z wyjściem na szczyt napęli się dusza zwycięzcy gigantycznym uczuciem siły i potęgi [tłum. E.R.]⁸.

Ten kulturowy wymiar alpinizmu pozwalał alpinistom na samodzielność w górach, ale wykluczał możliwość przyjmowania gratyfikacji lub jakichkolwiek innych nagród, wyróżnień czy przywilejów z tytułu uprawiania wspinaczki. Wytypowanie kandydata do medalu olimpijskiego byłoby równoznaczne z opowiedzeniem się środowisk alpinistycznych za sportowym charakterem alpinizmu i tym samym pogwałceniem etyki alpinizmu.

Piętnaście lat później, w 1924 r., Międzynarodowy Komitet Olimpijski (MKOl), po raz pierwszy w historii olimpiad i alpinizmu, przyznał medale dla alpinistów. Złote medale olimpijskie otrzymali wszyscy uczestnicy wyprawy brytyjskiej na Mount Everest w 1922 r., przy czym Charles Granville Bruce, kierownik tej ekspedycji, otrzymał medal z czystego złota, a połączanymi medalami srebrnymi odznaczono pozostałych jej uczestników⁹. Odznaczenie nadano nie za wyczyn sportowy *sensu stricto* – mimo że było to wybitne osiągnięcie (po raz pierwszy w dziejach ludzkości człowiek przełamał barierę 8000 metrów: George Mallory, Edward Felix Norton i Theodore Howard Somervell osiągnęli bez użycia tlenu wysokość 8225 metrów¹⁰, a George Ingle Finch i Geoffrey Bruce, korzystając z aparatury tlenowej, osiągnęli wysokość 8326 metrów¹¹) – lecz za całość czynności organizacyjnych i kierowniczych wyprawy, uwzględniających zasadę *fair play*¹².

⁷ MT-ZA, Pismo Komitetu Organizacyjnego V Igrzysk Olimpijskich w Sztokholmie...

⁸ H. Stenitzer, *Zur Psychologie des Alpinismus*, „Graphologische Monatshefte” 1907, H. 9–12, s. 110.

⁹ M.B. Michalik (red.), *Kronika sportu*, wyd. 1, Warszawa 1993, s. 353.

¹⁰ R. Frison Roche, S. Jouty, *A history of mountain climbing*, Paris – New York 1996, s. 240.

¹¹ Z. Kowalewski, J. Kurczab, *Na szczytach Himalajów*, Warszawa 1983, s. 81–83.

¹² Już w początkach wypraw himalajskich jednym z poważniejszych etycznych problemów, nurtujących organizatorów ekspedycji, była kwestia używania masek tlenowych podczas wspi-

Tym razem nikt nie protestował, medale przyjęto. Można jednak przypuszczać, że były one formą dowartościowania brytyjskiego środowiska alpinistycznego, które w owych latach traciło swoje pierwszoplanowe miejsce w alpinizmie. Podkreślono bowiem, że prawdziwym, nieowładniętym pogonią za rekordem rodzajem alpinizmu, jest tylko działalność himalajska, oparta na ideologii wykreowanej przez brytyjskich alpinistów jeszcze w XIX w.

W 1932 r., podczas X Igrzysk Olimpijskich zorganizowanych w Los Angeles, po raz pierwszy odznaczono alpinistów za działalność sportową oraz wyróżniono w konkursie sztuki. Złoty medal olimpijski, przyznany braciom Antonowi i Franzowi Schmidom za wytyczenie drogi północną ścianą Matterhornu (4478 m, Alpy Walijskie) w dniach 31 lipca – 1 sierpnia 1931 r., wywołał niespotykaną dotychczas falę polemik ideologicznych w środowisku alpinistycznym. Krytycy uznali bowiem, że przejście to jest symbolem upadku alpinizmu, a uznanie go największą sensacją sportową 1931 r.¹³ i nagrodzenie zdobywców najwyższym odznaczeniem sportowym, są tylko potwierdzeniem tego faktu oraz degradacją alpinizmu do sportu, którym rządzą pobudki niższego rzędu, niegodne prawdziwego alpinisty¹⁴. Wyczyn ten odbił się szerokim echem nie tylko w środowisku alpinistycznym, ale także w mediach. Bracia Schmid trafili na okładkę „Münchener Illustrierten” i otrzymali najwyższe odznaczenie państwowe przyznawane za osiągnięcia sportowe – Adlerplakette¹⁵. Warto dodać, że Toni Schmid otrzymał medal olimpijski pośmiertnie, 16 maja 1932 r. zginął w trakcie wspinaczki na Großes Wiesbachhorn¹⁶. Nagrodzenie Schmidów miało także inny wymiar, widoczny dopiero z perspektywy czasu. MKOl uhonorował konkretny wyczyn alpinistyczny, mający charakter typowo sportowy. Można powiedzieć, że tym samym potwierdził formalnie zaliczenie alpinizmu do dziedziny sportu¹⁷.

Nie kwestionowano natomiast nagrody przyznanej przez MKOl Paulowi Bauerowi – organizatorowi i kierownikowi niemieckich wypraw himalajskich. Został on złotym medalistą olimpijskiego konkursu sztuki z zakresu literatury. Medal i dyplom otrzymał Bauer za książkę *Im Kampf um den Himalaya. Der erste Angriff auf den Kangchendzönga 1929*¹⁸ – opisującą przebieg pierwszej wy-

naczki. Komitet organizacyjny wyprawy na Mount Everest w 1922 r. przyjął, że dopuszczalne jest wspomaganie tlenem w bazie, podczas wytyczania drogi i instalowania obozów. Natomiast ekipa wyznaczona do ataku szczytowego, aby nie wypaczyć sensu reguły *fair play*, musi poruszać się bez tlenu – M.B. Michalik (red.), dz. cyt., s. 353; Z. Kowalewski, J. Kurczab, dz. cyt., s. 81–83.

¹³ H. Baumeister, *Sensation in Zermat*, „Der Bergsteiger” 1931/32, s. 17–20.

¹⁴ A. Steinitzer, *Das Matterhorn als Symbol des Anfangs und Endes*, „Mitteilungen des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins” 1932, Nr. 2, s. 30–32.

¹⁵ http://www.historisches-alpenarchiv.org/data/dokumente/main/5/00124449_m.pdf, *Toni Schmid's Beisetzung an 19. Mai 1932 im Waldfriedhof München*, s. 3 [dostęp: 19.04.2016].

¹⁶ *Schmid Franz*, „Der Bergsteiger” 1985, H. 9, s. 40.

¹⁷ E. Kuczaj-Jasińska [E. Roszkowska], *Kontrowersje wokół przyznawania medali olimpijskich za osiągnięcia alpinistyczne w XX wieku*, [w:] J. Chelmecki (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza olimpiizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy*, Warszawa 2006, s. 121–127.

¹⁸ P. Bauer, *Im Kampf um den Himalaya. Der erste Angriff auf den Kangchendzönga*, München 1931.

prawy niemieckiej atakującej Kangchenjungę północno-wschodnim zębem w 1929 r.¹⁹ To uhonorowanie uznano za coś wyjątkowego, z czego – jak pisano na łamach „Bergsteigera” – nie tylko „alpinisci, ale cały naród niemiecki powinien być dumny”²⁰.

Potępienie „wkraczania sportu” w głąb gór nie zatrzymało obranego przez pokolenie wspinaczkowe lat międzywojennych kierunku rozwoju alpinizmu. Kolejno rozwiązywano problemy uznane przed I wojną światową za niemożliwe do przejścia.

Po olimpiadzie w Berlinie w 1936 r. – gdzie ponownie przyznano medale olimpijskie alpinistom²¹: złotym medalem olimpijskim odznaczeni zostali Szwajcarzy Günther Oskar Dyhrenfurth i Hettie Dyhrenfurth za wejście na dziewiczy Sia Kangri (7422 m, Karakorum) w 1934 r. i ustanowienie kobiecego rekordu wysokości (7315 m – Hettie zdobyła niższy, zachodni wierzchołek szczytu) – na nowo rozgorzała dyskusja nad istotą alpinizmu.

Jednoznaczne stanowisko zajął Schweizer Alpen Club (SAC):

przyznawanie rekompensat albo odznaczeń za wyczyny w alpinizmie, wprowadzanie ducha rywalizacji i rekordów, może powodować utratę w tym sporcie całej strony idealistycznej i bezinteresownej, dzięki którym jest on tak bardzo ponad wszystkimi innymi sportami. Koncepcja taka pozwala również na tworzenie i faworyzowanie różnego rodzaju nieostrożności we wspinaczce. Jest ewidentnym, że w dniu, w którym alpinista będzie wspiął się na szczyt już nie po to, żeby odczuć przyjemność z bycia tak wysoko, bliżej idei wzniosłych i bezinteresownych, już nie aby mieć satysfakcję z pokonanych trudności, nie aby podziwiać piękno lecz żeby bić rekordy, otrzymywać trofea, pokonywać konkurentów, aby móc się chwalić, że zrobiło się coś więcej, niż ktoś drugi, jest ewidentne, że tego dnia wspinaczka nie będzie miała już nic z ideału bezinteresowności i piękna [tłum. E.R.]²².

¹⁹ *Odnaczenie pisarzy alpinistycznych*, „Taternik” 1932, nr 4, s. 101.

²⁰ *Eine olympische Goldmedaille für Paul Bauer*, „Der Bergsteiger” 1932/33, H. 3, s. 46.

²¹ W polskich opracowaniach, jako medaliści XI Igrzysk Olimpijskich w Berlinie podawani są również włoscy alpinisci: Raffaele Carlesso i Bartolo Sandri, odznaczeni za pokonanie południowej ściany Torre Trieste (2436 m, Dolomity), a ściślej – za wytyczenie drogi z kategorii *sesto grado superiore*, stanowiącej wówczas szczyt osiągnięć alpinistycznych. Błąd w tłumaczeniu popełniony przez redakcję „Taternika” w 1936 r. (zob. „Taternik” 1936, nr 2, s. 62) pokutuje do czasów obecnych – zob. np. M. Kielkowska, J. Kielkowski (red.), *Wielka encyklopedia gór i alpinizmu*, t. 1: *Wprowadzenie*, Katowice 2003, s. 305. Wymienieni alpinisci odznaczeni zostali stosownie złotym i srebrnym medalem „Al valore Atletico”. Było to najwyższe wyróżnienie sportowe przyznawane przez państwo włoskie. Kandydatów do medalu „Al valore atletico” typowały organizacje sportowe (w przypadku alpinistów była to specjalna komisja powołana wewnątrz Clubu Alpino Italiano), przy czym wniosek o udekorowanie musiał być wysunięty przez Partito Nazionale Fascista (PNF) – Włoską Partię Faszystowską i Comitato Olimpico Nazionale Italiano (CONI) – Włoski Krajowy Komitet Olimpijski. Przyznawanie tego odznaczenia regulowało Rozporządzenie PNF nr 117 z 1933 r., w którym czytamy: „Uchwalenie «Medaglie al valore Atletico» w dniu 29 października XII ery faszystowskiej ma na celu wywyższenie zawodów sportowych i pobudzenie ducha współzawodnictwa między tymi, którzy walczą w szeregach włoskiego sportu [tłum. E.R.]” – „Rivista Mensile” 1934, N. 2, s. 93.

²² *Devons-nous faire du sport pour le sport*, „Die Alpen” marzec 1937, cyt. za: *Sport et alpinisme*, „Alpinisme” 1937, no 45, s. 42–43.

W listopadzie 1936 r. Walne Zebranie SAC odbyte w Sion jednogłośnie uchwaliło rezolucję potępiającą przyznawanie medali olimpijskich za działalność alpinistyczną. Rozesłano ją do wszystkich towarzystw alpejskich, a Komitet Wykonawczy Międzynarodowej Unii Towarzystw Alpinistycznych (UIAA) wydał decyzję zakazującą przyznawania nagród, popierania współzawodnictwa i rozpowszechniania mentalności sportowej w alpinizmie²³.

Przez następne pięćdziesiąt lat, mimo ogromnych sukcesów, jakie odnosił alpinizm, nie dostrzegano go na igrzyskach olimpijskich. Przyczyniła się do tego zapewne decyzja UIAA z 1936 r., ale też polityczne nastawienie, krytykujące wszelkie poczynania, jakie miały miejsce w państwach faszystowskich, w tym również nagradzanie alpinistów za osiągnięcia wspinaczkowe.

Dopiero w 1988 r. Międzynarodowy Komitet Olimpijski ponownie wyróżnił alpinistów. Himalaiści: Tyrolczyk Reinhold Messner i Polak Jerzy Kukuczka – zdobywcy 14 najwyższych ośmiotysięcznych szczytów ziemi – odznaczeni zostali srebrnym orderem olimpijskim. Nie były to jednak takie same odznaczenia, jakimi nagradza się uczestników igrzysk olimpijskich, lecz specjalne wyróżnienia, które traktuje się jako olimpijską legię honorową dla wybitnych osobistości. Messner nie odebrał nagrody, gdyż – jak stwierdził – alpinizm jest „twórczością, a nie rywalizacją”²⁴, a „prawdziwą sztuką wspinaczki jest przeżycie”²⁵. Nasuwa się pytanie, dlaczego wzmógł swoją aktywność w najwyższych górach, gdy bliższy osiągnięcia Korony Ziemi był Polak? Zgoła odmiennie postąpił Kukuczka²⁶ – przyjął order z nieukrywaną satysfakcją, podkreślając przy tym, że alpinizm to nie tylko sport, ale sport wyczynowy.

Powyższe wyróżnienia oraz medale olimpijskie przyznane José Antoniemu Pujante i Maurice’owi Herzogowi (na posiedzeniu MKOl w 1997 r., za całokształt działalności w zakresie alpinizmu²⁷) nie spotkały się z dezaprobatą środowisk alpinistycznych. Źródeł takiego stanowiska upatrywać można w przeobrażeniach, jakie w ostatnich dziesięcioleciach XX w. dokonały się w alpinizmie. Wynikiem tych wewnętrznych przemian było pojawienie się nowych dyscyplin czy subdyscyplin nadających mu bardziej sportowy charakter. W latach 70. dynamicznie zaczęła rozwijać się wspinaczka skałkowa, którą postrzegano jako działalność samą w sobie, a nie tylko jako formę treningu przed wspinaczką

²³ *W sprawie nagród przyznawanych za wyczyny alpinistyczne*, tłum. R. Drojecka, „Taternik” 1936/1937, nr 6, s. 211.

²⁴ A. Matuszyk, *Kalendarium do życia Jerzego Kukuczki*, [w:] J. Kukuczka, *Mój pionowy świat czyli 14 × 8000 metrów*, Kraków 1995, s. 275.

²⁵ M.B. Michalik (red.), dz. cyt., s. 780.

²⁶ Ta różnica wypowiedzi ma swoje konotacje w sposobie zdobycia wszystkich ośmiotysięczników przez obu himalaistów. Tyrolczyk zdobywał je przez 16 lat i wchodził na nie normalnymi drogami, wykorzystując aparaturę tlenową i asekurację innych. Kukuczka nie tylko zrobił to w o połowę krótszym czasie, ale przede wszystkim wytyczał nowe drogi, wspiął się zimą, często samotnie i bez tlenu.

²⁷ M. Kielkowska, J. Kielkowski (red.), *Wielka encyklopedia gór i alpinizmu*, s. 305.

w górach. Bardzo szybko zyskiwała ona na popularności i jednocześnie zwiększało się grono amatorów prezentujących sportowe podejście do jej uprawiania. Szukano nowych wyzwań, pokonując coraz to trudniejsze drogi wymagające doskonałego przygotowania kondycyjnego. Dla dużej części wspinaczy wspinaczka skałkowa stała się sportem, choć brakowało w niej bezpośredniej rywalizacji. Konkurowano na zasadzie: kto przejdzie trudniejszą drogę w skałkach, trzymając się ustalonych reguł. Rywalizowano ze sobą pod względem osiągnięć i umiejętności wspinaczkowych. Jednak z czasem takie pośrednie współzawodnictwo przestało być atrakcyjne i wystarczające. Był to impuls do narodzin koncepcji rozgrywania zawodów wspinaczkowych, początkowo w skałkach, a później na sztucznych ścianach²⁸. Ideę organizowania zawodów we wspinaczce przypisuje się Rosjanom, a pierwsze zawody rozegrano w 1947 r. w Dombaju²⁹. Głównym kryterium klasyfikacji zawodników był czas potrzebny na pokonanie drogi, ale oceniano również technikę asekuracji i orientację w skalnej ścianie. Zawody w takiej formule zaczęto rozgrywać cyklicznie na skałkach Krymu, a w 1976 r. po raz pierwszy zorganizowano zawody o charakterze międzynarodowym. W 1982 r., na zawodach rozegranych w Jałcie, oprócz zawodników z tzw. Krajów Demokracji Ludowej, wystąpiła mocna reprezentacja Francji – Patrick Edlinger, Laurent Jacob i Eddy Boucher³⁰. Idea rozgrywania zawodów wspinaczkowych pojawiła się również w Europie Zachodniej, przy czym wprowadzono eksperymentalną formułę „na trudność”. Głównym kryterium klasyfikacji zawodników była wysokość, osiągnięta podczas wspinaczki na trudnej drodze. Czas przejścia drogi odgrywać zaczął drugorzędną rolę. Pierwsze tego typu zawody pod nazwą Sport Rocca odbyły się na skałkach we włoskiej miejscowości Bardonecchia w 1985 r. Na starcie stanęło czterdziestu siedmiu zawodników, w tym siedem kobiet. Zmaganiom na skale kibicował około czterotysięczny tłum widzów. Wśród pań zwyciężyła Catherine Destivelle, a w konkurencji mężczyzn Stefan Glowacz³¹. Zawody w takiej formule odniosły duży sukces medialny i w roku następnym rozegrano kolejną edycję. W 1986 r. Fédération Française

²⁸ Początkowo były nimi już istniejące fasady, mury budynków, które wykorzystywano (często nielegalnie) do ćwiczeń wspinaczkowych. Później zaczęto przystosowywać do wspinaczki fragmenty różnych budowli, np. kamienne mury koryta Loary pod Orleanem w 1946 r. Następnie wznoszono samodzielnie ściany do treningu wspinaczki, wykorzystując do ich budowy kamienie zatopione w betonowej ścianie. Do najsłynniejszych takich sztucznych ścian należała ściana zbudowana na początku lat 70. na Uniwersytecie w Leeds w Anglii. Z czasem do budowy, oprócz drewnianych płyt, zaczęto stosować włókna i żywice epoksydowe, pozwalające doskonale odwzorowywać rzeźbę prawdziwej skały. W latach 80. nastąpił prawdziwy *boom* powstawania sztucznych ścianek, którego centrum była Francja. L. Prokopek, *Wyrób skalopodobny*, „Taterniczek” 1989, nr 36, s. 22–27.

²⁹ M. Kielkowska, J. Kielkowski (red.), dz. cyt., hasło: *Wspinaczka zawodnicza na świecie – historia*, s. 501–505.

³⁰ D. Chambre, *The 9th Grade, 150 years of free climbing*, Alcobendas 2015, s. 131.

³¹ *Sport Rocca '85*, „Taterniczek” 1986, nr 1, s. 25.

de la Montagne et d'Escalade (FFME)³² zorganizowała również pierwsze zawody na sztucznej ścianie wspinaczkowej w miejscowości Vaulx-en-Velin. Większa część środowiska wspinaczkowego przyjęła fakt rozgrywania zawodów pozytywnie, niektórzy wręcz entuzjastycznie, ale nie brakowało również sceptycznie nastawionych przedstawicieli starego pokolenia wspinaczy. Dla nich otwarte współzawodnictwo było wręcz wypaczeniem szlachetnych idei alpinizmu. Co ciekawe, wątpiących nie brakowało także wśród samych zawodników. Dezaprobatę dla pomysłu rozgrywania zawodów wspinaczkowych wyrazili najlepsi wówczas wspinacze we Francji. Na łamach francuskiej prasy wspinaczkowej opublikowali tzw. Manifest Dziewiętnastu³³. Czytamy w nim:

[...] Niektóre dyscypliny sportu, jak piłka nożna czy tenis istnieją tylko dla współzawodnictwa, to jest racja ich bytu. Lecz istota wspinaczki jest inna. Jej czystym rezultatem jest poszukiwanie trudności technicznych oraz zaangażowanie (ekspozycja, solo), [...]. Nie chcemy trenerów i selekcjonerów, ponieważ wspinaczka jest przede wszystkim poszukiwaniem osobistym³⁴.

Szybko jednak nawet sami sygnatariusze Manifestu przekonali się do rywalizacji sportowej. Wraz z coraz większym medialnym zainteresowaniem zawodami i ilością rozgrywanych imprez, pojawiła się konieczność stworzenia międzynarodowej instytucji, która zajęłaby się sprawami organizacyjnymi wspinaczki zawodniczej. Tym bardziej, że już wtedy zaczęto myśleć o wprowadzeniu jej do programu igrzysk olimpijskich. W sensie organizacyjnym okazało się to dużym przedsięwzięciem. Konieczne było poznanie stanu rozwoju wspinaczki sportowej, jej struktur organizacyjnych, i ujednoczenie sposobu rozgrywania zawodów wspinaczkowych w poszczególnych krajach, a także powołanie międzynarodowej federacji, która zajęłaby się tymi problemami. W 1987 r., w dniach 18–20 września, Fédération Française de la Montagne et d'Escalade zorganizowała w Chalain we Francji konferencję poświęconą wspinaczce sportowej³⁵. Podjęto wówczas decyzję dotyczącą utworzenia Międzynarodowego Komitetu Wspinaczki Zawodniczej (Comité International des Compétitions d'Escalade – CICE), ujednoczono i sprecyzowano procedury przeprowadzania zawodów wspinaczkowych³⁶ oraz uzgodniono strategię rozwoju wspinaczki

³² FFME założona została w 1945 r. Promuje we Francji rozwój sześciu dyscyplin sportowych: wspinaczki, alpinizmu, canyoningu, wędrówek górskich, wędrówek na raketach i ski-alpinizmu.

³³ Manifest podpisali tacy wspinacze, jak: Patrick Berhault, Patrick Bestagno, Eddy Boucher, Jean-Pierre Bouvier, David Chambre, Catherine Destivelle, Jean-Claude Droyer, Christine Gamber, Denis Garnier, Alain Ghersen, Fabrice Guillot, Christian Guyomar, Laurent Jacob, bracia Antoine i Marc Le Menestrel, Dominique Marchal, Jo Montchaussé, Françoise Quintin oraz Jean-Baptiste Tribout – D. Chambre, *The 9th Grade...*, s. 132.

³⁴ M. Kielkowska, J. Kielkowski (red.), *Wielka encyklopedia gór i alpinizmu*, s. 505.

³⁵ A. Paczkowski, *Przed nami skalkowy puchar świata*, „Taternik” 1987, nr 2, s. 80.

³⁶ Określono rodzaj i liczbę konkurencji: „na trudność”, „na czas”, „bouldering”; sprecyzowano teren odbywania spotkań: skałki, obiekty sztuczne ustawiane w plenerze bądź w pomieszczeniach zamkniętych; opracowano szczegółowe regulaminy i warunki bezpieczeństwa podczas zawodów.

sportowej³⁷. CICE oraz jej organ wykonawczy, Komisję do spraw Zawodów Wspinaczkowych (Commission d'Escalade de Competition – CEC), mimo sprzeciwu delegatów anglosaskich, formalnie powołano podczas zebrania UIAA w Marrakeżu w październiku 1987 r. Oznaczało to przejęcie przez UIAA kontroli i opieki nad ruchem zawodniczym we wspinaczce. W latach 90. podjęto również decyzję, że zawody międzynarodowe we wspinaczce sportowej będą rozgrywane wyłącznie na sztucznych obiektach, aby wyeliminować wpływ czynników zewnętrznych³⁸.

Aby idei sportu wspinaczkowego nadać szersze znaczenie i wprowadzić dyscyplinę do programu igrzysk olimpijskich, już podczas konferencji w Chalain delegacja hiszpańska zobowiązała się zorganizować w 1992 r. – podczas igrzysk olimpijskich w Barcelonie – pokazowe zawody we wspinaczce sportowej³⁹. W rzeczywistości pod koniec stycznia tegoż roku, przed igrzyskami w Albertville, rozegrano cykl zawodów w dyscyplinach, które nie zostały włączone do programu olimpijskiego. W miejscowości Chambery odbyły się zawody wspinaczkowe „Pro-Olympique”, których zadaniem była promocja wspinaczki, jako przyszłej dyscypliny olimpijskiej. Podczas tych zawodów polscy reprezentanci Andrzej i Iwona Marciszowie zajęli czwarte miejsce w konkurencji wspinania na czas⁴⁰.

W roku 1992 miało miejsce jeszcze jedno wydarzenie, które było znaczącym krokiem na drodze wspinaczki sportowej ku igrzyskom. UIAA uzyskało status organizacji uznawanej przez MKOl. Była to rekomendacja przyznana przez Association of the IOC Recognised International Sports Federations (ARISF – Stowarzyszenie Międzynarodowych Federacji Sportowych uznawanych przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski). Rozbudziło to kolejne nadzieje olimpijskie, ale – jak się okazało – same władze UIAA prezentowały w tej kwestii różne stanowiska. Świadczy o tym wypowiedź Jean-Claude'a Marmiera, przewodniczącego FFME i z tego tytułu wpływowej osoby we władzach UIAA. Twierdził on:

Igrzyska nigdy nie stanowiły dla nas nadrzędnego celu. Cel numer jeden to wspierać rozwój sportowy na międzynarodowym poziomie, zarówno we wspinaczce na sztucznych ścianach, jak i w skałach w naturze oraz porozumieć się z alpinistami. Jeżeli chodzi o igrzyska trzeba myśleć trzeźwo, na dziś jest zbyt mało rozwiniętych krajowych federacji, żeby marzyć o igrzyskach. Trzeba być realistą, wszystkie te wielkie organizacje alpinistyczne miały duży problem z tym, żeby zacząć odpowiednio funkcjonować, rozwój wspinaczki zawodniczej nie stoi dziś na pierwszym miejscu [tłum. T.R.]⁴¹.

Z wypowiedzi tej wynika również, że samo francuskie środowisko wspinaczkowe było podzielone w kwestii udziału wspinaczy w igrzyskach. Francja

³⁷ Przewidziano rozgrywanie od 1988 r. pucharów świata w konkurencjach na trudność i na czas, a od 1990 r. mistrzostw świata w tych konkurencjach. Zob. szerzej: *CEC obraduje*, „Taternik” 1991, nr 1, s. 49; <http://uiaacimbing.com> [dostęp: 2.04.2016].

³⁸ <http://www.ifsc-climbing.org/index.php/about-ifsc/what-is-the-ifsc/history> [dostęp: 12.04.2016].

³⁹ A. Paczkowski, dz. cyt., s. 81.

⁴⁰ A. Marcisz, *Chambery '92*, „Góry” 1992, nr 3, s. 12.

⁴¹ F. Carrel, *Escalade, le Fol Espoir Olympique*, „Grimper” 2002, no 2, s. 23.

przez długi czas uważana była za kolebkę wspinaczki sportowej, którą tutaj ponadto postrzegano prawie jako „sport narodowy”. Miano również nadzieję, że wspinaczka sportowa jako konkurencja olimpijska zaistnieje zarówno podczas zimowych, jak i letnich igrzysk olimpijskich w 1994 i 1996 r.⁴² Mimo wielu starań CEC, rozmów przeprowadzanych z prezydentem MKOl⁴³, działań powołanej w 1997 r. wewnątrz UIAA Międzynarodowej Rady Wspinaczki Zawodniczej (International Council for Competition Climbing – ICC), mającej zapewnić jej pełną autonomię, a przede wszystkim woli prosportowo zorientowanej części środowiska alpinistycznego, wspinaczka sportowa nie stała się dyscypliną olimpijską. Sytuację tę tak skomentował Pierre-Henri Paillasar, dyrektor techniczny FFME:

Jeżeli ten sport zasłużył, aby zaistnieć na igrzyskach, nie mamy prawa wątpić, że tak się stanie! Oczywiście to potrwa. Nie oszukujmy się. Ale sport, który ma dziesięć lat i już ambicje olimpijskie – nieźle! [tłum. T.R.]⁴⁴.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że wspinaczka, na tle innych sportów, jest stosunkowo młodą dyscypliną. Puchar świata rozgrywany jest cyklicznie od 1989 r., pierwsze mistrzostwa świata odbyły się w roku 1991, a pierwsze mistrzostwa Europy – w 1992⁴⁵.

Powyższe niepowodzenia nie zatrzymały jednak transformacji wspinaczki w dyscyplinę sportu. W 1998 r. oficjalnie do wspinaczki sportowej wprowadzono nową konkurencję – buldering, w której rok później rozpoczęto rozgrywanie pucharów świata⁴⁶.

Kolejne nadzieje olimpijskie wiązano z igrzyskami zimowymi w Turynie w 2004 r. Liczono na gest ze strony miasta organizatora, gdzie Komitet Organizacyjny byłby prawdopodobnie w stanie wprowadzić wspinaczkę do programu. Włochy jako kraj alpejski, gdzie wspinanie jest bardzo popularne, dawały taką nadzieję. Tak sądził Marco Sclaris, przewodniczący ICC, oceniając szanse na sukces, po wstępnych rozmowach z przedstawicielami Komitetu, na około 35%. Liczył przy tym na poparcie mediów i wpływowych osób w MKOl. Jedną z nich miał być były olimpijczyk, narciarz alpejski Jean Claude Killy, zajmujący się w MKOl sprawami igrzysk zimowych. Jego wypowiedź rozвіiała jednak nadzieje:

Doprawdy? Nigdy nie słyszałem, żeby wspinaczka chciała wejść do programu olimpijskiego. Dawniej komitety organizacyjne miały nieco swobody działania w organizacji pewnych przedsięwzięć, ale to się skończyło w Barcelonie. Szefowie waszej federacji nie mają większych widoków na zwycięstwo, chyba że uda się zdobyć poparcie dla

⁴² CEC obraduje, „Taternik” 1991, nr 1, s. 49.

⁴³ Juan Antonio Samaranch spotkał się w 1996 r. z prezydentem UIAA dr Pietro Sagantinim w Lozanie. Potwierdził co prawda wolę MKOl do szybkiego wprowadzenia wspinaczki sportowej do grupy sportów olimpijskich, jednak – jak stwierdzono – z formalnego punktu widzenia wymaga to jeszcze wiele pracy. P. Pustelnik, *Spotkanie na olimpijskim szczycie*, „Taternik” 1996, nr 1, s. 34.

⁴⁴ F. Carrel, dz. cyt., s. 25.

⁴⁵ Zob. też przypis 37.

⁴⁶ <http://www.ifsc-climbing.org/index.php/about-ifsc/what-is-the-ifsc/history> [dostęp: 14.04.2016].

wspinaczki wśród członków MKOl. To nie komitet organizacyjny decyduje o włączeniu sportu do programu. On tylko wykonuje polecenia MKOl [tłum. T.R.]⁴⁷.

Podczas zebrania UIAA w Banff w Kanadzie w 2006 r., wyłączono wspinaczkę sportową z grupy dyscyplin będących pod kuratelą UIAA i postanowiono powołać niezależną federację, która zajmie się tą dyscypliną, w tym zawodami wspinaczkowymi. 27 stycznia 2007 r. we Frankfurcie nad Menem w Niemczech powołano do życia International Federation of Sport Climbing (IFSC). Jej zadanie to opracowanie jednolitych zasad rozgrywania zawodów wspinaczkowych (regulaminów, możliwości przeprowadzania kontroli antydopingowych, określenie wymogów bezpieczeństwa uprawiania tej dyscypliny w trzech konkurencjach: na trudność, na czas i buldering). Dzięki staraniom IFSC, 12 lutego 2010 r. MKOl oficjalnie uznał wspinanie za dyscyplinę sportową⁴⁸. Zdaniem Marco M. Sclarisa, prezesa IFSC, był to znaczący krok na drodze tej dyscypliny do igrzysk olimpijskich. Teraz przedsięwzięto działania, mające udowodnić, że wspinaczka sportowa spełnia kryteria stawiane dyscyplinom olimpijskim, i przekonać o tym MKOl. Czwartego lipca 2011 r., decyzją Zarządu MKOl, wpisano wspinaczkę na listę dyscyplin oczekujących na ewentualne włączenie do programu igrzysk w Tokio 2020 r. Rozgrywane we wspinaczce sportowej mistrzostwa świata poddane zostały kontroli ze strony obserwatorów MKOl. Po konsultacjach z MKOl wydawało się, że wspinaczka na trudność ma zapewnione miejsce na igrzyskach, bowiem

Prowadzenie jest historycznie najbardziej tradycyjną konkurencją wspinaczkową. Jest najlepiej postrzegana przez publiczność i bardzo popularna tak wśród wspinaczy, jak i osób niewspinających się. Prowadzenie jest również najbardziej reprezentatywną konkurencją dla całej dyscypliny i wspieraną przez większość narodowych federacji⁴⁹.

Niestety, 29 maja 2013 r. na posiedzeniu zarządu MKOl w Sankt Petersburgu przewodniczący MKOl Jacques Rogge ogłosił oficjalny komunikat pozbawiający wspinaczkę miejsca wśród kandydujących dyscyplin.

Reakcja środowiska wspinaczkowego była różna, właściwie podzieliło się ono na zwolenników i przeciwników wspinaczki jako dyscypliny olimpijskiej. Sceptycy uważali, że dobrze się stało, bo wspinaczka jest raczej „alternatywnym stylem i filozofią życia, niż sportem”. Ponadto, stając się sportem boiskowym, może utracić „ducha freeclimbingu”⁵⁰. Zwolennicy utrzymują natomiast, że to już najwyższa pora, aby wspinaczka sportowa znalazła się w rodzinie sportów olimpijskich, bo ich zdaniem jest „ciekawym, widowiskowym sportem”⁵¹ i przyniesie (oprócz sławy i prestiżu zawodników) wymierne korzyści osobom zajmujących się outdoorem.

⁴⁷ F. Carrel, dz. cyt., s. 23.

⁴⁸ <http://wspinanie.pl/2015/09/igrzyska-tokyo-2020-wspinaczka> [dostęp: 11.04.2016].

⁴⁹ <http://www.portalgorski.pl/nawosci/rozne/1242-sport-czy-filozofia-zycia> [dostęp: 18.04.2016].

⁵⁰ <http://wspinolog.com/?p=907> [dostęp: 12.04.2016].

⁵¹ <http://www.portalgorski.pl/nawosci/rozne/1242-sport-czy-filozofia-zycia> [dostęp: 18.04.2016].

Mimo tego niepomyślnego stanowiska, wspinacze nadal pracowali nad realizacją swoich dążeń (sportowo i organizacyjnie). Wielkim krokiem naprzód było włączenie wspinaczki do konkurencji rozgrywanych podczas World Games – „olimpiady sportów nieolimpijskich”, których kolejna edycja odbędzie się w 2017 r. w Polsce, we Wrocławiu⁵².

28 września 2015 r. Komitet Organizacyjny Igrzysk Olimpijskich Tokio 2020 ogłosił nową rekomendację w sprawie dodatkowych dyscyplin, które mogą zostać wpisane do rodziny olimpijskiej. Wśród pięciu „nowych” dyscyplin, oprócz: baseballu, karate, skateboardu i surfingu, znalazło się również wspinanie sportowe. Warto nadmienić, że wspinaczka jest w Japonii bardzo popularna, a kraj ten posiada wielu utytułowanych zawodników, co niewątpliwie buduje dodatkowe nadzieje olimpijskie wśród wspinaczy. Na ostateczną decyzję przyszło jednak poczekać do sierpnia 2016. Wtedy podczas 129 Plenarnej Sesji MKOl w Rio, 3 sierpnia 2016 r. wspinaczka sportowa włączona została do programu igrzysk olimpijskich w Tokio w 2020 r. Rozgrywana będzie w tzw. łączonej formule, co oznacza, że zawodnicy będą konkurowali w każdej z trzech, dotychczas oddzielnie uprawianych, dyscyplin: wspinaczce na czas, na trudność i w boulderingu⁵³.

Włączenie wspinaczki do rodziny sportów olimpijskich to nie tylko ukoronowanie wielu lat starań podejmowanych przez stowarzyszenia i środowiska wspinaczkowe na całym świecie, ale przede wszystkim nobilitacja dla tej dyscypliny. Środowiska wspinaczkowe podkreślają względy prestiżowe, finansowe, a także upatrują w decyzji MKOl-u szanse na popularyzację oraz intensywny rozwój ilościowy i jakościowy wspinaczki sportowej.

Bibliografia

A. Źródła

Źródła archiwalne:

Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem – zbiory archiwalne, *Pismo Komitetu Organizacyjnego V Igrzysk Olimpijskich w Sztokholmie w 1912 r. do Towarzystwa Tatrzańskiego z dnia 5 września 1911 r.*, sygn. AR/NO/237.

[http://www.historisches-](http://www.historisches-alpenarchiv.org/data/dokumente/main/5/00124449_m.pdf)

[alpenarchiv.org/data/dokumente/main/5/00124449_m.pdf](http://www.historisches-alpenarchiv.org/data/dokumente/main/5/00124449_m.pdf), *Toni Schmid's Beisetzung an 19. Mai 1932 im Waldfriedhof München.*

Źródła drukowane:

Baumeister H., *Sensation in Zermat*, „Der Bergsteiger” 1931/32, s. 17–20.

⁵² <http://wspinolog.com/?p=907><http://wspinolog.com/?p=907> [dostęp: 14.04.2016].

⁵³ <http://wspinanie.pl/2016/08/tokyo-2020> [dostęp: 27.11.2016].

- Carrel F., *Escalade, le Fol Espoir Olympique*, „Grimper” 2002, no 2, s. 22–26.
CEC obraduje, „Taternik” 1991, nr 1, s. 49.
Coubertin P. de, Philemon T.J., Politis N.G., Anninos Ch., *The Olympic Games B.C.776–A.D.1896*, Second part: *The Olympic Games in 1896*, London 1897.
Marcisz A., *Chambery '92*, „Góry” 1992, nr 3, s. 12.
Medal za działalność turystyczną, „Taternik” 1911, nr 6, s. 108.
Odznaczenie pisarzy alpinistycznych, „Taternik” 1932, nr 4, s. 101.
Paczkowski A., *Przed nami skalowy puchar świata*, „Taternik” 1987, nr 2, s. 80–81.
Prokopek L., *Wyrób skalopodobny*, „Taterniczek” 1989, nr 36, s. 22–27.
Pustelnik P., *Spotkanie na olimpijskim szczycie*, „Taternik” 1996, nr 1, s. 34.
„Rivista Mensile” 1934, nr 2, s. 93–94.
Schmid Franz, „Der Bergsteiger” 1985, H. 9, s. 39–41.
Sport et alpinisme, „Alpinisme” 1937, no 45, s. 42–43.
Sport Rocca '85, „Taterniczek” 1986, nr 1, s. 25.
Steinitzer A., *Das Matterhorn als Symbol des Anfangs und Endes*, „Mitteilungen des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins” 1932, Nr. 2, s. 30–32.
Steinitzer H., *Zur Psychologie des Alpinismus*, „Graphologische Monatshefte” 1907, Heft 9–12, s. 73–107.
„Taternik” 1936, nr 2, s. 36.
W sprawie nagród przyznawanych za wyczyny alpinistyczne (tłum. R. Drojecka), „Taternik” 1936/37, nr 6, s. 211–212.

Netografia:

- <http://library.la84.org/6oic/OfficialReports/1924/1924part4.pdf>, *La remise du Prix Olympique d'Alpinisme*.
<http://www.sports-reference.com/olympics/sport/GYM>, [dostęp:27.04.2016].
<http://uiaaclimbing.com>.
<http://wspinanie.pl/2015/09/igrzyska-tokyo-2020-wspinaczka>.
<http://wspinolog.com/?p=907>
<http://www.ifsc-climbing.org/index.php/about-ifsc/what-is-the-ifsc/history>.
<http://www.portalgorski.pl/nawosci/rozne/1242-sport-czy-filozofia-zycia>.
<http://wspinanie.pl/2016/08/tokyo-2020>

B. Literatura

- Bauer P., *Im Kampf um den Himalaya. Der erste Angriff auf den Kangchen-dzonga*, München 1931.
Chambre D., *The 9th Grade, 150 years of free climbing*, Editions du Mont-Blanc Alcobendas 2015.
Frison Roche R., Jouty S., *A history of mountain climbing*, Paris – New York 1996.

- Kiełkowska M., Kiełkowski J. (red.), *Wielka encyklopedia gór i alpinizmu*, t. 1: *Wprowadzenie*, Katowice 2003.
- Kowalewski Z., Kurczab J., *Na szczytach Himalajów*, Warszawa 1983.
- Kuczaj-Jasińska E. [Roszkowska E.], *Kontrowersje wokół przyznawania medali olimpijskich za osiągnięcia alpinistyczne w XX wieku*, [w:] *Społeczno-edukacyjne oblicza olimpizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy*, red. J. Chelmecki, wyd. AWF Warszawa 2006, s. 121–127.
- Matuszyk A., *Kalendarium do życia Jerzego Kukuczki*, [w:] J. Kukuczka, *Mój pionowy świat czyli 14 × 8000 metrów*, Kraków 1995, s. 266–279.
- Michalik M.B. (red.), *Kronika sportu*, wyd. I, Warszawa 1993.

Sport Climbing, the Olympic's Discipline? Following the Attempts of Place in the Olympic's Game Program

Abstract

The leading idea of new era of Olympics' games organised since 1896 is Latin sentence *Citius, Altius, Fortius*. Sport climbing is a discipline, in which these *faster, higher, stronger* is perceptible and fully effected. Activities to include sports climbing into the Olympic Game program, has been realising since 80th of XX century. Before, alpinism which was not Olympic discipline, was frequently, against the willingness of the majority of alpinist societies, was present on Olympic Game. 80th in XX century came with intensive development of sports climbing and climbing competition. In 1987 International Sports Climbing Committee has been found, procedures of conducting of climbing competition have been unified and specified and agreed strategy of development of sports climbing in the consideration of Olympic Games. In 1992 in Chambery the climbing competition "Pro-Olympique" has been organized.

In 2007 in Frankfurt the International Federation of Sport Climbing (IFSC) has been found. Thanks to the attempts of IFSC, 12th February 2010 the International Olympic Committee considered climbing as a sports discipline. Three years later climbing has been listed on the waiting list of eventual discipline at the program at the Tokyo Olympic Game in 2020. At the 129. Plenary session of the IOC in Rio, on August 3, 2016, sport climbing has been included to the Program of the Olympic Games in Tokyo 2020. Implementation of climbing into the Olympic Game program is a big chance for development of this spectacular discipline and capstone of many years' attempts, which were done by climbing organizations and societies worldwide.

Keywords: History, sport, Olympic Games, alpinism, sport climbing.

Renata URBAN*

Recreational and Sports Activity of Prison System Employees in Poland in the Interwar Period

Abstract

The aim of the article is to discuss conditions for the development and a presentation of achievements in the field of recreational and sports activity of Prison Officers Poland in the interwar period.

When Poland regained independence in 1918, it mobilized many representatives of professional groups (the police, the military, the prison staff) to take the initiative of creating trade associations. Their main task was comprehensive help, medical care and concern for the preservation of health by organizing activities in the field of recreation and sports.

In January 1919, representatives of the penitentiaries established the Prison Guards and Officers Association renamed soon the Prison Officers Association of the Republic of Poland. Recognizing the importance of physical activity for the proper development of the organism and the need to recover after exhausting work, the Association came up with a project of building health and medical resorts and creating boathouses, as well as establishing sports clubs and organizing sports competition.

Initially, the activities in this field developed slowly but gradually the action involved more and more branches of the Association in prisons throughout the country. By the end of the 30s of the twentieth century, the state of health spa infrastructure, recreation and sports had reached a satisfactory level and the rules of sporting competition had been established.

Keywords: recreation, sports, health and medical resorts, Prison Guard, Poland, the interwar period.

Initial steps for the establishment of Polish prison system were initiated in March 1918 before Poland regained its independence. Due to the ongoing Polish-Bolshevik war and the political situation related to the establishment of new Polish borders they were stopped until the end of 1921¹. In these difficult

* dr hab., prof US, University of Szczecin, Faculty of Physical Culture and Health Promotion; Prison Officers Association; e-mail: renataurban@neostrada.pl

¹ The author writes about it wider R. Urban, *Znaczenie wychowania fizycznego w polskim systemie penitencjarnym w dwudziestoleciu międzywojennym* [The importance of physical edu-

circumstances taking initiatives for the development of activities in the field of recreation and sports was impossible. Nevertheless, just in the pioneer period, the prison workers felt the need of organizing themselves in an organization that would represent their interests in various fields of their professional life.

The aim of the author was to present the comprehensive conditions for the development of this sphere of activity of Polish prison workers, which concerned all forms of leisure and tourism and real opportunities in terms of the protection and recovery of health, as well as achievements in this field. In the interwar period, there were issues regulated by the law, initiated rather by the needs of the interested parties. Thus, according to the author, it seems that it is worth giving this subject a little more attention, especially that in the previously published papers it was assigned a marginal place. In *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928* [*The Jubilee Book of Polish Prison System 1918–1928*] in the chapter entitled *Organizacja zawodowa pracowników więziennych* [*Professional Organization of Prison Officers*] Stefan Dąbrowski appreciated the establishment of the Union of Prison Committee of the Health Spa but he did not characterize its activity². By the end of the interwar period and for many years after the war no work was created that would have dealt with that problem. Similarly, in the two publications, which appeared in 1995 – K. Pawlak *Więziennictwo Polskie w latach 1918–1939* [*Polish Penitentiary in the Years 1918–1939*]³, and A. Rejzner *Kultura fizyczna w polskim systemie penitencjarnym* [*Physical culture in Polish penitentiary system*]⁴, reducing the description of the issue to small portions of the text by the authors of these studies was of course justified. The objective of K. Pawlak was a comprehensive presentation of all aspects of the Polish prison system in the interwar period and for this reason, some of them were only outlined. Whereas Rejzner presented the stages of development of physical culture among inmates in prisons (mostly after the World War II), but he did not analyze the actions taken in this field by prison staff.

cation in the Polish penitentiary system in the interwar period], “Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” [“Scientific Works of Jan Długosz Academy in Czestochowa. Physical Culture”] 2016, vol. 15, No. 2, pp. 9–10.

² S. Dąbrowski, *Organizacja zawodowa pracowników więziennych* [*Professional organization of prison employees*], [in:] Z. Bugajski (ed.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928* [*The Jubilee Book Polish Prison from 1918 until 1928*], Związek Pracowników Więziennych Rzeczypospolitej Polskiej [the Union of Prison Workers of the Republic of Poland], Warszawa 1929, pp. 245–251.

³ K. Pawlak, *Więziennictwo Polskie w latach 1918–1939* [*Polish penitentiary system in the years 1918–1939*], Centralny Ośrodek Służby Więziennej w Kaliszu [the Center of Prison Service in Kalisz], Kalisz 1995, p. 212.

⁴ A. Rejzner, *Kultura fizyczna w polskim systemie penitencjarnym* [*Physical Culture in the Polish penitentiary system*], Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytet Warszawski [the Institute of Social Prevention and Rehabilitation, University of Warsaw], Warszawa 1995, p. 225.

In these circumstances, the author concentrated on exploration of the contents of two journals published during the interwar period, which were dedicated to issues connected with Polish prison system. These were: “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] and “W Służbie Penitencjarnej” [“In the Service of the Penitentiary”]. The query of their resources brought positive results. Articles on the issues of recreational activities, sports and health protections were published on the pages of these magazines. The participants were prison employees and their families. The value of the information contained in these publications, both in terms of quantity and quality, was varied, but it allowed to present an outline of the subject.

During this period, prison staff consisted of two groups of employees. The first one included prison officials. They were: prison Wardens, their assistants (deputies), prison assistants, secretarial assistants and clerks, teachers and doctors, employed on the basis of individual employment contracts. The other group contained lower rank of prison officers, such as: prison janitors and medics, paramedics and messengers, admitted to work on different principles. The presentation of this division was necessary, because each of these groups had different rights and privileges, which also had a significant impact, e.g. on the terms of using the medical and health base⁵.

There is no doubt that an important part in initiating activities for the dissemination of sports and recreation and activities concerning health protection of the prison employees was played by the Prison Officers Association of the Republic of Poland. It was formed in Warsaw in January 1919 as the Association of Prison Guards and Officers, but after a few months, in June of the same year the final name was approved – the Prison Officers Association of the Republic of Poland. After creating the Prison Wardens Unit in January 1933 the association was liquidated and the Society of Mutual Aid of Prison Guards and Officers was established in its place and took over the assets of the Association and it continued its activities significantly extending its objectives. The extent of the influence of the Association spread throughout the country and its task was to promote the legal and moral interests of prison employees. One of the motives of the Association was also the concern for preservation and improvement of physical condition and for increasing health of its members. How important this problem was can be seen in data from 1919, according to which 36 out of 100 deceased prison officers died of tuberculosis, 14 of typhus and 7 of pneumonia⁶.

Our union is an institution based on the principles of mutual aid and self-help ideas aimed at the welfare of prison employees [...]. The aim of our Union is to obtain the

⁵ S. Rajowski, *Personel więzienny i jego wykształcenie* [Prison staff and its training], [in:] Z. Bugajski (ed.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego...* [The Book of Jubilee Polish prison...], p. 87.

⁶ A. Rejzner, *Kultura fizyczna w polskim...* [Physical Culture in the Polish...], p. 17, “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1931, No. 6, p. 3.

most suitable working conditions, pay, protection in case of illness and inability to work [transl. A. Szembek]⁷.

During the consecutive meetings, the Association passed decisions important for the entire prison environment. In 1922, for the first time the congress of the Association was attended by representatives of all Polish regions (after the final setting of national borders), and a resolution to issue a press organ of the Association “Pracownik Więzienny” [“The Prison Employee”]⁸ was taken. Its first issue appeared in April. In the early November 1922, as part of their humanitarian activity, the Association started Funeral Cash Register, in 1923. – Cash Register of Mutual Aid, in 1927 – Health and Medical Resort Committee was established. At the 9th Congress of the Association (1927) a project of the organization and construction of spa houses for prison employees was made real and it was implemented in the following years. The importance of appointed Building Committee of Health Resorts and its future contribution to improving the health of the penitentiary staff was approved by the Minister and Deputy Minister of Justice – Alexander Meysztowicz and Stanislaw Car, who took the honorary patronage of the Committee and its activities⁹.

The idea of creating facilities to improve the health of prison employees was present almost since the inception of the Association. Considering the difficult working conditions in prisons, requiring staying indoors, often dark and damp and the impact of this kind of work on the psyche of prison staff, it was necessary to take steps to allow regeneration of strength and health of both officials and officers. One of the first mutual initiatives of prison staff was the institution “Our House”, which in 1927 was renamed the Construction Committee of Health and Medical Resort Houses. At its inaugural meeting the Committee was attended by the following members: Kazimierz Bartoszewicz, the Warden of the Vilnius Łukiszki prison – the President, Mieczysław Kobylecki, the Warden of the prison in Grodno – Vice-President, Teofil Morris, an inspector of the prison in Warsaw at ul. Dłuda 52– the Treasurer. The statute was developed and a special bank account was opened to which payments were made for the construction or purchase of a holiday house¹⁰.

⁷ A. Rejzner, *Kultura fizyczna w polskim...* [*Physical Culture in the Polish...*], pp. 17–18; K. Pawlak, *Więziennictwo polskie...* [*Polish Prison...*], p. 40.

⁸ In 1925 a periodical “Pracownik Więzienny” [“The Prison Employee”] significantly expanded the range of its publishing interests also changing its current name to “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”].

⁹ S. Dąbrowski, *Organizacja zawodowa pracowników...* [*Professional organization of prison employees...*], pp. 246–247, 251.

¹⁰ *Sprawozdanie Komitetu Budowy Domów Uzdrawiskowych dla Pracowników Więziennych oraz wychowania fizycznego* [*The Report of the Committee for Construction of Houses of Health and Medical Resort and Prison Physical Education*], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1931, No. 11, p. 14.

This required a tax of 1% a month from the received salary. The basis of the calculation was the number of prison employees. According to estimates, with three thousand employees and their average salaries at that time, the set amount of the contribution was to provide the Committee of Health Resorts with an income of 6 thousand zlotys per month. However, due to very low salaries and a lower than it had been expected interest in the initiative in 1928 the contribution was reduced to 0.5%. Despite this, the collected funds, amounting to 10,994.87 zł in 1927, and to 39,600.97 zł in 1928, allowed – with the support of the Main Board of the Association and a bank loan – to purchase the property “Orla Strzecha” in Świder (on the river of the same name) near Warsaw. At the meeting of the Committee of the Health and Medical Resort on 1 June 1928 an unanimous decision was made to purchase a villa for 75875 zł¹¹.

In 1930, at the 12th General Assembly of the Association the Committee of the Health and Medical Resort, submitted an application to obtain another holiday home in Ciechocinek, the cost of which was estimated at about 95 thousand zł. Delegates to the Congress positively commented on this issue, arguing that its purchase was due to the concern for the health of prison employees permanently exposed to the inconvenience associated with being in closed, dark, damp areas of old prisons. They passed (an overwhelming majority: 49 for, 14 against) a periodic tax in the amount of 0.5% of their salaries. Unfortunately, due to the irregular payments and therefore no prospects of obtaining such large funds, this plan was never implemented. Until the end of August 1931, the Committee of Health Resort had managed to accumulate on their bank account the amount of only 8583 zł, which had to be used to repay the loan taken out for the purchase of “Orla Strzecha” from the Main Board of the Association and cover the costs associated with furnishing a house in Świder with the equipment necessary for a rest and recreation. The initiative did not find support everywhere, which indicated insufficient understanding of common good and lack of the sense of solidarity, especially in prisons in small towns in the provinces¹².

Nevertheless, it should be emphasized that the idea was proper and nobody had any doubts – either the authorities of the Polish prisons or prison staff. In the

¹¹ A. Rejzner, *Kultura fizyczna w polskim...* [*Physical Culture in the Polish...*], p. 18; S. Dąbrowski, *Organizacja zawodowa pracowników...* [*Professional organization of employees...*], pp. 250–251; in *Sprawozdanie Komitetu Budowy Domów Uzdrawiskowych dla Pracowników Więziennych oraz Wychowania Fizycznego* [*The Report of the Committee for Construction of Houses of Health and Medical Resort and Prison Physical Education*], reproduced in No. 11, “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1931 on p. 15 given the amount of \$ 8,750.

¹² K. Pawlak, *Więziennictwo polskie...* [*Polish Prison...*], p. 39; *Sprawozdanie Komitetu Budowy Domów Uzdrawiskowych dla Pracowników Więziennych oraz Wychowania Fizycznego* [*Report of the Committee for Construction of Houses of Health and Medical Resort for Prison Staff and Physical Education*], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1931, No. 11, pp. 15–16.

statements published on the pages of the “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”], the director of the Department of Ministry of Criminal Justice Michał Lorentowicz in the Book of Visitors of Health and Medical House in Świder in 1931 wrote:

I am enchanted with Orla Strzecha and the warm welcome that I have received. I wish and hope that similar settlements arise in all corners of the Republic of Poland as a place of rest and respite for prison employees after their hard and responsible work [transl. A. Szembek]¹³.

In contrast, a prison employee, after staying at the “Orla Strzecha” shared his reflections in the “Review...”:

You do not need to remind anyone in what conditions we have to work. A prison employee, more than anyone else, is deprived of air and sunshine during his service. He has to spend half of his life in the walls of the prison, deprived of nutritious sunlight necessary for human health and life. He is exposed easier and faster than anyone else to the loss of health and he can contract rheumatism, tuberculosis or other severe diseases. Where should a prison worker go to spend his holiday leave and recover his weakened health? [transl. A. Szembek]¹⁴.

Prison staff was in a much more difficult situation than representatives of other professional groups, who have their own houses of health, pensions, sanatoriums and health resorts in several towns in Poland, e.g. BuskoZdrój, Druskienniki, Zakopane, Żegiestów and others. Teachers, police officers, postal workers were far more numerous than prison workers, whose total number was estimated at 4,000 people, of which only about 2,400 people were affiliated to the Prison Officers Association of the Republic of Poland. Organizations, bringing together the employees of other professional groups were ten times more numerous and it was easier for them to take organizational activities. Therefore, activities initiated by the prison staff to raise awareness of their comrades of the importance of recreational activities to maintain and protect the health and encourage them to use the possibility of their regeneration and their families in the Health House in Świder¹⁵ should be more appreciated. Also slogans published in the “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] persuaded them – “Do not lavish the sun and fresh air to those who work for you, but cannot use them!” or “Among many needs – saving health is the first need”¹⁶.

¹³ *Z działalności Komitetu Uzdrawiskowego* [On the activities of the Health and Medical Committee], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1932, No. 9, p. 13.

¹⁴ *Dział organizacyjny. Na marginesie akcji uzdrawiskowej* [Organizational department. On the margins of health action], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1931, No. 3, p. 4.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ *Dział informacyjny. Do Jaśnie Wielmożnego Pana Dyrektora Departamentu Karnego Ministra Sprawiedliwości. Memorial z dnia 6 lutego 1931 r. Nr 177* [News department. For the Director of the Criminal Department of the Minister of Justice. Memorial of 6 February 1931. No. 177], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1931, No. 2, p. 3–4.

The health house “Orla Strzecha” was situated in the curative climate. It was a two storey villa with a terrace and a large park, where recreational activities for children and adults were organized. Despite limited financial resources, thanks to the funding of the Criminal Department of the Ministry of Justice, the residence of members of the Prison Officers Association of the Republic of Poland and their families was initially completely free of charge. The Inmates of “Orla Strzecha” got the reimbursement of travel expenses to Świder and during their stay they were taken care of by a prison doctor, who commuted from Warsaw. Just in the first year of its functioning (1930), which was defined as a trial period, the center was equipped with the necessary equipment to rest; loungers, hammocks and accessories for all kinds of games, both mental and recreational activities, as well as books and magazines. Although initially the turnout of people using the Health House was not too high because for many workers with low awareness it was hard to see the need to care for their own health, it was growing thanks to residents who published their remarks in the penitentiary press and it influenced over time the increase of the popularity of “Orla Strzecha”.

Spending my holiday leave in the Health Resort of prison employees in Świder, I noted frankly that we were completely free, were not embarrassed by anything and besides, we were offered a variety of entertainment that we could use, I mean a library, three daily newspapers, checkers, chess, dominoes, etc. For all of these I thank the Main Board of Committee of Prison Employees with the old Polish expression “God bless you” [transl. A. Szembek]¹⁷.

Unfortunately, these positive feedback and awareness of usefulness of the resort building, only slightly affected the increase in the number of visitors to the object. In the following years due to the financial difficulties of both the Committee of the Health Resort and the general economic crisis of the state and lack of financial support from the Criminal Department a free of charge stay in the Health House was annulled. Residents were obliged to cover the costs in the amount of 3,50 zł per day, which for many prison employees was more than they could afford. In 1932, during the period from 15 June to 31 August, a total of only 30 people benefited from the “Orla Strzecha”. They were members of the Prison Officers Association of the Republic of Poland, including 19 people from a branch in Warsaw, two from the branches in Końskie and Prużany and one – from Koło, Kowel, Lublin, Łódź, Łuck, Ostróg and Zamość. This fact was undoubtedly influenced by the need to cover the cost of travel to Świder, as it was confirmed by the increased attendance of employees of prisons located near the

¹⁷ *Dział organizacyjny. Dom Wypoczynkowy naszego Związku „Orla Strzecha”* [Organizational Department. Holiday House of Our Union “Orla Strzecha”], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1930, No. 5, pp. 7–9, 11; *Echa pobytu Kolegów więzienników w naszym Uzdrawisku* [Echoes of stay of Colleagues – prison employees in our health and medical resort], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1931, No. 1, p. 12–13.

area and their families, both for a longer stay, as well as short stays in on Sundays and public holidays. Day trips organized on 15 August and 15 September, when the Health House was visited by about 100 prison employees' children from Warsaw, were the most popular. Childcare and organizing various types of movement games and recreational activities were entrusted to the representatives of the individual departments, who expressed readiness to do social work with children¹⁸.

Fig. 1. Prison employees' children camps in the Health and Medical Resort "Orla Strzecha"

Source: "Przegląd Więziennictwa Polskiego" ["Overview of Polish Prisons"] 1930, No. 7, p. 5.

In subsequent years, the Health House "Orla Strzecha", mainly due to weak interest of penitentiary staff, developed in the direction of the center organizing summer camps for children of prison workers. This idea was well received, especially from the time when Maria Michałowska, the wife of the Minister of Justice Czesław Michałowski, started to supervise the idea of summer camps. Not only was she a frequent visitor to Świder, but also worked for the camps in Warsaw by organizing e.g. balls, during which among prominent guests contributed cash donations to organize the rest of children of prison employees. The interest of influential personalities, representatives of the Ministry of Justice, the judiciary, the prosecutor's office, the palestra and the penitentiary collected funds that made it possible to annul the fee for the stay of children at summer camps and improve housing conditions in the "Orla Strzecha", provide constant medical care and teaching, as well as to expand sports and recreational facilities and

¹⁸ *Z działalności Komitetu Uzdrawiskowego* [On the activities of the Committee of the Resort], "Przegląd Więziennictwa Polskiego" ["Overview of Polish Prisons"] 1932, No. 9, p. 13; *Święto dzieci w "Orlej Strzesze"* [Festival of children in the "Orla Strzecha"], "Przegląd Więziennictwa Polskiego" ["Overview of Polish Prisons"] 1931, No. 9, pp. 9–12.

adapt them to the needs of children. In high season (from 15 June to 1 September) camps were usually attended by about 200 children aged from 6 to 14 coming from urban environments, including Warszawa, Łódź, Częstochowa, Lublin, Brest-on-the-Bug¹⁹.

It is worth mentioning that prison employees had the opportunity to use the so-called Health House in Inowrocław. It was organized in the city prison in the building of Municipal Court, where three bright, simple and functional furnished rooms had been put at the disposal of patients. Inowrocław, because of its health spa character, the functioning of the Brine Water Pump Room and the Department of Natural Medicine, set in the old Health Spa Park, where every day concerts of a military band were held, was an exceptionally attractive holiday destination. There were also favorable financial conditions for prison employees. The cost of a full day of living (housing, services, electricity, bedding, towels and soap) fluctuated around 1.50 zł, while medical care was free of charge. The total fare from Warsaw to Inowrocław (a half ticket) by a direct train in 3rd class was 9 zł 10 gr. The most expensive were the treatments offered by the Institute of Natural Medicine. They ranged from 1 to 5 zł, and each bather could use them depending his financial possibilities²⁰.

Holiday trips of penitentiary staff to Drohobycz with an access to Truskawiec, 6 km away were organized. Beds were prepared in a local prison in the period from 1 June to 1 October. All-day cost of staying in Drohobycz was 2 zł and included accommodation and food, as well as transportation to the nearby health spa in Truskawiec, in which treatments were paid for by individual participants. The whole project was officially settled by Inner Order of Penitentiary No 55 of 28 April 1932 of the President of the Criminal Department of Ministry of Justice²¹.

It is difficult at this stage of research to determine why the initiative taken by the Committee for the Construction of Health Resorts for Prison Employees,

¹⁹ *Kolonia dla dzieci pracowników więziennych w Świdrze* [Camp for in Świdze], "Przegląd Więziennictwa Polskiego" ["Overview of Polish Prisons"] 1932, No. 5, p. 11–12; *Z kolonji letnich dla dzieci pracowników więziennych w Świdrze* [From summer camps for the prison employees' children], *ibid*, 1932, No. 7 and 8, pp. 2–4; *Dancing na kolonie letnie dla dzieci pracowników więziennych* [Dancing at summer camps for prison employees' children], *ibid*, 1934, No. 7, p. 13; *Kolonie letnie dla dzieci funkcjonariuszów Straży Więziennej* [Summer Camps for Children of Prison Officers], *ibid*, 1935, No. 7, p. 14; *Z kolonii letnich dla dzieci funkcjonariuszów Straży Więziennej w Świdrze* [From summer camps for children of Prison Officials in Świdze], "W Służbie Penitencjarnej" ["In the Service of the Penitentiary"] 1937, No. 18, p. 11.

²⁰ M. Zonenbergowa, *Z mego pobytu w Inowrocławiu* [From my stay in Inowrocław], "Przegląd Więziennictwa Polskiego" ["Overview of Polish Prisons"] 1932, No. 11, p. 5.

²¹ *Możliwość wyjazdu do Truskawca i Inowrocławia* [The opportunity to go to Truskawiec and Inowrocław], "Przegląd Więziennictwa Polskiego" ["Overview of Polish Prisons"] 1932, No. 5, p. 11; *Z pobytu w Drohobyczu* [From the stay in Drohobycz], "Przegląd Więziennictwa Polskiego" ["Overview of Polish Prisons"] 1932, No. 9 and No. 10, p. 7.

which was guided with proper ideas, in order to take care of the health and recovery of prison staff did not find understanding in the environment, from which they benefited. Perhaps this was due to lack of awareness of prison employees in terms of the necessity to care for their own health. Financial costs incurred by prison employees must have had significant influence, as it constituted an excessive burden for their modest family budgets. Although in theory it was a voluntary tax on certain purposes, in fact, decisions on this matter were taken by delegates to conventions deriving usually from among officials of higher rank of prison employees. This aroused opposition among the lower rank officers, who were often struggling with the basic problems of life, and they did not have any possibility of making use of the rest, especially if its form and method of implementation was imposed “from above”.

The situation was different in physical education and sport. Initiatives in this area were developed among prison employees, usually spontaneously, in provincial prisons. They were not centrally directed, but they were appreciated and won their approval and support, e.g. from the Main Board of the Prison Officers Association of the Republic of Poland, or the Criminal Department of the Ministry of Justice. In one of the articles published in “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] in the name of Building Committee of Health Resorts for Prison Employees an additional section: “and Physical Education” was added. It is difficult to say for certain whether the name of this committee had actually been extended due to the development of physical education among prison employees, or it was merely an expression of over-zeal of the author of the article, because the changed name was not confirmed by other sources²².

One of the leading centers in the field of popularization of physical education and sport was the environment of prison employees in Luck, where in 1930 due to prison guards’ initiative a Rowing Club “Temida” was established. The river Styr flowing through Lutsk provided excellent opportunities for water sports. The club initially had only one boat – “Złota Strzała” [“The Golden Arrow”] (made in prison workshops, but could effectively compete with those built in expensive shipyards), which made it possible to train two crews, and the second boat was under construction. They organized a temporary marina and an action was taken to approve the statute. The Board of a Club was appointed, headed by the President – T. Korolko, a Deputy Head of the District Court in Luck, and the Vice President – Alfred Surmiński, the Warden of prison in Luck. The boss of the marina was Marjan Dłużniewski, and S. Lisowski, a caretaker in prison in Luck was the Secretary. In spite of the fact that the Rowing Club in

²² *Sprawozdanie Komitetu Budowy Domów Uzdrawiskowych dla Pracowników Więziennych oraz Wychowania Fizycznego* [Report of the Committee for Construction of Houses of Health and Medical Resorts for Prison staff and Physical Education], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1931, No. 11, p. 14.

Luck functioned as a club of prison employees for several years, since the beginning of its existence it had aroused so much interest that the desire to sign up for it was also expressed by senior officials of the prosecutor's office and other individuals²³.

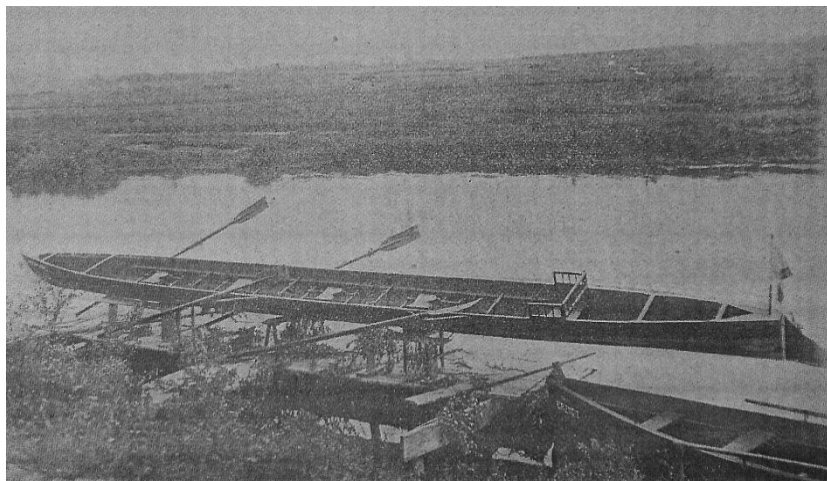

Fig. 2. KS “Temida” Rowing Marina in Luck, together with the boat “Złota Strzała” and “Syrena” [“Mermaid”], made in the prison workshops in Luck

Source: “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1930 No. 8, p. 11.

Rowing had become a real passion for prison employees of Lutsk and they devoted every spare moment for the benefit of their own health and physical condition and development of the Club. One year after the inauguration of its activity, during the opening ceremony of a new sports season, the prison chaplain blessed the new marina of the rowing club “Temida” and two boats, “Rusalka” [“Rusalka”] and “Wodnik” [“Vodyanoy”]. The creation and activity of this sports club aroused recognition not only for Luck society, but also for the Board of the Prison Officers Association of the Republic of Poland. Radyszkiewicz, a delegate of the Association presented his speech, in which he expressed admiration for the work and commitment of prison employees in the popularization of physical education. At the end of the ceremony a rowing regatta took place involving prison employees – fours with a steersman at a distance of 2000 m (three crews) and the ones with a steersman at the distance of 1000 m (two crews on the boats “Syrena” and “Rusalka”), which in the following years were regularly continued²⁴.

²³ *Z Lucka [From Luck]*, “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1930, No. 7, p. 14.

²⁴ *Z Oddziału w Lucku. Protokół z poświęcenia i otwarcia przystani, chrztu łodzi i regat [Department of Luck. Minutes of the dedication and opening of the marina, the baptism of the boat and*

Fig. 3. The opening of the season in the Rowing Club “Temida” in Luck on May 15, 1932

Source: “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1932, No. 6, p. 9.

The year 1932 proved to be more active than the previous one. In the winter season, six canoes were made in the prison workshops prison, one double, which allowed for the creation in the Rowing Club “Temida” a separate canoeing section, which became a member of the Central Union of Canoe Boating in Warsaw. The rowing marina was also refurbished and the renovation of rolling stock was conducted. Because of the initiative of the Board of the Club a Water Sports Committee was established in Luck. It consisted of present rowing clubs: Luck Rowing Association, the Military Rowing Club and the Rowing Club “Temida”. The establishment of the Committee enabled Luck to strengthen the existing cooperation in the field of water sports in the area of Luck and to undertake common actions for the development of rowing, canoeing and swimming. The confirmation was not only the regatta organized in the summer season but also a swimming competition, in which the representative of KW “Temida”, S. Lisowski took the 1st place²⁵.

Although the main interest of Luck Club was focused on water sports, prison employees engaged also in competitions in other sports, e.g. in shooting. They achieved significant successes in competitions with local clubs: Military Sports Club, Police Sports Club or Shooting Association, which were by far more experienced in this field. In 1933 in team KW “Temida” took the 2nd place, going un-

the race], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1931, No. 6–7, pp. 11–12.

²⁵ *Z życia sportowego klubu “Temida” w Łucku* [The life of a sports club “Temida” in Luck], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1932, No. 6, pp. 9–10; *Z życia sportowego więzienia w Łucku* [From the sporting life in prison in Luck], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1932, No. 9 and No. 10, p. 7.

der the Military Sports Club. Based on the results several prison employees in Luck won bronze shooting badges: Alfred Surminski (the prison Warden), Marjan Dłużniewski (an aspirant), Stanisław Kędziora (a senior guard), Titus Szomański (a champion)²⁶.

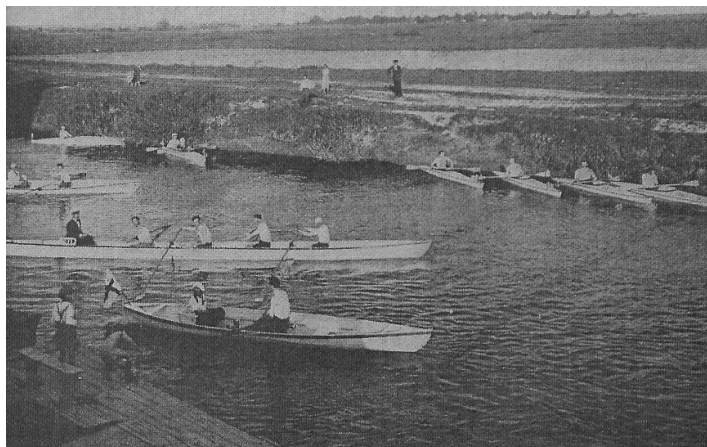

Fig. 4. Club Tabor “Temida” in Luck, together with the canoeing section

Source: “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1932, No. 6, p. 10.

The Rowing Club “Temida” significantly enriched its sports base in a period of only four years of functioning. In the inaugural year of its existence, it had just two boats and organized 73 boating trips. In subsequent years these numbers significantly increased. In 1931, the Club had three boats and organized 139 boating trips, in 1932 – it had nine boats and conducted 687 boating trips, and in 1933 it was the owner of twelve units and sailed 789 times. Club members successfully competed with representatives of other city clubs. The most important, however, was the fact that the activity of prison employees sprang from their needs and care for their own health. Undoubtedly, Alfred Surmiński, the Warden of the prison in Luck, who sought the funds for activities, as well as new equipment contributed a lot to such a dynamic development of the Club. He was the best example for his subordinates, participating in sporting competitions. In 1934 thanks to his efforts and financial aid of a protector of the Club, the Director of the Criminal Department of Ministry of Justice, Michał Lorentowicz, a new double sports boat was acquired, which allowed for an inner club competition. From the name of its founder the boat received the name “Lorentówka”²⁷.

²⁶ *Z więzień i zakładów wychowawczo-poprawczych. Z życia sportowego więzienia w Łucku* [From prisons and educational-correctional facilities. From the sporting life of the prison in Luck], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1933, No. 4, p. 12.

²⁷ *Z więzień i zakładów wychowawczo-poprawczych. Z życia sportowego więzienia w Łucku* [From prisons and educational-correctional facilities. From the sporting life in prison in Luck],

By the end of the interwar period, the Club had developed very dynamically despite the change of the Warden of the prison in Luck. Rowing was not only entertainment and pleasure, but above all, the basis of physical development. Initiatives taken by the prison staff, who were the members of the Club – regatta sports, excursions, participation in the celebration of various holidays, for example the Sea Festival, Physical Education and Military Festivals, as well as the organizational development of the Club – canoe and shooting sections were formed – it aroused interest among prison employees in other regions of Poland. This led gradually to the promotion of physical culture and appreciating the importance of physical activity for man's health and, consequently, to the establishment of new clubs²⁸.

An intensive activity was also displayed also Sports Club of Prison Wardens in Wilejka. Although it is difficult to determine precisely the date of its creation, there is no doubt that since 1933 it participated in the celebrations of the Sea Festival. Among other events, rowing regatta and canoeing races in which prison employees occupied high places were organized as part of the celebrations. In 1934, representatives of the club also participated in cycling events at the distance of 20 km, winning the first and the third prize, which indicated a high popularity of the sport²⁹.

While in the twenties of the twentieth century the interest in the sport among the employees of the prison was negligible and at a similar level was their awareness of the impact of physical activity on human health, it was just in the next decade that significant changes in both the first and the second aspect were observed. Certainly it must have had an impact on the prison officers who were involved in the courses organized at the Central Institute of Physical Education in Bielany in Warszawa (later APE), as well as the overall development of the sport and the achievements of Polish athletes in international competitions. It influenced also the increase of interest in physical activity of penitentiary staff. Selecting the sport was determined usually by environmental circumstances. Thus water sports were very popular, especially in the prisons located in cities located

“Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1933, No. 5, pp. 14–15; *Z więzień i zakładów wychowawczo-poprawczych. Otwarcie sezonu w Klubie Wioślarskim Straży Więziennej “Temida” w Łucku* [From prisons and educational-correctional facilities. The opening of the season in the Club Rowing of Prison Wardens “Temida” in Luck], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1934, No. 8, pp. 10–11.

²⁸ *Z pracy społecznej i kulturalno-oświatowej wśród Funkcjonariuszów Straży Więziennej. Z życia sportowego Klubu Wioślarskiego Straży Więziennej “Temida” w Łucku* [Taken from social, cultural and educational work among Prison Wardens' officials. Sports life of the Rowing Club of Prison Wardens “Temida” in Luck], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1935, No. 10, p. 14–15; *Z więzienia w Łucku* [From a prison in Luck], “W Służbie Penitencjarnej” [“In the Service of the Penitentiary”] 1936, No. 8, p. 10.

²⁹ *Z życia sportowego Straży Więziennej w Wilejce* [Sports life of Prison Wardens in Wilejka], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1934, No. 9, p. 11.

on rivers, as presented earlier: Luck on the Styr and Wilejka on the Wilia river. In 1935, the construction of the rowing marina on the Warta was completed by employees of one of the largest prisons in Poland –Wronki. The opening ceremony of the facility, dedication and giving the name “Temida” took place in the presence of invited guests from Warsaw and Poznan as well as the authorities of the local prison. With the fleet of several rowing boats and some tourist canoes Prison Guard officers were active until the outbreak of war³⁰.

Fig. 5. One of the rowing settlements of the Wronki “Temida”

Source: “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1935, No. 11, p. 14.

In the second half of the thirties, sports competitions were increasingly organized in different sports disciplines between representations of various prisons, Prison Guard troops or within prisons, for example to get a National Medal of the Sports and a Shooting Badge. Reports of the competition were published in “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] and “W Służbie Penitencjarnej” [“In the Service of the Penitentiary”]. In 1935, a troop of Prison Wardens from Stryj fulfilled their civic duty participating in the “10 shots for the glory of the homeland”. The crew from Rawicz prison in the number of 44 senior officers faced the attempts to get a National Medal of the Sports and a Shooting Badge and a team of cyclists participated in the cycling races³¹.

³⁰ *Otwarcie przystani wioślarskiej Straży Więziennej we Wronkach* [The opening of the rowing marina of Prison Wardens in Wronki], “Overview of Polish Prisons” [“Overview of the Polish Prison”] 1935, No. 11, p. 13–14; *Sluchacze Szkoły dla wyższych funkcjonariuszów Straży Więziennej w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego na Bielanych* [School students for higher officers of Prison Wardens at the Central Institute of Physical Education in Bielany], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1933, No. 3, p. 12.

³¹ *Z pracy społecznej i kulturalno-oświatowej wśród Funkcjonariuszów Straży Więziennej* [With social work and cultural education among officers of Prison Wardens], “Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1935, No. 9, p. 13–14.

Fig. 6. The team of cyclists from the prison in Rawicz

Source: "Przegląd Więziennictwa Polskiego" ["Overview of Polish Prisons"] 1935, No. 9, p. 14.

In 1938, in the Drohobycz district a patrol march was organized on a route of 32.5 km under the patronage of the municipal Physical Education and Military Training Festival. It was attended by 53 patrol teams representing: the 6th Regiment of Riflemen, the Battalion of National Defense, the Prison Guard, the State Police, troops of Rifle Association, PR&CC organizations, the gentry and other sports clubs from the area. In the competition on the difficult and demanding route, the team of Prison Wardens took in its age group (over 25 years) – the 1st place, winning a silver cup. The occasional speeches emphasized not only the importance of physical activity for health, but above all the military value of sport, which in the tense political situation of the late thirties of the twentieth century was essential³².

It is difficult to make a clearly positive assessment of the activities of Polish prison employees in the field of recreation and sports in the interwar period. There is no doubt that many numerous attempts were undertaken to initiate and conduct such activities, as it has been reflected by the examples given above. But in most cases they did not reach a wide spectrum, just remaining local projects. This was due to a small number of prison employees as a professional group (only about 4000 people in Poland), compared to e.g. the police, railroad or postal workers, as well as the remoteness of prisons and therefore – organizational difficulties in taking action in this regard. There was also a need of legislation that would require or even tend penitentiary staff to improve their physical

³² *Z więzień i zakładów. Z więzienia w Drohobyczu* [From prisons and penalty centres. From a prison in Drohobycz], "W Służbie Penitencjarnej" ["In the Service of the Penitentiary"] 1938, No. 16, p. 12.

fitness as, for example, in the case of police officers. Moreover, there was insufficient awareness of prison employees concerning the importance of physical activity for health. Such issues, although they were included in further educational courses, but only on the margin of the main penitentiary problems. Nevertheless, the activities of prison employees in the prisons, where sports clubs functioned and recreational activities were carried out should be viewed positively. They were even more valuable, because it originated from the initiative of the prison staff and they were not an order of the central authorities. Therefore, it promised the survival despite many unfavorable external circumstances.

Bibliography

A. Sources

1. Magazines

“Przegląd Więziennictwa Polskiego” [“Overview of Polish Prisons”] 1925–1935.

“W Służbie Penitencjarnej” [“In the Service of the Penitentiary”] 1936–1939.

B. Literature

1. Publications

Bugajski Z. (red.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928* [*The Jubilee Book of Polish Prison from 1918 to 1928*], Związek Pracowników Więziennych Rzeczypospolitej Polskiej [the Prison Officers Association of the Republic of Poland], Warszawa 1929.

Dąbrowski S., *Organizacja zawodowa pracowników więziennych* [*The Professional Organization of Prison Employees*], [in:] Bugajski Z. (red.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928* [*The Jubilee Book of Polish Prison from 1918 to 1928*], Związek Pracowników Więziennych Rzeczypospolitej Polskiej [the Prison Officers Association of the Republic of Poland], Warszawa 1929, s. 245–251.

Pawlak K., *Więziennictwo Polskie w latach 1918–1939* [*Polish Penitentiary System between 1918–1939*], Centralny Ośrodek Służby Więziennej w Kaliszu [the Center of Prison Service in Kalisz], Kalisz 1995.

Rajowski S., *Personel więzienny i jego wyszkolenie* [*Prison Staff and Their Training*], [in:] Bugajski Z. (red.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928* [*The Jubilee Book of Polish Prison from 1918 to 1928*], Związek Pracowników Więziennych Rzeczypospolitej Polskiej [the Prison Officers Association of the Republic of Poland], Warszawa 1929, s. 87–93.

Rejzner A., *Kultura fizyczna w polskim systemie penitencjarnym* [*Physical Culture in the Polish Penitentiary System*], Instytut Profilaktyki Społecznej

i Resocjalizacji Uniwersytet Warszawski [the Institute of Social Prevention and Rehabilitation, University of Warsaw], Warszawa 1995.

Urban R., *Znaczenie wychowania fizycznego w polskim systemie penitencjarnym w dwudziestoleciu międzywojennym* [*The Importance of Physical Education in the Polish Penitentiary System in the Interwar Period*], „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” [“Scientific Works of Jan Długosz Academy in Czestochowa. Physical Culture”] 2016, Vol. XV, No. 2, p. 9–25; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2016.15.09>.

Działalność rekreacyjna i sportowa pracowników więziennictwa polskiego w okresie międzywojennym

Streszczenie

Celem artykułu jest omówienie uwarunkowań rozwoju i prezentacja osiągnięć w zakresie działalności rekreacyjnej i sportowej pracowników więziennictwa polskiego w okresie międzywojennym.

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. zmobilizowało reprezentantów wielu grup zawodowych (policjantów, wojskowych, personel więzienny) do podjęcia inicjatywy utworzenia zrzeszeń branżowych. Ich głównym zadaniem była wszechstronna pomoc, opieka lekarska oraz troska o zachowanie zdrowia poprzez organizowanie działalności w zakresie rekreacji i sportu.

Przedstawiciele więziennictwa już w styczniu 1919 r. powołali Związek Dozorców i Pracowników Więziennych, przemianowany wkrótce na Związek Pracowników Więziennych Rzeczypospolitej Polskiej. Dostrzegając znaczenie aktywności fizycznej dla prawidłowego rozwoju organizmu oraz konieczność regeneracji sił po wyczerpującej pracy, Związek wystąpił z projektem budowy domów uzdrowskich, tworzenia stanic wodnych, powołania klubów sportowych oraz organizowania rywalizacji sportowej.

Początkowo działalność w tym zakresie rozwijała się powoli, ale z czasem objęła coraz więcej oddziałów Związku, działających w zakładach karnych na terenie całego kraju. Do końca lat 30. XX w. stan infrastruktury uzdrowskiej, rekreacyjnej i sportowej osiągnął zadowalający poziom, a zasady współzawodnictwa sportowego zostały ustalone.

Słowa kluczowe: rekreacja, sport, uzdrowsko, Straż Więzienna, Polska, okres międzywojenny.

Leonard NOWAK*
Maria Alicja NOWAK**

Timeline of the Summer World Polonia Games (1934–2015)

Abstract

This paper provides a timeline of the 81-year history of the organization of the summer Polonia Sports Games in Poland in the years 1934–1991 and their continuation under a changed name as the World Polonia Games in the years 1997–2015.

The World Polonia Games are closely related to communities of the Polish diaspora, called Polonia, located in several dozen countries around the world. These people, generally maintaining a sense of connection with the Motherland, formed various social, religious, educational, cultural and youth associations. Among the latter, sports organizations played an important part.

The objectives of physical culture related Polonia associations usually emphasized the need for and the significance of their cooperation with the sports movement in the home country. It was established through central institutions representing the interests of the Polonia community. This cooperation was aimed at mutual support of both the Polonia sports and competitive sports in Poland.

The aim of this work is to present a timeline of events related to the organization and the course of the Summer World Polonia Games (1934–2015). The concept adopted by the authors stems not only from the extensive chronology, but also from the vastness of the source material.

Many athletes representing various Polish diaspora communities participated in the Polonia Sports Games, and later in the Summer World Polonia Games. The program of the Games underwent gradual changes. The initially determined sporting performance minimums, which were to determine who should qualify for the Games were lifted. Age categories were extended in order to enable young, middle-aged and older people to take part in the Games.

The Polonia Games gave impetus to association of Polish athletes in Polonia sports organizations abroad and contributed largely to the consolidation of Polish national life in exile. Polonia activists together with sports activists in Poland decided to continue the World Polonia Games for the sake of the whole Polish diaspora and Poles living in Poland.

Keywords: Polonia physical culture; World Polonia Games in Poland.

* prof. dr hab., Poznan University of Physical Education, Faculty of Physical Culture in Gorzow Wlkp.; e-mail: zdroisko@gmail.com

** dr hab., University of Szczecin, Faculty of Physical Culture and Health Promotion; e-mail: maria-nowak@wp.pl

Introduction

The World Polonia Games are closely related to communities of the Polish diaspora, called Polonia, located in several dozen countries around the world. According to data from 1934, Polish emigration amounted to 7,338,000 people, and by 1971 the numbers increased to more than 10 million people¹. In the 21st century the population of the Polish diaspora surpassed 20 million people. Half of them are inhabitants of the USA. Poland's integration with the European Union structures, the opening of borders and the legal and institutional changes triggered massive waves of economic migration to Western Europe. A significant part of them are young people with a secondary or higher education. The main Polonia population concentration is now found in London, where, according to demographers' estimates, more than one million Poles are currently living. Their trips are usually seasonal. The rate of overseas migration has decreased².

A significant contribution to research into the history of Polonia physical culture, including the World Polonia Games, has been made by physical culture historians, who presented

[...] the origins of organizations concerned with dissemination of sport by Poles in population centers of Polish emigration, participation of members of these organizations in the struggle for Poland's independence during the World War I, the integrative role of Polonia sport in strengthening ties between Poles abroad, the support of the country in strengthening the Polonia sports movement, and the help from Polish diaspora communities for athletes in Poland, e.g. on the occasion of the Olympic Games [transl. D. Kurczewski]³.

The subject of Polonia games in Poland has mainly been present at physical culture historians' symposia organized by the Faculty of Physical Culture in Gorzow Wielkopolski, a branch of the Poznan University School of Physical Education. In the years 1978–1990 it was the National Scientific Conference "Polonia Physical Culture" (5 sessions in Lubniewice and Rogi), and in the years

¹ Archiwum Akt Nowych, Światowy Związek Polaków z Zagranicy [Archive of New Files, the World Association of Poles from Abroad], No. 444, k. 67; *Polski Rocznik Statystyczny GUS* [Polish Statistical Yearbook of the Central Statistical Office], Warszawa 1971; B. Woltmann, *Cele i założenia polonijnych igrzysk sportowych. Zarys problematyki i stan badań*, [Aims and objectives of Polonia sports games. An outline of the problems and the state of research, [in:] J. Chelmecki (ed.), *Sport polonijny wczoraj i dziś [Polonia sport yesterday and today]*, Warszawa 2005, p. 9.

² Statistical data concerning the Polonia populations on particular continents come from demographers' reports and information found on the website: www.wspolnota-polska.org.pl (link is external) [Dane statystyczne o populacji polonijnej na poszczególnych kontynentach pochodzą z raportów demografów oraz danych ze strony internetowej: www.wspolnota-polska.org.pl (link is external), [accessed: 29.03.2016]; <http://niepoprawni.pl/blog/wilre/polonia-swiata-cotrzeci-polak-zyje-w-diasporze> [accessed: 29.03.2016].

³ *Od redaktora tomu [From the volume's editor]*, [in:] J. Chelmecki (ed.), op. cit., p. 5.

1997–2015 the National Scientific Conference “The recent history of physical culture in Poland”. Among the scientific papers published, there are articles on various issues concerning the World Polonia Games in Poland. Another symposium was inspired by the 12th World Polonia Games in Warsaw in 2005. The output is the publication entitled *Polonia Sport Yesterday and Today*, which contains 15 scientific articles devoted to the history of the World Polonia Games.

The authors’ intention is to prepare a timeline of events related to the World Polonia Games in the years 1934–2016 in two parts. This division stems not only from the extensive chronology, but also from the vastness of material. The first part is concerned with the Summer World Polonia Games (1934–2015) and the second one with the World Polonia Winter Games (1986–2016).

The aim of this work is to present events related to the organization and the course of the Summer World Polonia Games (1934–2015).

Establishment and development of Polish organizations in foreign countries was extremely important to preserve Polish national identity. For this purpose, the Organizational Council of Poles from Abroad, based in Warsaw, was established at the 1st Congress of Poles from Abroad and the Free City of Gdańsk in July of 1929⁴. The patrons of the Congress were President Ignacy Mościcki, Marshal Józef Piłsudski and Primate August Hlond. The proceedings, with the participation of 97 delegates from 18 countries and visitors from Gdańsk, were held in the Sejm⁵.

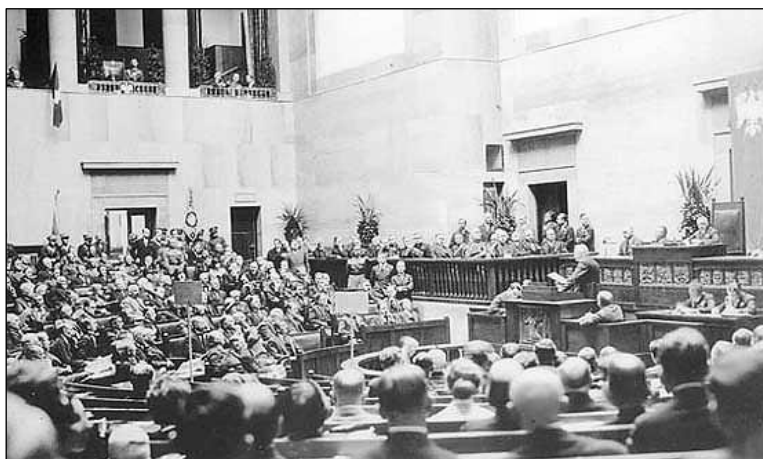

Photo 1. The venue of the 1st Congress of Poles from Abroad and the Free City of Gdańsk in July of 1929 in Warsaw

Source: http://wspolnotapolska.home.pl/swp2/indexef6b.html?id=kw7_1_03 [accessed: 17.11.2016].

⁴ *Polonijne Igrzyska Sportowe [Polonia Sports Games]*, Kraków 1974, p. 5; Z. Szafkowski, *Polonijne Igrzyska Sportowe (1934–1997) [Polonia Sports Games (1934–1997)]*, Gorzów Wlkp. 1997.

⁵ http://wspolnotapolska.home.pl/swp2/indexef6b.html?id=kw7_1_03 [accessed: 17.11.2016].

1. Polonia Sports Games

At its 5th General Assembly in November 1933, the Organizational Council of Poles from Abroad passed a resolution to hold the 1st Sports Games for Poles from Abroad and the Free City of Gdańsk during the 2nd Congress of Poles from Abroad in early August 1934 in Warsaw. In order to implement the above resolution, the Organizing Committee was appointed, with the Presidium composed of Władysław Raczkiewicz (Speaker of the Senate, President of the Organizational Council of Poles from Abroad), Władysław Kiliński (Director of the State Office of Physical Education and Military Preparation), Julian Ulrych (President of the Union of Polish Sport Associations) and Kazimierz Glabisz (President of the Polish Olympic Committee)⁶. 381 athletes (348 men and 33 women) from 13 countries participated in the Games, representing an about 70 thousand strong group of Polonia athletes from around the world⁷.

Photo 2, 3. The poster for the 1st Sports Games for Poles from Abroad and the Free City of Gdańsk and the Games' opening ceremony on August 1, 1934, in the Polish Army Stadium in Warsaw

Source: Cover design Z. Sikora, [in:] J. Chełmecki (ed.), *Sport polonijny wczoraj i dziś* [*Polonia sport yesterday and today*], Warszawa 2005, p. 1, 7.

The program of the 1st Games comprised seven disciplines; women, however, competed in only two of them: athletics and volleyball. Participants had to meet the qualification minimums established by the organizer. Track and field

⁶ B. Woltmann, *Cele i założenia...* [*Aims and objectives...*], p. 10.

⁷ Idem, *Polonijne Igrzyska Sportowe* [*Polonia Sports Games*], [in:] B. Woltmann (ed.), *Z dziejów kultury fizycznej w organizacjach polonijnych* [*From the history of physical culture in Polish diaspora organizations*], Warszawa 1989 (hereafter: B. Woltmann, *Polonijne Igrzyska Sportowe* [*Polonia Sports Games*], p. 199; *Polonijne Igrzyska Sportowe "Kraków 1974"* [*Polonia Sports Games "Cracow 1974"*], Wyd. Tow. Łączności z Polonią Zagraniczną "Polonia" [The Publishing House of the Society for Liaison with Poles Abroad "Polonia"], Kraków 1976, p. 6.

enjoyed the greatest popularity, because of the enormous interest in the anticipated appearance of the world record holder and Olympic champion from Los Angeles Stanisława Walasiewicz. At the Sports Games for Poles from Abroad and the Free City of Gdańsk she won four gold medals: 100 m (12.2 sec.), 200 m (24.5 sec.), javelin (32.61 m), and discus (33.78 m).

Polonia from France won the overall classification of the Games, ahead of the teams from the Free City of Gdańsk, Czechoslovakia, Germany, the USA, Romania, Belgium, Latvia, Canada and Austria. The representatives of Brazil, Manchuria and the Netherlands, who came only in symbolic groups, did not score any points⁸.

Immediately after the Games (August 7–8, 1934), competitions between the teams of Poland and Polonia were held. Polonia athletes lost those meetings on points as a team, but individually they achieved victories in some disciplines, e.g. in athletics: Władysław Janiak (100 m and 4 × 100 m), Alwin Golankiewicz, Józef Baca, Paweł Klinkowski (4 × 100 m) and Jan Wąsowicz (pole vault).

Mecz lekkoatletyczny reprezentacji Polska-Emigracja odbyty w ramach I Igrzysk Sportowych Polaków z Zagranicy i W.M. Gdańska w Warszawie w 1934 roku. Na zdjęciu finisz Władysława Janiaka (USA) przed Wojciechem Trojanowskim na 100 m. (Fot. Archiwum Dokumentacji Mechanicznej)

Photo 4. The athletic meeting between the teams of Poland and Polonia in Warsaw in 1934

Source: J. Chelmecki (ed.), op. cit., p. 58.

In the opinion of the organizers and athletes, the 1st Sports Games achieved their intended goal: closer relations of sporting youth from abroad with the broad masses of athletes in their home country. Moreover, they contributed to the consolidation of national life in exile and spurred further association of young people in clubs started by Polish communities.

Considering the successes achieved – in the fields of organization, propaganda, and sports – on December 28, 1934, at a meeting of the Sports Committee of the World Association of Poles from Abroad, it was decided that the 2nd

⁸ *Polonijne Igrzyska Sportowe [Polonia Sports Games]*, Kraków 1974, p. 7.

Sports Games should be organized in 1937 in Warsaw⁹. However, deteriorating conditions inside the country and the growing external threat related to preparations for the war resulted in postponement of the date of the Games at the requests of some Polonia communities to the following years, until they were finally canceled¹⁰.

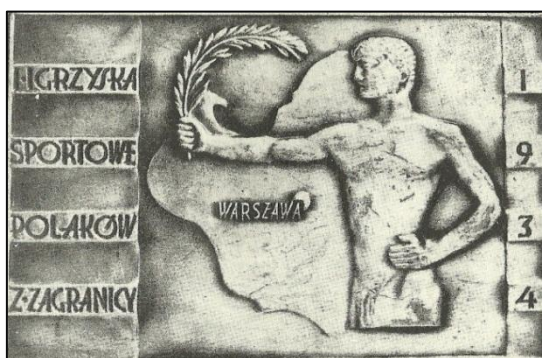

Photo 5. The badge of the 1st Polonia Sports Games held in Warsaw in 1934

Source: *Polonijne igrzyska sportowe "Cracow 1974"* [*Polonia Sports Games, Kraków "1974"*], Wyd. Tow. Łączności z Polonią Zagraniczną "Polonia" [The Publishing House of the Society for Liaison with Poles Abroad "Polonia"], Kraków 1976, p. 8.

Only as late as forty years after the memorable 1934 Games, the initiative of the Sports Committee for further continuation of the summer sports games was brought to fruition.

A motion in this regard was proposed at the 2nd World Assembly of Polonia Activists of the Polish Olympic Committee (PKOl) in Cetniewo (1971), and concrete decisions were made during the following Assembly in Solina on July 28, 1973¹¹. Point "E" of the resolution of the 3rd World Assembly of Polonia Activists reads as follows:

⁹ Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (PUWFIPW) [Central Military Archive (CMA), State Office of Physical Education and Military Preparation (SOPEMP)], No. 31: Znaczenie I Igrzysk Sportowych Polaków z Zagranicy dla dalszej pracy wychowania fizycznego wśród emigracji [The significance of the 1st Sports Games for Poles from Abroad for further physical education among the diaspora], p. 7, ibidem, No. 2: Wytoczne pracy wychowania fizycznego i sportu polskiego za granicą 1936/37 [The operational guidelines work of physical education and Polish sport abroad 1936/37], p. 3; B. Woltmann, *Polonijne Igrzyska Sportowe* [*Polonia Sports Games*], p. 201.

¹⁰ Archiwum Akt Nowych (AAN), Ambasada RP w Berlinie [Archive of New Files (ANF), Embassy of the Republic of Poland in Berlin], No. 2040, k. 67; AAN, Konsulat RP w Opolu [ANF, Consulate of the Republic of Poland in Opole], No. 111, k. 85 and 105. Okólnik nr 3 w sprawie II Igrzysk, z dn. 08.03.1939 r. [Circular No. 3 on the 2nd Games of March 8, 1939].

¹¹ B. Woltmann, *Cele i założenia...* [*Aims and objectives...*], p. 11.

[...] In reference to the resolution adopted in Cetniewo, and following the pre-war tradition, it is proposed that the Polonia Sports Games should be organized in 1974, along with the Festival of Polonia Folk Groups. The following organizational guidelines are proposed for them:

- 1) The Games shall be based on the Olympic idea,
- 2) Participation, and not the result, is the most important issue,
- 3) The participants do not represent countries, but Polonia communities and organizations,
- 4) Qualification minimums shall not be established, and the regulations shall be based on the principles of the General Sports Badge,
- 5) No age limits shall be set – depending on the applications, different groups with respect to age might be created,
- 6) Alongside sports events, contests in the field of culture and art shall be organized,
- 7) Preliminary data concerning the number of disciplines shall be sent in from the countries of residence to the PKOl by the end of September 1973 [transl. D. Kurczewski]¹².

The organization of the Games was taken on by the Society for Liaison with Poles Abroad “Polonia”, the Polish Olympic Committee, and the editorial office of *Przegląd Sportowy*¹³.

It was also decided that the Games would be held regularly every three years.

The 2nd Polonia Sports Games (hereinafter: PSG), were held on July 17–21, 1974 in Kraków. They were attended by 319 athletes from 13 countries, by far the most numerous teams being those from France and Czechoslovakia, which accounted for 56% of the participants.

Unlike at the competition of 1934, at the post-war Games, in accordance with the resolution of the 3rd Assembly of Polonia Activists of the Polish Olympic Committee¹⁴, team scoring was abandoned and individual sports disciplines were divided into age categories in order to enable older people to take part. The most successful were the representatives of the Polish Cultural and Educational Association from Czechoslovakia, and after them the athletes from France, the UK and the USA. The highlight of the Games was the appearance of Irena Debrunner from Switzerland, a participant of the 1972 Olympic Games in Munich, who set several PSG records in swimming¹⁵.

The 3rd Polonia Sports Games were held on July 17–20, 1977 in Kraków. They had a record number of 687 participants (571 men and 116 women) from 15 countries. The team from France was very large (159 people, i.e. 23% of all the participants).

¹² *Polonijne Igrzyska Sportowe [Polonia Sports Games]*, Kraków 1974, p. 9–10.

¹³ B. Woltmann, *Cele i założenia...* [Aims and objectives...], p. 11.

¹⁴ The guidelines for the games stated among others: “1. The Games shall be based on the Olympic idea; 2. Participation, and not the result, is the most important issue; 3. The participants do not represent countries, but Polonia communities and organizations [...]” [transl. D. Kurczewski]. See “*Biuletyn PKOl*” 1973, No. 2, p. 21.

¹⁵ *Krótką historią igrzysk polonijnych – igrzyska polonijne [A Short History of Polonia Games – Polonia Games]*, available on the Internet: www.igrzyskapolonijne.ca/PL/a1.php [accessed: 7.04.2016].

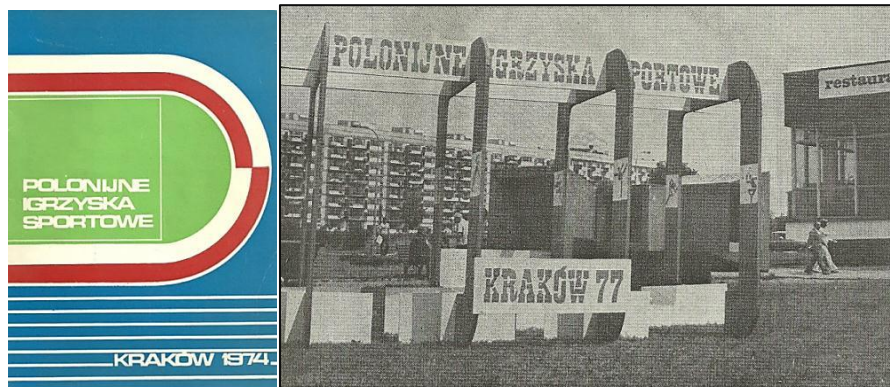

Photo 6, 7. The 2nd Polonia Sports Games in Kraków (1974) and the 3rd Polonia Sports Games in Kraków (1977), [in:] "Biuletyn PKOl" 1980, No. 9, p. 25

Source: private collection of the authors.

Traditionally, the most popular was the soccer tournament, which attracted 15 teams from 8 countries. Also, the arrival of the four times gold medalist of the 1934 Games, Stanisława Walasiewicz-Olson, after a 43-year break, and her registration for the athletic contests aroused great interest. The 66-year-old once again amazed the world with a great athletic form, covering the distance of 60 m in 10.0 seconds. Thus, she joined the stream of masters who went on practicing sport after finishing their sporting careers. The sports laurels were won mainly by competitors from Czechoslovakia, France, the UK, the USA and West Germany¹⁶.

Photo 8. Stanisława Walasiewicz in 1938

Source: https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanisława_Walasiewicz [accessed: 12.04.2016].

¹⁶ Ibidem, p. 204; *Polonijne Igrzyska Sportowe. Kraków '77* [*Polonia Sports Games. Cracow '77*], Warszawa 1978.

Photo 9. The 3rd Polonia Sports Games in Kraków (1977). Stanisława Walasiewicz-Olson (66 years old) on the podium.

Source: "Biuletyn PKOl" 1981, No. 2, p. 1.

The 4th Polonia Sports Games were once again held in Kraków on July 15–19, 1981. The economic crisis and sociopolitical unrest in Poland contributed to lower attendance. Some Polonia centers were represented by very few competitors, and Canadians did not send a team at all. The Games were attended by 383 athletes from 12 countries, and the lower turnout resulted in a marked decline in the sports level.

Photo10, 11. The 4th Polonia Sports Games in Kraków (1981); the 5th Polonia Sports Games in Warsaw (1984)

Source: private collection of the authors.

The 5th Polonia Sports Games were organized in the jubilee year of the 50th anniversary of the Polonia Sports Games and the 40th anniversary of the Polish People's Republic. They were held in Warsaw on July 15–20, 1984 and brought together 495 athletes from 15 countries. Considering all (14) disciplines, the

greatest achievements in the 5th PSG were recorded by competitors from Czechoslovakia. Good results were obtained also by athletes from West Germany and France, who were followed by contestants from Belgium, the USA and the Netherlands¹⁷.

Photo 12, 13, 14. The set of medals for the 5th Polonia Sports Games in the Jubilee Year: the 50th anniversary of the Polonia Sports Games and the 40th anniversary of the Polish People's Republic (Warsaw 1984)

Source: private collection of the authors.

A new feature of the Games was the introduction of sports competitions in four disciplines (athletics, swimming, table tennis and soccer) for participants of Polonia summer camps, which were attended by about 400 children from 18 countries, and an open 1-mile Compatriots Race, in which 35 people aged 19 to 65 took part¹⁸.

The next, 6th PSG took place traditionally at the sports venues of Kraków. They started on July 26, 1987 and gathered about 1,300 athletes and their families from 29 countries and 72 Polonia clubs. They competed in 16 sports disciplines, and the most popular were invariably athletics, swimming and tennis.

¹⁷ B. Woltmann, *Polonijne Igrzyska Sportowe [Polonia Sports Games]*, p. 209; Z. Szafkowski, *Polonijne Igrzyska Sportowe (1934–1997) [Polonia Sports Games (1934–1997)]*, GorzówWlkp. 1997, p. 34.

¹⁸ B. Woltmann, *Polonijne Igrzyska Sportowe [Polonia Sports Games]*, p. 209. Statement of the Central Committee of Sports concerning competitions for children – participants of the Polonia summer camps. “Biuletyn Igrzysk” 1984, No 5, of Jul 19].

Photo 15, 16. Commemorative medallion (obverse and reverse) of the 5th Polonia Sports Games in the Jubilee Year: the 50th anniversary of the Polonia Sports Games and the 40th anniversary of the Polish People's Republic (Warsaw 1984)

Source: private collection of the authors.

In 1990, the Society for Liaison with Poles Abroad “Polonia” was transformed into the Association “Polish Community”, and its presidency was conferred to the Speaker of the Senate Professor Andrzej Stelmachowski. Under the auspices of the Association, the 7th PSG were held on August 4–12, 1991, also at the sports venues of Kraków. They were attended by 271 athletes from 14 countries, who competed in 12 sports disciplines.

Table 1. Numerical summary of the summer Polonia Sports Games in the years 1934–1991

Polonia Sports Games in the years 1934–1991				
Consecutive number of the Games	Year and place of the Games	Number of diaspora countries	Number of disciplines	Number of participants
1 st	1934 Warsaw	13	7	381
2 nd	1974 Cracow	13	11	319
3 rd	1977 Cracow	15	12	687
4 th	1981 Cracow	12	11	383
5 th	1984 Warsaw	15	14	495
6 th	1987 Cracow	29	16	1300
7 th	1991 Cracow	14	12	271

Source: the authors' own elaboration.

In the 7th PSG, Polonia from the east participated for the first time, representing clubs from Belarus (Grodno), Lithuania (Vilnius), Russia (Moscow), Ukraine (Lviv) and Latvia. Not only did Poles from the former Soviet republics mark their presence, but they achieved many significant sporting successes. The second place in the medal ranking taken by the Lviv team should be considered a great accomplishment. Polonia athletes from Germany and Australia were absent, though. Due to financial reasons (high costs of travel to Poland) there was

a small number of participants. A characteristic feature of the 7th Games was the participation of many competitors belonging to the older generation¹⁹. Hence, sports results were not outstanding.

2. World Polonia Games

After a six-year break, the 8th Games were held on August 24–31, 1997, and the name was changed to World Polonia Games²⁰ (hereinafter: WPG). The organizers of the World Polonia Games in Lublin had a song prepared: *Polonia, Polonia, sports camp, the best wins, but all exult...*, which became a hit among all sporting Polonia people. Composed by the group Budka Suflera, the Games anthem is their musical trademark²¹.

Since 1997, the Summer World Polonia Games (8th–17th) have been held every two years, and by 2015 they had already taken place ten times. Lublin was twice the organizer of this greatest sports event for Polish diaspora communities (1997, 1999). In 1997, 600 people from 24 countries participated in the Games, including Albania, Egypt, Macedonia, Morocco, South Africa and Canada. The disciplines were: equestrian sports, cycling, basketball, athletics, soccer, swimming, ringo, volleyball, shooting, chess, tennis, table tennis and fishing. The 9th WPG (August 23–29, 1999) in turn was attended by 350 athletes from 16 countries. The disciplines were: canoeing, cycling, basketball, athletics, soccer, swimming, volleyball, shooting, chess, tennis, table tennis, fishing²². Sopot (2001), Poznań (2003), Warszawa (2005), Słupsk (2007), Toruń (2009), Wrocław (2011), Kielce (2013), Chorzów, Rybnik, Sosnowiec, and Wodzisław Śląski (2015)²³ hosted the summer Games only once.

The 10th WPG in Sopot took place from July 29 until August 6, 2001 and coincided with the 100th anniversary of granting municipal rights to the city of Sopot. The competition was attended by over 500 athletes from 21 countries, including the Czech Republic, South Africa, Madagascar, Moldova and Canada. Disciplines: golf, equestrian, basketball, cycling MTB, bowling, athletics, swimming, soccer, volleyball, beach volleyball, shooting, tennis, table tennis,

¹⁹ Z. Szafkowski, *Polonijne Igrzyska Sportowe (1934–1997)* [*Polonia Sports Games (1934–1997)*], p. 54.

²⁰ Idem, *Światowe Igrzyska Polonijne z lat 1999–2000* [*World Polonia Games in the years 1999–2000*], [in:] B. Woltmann (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce* [*From the most recent history of physical culture in Poland*], vol. 5, Gorzów Wlkp. 2002, p. 628.

²¹ www.igrzyskapolonijne.sns.pl/strony/z_czterech_swiata_stron [accessed: 30.03.2016].

²² <http://poloniafc.com.ar/pl/noticias> [accessed: 12.04.2016].

²³ https://pl.wikipedia.org/wiki/Światowe_Igrzyska_Polonijne [accessed: 29.03.2016].

multi-discipline family tournament, all-round strength competition, deep sea fishing and sea sailing²⁴.

In the 11th World Polonia Games in Poznań (July 26 through August 2, 2003) about 700 athletes participated, including teams from China and Croatia. The athletes competed in 16 sports disciplines: bowling, golf, cycling MTB, basketball, athletics, soccer, swimming, ringo, volleyball, beach volleyball, dragon boats, shooting, family tournament, tennis, table tennis and fishing²⁵.

Photo 17. The badge of the 12th WPG. Warsaw 2005.

Source: cover design Z. Sikora, [in:] J. Chelmecki (ed.), *Sport polonijny wczoraj i dziś [Polonia sport yesterday and today]*, Warszawa 2005].

The 12th WPG took place in Warsaw from August 6 until August 14, 2005. A record number of 1,000 athletes from 28 countries took part in them. The honorary patronage over the Games was assumed by the President of Warsaw Lech Kaczyński²⁶. The Games program comprised 18 disciplines: badminton, billiards, bowling, golf, equestrian, cycling MTB, basketball, athletics, soccer, swimming, volleyball, beach volleyball, shooting, tennis, table tennis, power lifting, fishing and sailing²⁷.

The 13th WPG were held from July 28 until August 4, 2007 in Słupsk. They were attended by about 1,200 athletes from 28 countries. The number of disciplines has increased to twenty-one: badminton, bridge, canoeing, cycling MTB, basketball, athletics, archery, soccer, swimming, ringo, volleyball, beach volleyball, shooting, chess, tennis, table tennis, deep sea fishing, float fishing, multi-discipline family tournament, windsurfing and sailing²⁸.

²⁴ <http://poloniafc.com.ar/pl/noticias> [accessed: 29.03.2016].

²⁵ Ibidem.

²⁶ www.google.pl/search?q=xii+swiatowe+igrzyska+polonijne+warszawa+6-14+sierpnia+2005 [accessed: 29.03.2016].

²⁷ <http://poloniafc.com.ar/pl/noticias> [accessed: 30.03.2016].

²⁸ Ibidem.

The 14th WPG in Toruń were held from August 1 until August 9, 2009. They were attended by about 1,500 people from 28 countries. The competition featured twenty-three disciplines: badminton, bowling, bridge, duathlon, futsal, golf, equestrian, road cycling, basketball, athletics, soccer, swimming, ringo, volleyball, beach volleyball, shooting, chess, fencing, tennis, table tennis, family tournament, fishing and sailing. For the first time in history the representatives of the Canadian Polonia competed under the name “Team Canada Toruń 2009” and took second place behind the team from Germany²⁹.

From July 29 through August 06, 2011 the 15th WPG took place in Wrocław. The Games were record-breaking in many respects. The number of participants was around 1,800. There were twenty-eight disciplines: badminton, beach soccer, bowling, bridge, duathlon, ergometers, golf, equestrian, canoeing, cycling MTB, road cycling, basketball, athletics, archery, soccer, volleyball, swimming, ringo, beach volleyball, shooting, chess, fencing, table tennis, tennis, family tournament, fishing, sailing and, outside the medal ranking, an integration race. The most numerous team was “Team Canada” (211 people). The Polish diaspora from Lithuania registered 6 teams for the basketball competition, and the Canadian Polonia 3 soccer teams. The Georgian Polonia team was represented by 4 brothers, who won all the athletic track events, from 100 to 10,000 meters. In the athletic program of the Games, pole vault was restored, and ergometers (dry rowing) were introduced to the program for the first time. In the team classification Polonia from Germany won the greatest number of points³⁰.

The 16th WPG took place in Kielce from August 3 until August 10, 2013. Over 1,000 athletes from 30 countries competed in 18 disciplines: badminton, bridge, cycling MTB, basketball, athletics, archery, soccer, volleyball, beach volleyball, handball, swimming, ringo, chess, table tennis, tennis, family tournament, and two newly introduced disciplines: Nordic walking and billiards pool. For the first time problems with the organization of the Games occurred. There were fewer participants and disciplines in the sports competition program³¹. During the opening ceremony, there were Olympic elements, e.g. a parade of the delegations from 30 countries, starting with Greece and ending with the Polonia team from Italy. The Lithuanian Polonia was represented by the largest group: about 240 athletes. The pride of the delegation from Canada was 96-year-old Mieczysław Lutczyk, a soldier from gen. Stanisław Maczek’s Brigade, who competed in chess. In the final medal standings of the 16th Summer World Polonia Games the Polonia team from the Czech Republic took the first place with 158 medals (43 gold, 62 silver, 53 bronze); Polonia from Lithuania was the runner-up with 116 medals (43 – 42 – 31); Canadian Polonia, who won 100 medals, finished in third (41 – 34 – 25)³².

²⁹ www.igrzyskapolonijne.toru.pl [accessed: 12.04.2016].

³⁰ <http://poloniafc.com.ar/pl/noticias> [accessed: 30.03.2016].

³¹ <http://www.igrzyskapolonijne.kielce.eu> [accessed: 12.04.2016].

³² *Ibidem*.

The 17th World Polonia Games took place in Silesia (Chorzów Rybnik, Sosnowiec, Wodzisław Śląski) from August 2 until August 8, 2015. The official opening ceremony and parade of about 800 athletes from 29 countries, taking the oath by the competitors and judges, raising the flag and ceremonial lighting of the flame took place at the Municipal Stadium in Rybnik. The program of the Games comprised 20 disciplines: badminton, bridge, golf, canoeing, cycling MTB, basketball, athletics, mini-games, Nordic walking, soccer, volleyball, beach volleyball, swimming, ringo, shooting, chess, table tennis, tennis, family tournament and windsurfing³³. In the medal classification the first place went to Polonia from the Czech Republic (143 medals: 44 – 53 – 46), the second place was taken by the team from Lithuania (139 medals: 48 – 45 – 46) and the third by Belarus (137 medals: 67 – 39 – 31)³⁴.

Photo 18. The occasional poster for the WPG. Silesia 2015

Source: <http://igrzyskaletnie.wspolnotapolska.org.pl> [accessed: 12.04.2016].

Table 2. Numerical summary of the summer World Polonia Games in the years 1997–2015

World Polonia Games in the years 1997–2015				
Consecutive number of the Games	Year and place of the Games	Number of diaspora countries	Number of disciplines	Number of participants
8 th	1997 Lublin	24	13	600
9 th	1999 Lublin	16	12	350
10 th	2001 Sopot	21	17	500
11 th	2003 Poznań	—	16	700
12 th	2005 Warsaw	28	18	1000
13 th	2007 Słupsk	28	21	1200
14 th	2009 Toruń	28	23	1500
15 th	2011 Wrocław	31	28	1800
16 th	2013 Kielce	30	18	1000

³³ <http://igrzyskaletnie.wspolnotapolska.org.pl/wyniki> [accessed: 11.04.2016].

³⁴ http://igrzyskaletnie.wspolnotapolska.org.pl/klasyfikacja_medalowa [accessed: 12.04.2016].

17 th	2015 Silesia (Chorzów, Rybnik, Sosnowiec, Wodzisław Śląski)	29	20	800
------------------	---	----	----	-----

Source: the authors' own elaboration.

Summing up the organization and course of the summer World Polonia Games in Poland it should be stated that the number of countries and participants depended largely on the sports program and the attractiveness of accompanying events, including the number of disciplines, competition venues and a reliable flow of information to the participants about the planned Games. The number of countries (the places of Poles' settlement) ranged from 13 to 31 and the number of participants from 800 to 1,800 athletes. To this number accompanying persons should be added, including children (about 150–500). The number of sports disciplines, which depended on the technical and sports facilities provided by the organizers, ranged from 7 to 28. Nevertheless, the total number of disciplines featured in the Games programs was 32. Among them were:

the integration run, badminton, beach soccer, bowling, bridge, duathlon, ergometers, golf, equestrian, canoeing, cycling MTB, road cycling, basketball, athletics, archery, mini-games, Nordic walking, soccer, volleyball, indoor handball, swimming, ringo, beach volleyball, shooting, chess, fencing, table tennis, tennis, family tournament, fishing, windsurfing, sailing³⁵.

It should be noted that the intended goal of the summer World Polonia Games was achieved. They gave impetus to association of Polish athletes in Polish sports organizations abroad and contributed largely to the consolidation of the Polish national life in exile.

They were also the source of many added values, as they provided an opportunity to improve the knowledge of the Polish language, learn about the country of the ancestors and its achievements in various fields of social, cultural, and sports life.

During the Games, Polonia activists together with sports activists living in Poland, discussed the future of Polonia sports events, which they decided to continue to organize for the sake of the whole Polish diaspora and Poles living in Poland.

Bibliography

A. Sources

I. Archive sources

1. Archiwum Akt Nowych [Archive of New Files]:

³⁵ A. Kempa, [in:] <http://poloniasport.com> [accessed: 12.04.2016].

Ambasada RP w Berlinie [Embassy of the Republic of Poland in Berlin], No. 2040, k. 67.

Konsulat RP w Opolu [Consulate of the Republic of Poland in Opole], No. 111, k. 85 and 105. Okólnik nr 3 w sprawie II Igrzysk z dn. 08.03.1939 r. [Circular No. 3 on the 2nd Games of March 8, 1939].

Światowy Związek Polaków z Zagranicy [The World Association of Poles from Abroad], No. 444, k. 67.

2. Centralne Archiwum Wojskowe [Central Military Archive]:

Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego [State Office of Physical Education and Military Preparation], 1936/37, No. 2, 31.

3. Source materials in private hands of L. Nowak.

II. Printed sources

Komunikat Głównej Komisji Sportowej z zawodów dla dzieci – uczestników kolonii polonijnych [Statement of the Central Committee of Sports concerning competitions for children – participants of the Polonia summer camps], “Biuletyn Igrzysk” 1984, No 5, of Jul 19.

Polski Rocznik Statystyczny GUS [Polish Statistical Yearbook of the Central Statistical Office], Warszawa 1971.

III. The press

“Biuletyn PKOl” 1973, No. 2; 1980, No. 9; 1981, No. 2.

IV. The Internet material

<http://igrzyskaletnie.wspolnotapolska.org.pl/> [accessed: 12.04.2016].

http://igrzyskaletnie.wspolnotapolska.org.pl/klasyfikacja_medalowa [accessed: 12.04.2016].

<http://igrzyskaletnie.wspolnotapolska.org.pl/wyniki> [accessed: 11.04.2016].

<http://niepoprawni.pl/blog/wilre/polonia-swiata-co-trzeci-polak-zyje-w-diasporze> [accessed: 29.03.2016].

<http://poloniafc.com.ar/pl/noticias> [accessed: 12.04.2016].

<http://poloniafc.com.ar/pl/noticias> [accessed: 29.03.2016].

<http://poloniafc.com.ar/pl/noticias> [accessed: 30.03.2016].

http://wspolnotapolska.home.pl/swp2/indexef6b.html?id=kW7_1_03 [accessed: 17.11.2016]

<http://www.igrzyskapolonijne.kielce.eu> [accessed: 12.04.2016].

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanisława_Walasiewicz [accessed: 12.04.2016].

https://pl.wikipedia.org/wiki/Światowe_Igrzyska_Polonijne [accessed: 29.03.2016].

Kempa. Available on the Internet: <http://poloniasport.com> [accessed: 12.04.2016].

A Short History of Polonia Games – Polonia Games. Available on the Internet: www.igrzyskapolonijne.ca/PL/a1.php [accessed: 7.04.2016].

www.google.pl/search?q=xii+światowe+igrzyska+polonijne+warszawa+6-14+sierpnia+2005 [accessed: 29.03.2016].

www.igrzyskapolonijne.sns.pl /strony/ z czterech świata stron [accessed: 30.03.2016].

www.igrzyskapolonijne.toru.pl [accessed: 12.04.2016].

www.wspolnota-polska.org.pl [accessed: 29.03.2016].

B. Literature

I. Publications

Chelmecki J. (ed.), *Sport polonijny wczoraj i dziś* [*Polonia sport yesterday and today*], Warszawa 2005.

Polonijne Igrzyska Sportowe "Kraków 1974" [*Polonia Sports Games "Cracow 1974"*], Wyd. Tow. Łączności z Polonią Zagraniczną "Polonia" [The Publishing House of the Society for Liaison with Poles Abroad "Polonia"], Kraków 1976.

Polonijne Igrzyska Sportowe. Kraków '77 [*Polonia Sports Games. Cracow '77*], Warszawa 1978].

Polonijne Igrzyska Sportowe [*Polonia Sports Games*], Kraków 1974.

Szafkowski Z., *Polonijne Igrzyska Sportowe (1934–1997)* [*Polonia Sports Games (1934–1997)*], Gorzów Wlkp. 1997.

Szafkowski Z., *Światowe Igrzyska Polonijne z lat 1999–2000* [*World Polonia Games in the years 1999–2000*], [in:] Woltmann B. (ed.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce* [*From the most recent history of physical culture in Poland*], vol. 5, Gorzów Wlkp. 2002.

Woltmann B., *Cele i założenia polonijnych igrzysk sportowych. Zarys problematyki i stan badań* [*Aims and objectives of Polonia sports games. An outline of the problems and the state of research*], [in:] Chelmecki J. (ed.), *Sport polonijny wczoraj i dziś (Polonia sport yesterday and today)*, Warszawa 2005.

Woltmann B., *Polonijne Igrzyska Sportowe* [*Polonia Sports Games*], [in:] Woltmann B. (ed.), *Z dziejów kultury fizycznej w organizacjach polonijnych* [*From the history of physical culture in Polish diaspora organizations*], Warszawa 1989.

Kalendarium Letnich Światowych Igrzysk Polonijnych (1934–2015)

Streszczenie

W niniejszym opracowaniu przedstawiono kalendarium wydarzeń 81-letniej organizacji Polonijnych Igrzysk Sportowych w Polsce w latach 1934–1991 i ich kontynuację w zmienionej nazwie – jako Światowe Igrzyska Polonijne w latach 1997–2015.

Światowe Igrzyska Polonijne są ściśle związane ze zbiorowościami polskiego pochodzenia, zwanymi Polonią, które znajdują się w kilkudziesięciu krajach świata. Ludność ta, zachowując na

ogół poczucie łączności z Ojczyzną, tworzyła różne stowarzyszenia: społeczne, religijne, oświatowe, kulturalne i młodzieżowe. Wśród tych ostatnich ważne znaczenie odgrywały organizacje sportowe.

W założeniach polonijnych stowarzyszeń kultury fizycznej podkreślano z reguły potrzebę i znaczenie ich współpracy z ruchem sportowym w kraju macierzystym. Nawiązywano ją za pośrednictwem centralnych instytucji reprezentujących interesy Polonii. Współpraca ta miała na celu wzajemne wspieranie działań zarówno w zakresie sportu polonijnego, jak i sportu wyczynowego w Polsce.

Celem opracowania jest przedstawienie kalendarium wydarzeń związanych z organizacją i przebiegiem Letnich Światowych Igrzysk Polonijnych (1934–2015). Przyjęta przez autorów koncepcja wynika nie tylko z rozpiętości czasowej, ale też ze względu na obszerność materiału źródłowego.

W Polonijnych Igrzyskach Sportowych, a następnie Światowych Igrzyskach Polonijnych – letnich uczestniczyło wielu sportowców reprezentujących różne środowiska polonijne. Program Igrzysk ulegał stopniowym przemianom. Początkowe określone minima sportowe pozwalające na zakwalifikowanie do Igrzysk zostały zniesione. Rozszerzono kategorie wiekowe pozwalające na start w Igrzyskach osobom młodym, w średnim i starszym wieku.

Igrzyska polonijne dały impuls do zrzeszania się polskich sportowców w polonijnych organizacjach sportowych za granicą i przyczyniły się w dużym stopniu do konsolidacji polskiego życia narodowego na obczyźnie. Działacze polonijni wspólnie z działaczami sportowymi w kraju postanowili kontynuować Światowe Igrzyska Polonijne dla dobra całej polonijnej społeczności i Polaków mieszkających w Polsce.

Słowa kluczowe: polonijna kultura fizyczna; Światowe Igrzyska Polonijne w Polsce.

Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA*

„Przegląd Sportowy” jako informator i propagator sportu kobiet w Polsce w roku wybuchu II wojny światowej (1939 r.)

Streszczenie

W pracy przedstawiono sport kobiet w Polsce na podstawie informacji z czasopisma „Przegląd Sportowy” z 1939 r. „Przegląd Sportowy” upowszechniał sport kobiet w Polsce poprzez doniesienia, materiały i artykuły dotyczące uwarunkowań sportu kobiet, współzawodnictwa oraz osiągnięć sportowych kobiet. Najpowszechniej uprawianymi przez kobiety w Polsce w omawianym okresie dyscyplinami były gry sportowe, lekkoatletyka, łucznictwo. Panie rywalizowały również w innych dziedzinach, m.in. gimnastyce, kajakarstwie, łyżwiarstwie, narciarstwie, pływaniu, szermierce, wioślarstwie, tenisie, tenisie stołowym i automobilizmie. Największe sukcesy na arenie międzynarodowej osiągały wówczas w łucznictwie i tenisie. Do najlepszych kobiet w sporcie należy zaliczyć Janinę Kurkowską-Spychajową i Jadwigę Jędrzejowską.

Słowa kluczowe: kobiety, sport, czasopismo „Przegląd Sportowy”, Polska, 1939 r.

Wprowadzenie

Celem pracy jest przedstawienie rozwoju sportu kobiet w Polsce w roku 1939 na podstawie kwerendy czasopisma „Przegląd Sportowy” (z 1939 r.). Czasopismo ukazywało się w latach 1921–1939. W 1939 r. „Przegląd Sportowy” był wydawany w Warszawie, dwa razy w tygodniu, a poświęcony był bieżącym wydarzeniom sportowym w Polsce i za granicą. Przybliżał także różne aspekty ruchu sportowego kobiet, pełnił m.in. rolę informacyjną, promocyjną i propagującą aktywność fizyczną kobiet w Polsce. Objętość tego bogato ilustrowanego czasopisma wynosiła zazwyczaj 6 stron¹.

* dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Pedagogiczny, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii, e-mail: t.drozdek-malolepsza@ajd.czyst.pl

¹ W 1939 r. ukazało się 70 numerów czasopisma „Przegląd Sportowy”.

W odniesieniu do piśmiennictwa dotyczącego rozwoju sportu kobiet w II Rzeczypospolitej największe znaczenie poznawcze posiadają prace T. Drozdek-Małolepszej i M. Rotkiewicz². Warto nadmienić, iż publikacje podejmujące problematykę sportu kobiet w Polsce w okresie międzywojennym nie uwzględniają w sposób szczegółowy kwerendy czasopisma „Przegląd Sportowy”. Z zakresu sportu kobiet w Polsce w świetle „Przeglądu Sportowego” zostało dotąd opublikowanych dwanaście prac, odnoszących się do okresu 1921–1933 oraz 1935–1936. Przygotowano prace poruszające problematykę sportu kobiet w Polsce w świetle „Przeglądu Sportowego” za rok 1934 i za lata 1937–1938³.

² T. Drozdek-Małolepsza, *Stan badań nad dziejami wychowania fizycznego i sportu kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] S. Zaborniak (red.), *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce*, Rzeszów 2005, s. 13–21; m.in.: tejsze, *Sport strzelecki kobiet w Polsce w okresie międzywojennym*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2012, t. 11, s. 13–25; tejsze, *Sporty zimowe kobiet w Polsce w latach 1919–1939*, [w:] L. Rak, E. Małolepszy (red.), *Narciarstwo Polskie 1888–2008*, Jasło 2009, s. 105–115; tejsze, *Uwarunkowania rozwoju ruchu sportowego kobiet w Polsce w latach 1919–1939. Zarys problematyki*, [w:] T. Drozdek-Małolepsza (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce. Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*, t. 1, Częstochowa 2011, s. 149–163; M. Rotkiewicz, *Rozwój sportu kobiet w Polsce okresu międzywojennego*, „Sport Wyczynowy” 1979, nr 3–4, s. 3–21.

³ T. Drozdek-Małolepsza, *Sport kobiet w Polsce w latach 1921–1922 w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy”*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna” 2013, t. 12, nr 2, s. 63–72; tejsze, *Sport kobiet w Polsce na łamach czasopisma „Przegląd Sportowy” (1923–1924)*, „Zeszyty Naukowe Almamery Szkoła Wyższa z siedzibą w Warszawie” 2014, nr 2(71), s. 165–177; tejsze, *Sport kobiet w Polsce w 1925 roku w świetle „Przeglądu Sportowego*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak, M. Łuczak (red.), *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria – praktyce*, Konin 2014, s. 223–233; tejsze, *Sport kobiet w Polsce na łamach czasopisma „Przegląd Sportowy” (1927)*, „Zeszyty Naukowe Almamery Szkoła Wyższa z siedzibą w Warszawie” 2014, nr 3(72), s. 273–287; tejsze, *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1926)*, [w:] M. Zowisło, J. Kosiewicz (red.), *Sport i turystyka w zwierniadle wartości społecznych*, Kraków 2015, s. 210–219; tejsze, *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1929)*, „Szkice Humanistyczne” 2015, t. 15, nr 1–2, s. 61–75; tejsze, *Women’s Sport in Poland in the Light of „Przegląd Sportowy” [„Sports Review”] Magazine (1930)*, [w:] T. Drozdek-Małolepsza, A. Buková (red.), *Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania kultury fizycznej i turystyki (Teoretické i praktické podmienky telesnej kultúry a turistiky)*, Częstochowa 2015, s. 29–45; tejsze, *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1928)*, „Aktywność Ruchowa Ludzi w Różnym Wieku” 2015, nr 1–4(25–28), s. 9–21; tejsze, *Sport kobiet w Polsce w świetle pisma „Przegląd Sportowy” (1935)*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku” 2015, nr 1(11), s. 5–15; tejsze, *Sport kobiet w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1931)*, [w:] J. Kosiewicz, E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza (red.), *Z dziejów wychowania fizycznego, sportu i turystyki w Polsce i w Europie*. Częstochowa 2016, s. 113–127; tejsze, *Women’s sport in Poland in the light of „Przegląd Sportowy” [„Sports Review”] magazine (1933)*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna” 2015, t. 14, nr 2, s. 73–91; tejsze, *Sport kobiet w Polsce w świetle pisma „Przegląd Sportowy” (1932)*, [w:] R. Urban, L. Nowak, J. Eider (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 12(1): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce do 1945 r.*, Gorzów Wlkp. 2016, s. 159–177; tejsze, „Przegląd Spor-

Material i metody badawcze

W badaniach zostały wykorzystane następujące metody: analiza źródeł historycznych, indukcja, dedukcja, synteza oraz porównawcza. Wyszukiwane problemy badawcze:

1. W jakim stopniu „Przegląd Sportowy” z 1939 r. upowszechniał i propagował sport kobiet?
2. Jaki poziom sportowy prezentowały w tym okresie Polki na tle międzynarodowym?

W zakresie badań źródłowych przeprowadzono kwerendę zasobów archiwalnych czasopisma „Przegląd Sportowy” z 1939 r. Wykorzystano literaturę tematyczną, ze szczególnym uwzględnieniem publikacji dotyczących zagadnienia sportu kobiecego w Polsce, prezentowanego i omawianego na łamach „Przeglądu Sportowego” (1921–1933, 1935–1936).

Wyniki i dyskusja

Panie były obecne w strukturach związków sportowych w Polsce. W 1939 r. Maria Podhorska-Okołów, długoletnia działaczka Polskiego Związku Kajakowego (PZK), została po raz kolejny wybrana do jego zarządu⁴.

W dniach 15–16 kwietnia 1939 r. w Warszawie i Augustowie obradowało prezydium Międzynarodowej Federacji Kajakowej⁵. W obradach wzięli udział: dr Eckert, Arndt, Eckman, Neuman (Niemcy), Backaman (Finlandia), Webster-Duderidgo (Anglia), Aschir (Szwecja) oraz ze strony polskiej: M. Podhorska-Okołów, mjr Waldemar Sekunda i prof. Hławiczka. Uchwalono przyznanie Polsce organizacji mistrzostw świata w kajakarstwie w 1942 r. Zawody miały zostać rozegrane na jeziorach augustowskich. W programie, obok konkurencji męskich, przewidziano konkurencję kobiecą – wyścig na dystansie 600 m.

Na łamach 9 numeru „Przeglądu Sportowego” z 1939 r. znajdujemy informację o śmierci Zygmunta Wyrobka⁶. Był on jednym z pionierów wychowania fizycznego w Polsce, uczniem i współpracownikiem Henryka Jordana. W okresie międzywojennym był członkiem Rady Naukowej Wychowania Fizycznego.

Polskie Związki Sportowe organizowały obozy przedolimpijskie, m.in. Polski Związek Lekkiej Atletyki (PZLA) miał zorganizować w dniach 24 kwietnia – 4 maja 1939 r. obóz sportowy z udziałem około 20 lekkoatletek⁷ – kierownikiem miała być Helena Woynarowska, natomiast trenerem Antoni Cejzik. Obóz

towy” jako informator i propagator sportu kobiet w Polsce w roku olimpijskim (1936), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2016, t. 15, nr 2, s. 45–61.

⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 9, s. 5.

⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 30, s. 1; 1939, nr 30, s. 3.

⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 9, s. 3.

⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 29, s. 3.

przedolimpijski został też przeprowadzony w pierwszej połowie czerwca 1939 r. w Warszawie przez Polski Związek Kajakowy (PZK)⁸. Oprócz kajakarzy, na obozie przebywały dwie kajakarki: Prauss (KPW Pomorzanie Toruń) i Hinc (KK Toruń). Funkcję trenera sprawował Arnt (honorowy trener PZK). W celu rozwoju pływania pań Polski Związek Pływacki (PZP) zatrudnił dla potrzeb zainteresowanych okręgów instruktorkę objazdową⁹. W Częstochowie, począwszy od 21 sierpnia 1939 r., planowano zorganizować dwutygodniowy obóz dla piłkarzy ręcznych oraz sędziów¹⁰, miały w nim również uczestniczyć piłkarki ręczne.

Fot. 1. Stella Zagórna przy chevroletcie (1939 r.)

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC), sygn. 1-M-1647-23.

Elitarnym sportem był dla pań sport automobilowy. Tylko nieliczne uprawiały tę dziedzinę sportu. Wśród 38 osób zgłoszonych do Zimowego Rajdu PTK znalazły się 3 kobiety¹¹. Wyścig odbył się w dniach 25–27 lutego 1939 r.¹² Z pań

⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 48, s. 3.

⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 36, s. 5.

¹⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 59, s. 4.

¹¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 13, s. 5.

¹² „Przegląd Sportowy” 1939, nr 17, s. 2.

najlepiej zaprezentowała się Stella Zagórna (chevrolet), która zajęła VIII miejsce w wyścigu górskim (bez względu na klasę samochodu). Panie brały również udział w XII Międzynarodowym Wyścigu Automobilowym, zorganizowanym przez Automobilklub Polski, w czerwcu 1939 r.¹³ S. Zagórna w klasie powyżej 3000 cm³ w chevroletcie zajęła VI miejsce.

Powszechnie uprawianymi dyscyplinami sportowymi wśród kobiet były gry sportowe. W styczniu 1939 r. odbyły się mistrzostwa Polski w siatkówce pań. Po raz czternasty mistrzyniami Polski zostały siatkarki Akademickiego Związku Sportowego (AZS) Warszawa¹⁴. Tytuł wicemistrzyń wywalczył zespół Harcerskiego Klubu Sportowego (HKS) Łódź, III miejsce przypadło Olszy Kraków, zaś IV – siatkarkom Polonii Warszawa¹⁵. Według redakcji „Przeglądu Sportowego”, poziom piłki siatkowej się obniżył¹⁶.

Z okazji jubileuszu 15-lecia AZS Warszawa odbył się turniej międzynarodowy gier sportowych¹⁷. W ramach zawodów rozegrano mecze piłki siatkowej i koszykowej kobiet, z udziałem US Ryga (Łotwa). W zawodach siatkówki drużyna AZS dwukrotnie zwyciężyła drużynę z Łotwy (2:0 i 2:1), natomiast w koszykówce warszawianki przegrały dwa mecze (19:25 i 27:28)¹⁸.

Mistrzostwa Polski w koszykówce pań zostały rozegrane w Krakowie, w dniach 4–5 marca 1939 r.¹⁹ W zawodach wzięły udział następujące zespoły: AZS Lwów, AZS Warszawa, IKP Łódź, Makkabi Kraków i Polonia Warszawa. Najlepszym zespołem mistrzostw okazały się koszykarki IKP Łódź, które odniosły zwycięstwo we wszystkich meczach. Tytuł wicemistrzyń Polski wywalczyły koszykarki AZS Warszawa, zaś brązowy medal mistrzostw przypadł Polonii Warszawa. Czwarte miejsce zajęły koszykarki AZS Lwów, natomiast ostatnie (V) gospodynie – Makkabi Kraków²⁰. Redakcja „Przeglądu Sportowego” zamieściła komentarz do rozegranych mistrzostw Polski, w którym czytamy:

Łodzianki zdobyły tytuł zasłużenie, były twardą, zgraną i dobrze technicznie postawioną drużyną. Wyróżniła się przede wszystkim Głazewska – ambitna, pracowita i dobrze strzelająca. AZS warszawski dowiódł, że zawsze jest drużyną groźną, lecz pozbawiony

¹³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 48, s. 5.

¹⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 8, s. 3. Drużynę mistrzyń Polski reprezentowały: Biegańska, Bruszkiewicz, Brzustowska, Holfeier, Stefańska I, Stefańska II i Wardyńska.

¹⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 8, s. 2.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 10, s. 2.

¹⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 11, s. 6.

¹⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 17, s. 2; 1939, nr 19, s. 3.

²⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 19, s. 3. W poszczególnych drużynach występowały następujące koszykarki: IKP Łódź – Filipiak, Głazewska, Gruszczyńska, Janicka, Nawrocka; AZS Warszawa – Brzustowska, Gąsiorowska, Grabowska, Kozłowska, Stefańska I, Wardyńska; Polonia Warszawa – Bielak, Balcer, Damska, Danowska, Kamecka, Marysińska, Szulmajer, Wiewiórska; AZS Lwów – Batiuk, Jaworska, Klimczuk, Karmelitówna, Kremer, Wójcicka; Makkabi Kraków – Adler, Budin, Deutscher, Engebelerzanka, Krygier.

doskonałej Wiszniewskiej [...] oraz Bruszkiewiczówny musiał uznać wyższość łodzianek. Polonia wcale nie ustępuje AZS-owi i wyniki spotkań tych drużyn są zawsze otwarte. Najlepszą była jak zwykle Kamecka. AZS łwowski, chociaż wygrał z krakowską Makkabi, nie jest wcale drużyna lepszą. Wygrał, gdyż Makkabistki były przemęczone, zdeprymowane poprzednimi porażkami i speszone nastrojem publiczności²¹.

Fot. 2. Drużyna koszykarek Izraela Kalmanowicza Poznańskiego (IKP) Łódź. Mistrzostwa Polski w koszykówce kobiet – Kraków 4–5 marca 1939 r. Widoczne na zdjęciu m.in.: Darowska, Woźniakiewicz, Tomaszewska, Nawrocka

Źródło: NAC, sygn. 1-S-700-3.

Dyscypliną gier sportowych, którą panie uprawiały od niedawna, była piłka ręczna. Mistrzostwa Polski w piłce ręcznej pań po raz pierwszy rozegrano w 1938 r. Tytuł wicemistrzyń Polski w piłce ręcznej zdobyły zawodniczki HKS Łódź²², przegrywając w finale z zespołem IKP (5:10). Brązowy medal mistrzostw Polski wywalczyły szczypiornistki Warty Poznań, IV miejsce – AZS-u Warszawa, V – Polonii Warszawa, zaś VI – WiMy Łódź.

W meczach o mistrzostwo okręgu krakowskiego zespół Makkabi Kraków dwukrotnie pokonał Jutrzenkę Tarnów (13:1; 9:0)²³. Sensacyjnie zakończyły się mistrzostwa okręgu łódzkiego. Mistrz Polski w piłce ręcznej z 1938 r. – drużyna IKP Łódź – przegrał w turnieju finałowym z zespołami piłkarek ręcznych WiMy Łódź (4:5) oraz Znicza (dawny HKS) Łódź (3:4)²⁴. Zajął III miejsce, które nie dawało prawa gry w turnieju finałowym o mistrzostwo Polski.

²¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 20, s. 4.

²² Tamże.

²³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 41, s. 4.

²⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 44, s. 3.

W 1939 r. mistrzostwa Polski w piłce ręcznej odbyły się w dniach 2–4 czerwca w Wilnie²⁵. W turnieju uczestnicstwo deklarowały drużyny: AZS Warszawa (mistrz okręgu warszawskiego), AZS Lwów (mistrz okręgu lwowskiego), mistrz okręgu wileńskiego, Znicz Łódź i WiMa Łódź (mistrz i wicemistrz okręgu łódzkiego). Mistrzostwo Polski w piłce ręcznej zdobyły zawodniczki Znicza Łódź²⁶.

Minima olimpijskie (wynikowe) dla lekkoatletek, do osiągnięcia w terminie do 1 października 1939 r., w poszczególnych konkurencjach wynosiły: w biegu na dystansie 100 m – 12,2 s; w biegu na dystansie 80 m przez płotki – 12,2 s; w skoku wzwyż – 1,55 m; w rzucie oszczepem – 41,00 m; w rzucie dyskiem – 40,00 m; w pchnięciu kulą – 12,80 m; w skoku w dal – 5,50 m; w sztafecie 4 × 100 m – 48,8 s²⁷. W niektórych konkurencjach, aby uzyskać minimum olimpijskie, należało poprawić rekord Polski (m.in. w skoku wzwyż, czy w biegu na dystansie 80 m przez płotki).

W sezonie zimowym 1939 r. rozgrywano zawody lekkoatletyczne w halach sportowych. W końcu lat 30. XX w. tego rodzaju zawody odbywały się zarówno na szczeblu ogólnopolskim, jak również regionalnym. 22 stycznia 1939 r. w Toruniu odbyły się mistrzostwa Pomorza w lekkoatletyce²⁸. W poszczególnych konkurencjach zwyciężyły lekkoatletki Kolejowego Przystosobienia Wojskowego (KPW) Pomorzaniek oraz Towarzystwa Gimnastycznego (TG) „Sokół” Grudziądza. Jeden z najlepszych rezultatów uzyskała Wiśniewska (KPW Pomorzaniek) w skoku wzwyż (1,45 m) – był to wynik lepszy od dotychczasowego rekordu Pomorza. W zawodach o mistrzostwo okręgu warszawskiego wynik lepszy od rekordu okręgu w biegu na dystansie 500 m ustanowiła Helena Zborowska (Polonia Warszawa) rezultatem 1 min 31,2 s²⁹. Zimowe mistrzostwa okręgu w lekkoatletyce odbyły się ponadto w Katowicach (okręg śląski) i w Łodzi (okręg łódzki)³⁰.

Swego rodzaju podsumowaniem sezonu halowego były VII Zimowe Mistrzostwa Polski, które odbyły się w Przemyślu, w dniach 11–12 lutego 1939 r.³¹ W zawodach zabrakło medalistek Igrzysk Olimpijskich w Berlinie z 1936 r. (Marii Kwaśniewskiej, Jadwigi Wajs, Stanisławy Walasiewicz). Wśród lekkoatletek, biorących udział w zawodach w Przemyślu należy wyróżnić Wandę Flakowicz (Warszawianka), która w pchnięciu kulą uzyskała 11,96 m; Henrykę Słomczewską (IKP Łódź), która ustanowiła rekord Polski w skoku w dal (5,06 m), oraz sprinterki Stadionu Chorzów (Amelię Dubiel, Magdalenę Gnielkę, Otylię Kałużę, Gertrudę Iwczak), które w sztafecie 4 × 50 m ustanowiły rekord Polski wynikiem 30,4 s³².

²⁵ Tamże.

²⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 46, s. 6.

²⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 8, s. 5.

²⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 8, s. 5.

²⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 9, s. 5.

³⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 11, s. 4.

³¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 13, s. 2.

³² Tamże.

W okresie wiosennym, letnim i wczesnojesiennym panie uczestniczyły w zawodach lekkoatletycznych na szczeblu lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. W dniu 14 maja 1939 r. odbyły się zawody lekkoatletyczne z udziałem pań z klubów z Krakowa, Lublina i Śląska³³. Najlepsze wyniki uzyskała Serafińska – w biegu na dystansie 100 m (13,5 s) i w skoku w dal (4,75 m). W innym trójmeczku lekkoatletycznym pań, który został rozegrany 20 sierpnia 1939 r. w Warszawie, rywalizowały reprezentacje Pomorza, Śląska i Warszawy³⁴. Zwyciężyły lekkoatletki Śląska (106 pkt), przed Pomorzem (89 pkt) i Warszawą (53 pkt). Do najlepszych lekkoatletek zawodów należy zaliczyć Barbarę Książkiewicz i O. Kałużę oraz startującą poza konkursem Wandę Czarnocką (AZS Wilno), która w skoku w dal uzyskała wynik 5,24 m.

Dobry poziom sportowy prezentowały lekkoatletki podczas zawodów przeprowadzonych z okazji jubileuszu 10-lecia KPW Grudziądz³⁵. Zawody odbyły się na przełomie lipca i sierpnia 1939 r. Sprinterki KPW Pomorzanie Toruń (Barbara Książkiewicz, Leokadia Wiśniewska, Maria Stawska, Stanisława Konkiewska) uzyskały w sztafecie 4 × 200 m wynik lepszy od rekordu Polski (1 min 51,8 s), natomiast w sztafecie 4 × 100 m lekkoatletki wyrównały rekord Polski (52,2 s). Ponadto, L. Wiśniewska w skoku wzwyż uzyskała 145 cm. Próba bicia rekordu Polski (151 cm) nie powiodła się. W lekkoatletyce organizowano zawody okręgowe organizacji i towarzystw młodzieżowych i społecznych. Przykładem może być KPW oraz Poczta i Przesyłki Wojskowe (PPW). W zawodach o mistrzostwo okręgu śląskiego KPW wyróżniła się Otylia Kałuża, m.in. w biegu na dystansie 60 m uzyskała wynik 7,8 s, natomiast w skoku w dal – 4,90 m³⁶. Najlepszą lekkoatletką podczas mistrzostw okręgu poznańskiego PPW była Wohlgetanówna.

W drugiej połowie czerwca 1939 r. rozegrano mistrzostwa okręgów pań w lekkoatletyce, m.in. mistrzostwa okręgu lwowskiego (odbyły się one 25 czerwca 1939 r. we Lwowie³⁷). Najlepsze wyniki osiągnęły 15-letnia Zemkówna w skoku wzwyż (1,37 m) oraz Jadwiga Batiuk w rzucie dyskiem (34,40 m, nowy rekord okręgu). Ponadto, w dniach 24–25 czerwca odbyły się Robotnicze Mistrzostwa Polski w lekkoatletyce³⁸. W konkurencjach pań zawody stały na przeciętnym poziomie. Widoczny był brak byłej lekkoatletki Skry Warszawa – Janiny Wencel.

Przeprowadzone w Chorzowie, w lipcu 1939 r., mistrzostwa Polski kobiet stały na przeciętnym poziomie³⁹. Plonem zawodów był jeden rezultat lepszy od rekordu Polski. W biegu sztafetowym 4 × 100 m sprinterki KPW Pomorzanie

³³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 39, s. 5.

³⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 67, s. 5.

³⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 62, s. 1, 4; 1939, nr 63, s. 1.

³⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 64, s. 5.

³⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 51, s. 4.

³⁸ Tamże.

³⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 57, s. 1, 4.

Toruń (B. Książkiewicz, L. Wiśniewska, M. Stawska, S. Konklewska) osiągnęły rezultat 52,2 s. Najlepszą zawodniczką zawodów została O. Kałuża (Stadion Chorzów), która zdobyła złote medale w biegu na dystansie 100 m (12,6 s) oraz w biegu na dystansie 200 m (26,2 s). Panie osiągnęły przeciętny poziom w wielu konkurencjach, m.in. w skoku wzwyż, w skoku w dal, w biegu na dystansie 800 m, w biegu na dystansie 80 m przez płotki, a także w konkurencjach, które były „polską specjalnością” – w rzucie dyskiem oraz w rzucie oszczepem⁴⁰. W zawodach uczestniczyły 52 lekkoatletki. W klasyfikacji zespołowej mistrzostw najlepsze były sportsmenki Stadionu Chorzów i KPW Pomorzanie Toruń.

Lekkoatletki uczestniczyły w zawodach na szczeblu międzynarodowym. W dniu 25 czerwca 1939 r. Polki rozegrały w Bergamo mecz z drużyną Włoch⁴¹. Redakcja „Przeglądu Sportowego” opublikowała wstępny skład reprezentacji Polski: bieg na dystansie 100 m – S. Walasiewicz, B. Książkiewicz; bieg na dystansie 200 m – O. Kałuża, Jadwiga Gawrońska; bieg sztafetowy 4 × 100 m – B. Książkiewicz, J. Gawrońska, O. Kałuża, S. Walasiewicz; bieg na dystansie 80 m przez płotki – Małgorzata Felska, Franciszka Romanowska; skok w dal – S. Walasiewicz, Henryka Słomczewska; skok wzwyż – M. Felska, F. Romanowska; pchnięcie kulą – Wanda Flakowicz, Genowefa Cejzik; rzut dyskiem – G. Cejzik, Klara Gackowska; rzut oszczepem – M. Kwaśniewska, W. Flakowicz⁴². Kierowniczką ekipy była H. Woynarowska oraz Franciszek Ślachciak. Niestety, Polki rywalizowały z Włoszkami bez S. Walasiewicz, która w 1939 r. nie przyjechała z USA⁴³. Reprezentacja Polski przegrała w Bergamo z drużyną Włoch 33:51⁴⁴. Z polskich lekkoatletek zwycięstwa odniosły: W. Flakowicz w pchnięciu kulą (12,83 m); G. Cejzik w rzucie dyskiem (39,43 m); H. Słomczewska w skoku w dal (z doskonałym wynikiem 5,52 m). Warto zaznaczyć, iż w niektórych konkurencjach Włoszki należały do najlepszych w Europie i na świecie, m.in. Testo na zawodach w Garmisch w dniu 23 lipca 1939 r. ustanowiła w biegu na dystansie 80 m przez płotki rekord świata (11,8 s)⁴⁵.

W ramach kontaktów międzynarodowych lekkoatletki miały 3 września 1939 r. rozegrać mecz z reprezentacją Węgier w Drohobyczu⁴⁶. Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej Węgierski Związek Lekkiej Atletyki, na posiedzeniu w dniu 23 sierpnia 1939 r., podjął decyzję o odwołaniu meczu⁴⁷.

⁴⁰ *Sprinterki ratują honor pań. Konkurencje techniczne – pięta achillesowa mistrzostw w Chorzowie*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 58, s. 4.

⁴¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 48, s. 4; 1939, nr 51, s. 1.

⁴² Tamże.

⁴³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 49, s. 5; 1939, nr 50, s. 1; 1939, nr 62, s. 3. W historii rozgrywania meczy lekkoatletycznych Polki w 1931 r. pokonały w Królewskiej Hucie reprezentantki Włoch (89:61).

⁴⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 51, s. 1.

⁴⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 59, s. 4.

⁴⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 51, s. 4.

⁴⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 68, s. 4.

Polskie łuczniczki należały do najlepszych na świecie. Na przełomie czerwca i lipca 1939 r. został rozegrany w Toruniu międzynarodowy mecz korespondencyjny pomiędzy łuczniczkami Polski i Anglii⁴⁸. W klasyfikacji zespołowej zwyciężyła Polska, wyprzedzając drugą reprezentację Polski i Anglię. W rywalizacji indywidualnej I miejsce zajęła Krystyna Guzianka przed Ireną Skorupską i Dąbek. Najlepsza z łuczniczek angielskich, Sandvord, uplasowała się na V pozycji. IX Mistrzostwa Świata w Łucznictwie miały zostać rozegrane w Oslo w dniach 30 lipca – 6 sierpnia 1939 r.⁴⁹ Skład reprezentacji Polski pań był następujący: Janina Kurkowska-Spychajowa, Natalia Szczycińska (Warszawa), Ludmiła Dubajowa (Lwów) i K. Guzianka (Poznań). Po raz kolejny mistrzynią świata (w konkurencji indywidualnej) została J. Kurkowska-Spychajowa, wyprzedzając N. Szczycińską⁵⁰.

Fot. 3. IX Mistrzostwa Świata w Łucznictwie – Oslo 30 lipca – 6 sierpnia 1939 r. Mistrzyni świata Janina Kurkowska-Spychajowa

Źródło: „Przegląd Sportowy” 1939, nr 64, s. 1.

Panie licznie uczestniczyły w sporcie strzeleckim. W czerwcu 1939 r. odbyły się Międzynarodowe Korespondencyjne Zawody Strzeleckie Kobiet z udziałem 51 zespołów (w tym: 21 zespołów niemieckich, po 12 zespołów z Polski i Anglii, po 3 zespoły z Finlandii i Węgier)⁵¹. W konkurencji zespołowej pań (nie wszystkie wyniki spłynęły) prowadziła drużyna Związku Strzeleckiego,

⁴⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 51, s. 3.

⁴⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 57, s. 4; 1939, nr 64, s. 3.

⁵⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 64, s. 1, 3.

⁵¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 52, s. 3.

przed zespołem z Helsinek i KPW; w konkurencji indywidualnej prowadziła Titala (Helsinki), przed Vaillą (Helsinki) i Marią Jagodzińską (Polska).

Z inicjatywy Warszawskiego Towarzystwa Łyżwiarskiego (WTŁ) miały zostać zorganizowane mistrzostwa Polski w łyżwiarstwie figurowym w Warszawie, w dniach 9–10 lutego 1939 r.⁵² Zawody miały zostać połączone z pokazami łyżwiarskimi najlepszych zawodników mistrzostw Europy w Zakopanem. Mistrzostwa Europy w łyżwiarstwie figurowym rozgrywano od 1930 r. W dotychczasowych zawodach Polacy zdobyli jeden medal (podczas zawodów w Pradze w 1934 r. Zofia Bilor i Tadeusz Kowalski zajęli III miejsce w konkurencji par). Mistrzostwa Europy w łyżwiarstwie w dniach 4–6 lutego 1939 r. po raz pierwszy odbyły się w Polsce, gospodarzem zawodów było Zakopane⁵³. Relacje transmitowano drogą radiową do trzech państw: Polski, Niemiec i Węgier⁵⁴. Faworytami byli Niemcy – Maxie Herber i Ernst Baier – czterokrotni mistrzowie Europy. Polskę na zawodach reprezentowało rodzeństwo Stefania i Erwin Kalusowie. O tytuł mistrzów Europy rywalizowało 10 par sportowych. Zwyciężyli po raz piąty Niemcy – M. Herber i E. Baier⁵⁵. S. i E. Kalusowie zajęli V miejsce. Mistrzowie Europy wystąpili w dniu 12 lutego 1939 r. w Katowicach, w pokazach łyżwiarstwa figurowego⁵⁶.

Najlepszą zawodniczką mistrzostw Polski w łyżwiarstwie szybkim była Z. Nehring. Zwyciężyła we wszystkich konkurencjach: biegu na dystansie 500 m, 1000 m i 3000 m. Drugie miejsce w wieloboju łyżwiarskim zajęła Kalbarczyk. Zawody odbyły się na przełomie stycznia i lutego 1939 r. w Suwałkach⁵⁷. Z. Nehring uczestniczyła w 1939 r. w mistrzostwach świata w wieloboju łyżwiarskim⁵⁸, gdzie zajęła dobrą V lokatę. Zwyciężyły łyżwiarki Finlandii – mistrzynią świata została Verné Lesche, wyprzedzając Liise Salmi i Laure Tamminen.

Do popularnych dyscyplin uprawianych przez kobiety należało pływanie. W roku przedolimpijskim ustalono minima wynikowe w pływaniu dla pań⁵⁹. W poszczególnych konkurencjach pływackich limity wynosiły: w wyścigu na dystansie 100 m stylem dowolnym – 1 min 13,0 s; w wyścigu na dystansie 400 m stylem dowolnym – 6 min 00,0 s; w wyścigu na dystansie 100 m stylem grzbietowym – 1 min 26,0 s; w wyścigu na dystansie 200 m stylem klasycznym – 3 min 18,0 s; w sztafecie 4 × 100 m stylem dowolnym – 5 min, 20,0 s. Minima były wynikami lepszymi od rekordów Polski w wymienionych konkurencjach

⁵² „Przegląd Sportowy” 1939, nr 10, s. 5.

⁵³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 9, s. 5.

⁵⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 10, s. 5.

⁵⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 11, s. 4.

⁵⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 13, s. 6.

⁵⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 10, s. 5.

⁵⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 18, s. 5.

⁵⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 8, s. 5. Termin osiągnięć wyznaczonych wyników upływał z dniem 15 sierpnia 1939 r.

pływackich. Redakcja „Przeglądu Sportowego” opublikowała najlepsze wyniki w pływaniu osiągnięte w 1938 r.⁶⁰ Były one znacznie lepsze niż „polskie minima olimpijskie”. Najlepszy wynik w pływaniu na dystansie 100 m stylem dowolnym należał do Dunki Ranghild Hveger i wynosił 1 min 5,6 s; była także liderką na dystansie 400 m stylem dowolnym (5 min 6,1 s). Riet van Feggelen (Holandia) posiadała najlepszy wynik na dystansie 100 stylem grzbietowym – 1 min 12,9 s; Lenk (Brazylia) na dystansie 200 m stylem klasycznym (2 min 57,0 s); natomiast w wyścigu sztafetowym 4 × 100 m stylem dowolnym najlepszy wynik należał do zespołu Danii (4 min 27,6 s).

Bardzo dobre rezultaty uzyskały kobiety podczas zimowych mistrzostw Śląska w pływaniu, które zostały rozegrane na początku lutego 1939 r. w Siemianowicach⁶¹. Sztafeta pań EKS Katowice uzyskała na dystansie 3 × 100 m stylem zmiennym rezultat 4 min 31,5 s (wynik lepszy od dotychczasowego rekordu Polski – 4 min 35,2 s). Pływaczką wykazującą bardzo dobrą formę była jedna z zawodniczek EKS – Ilse Boll, która trenowała na Śląsku Opolskim. Osiągnęła ona w wyścigu na dystansie 100 m stylem klasycznym 1 min 33, 6 s, natomiast w wyścigu na dystansie 200 m stylem klasycznym – 3 min 14,8 s.

Dobry poziom sportowy zaprezentowały panie podczas zimowych mistrzostw Polski w pływaniu, które odbyły się w marcu 1939 r. na pływalni Akademii Wychowania Fizycznego (AWF) w Warszawie⁶². W poszczególnych konkurencjach mistrzyniami zostały: „Bielska” (Hakoah Bielsko) w wyścigu na dystansie 100 m stylem dowolnym (1 min 18,2 s.) i na dystansie 400 stylem dowolnym (6 min 39,2 s); I. Boll (EKS Katowice) w wyścigu na dystansie 100 m stylem klasycznym (1 min 36,5 s) i na dystansie 200 m stylem klasycznym (3 min 23,0 s); Fonfara (EKS Katowice) w wyścigu na dystansie 100 m stylem grzbietowym (1 min 29,2 s); Lidia Pastor (Hakoah) w wyścigu na dystansie 300 m stylem zmiennym (5 min 40,5 s). Zawodniczki EKS zwyciężyły w sztafecie 3 × 100 m stylem zmiennym (4 min 33,0 s) i w sztafecie 4 × 100 m stylem dowolnym (5 min 52,5 s). W klasyfikacji drużynowej mistrzostw pań zwyciężyły pływaczki EKS Katowice, wyprzedzając Hakoah Bielsko. O rosnącej popularności pływania wśród kobiet świadczył fakt, iż w niektórych okręgach odbyły się mistrzostwa dziewcząt – m.in. w okręgu śląskim⁶³.

Imprezami sportowymi o charakterze regionalnym były mecze pływackie. W sierpniu 1939 r. odbył się w Poznaniu mecz pływacki Poznań-Pomorze-Śląsk⁶⁴. Wśród pań najlepsze rezultaty uzyskała G. Dawidowicz, m. in. w wyścigu na dystansie 100 m stylem dowolnym (1 min 20,2 s) oraz w wyścigu na dystansie 100 m stylem grzbietowym (1 min 32,0 s). Pływaczki ze Śląska uzy-

⁶⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 17, s. 5.

⁶¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 11, s. 6.

⁶² „Przegląd Sportowy” 1939, nr 23, s. 3.

⁶³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 44, s. 3.

⁶⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 66, s. 4.

skwały w sztafecie 4×100 m wynik 5 min 44,0 s. Podczas zawodów reprezentantka Poznania, Szelałowicz, pobiła rekord okręgu na dystansie 100 m stylem grzbietowym (1 min 33,9 s). Zawody odbyły się przy niesprzyjającej pogodzie, w ich trakcie padał dość mocny deszcz.

Mistrzostwa okręgu śląskiego w pływaniu odbyły się 2 lipca 1939 r. w Bielsku⁶⁵. Wśród pań wyróżniły się G. Dawidowicz (Hakoah Bielsko) i I. Boll. G. Dawidowicz w wyścigu na dystansie 100 m stylem dowolnym osiągnęła 1 min 16,5 s, zaś I. Boll w wyścigu na dystansie 200 m stylem klasycznym – 3 min 32,2 s.

Fot. 4. Mistrzostwa Polski w pływaniu w Bielsku 15–16 lipca 1939 r. Stoją od lewej: R. Banaszewska, G. Dawidowicz, Fonfara

Źródło: NAC, sygn. 1-S-2708-8.

Najważniejszą imprezą ogólnopolską w pływaniu były mistrzostwa Polski przeprowadzone w dniach 15–16 lipca 1939 r. w Bielsku⁶⁶. W konkurencjach pływackich pań został ustanowiony tylko jeden rezultat lepszy od rekordu Polski. W sztafecie 4 × 100 m stylem dowolnym zawodniczki Hakoah Bielsko (Zauberger, Fanny Kandel, L. Pastor, G. Dawidowicz) osiągnęły wynik 5 min 47,7 s. Bardzo dobre rezultaty zanotowano jeszcze w dwóch konkurencjach. W finale wyścigu na dystansie 100 m stylem dowolnym zwyciężyła Mirosława Kratochwila (AZS Warszawa) – 1 min 15,4 s. (wyrównany rekord Polski), wyprze-

⁶⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 53, s. 3.

⁶⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 57, s. 3.

dzając G. Dawidowicz (1 min 16,3 s). W wyścigu na dystansie 100 m stylem grzbietowym R. Banaszewska (AZS Warszawa) osiągnęła wynik 1 min 32,4 s. Na podkreślenie zasługuje doskonała organizacja zawodów w Bielsku. Warto też wspomnieć, że impreza cieszyła się bardzo dobrą frekwencją kibiców (około 3500–4500).

W ramach imprez międzynarodowych planowano rozegranie meczy międzypaństwowych z reprezentacjami Finlandii i Włoch⁶⁷. Mecz z reprezentacją Finlandii w pływaniu został rozegrany w Helsinkach, w dniach 30–31 lipca 1939 r.⁶⁸ W konkurencjach pań zwycięstwo odniosła m.in. G. Dawidowicz – w wyścigu na dystansie 100 m stylem grzbietowym (1 min 32,3 s).

Najważniejszą imprezą narciarską przeprowadzoną w Polsce były zawody FIS (mistrzostwa świata), które odbyły się w Zakopanem, w dniach 11–19 lutego 1939 r.⁶⁹ W biegu zjazdowym pań bezkonkurencyjne były narciarki Niemiec. Zwyciężyła Christl Cranz, przed Lisą Resch i Goetl⁷⁰. Najlepsza z Polek, Zofia Stopka, zajęła XIX miejsce, Maria Marusarz była XXI, XXIII miejsce zajęła Jadwiga Bornetówna, natomiast na XXIV miejscu – ostatnim – uplasowała się Helena Becker. O różnicy klas pomiędzy najlepszą narciarką a Polkami świadczy fakt, że zwyciężczyni uzyskała czas o 1 minutę lepszy od Z. Stopkówny. C. Cranz zwyciężyła również w slalomie, wyprzedzając Szwajcarkę Schaad i L. Resch⁷¹. Dość dobrze w tej konkurencji zaprezentowały się Polki. Z. Stopka zajęła VIII pozycję, natomiast M. Marusarz – IX miejsce. W kombinacji alpejskiej zwyciężyła bezkonkurencyjna C. Cranz, II miejsce zajęła Schaad, III – L. Resch. Najlepsza z Polek, Z. Stopka, uplasowała się na dobrym VIII miejscu.

Polki brały udział w zawodach rozgrywanych za granicą. W dniach 25–26 marca 1939 r. odbyły się zawody międzynarodowe w Feldbergu (Niemcy)⁷². Z polskich narciarek wystąpiły H. Marusarz i Z. Stopka. Bardzo dobrze w zawodach zaprezentowała się H. Marusarz, przegrywając w kombinacji alpejskiej jedynie z C. Cranz i Gerdą Nissi (Austria).

Mistrzostwa Polski w narciarstwie odbyły się w dniach 18–19 marca 1939 r. w Zakopanem⁷³. W biegu zjazdowym I miejsce zajęła H. Marusarz, II miejsce wywalczyła Z. Stopka, zaś III miejsce przypadło H. Becker. Najlepsza w slalomie ponownie okazała się H. Marusarz, wyprzedzając Marię Marusarz i Musialik (KPW Katowice). Mistrzynią Polski została H. Marusarz, tytuł wicemistrzyni przypadł M. Marusarz, zaś brązowy medal wywalczyła H. Becker.

⁶⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 36, s. 4.

⁶⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 61, s. 5.

⁶⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 13, s. 3; 1939, nr 15, s. 1.

⁷⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 13, s. 1, 3.

⁷¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 14, s. 2; 1939, nr 15, s. 1.

⁷² „Przegląd Sportowy” 1939, nr 25, s. 5.

⁷³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 23, s. 3.

W mistrzostwach okręgu podhalańskiego najlepszą alpejką okazała się Jadwiga Bornetówna⁷⁴, która zwyciężyła zarówno w zjeździe, jak i w slalomie. Jedną z najlepszych polskich narciarek, Zofia Stopka, na znak protestu przeciwko uchybieniu sędziowskiemu podczas konkurencji zjazdu, nie przystąpiła do startu w slalomie. W zawodach stowarzyszeń przysposobienia wojskowego I miejsce zajęła Musialik. Kurantówna – jako jedyna z pań – uczestniczyła w marszu narciarskim „Szlakiem Huculskim II Brygady Legionów”⁷⁵. Trasa marszu wiodła z Rafailowej przez Jabłonice do Worochty. Trwał on trzy dni i odbył się w lutym 1939 r.

Wśród konkurencji wchodzących w skład szermierki panie uprawiały floret. W majowym numerze „Przeglądu Sportowego” z 1939 r. ukazała się informacja o mistrzyniach Polski we florecie za okres 1928–1938⁷⁶. W wymienionych latach mistrzostwo Polski zdobyły: w 1928 r. – Antonina Latinik (AZS Kraków), 1929 r. – Wanda Dubieńska (AZS Kraków), 1931 r. – Gertruda Gronowska (AZS Poznań), 1932 r. – Mira Lanżanka (AZS Poznań), 1933 r. – G. Gronowska-Rowecka (AZS Poznań), 1934 r. – Jadwiga Duch-Markowska (Polonia Warszawa), 1935–1938 – Herta Stanoszek (Śląsk).

W lutym 1939 r. we Lwowie odbyły się zawody eliminacyjne do drużynowych mistrzostw Polski⁷⁷. W zawodach wzięło udział 11 florecistek. Zwyciężyły zawodniczki TG „Sokół-Macierz” Lwów – Franz przed Godzielińską. Sześć polskich florecistek, na czele z H. Stanoszek, wyjechało do Budapesztu na treningi⁷⁸. Obóz sportowy rozpoczął się 12 kwietnia 1939 r., a panie miały trenować z następującymi trenerami: Gerencser, Gellert, Santelly i Schlotzer, trenowały też m.in. z najlepszą florecistką świata Vargu – w klubie DAC Budapeszt⁷⁹. W czerwcu 1939 r., z inicjatywy sekcji szermierczej Polonii Warszawa, odbył się trójmecz florecistek z udziałem AZS Warszawa, Polonii i Warszawianki⁸⁰. Zwyciężyły zawodniczki AZS Warszawa, wyprzedzając Warszawiankę i Polonię. Najwięcej zwycięstw odniosła Gruber (5) oraz J. Duch-Markowska, Nawrocka i Szrejder (po 4). Podczas mistrzostw Polski, które odbyły się w dniach 17–18 maja 1939 r. (po powrocie florecistek z obozu sportowego w Budapeszcie), w finałowej ósemce znalazło się siedem warszawianek i jedna florecistka ze Śląska – H. Stanoszek⁸¹. W najlepszej czwórce mistrzostw znalazły się następujące zawodniczki: J. Duch-Markowska, Gruber, H. Stanoszek i Szrejder.

⁷⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 21, s. 4.

⁷⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 11, s. 2.

⁷⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 39, s. 5.

⁷⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 15, s. 7.

⁷⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 25, s. 5; 1939, nr 31, s. 3.

⁷⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 36, s. 1.

⁸⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 46, s. 6.

⁸¹ *Florecistki chcą podbić świat. Refleksje po mistrzostwach Polski*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 44, s. 4.

Istotnym elementem w rozwoju sportu szermierczego wśród pań mogłoby stać się udział w zawodach międzynarodowych. W 1939 r. planowano rozegrane mistrzostwa świata w Meranie. Polski Związek Szermierczy (PZS) zajmował negatywne stanowisko wobec udziału reprezentantek Polski w zawodach. Na łamach „Przeglądu Sportowego” czytamy:

I wreszcie „najboleśniejsza” sprawa – panie. Po długich staraniach otrzymały pieniądze na wyjazd na trening do Budapesztu. Bawiły tam dziesięć dni, nauczyły się niejednego. Obecnie są w wysokiej formie. Dlaczegoż ten kapitał miałby zostać zmarnowany? Panie były dotychczas traktowane po macoszemu, niedoceniane – przecież mają wielkie szanse na zdobycie punktów w Helsinkach. Ale do tego trzeba rutyny międzynarodowej, której nie mają za grosz. Do sierpnia jeszcze daleko, może PZS, rozważywszy pro i contra, zdecyduje się jednak na wyjazd⁸².

Należy zgodzić się z wnioskiem redakcji czasopisma. Bez kontaktów międzynarodowych nie był możliwy rozwój poziomu sportowego.

Z inicjatywy PZS i Uzdrowiska Jurata odbyły się w dniu 16 lipca 1939 r. w Juracie zawody we florecie kobiet z udziałem zawodniczek z Polski i zagranicy⁸³. W imprezie sportowej wystąpiło 10 reprezentantek Polski oraz 4 florecistki z Danii i 3 z Węgier. Zawody rozegrano w dwóch etapach. W pierwszym etapie, odbyły się dwa turnieje półfinałowe, z których po 4 florecistki awansowały do finału (2 florecistki z Danii, 2 z Węgier i 4 z Polski). W finale zwyciężyła florecistka Danii – Lachmann, II miejsce zajęła Węgierka Wargha, zaś III – Gruber (Warszawianka). W komentarzu do zawodów A. Laskowska na łamach „Przeglądu Sportowego” pisze:

Międzynarodowy turniej szermierczy przyniósł obu stronom wiele korzyści. Zawodniczkom polskim dał możliwość zmierzenia się z prawdziwą klasą światową i to w warunkach jak najkorzystniejszych, publiczność zaś zobaczyła prawdziwie atrakcyjny mecz. Nade wszystko zaś zawody te przyczyniły się do popularyzacji szermierki kobiecej, jako sportu, który uczy dobrze się ruszać i dobrze myśleć⁸⁴.

Mistrzostwa Polski w tenisie odbyły się na przełomie maja i czerwca 1939 r. w Poznaniu⁸⁵. Do gry pojedynczej zgłoszono 14 pań, z których 13 wystąpiło w zawodach. W grach półfinałowych rywalizowały Jadwiga Jędrzejowska z Anną Bem i Helena Łuniewska z Zofią Jędrzejowską. W końcu lipca 1939 r. odbyły się w Gdyni międzynarodowe mistrzostwa Polski w tenisie⁸⁶. Do turnieju zgłoszono: w grze pojedynczej – 16 pań, w grze podwójnej kobiet – 8 par, w grze mieszanej – 14 par. W rywalizacji pań faworytką była J. Jędrzejowska, która w grze pojedynczej pokonała m.in. Silberman i Irminę Popławską. Awansowała do finału, gdzie spotkała się z Helle Kovac⁸⁷. W półfinale gry podwójnej spotkały się pary Bem i J. Jędrzejowska oraz H. Łuniewska z Z. Jędrzejowską.

⁸² Jednak powinniśmy wysłać szermierzy do Meranu, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 48, s. 3.

⁸³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 57, s. 6.

⁸⁴ A. Laskowska, *Piękny turniej szermierczy w Juracie*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 58, s. 6.

⁸⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 44, s. 4.

⁸⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 59, s. 6; 1939, nr 60, s. 1, 5.

⁸⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 63, s. 1.

Polki występowały na turniejach międzynarodowych w tenisie (m.in. J. Jędrzejowska, czy Zofia Siodówna) organizowanych w Monte Carlo, Nicei, Zurychu⁸⁸. Zofia Jędrzejowska uczestniczyła w turnieju w Tallinie (Estonia)⁸⁹. Sukces zanotowała J. Jędrzejowska – podczas Międzynarodowych Mistrzostw Francji, rozegranych w czerwcu 1939 r. w grze pojedynczej i w grze podwójnej⁹⁰. J. Jędrzejowska, wspólnie z Simonie Mathieu, zwyciężyły w finale gry podwójnej, zaś w grze pojedynczej – w finale – uległa S. Mathieu (3:6, 6:8). Kolejny udział J. Jędrzejowskiej w turnieju wielkoszlemowym przypadł na przełom czerwca i lipca 1939 r. w Wimbledonie⁹¹. W grze pojedynczej pokonała m.in. Jugosłowiankę H. Kovac, lecz przegrała z Alice Marble w meczu o awans do półfinału⁹². Przed turniejem w Wimbledonie J. Jędrzejowska uczestniczyła w mistrzostwach Londynu, zwyciężając czwarty raz z rzędu⁹³.

Fot. 5. Turniej tenisowy Wimbledon (1939 r.). J. Jędrzejowska (z prawej) gratuluje zwyciężczyni meczu, amerykańskiej tenisistce Alice Marble (z lewej)

Źródło: NAC, sygn. 1-M-1836-8.

⁸⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 16, s. 3; 1939, nr 18, s. 4; 1939, nr 29, s. 5; 1939, nr 57, s. 4.

⁸⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 70, s. 2. Zofia Jędrzejowska była siostrą Jadwigi Jędrzejowskiej.

⁹⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 48, s. 4; 1939, nr 49, s. 1.

⁹¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 49, s. 6.

⁹² „Przegląd Sportowy” 1939, nr 53, s. 6; 1939, nr 55, s. 6.

⁹³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 51, s. 1, 6. W finale w 1936 r. J. Jędrzejowska pokonała Noel (6:2, 6:4); w finale w 1937 r. pokonała Satmmers (6:3, 6:0); w finałach w latach 1938–1939 pokonała Sperling (6:3, 6:0) i (6:1, 6:4).

W końcu lat 30. XX w. „Przegląd Sportowy” częściej informował o uprawianiu przez panie tenisa stołowego. Mistrzynią Pomorza w tenisie stołowym została Leppert (KPW Bydgoszcz)⁹⁴, zawody odbyły się w Toruniu. W dniu 19 marca 1939 r. w Toruniu odbyły się mistrzostwa Pomorza KPW⁹⁵. W zawodach zwyciężyła Stuplicka (Toruń), wyprzedzając Leppert i Stawską (Toruń).

W dniach 25–26 lutego 1939 r. odbyły się we Lwowie mistrzostwa Polski w tenisie stołowym⁹⁶. W konkurencji pań w zawodach wzięło udział 10 tenisistek. Mistrzynią Polski została tenisistka Gwiazdy Warszawa – Stockfischówna, wyprzedzając Eckównę (Gwiazda Lwów), Koppelównę (Skole), Konstantinównę (Lwów) i Stuplicką (Toruń).

Panie z powodzeniem uprawiały sporty wodne. W czerwcu 1939 r. odbyły się mistrzostwa w poszczególnych okręgach w kajakarstwie⁹⁷. W mistrzostwach okręgu poznańskiego w konkurencji jedynek zwyciężyła Frajer (Wilki Morskie), w konkurencji dwójek, I miejsce wywalczyły Frajer i Pawlak (Wilki Morskie). W mistrzostwach okręgu pomorskiego w kajakarstwie, w wyścigu dwójek na dystansie 600 m zwyciężyły Prauss (KPW Pomorzanie Toruń) i Mróz. W Pucku, na początku lipca 1939 r., odbyły się VII Mistrzostwa Polski w kajakarstwie⁹⁸. Mistrzynią Polski została Lanżanka (TG „Sokół” Grudziądz), zaś tytuł wicemistrzowski przypadł Prauss⁹⁹. W konkurencji dwójek triumfowała osada Prauss i Mróz, wyprzedzając Krajnik i Węgier (KPW Pomorzanie) i osadę Wojanowska i Piątkowska (TG „Sokół” Warszawa). W zawodach z okazji 15-lecia KPW Grudziądz zwyciężyły w osadach dwójek Chojnacka i Nowińska (KPW Grudziądz), wyprzedzając Węgier i Krajnik¹⁰⁰. W konkurencji jedynek I miejsce zajęła Krajnik.

Kolejną dyscypliną sportów wodnych, uprawianą przez kobiety, było wioślarstwo. Panie uczestniczyły w zawodach wioślarskich na szczeblu lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim. W dniu 16 lipca 1939 r. w Kruszwicy, na jeziorze Gopło, odbyły się międzyklubowe zawody wioślarskie. W konkurencjach pań, w wyścigu jedynek najlepszą okazała się Krynicka (z Grudziądzkiego Towarzystwa Wioślarskiego – GTW – Wisła), zaś w wyścigu czwórek półwyścigowych zwyciężyła osada BTW¹⁰¹. Tydzień później odbyły się zawody na torze w Łęgnowie pod Bydgoszczą, z udziałem wioślarzy z zagranicy¹⁰². Konkurencje pań zakończyły się zwycięstwem osad polskich. W wyścigu czwórek półwyścigowych I miejsce zajęła osada GTW Wisła; w konkurencji czwórek pań zwycięży-

⁹⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 11, s. 2.

⁹⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 23, s. 4.

⁹⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 17, s. 3.

⁹⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 52, s. 4.

⁹⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 55, s. 4.

⁹⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 53, s. 3.

¹⁰⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 62, s. 4.

¹⁰¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 58, s. 5.

¹⁰² „Przegląd Sportowy” 1939, nr 58, s. 5; 1939, nr 59, s. 4.

ła osada Warszawskiego Klubu Wioślarek (WKW); w konkurencji jedynek najlepsza okazała się Maria Kepel (AZS Wilno).

Mistrzostwa Polski (XX regaty) w wioślarstwie odbyły się w dniach 12–13 sierpnia 1939 r. na Jeziorze Witobelskim pod Poznaniem¹⁰³. Wśród pań, w konkurencji jedynek zwyciężyła M. Kepel przed Ałłą Dowgird (Poznański Klub Wioślarek, PKW); w konkurencji czwórek ze sternikiem zwyciężyła osada z Bydgoszczy (Klara Bukowska, Irena Gordon, Zofia Zaremba, Krystyna Treuchel i sternik Irma Molska), wyprzedzając osadę Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego¹⁰⁴.

Akademickie mistrzostwa świata odbyły się w Monaco w dniach 20–28 sierpnia 1939 r.¹⁰⁵ W 17-osobowej reprezentacji Polski znalazły się panie. W szermierce Polskę reprezentowały Małgorzata Serini i Nawrocka, w pływaniu – M. Kratochwila, a w tenisie – Helena Łuniewska¹⁰⁶. H. Łuniewska została mistrzynią świata w tenisie, natomiast M. Kratochwila w pływaniu na dystansie 100 m stylem dowolnym (1 min 15, 4 s)¹⁰⁷. Tytuł wicemistrzyni w pływaniu na dystansie 100 m zdobyła Angielka Williams (1 min 15,6 s), zaś III miejsce przypadło Egelberg (1 min 15,8 s). Warto zwrócić uwagę na fakt, iż akademicka reprezentacja Polski została w dniu 26 sierpnia 1939 r. odwołana do kraju.

Jak informowała redakcja „Przeglądu Sportowego”, II Igrzyska Polaków z Zagranicy i Wolnego Miasta Gdańska miały się odbyć w dniach 23–27 lipca 1939 r.¹⁰⁸ Panie miały rywalizować w grach sportowych, lekkoatletyce i pływaniu.

W czerwcu 1939 r. zorganizowano w Warszawie „Tydzień Sportu Akademickiego”¹⁰⁹. Panie rywalizowały w grach sportowych, pływaniu i strzelectwie. W klasyfikacji szkół wyższych w rywalizacji pań I miejsce wywalczyły studentki Akademii Wychowania Fizycznego, wyprzedzając Uniwersytet Warszawski i Szkołę Główną Handlową.

W końcu czerwca 1939 r. w Warszawie, na stadionie Wojska Polskiego, miały miejsce zawody i pokazy sportowe, z których dochód przekazano na Fundusz Obrony Narodowej (FON)¹¹⁰. W ramach imprezy sportowej odbył się pokaz gimnastyczny pań z TG „Sokół”, a także pokaz strzelania z łuku (wielokrotnej mistrzyni świata Janiny Kurkowskiej-Spychajowej). Impreza zgromadziła 3000 publiczności.

Redakcja „Przeglądu Sportowego” była organizatorem plebiscytu „Na Najlepszego Sportowca Polski”. W plebiscycie przeprowadzonym w 1939 r. (za rok

¹⁰³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 64, s. 3.

¹⁰⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 66, s. 1, 3.

¹⁰⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 66, s. 4.

¹⁰⁶ Tamże.

¹⁰⁷ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 70, s. 3.

¹⁰⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 25, s. 6.

¹⁰⁹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 48, s. 3.

¹¹⁰ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 51, s. 1; 1939, nr 52, s. 3.

1938) zwyciężył Stanisław Marusarz (28 230 głosów)¹¹¹. Trzecie miejsce zajęła lekkoatletka Stanisława Walasiewicz (20 622 głosy), zaś czwarte tenisistka Jadwiga Jędrzejowska (15 016 głosów).

Redakcja „Przeglądu Sportowego” na swoich łamach zamieszczała sylwetki sportowe pań. W numerze 36 z 1939 r. ukazał się materiał poświęcony biografii sportowej warszawianki Heleny Woynarowskiej¹¹² – z wykształcenia inżynier, była reprezentantką Polski w lekkoatletyce oraz w grach sportowych (w hazenie i koszykówce). Po zakończeniu kariery sportowej sprawowała rolę działaczki, m.in. była kierownikiem zespołu lekkoatletek podczas mistrzostw Europy w lekkoatletyce w Wiedniu w 1938 r.

Zakończenie

„Przegląd Sportowy” upowszechniał sport kobiet poprzez doniesienia, materiały i artykuły dotyczące uwarunkowań sportu kobiet, współzawodnictwa sportowego na arenie regionalnej, ogólnopolskiej i międzynarodowej oraz osiągnięć sportowych pań. Kobiety działały w strukturach organizacyjnych sportu w Polsce, uczestniczyły m.in. w centralnych obozach sportowych, organizowanych przez Polskie Związki Sportowe.

Najpowszechniej uprawianymi przez panie dyscyplinami sportowymi były gry sportowe, lekkoatletyka i łucznictwo. Kobiety uprawiały z powodzeniem także inne dyscypliny, m.in.: gimnastykę, kajakarstwo, łyżwiarstwo, narciarstwo, pływanie, szermierkę, tenis, tenis stołowy, wioślarstwo, a także w mniejszym zakresie sport automobilowy. Największe sukcesy osiągały w łucznictwie oraz tenisie (m.in. Janina Kurkowska-Spychajowa oraz Jadwiga Jędrzejowska). W niektórych dziedzinach sportu, m.in. w narciarstwie i pływaniu, panie przybliżyły się do czołówki światowej. Pewien regres poziomu sportowego nastąpił w lekkoatletyce. We współzawodnictwie międzynarodowym dało się zauważyć, jak wielkie znaczenie wśród polskich lekkoatletek miała obecność w latach wcześniejszych J. Wajs czy S. Walasiewicz.

Bibliografia

A. Źródła

I. Prasa

„Przegląd Sportowy” 1939.

¹¹¹ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 13, s. 5.

¹¹² „Przegląd Sportowy” 1939, nr 36, s. 3.

B. Literatura

- Drozdek-Małołepsza T., „Przegląd Sportowy” jako informator i propagator sportu kobiet w Polsce w roku olimpijskim (1936), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2016, t. 15, nr 2, s. 45–61; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2016.15.11>.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce w latach 1921–1922 w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy”*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2013, t. 12, nr 2, s. 63–72.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce na łamach czasopisma „Przegląd Sportowy” (1923–1924)*, „Zeszyty Naukowe Almamery Szkoła Wyższa z siedzibą w Warszawie” 2014, nr 2(71), s. 165–177.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce w 1925 roku w świetle „Przeglądu Sportowego”*, [w:] Kwieciński J., Tomczak M., Łuczak M. (red.), *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria – praktyce*, PWSZ, Konin 2014, s. 223–233.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1926)*, [w:] Zowisło M., Kosiewicz J. (red.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, AWF, Kraków 2015, s. 210–219.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce na łamach czasopisma „Przegląd Sportowy” (1927)*, „Zeszyty Naukowe Almamery Szkoła Wyższa z siedzibą w Warszawie” 2014, nr 3(72), s. 273–287.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1928)*, „Aktywność Ruchowa Ludzi w Różnym Wieku” 2015, nr 1–4(25–28), s. 9–21.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1929)*, „Szkice Humanistyczne” 2015, t. 15, nr 1–2, s. 61–75.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1931)*, [w:] Kosiewicz J., Małołepszy E., Drozdek-Małołepsza T. (red.), *Z dziejów wychowania fizycznego, sportu i turystyki w Polsce i w Europie*, AJD, Częstochowa 2016, s. 113–127; <http://dx.doi.org/10.16926/zdwfsit.07>.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle pisma „Przegląd Sportowy” (1932)*, [w:] Urban R., Nowak L., Eider J. (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 12(1): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce do 1945 r.*, ZWKF, Gorzów Wlkp. 2016, s. 159–177.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle pisma „Przegląd Sportowy” (1935)*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku” 2015, nr 1(11), s. 5–15.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport strzelecki kobiet w Polsce w okresie międzywojennym*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2012 t. 11, s. 13–25.

- Drozdek-Małolepsza T., *Sporty zimowe kobiet w Polsce w latach 1919–1939*, [w:] Rak L., Małolepszy E. (red.), *Narciarstwo polskie 1888–2008*, Jasło 2009, s. 105–115.
- Drozdek-Małolepsza T., *Stan badań nad dziejami wychowania fizycznego i sportu kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] Zaborniak S. (red.), *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce*, UR, Rzeszów 2005, s. 13–21.
- Drozdek-Małolepsza T., *Uwarunkowania rozwoju ruchu sportowego kobiet w Polsce w latach 1919–1939. Zarys problematyki*, [w:] Drozdek-Małolepsza T. (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce. Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*, t. 1, AJD, Częstochowa 2011, s. 149–163.
- Drozdek-Małolepsza T., *Women's Sport in Poland in the Light of „Przegląd Sportowy”* [„Sports Review”] *Magazine (1930)*, [w:] Drozdek-Małolepsza T., Buková A. (red.), *Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania kultury fizycznej i turystyki (Teoretické i praktické podmienky telesnej kultúry a turistiky)*, AJD, Częstochowa 2015, s. 29–45.
- Drozdek-Małolepsza T., *Women's sport in Poland in the light of „Przegląd Sportowy”* [„Sports Review”] *magazine (1933)*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2015, t. 14, nr 2, s. 73–91; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2015.14.17>.
- Łysko M., *Udział kobiet w życiu publicznym II Rzeczypospolitej Polskiej*, „Miscellanea Historico-Juridica” 2015, t. 14, nr 1, s. 381–400; <http://dx.doi.org/10.15290/mhi.2015.14.01.23>.
- Rotkiewicz M., *Rozwój sportu kobiet w Polsce okresu międzywojennego*, „Sport Wyczynowy” 1979, nr 3–4, s. 3–21.
- Schůtova J., Waic M. (red.), *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích*, Praha 2003.

“Przegląd Sportowy” [“Sports Review”] as a Communicator and Promoter of Women’s Sport in Poland in the Year of the Outbreak of World War II (1939)

Abstract

The paper presents women’s sport in Poland based on the “Przegląd Sportowy” [“Sports Review”] magazine of 1939. “Sports Review” popularized women’s sport in Poland through reports, materials and articles concerning conditions for women’s sport, women’s sports competition and achievements. The most popular sports disciplines practised by women in Poland in the period discussed were sports games, athletics and archery. Women also practised other sports disciplines, among others, gymnastics, canoeing, skating, skiing, swimming, fencing, rowing, tennis, table tennis and automobile sport. At that time Polish women were most successful in the international arena in archery and tennis. The best women in Polish sport included: Janina Kurkowska-Spychajowa and Jadwiga Jędrzejowska.

Keywords: women, sport, “Przegląd Sportowy” [“Sports Review”] magazine, Poland, 1939.

Ryszard WRYK*

Przygotowania polskich sportowców do startu w igrzyskach olimpijskich 1940 roku**

Streszczenie

W styczniu 1939 roku polscy sportowcy zaczęli przygotowania do letnich i zimowych igrzysk olimpijskich zaplanowanych na 1940 rok w Helsinkach w Finlandii i Sankt Moritz w Szwajcarii. Ponad stu pięćdziesięciu sportowców, reprezentujących dwanaście dyscyplin sportu, wzięło udział w tych przygotowaniach. W dniu 16 maja 1939 roku stu trzydziestu pięciu polskich sportowców złożyło przysięgę olimpijską w ośmiu polskich miastach. Były to podniosłe uroczystości o silnym zabarwieniu patriotycznym. Przygotowania do igrzysk odbywały się w atmosferze napiętej sytuacji międzynarodowej, pogarszających się z miesiąca na miesiąc stosunków polsko-niemieckich i zbliżającej się wojny.

Słowa kluczowe: najnowsza historia sportu polskiego, olimpizm, sport a polityka.

Niemal od pierwszych dni stycznia 1939 roku sportowcy polscy rozpoczęli przygotowania do startu w letnich i zimowych igrzyskach olimpijskich 1940 roku, mających się odbyć w Helsinkach i w Sankt Moritz. W Zakopanem trenowali narciarze. Osiemnastoosobowa grupa biegaczy ćwiczyła pod kierunkiem Stanisława Karpieła. Grupa skoczków trenowana była przez Norwega Lango, a zjazdowcy przez mistrza świata w narciarstwie alpejskim z 1935 roku, Austriaka Franza Zingerlego. Ponadto, w Zakopanem do igrzysk przygotowywał się dwunastoosobowy zespół złożony z oficerów, podoficerów i żołnierzy, przewidziany do startu w biegu patroli wojskowych. Dzięki uzyskanej subwencji Polskiego Komitetu Olimpijskiego na obóz przygotowawczy do Finlandii mógł wyjechać łyżwiarz szybki warszawskiego AZS, olimpijczyk z 1936 roku, Janusz Kalbarczyk¹.

* dr hab., Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; e-mail: wni@ppnt.poznan.pl

** Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2016–2019. Projekt pt. „Rola środowiska akademickiego w rozwój sportu i ruchu olimpijskiego w Polsce w XX i XXI wieku”.

¹ *Narciarze olimpijscy pracują*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 7, s. 5; „Przegląd Sportowy” 1939, nr 6, s. 2.

Obozem zorganizowanym w dniach 2–8 stycznia 1939 roku w Toruniu rozpoczęli przygotowania olimpijskie lekkoatleci. Na jego zakończenie odbył się halowy mityng, podczas którego zawodnik Warszawianki Antoni Morończyk ustanowił rekord Polski w skoku o tyczce wynikiem 3,91 m, i w trójskoku z miejsca – wynikiem 9,09 m². Kolejne przedolimpijskie zgrupowania lekkoatletów odbyły się wiosną 1939 roku w Poznaniu i w Warszawie. Nadzorował je wybitny długodystansowiec, olimpijczyk z 1928 roku w barwach Łotwy, trener państwowy Stanisław Petkiewicz. W prowadzeniu treningów wspierali go olimpijczycy z 1936 roku – Karol Hoffmann i Eugeniusz Lokajski. Z kolei przedolimpijski obóz dwudziestu jeden lekkoatletek odbył się w Warszawie na obiektach Akademii Wychowania Fizycznego, w dniach 24 kwietnia – 6 maja 1939 roku, pod kierunkiem wszechstronnej sportsmenki stołecznego AZS Heleny Woynarowskiej³. W końcu stycznia 1939 roku Polski Związek Lekkiej Atletyki ustanowił tzw. minima przedolimpijskie, uzyskanie których gwarantowało udział w dalszym szkoleniu centralnym przed zbliżającymi się igrzyskami w Helsinkach. Przykładowo, dla mężczyzn w wybranych konkurencjach minima te wynosiły: bieg na 100 m – 10,7 s, bieg na 200 m – 21,8 s, bieg na 400 m – 48,8 s, bieg na 1500 m – 3.56,0 min, bieg na 5000 m – 14.52,0 min, bieg na 10000 m – 31.20,0 min, skok w dal – 7,30 m, skok wzwyż – 1,92 m, trójskok – 14,80 m, rzut dyskiem – 47,00 m, rzut oszczepem – 65,00 m, pchnięcie kulą – 15,40 m; a dla kobiet: bieg na 100 m – 12,2 s, bieg na 200 m – 26,0 s, bieg na 80 m pł. – 12,2 sek., skok w dal – 5,50 m, skok wzwyż – 1,55 m, rzut dyskiem – 40,00 m, rzut oszczepem – 41,00 m, pchnięcie kulą – 12,80 m⁴.

W styczniu 1939 roku na okres pięciu miesięcy Polski Związek Szermierczy zaangażował węgierskiego fechtmistrza Jánosa Keveya. Prowadził on najpierw zajęcia z warszawską, a następnie śląską grupą olimpijską. W Katowicach ważną rolę w szkoleniu przyszłych olimpijczyków odgrywał fechtmistrz Leon Kozarski⁵.

Z początkiem 1939 roku kadrę olimpijską w boksie tworzyli Antoni Czortek, Antoni Kolczyński, Zbigniew Kowalski, Stanisław Piłat, Józef Pisarski, Szapsa Rotholc, Edmund Sobkowiak i Franciszek Szymura. Po kwietniowych pięściarskich mistrzostwach Polski kadra ta powiększona została o kolejnych dziewięciu zawodników⁶.

² „Przegląd Sportowy” 1939, nr 3, s. 5.

³ *50 biegaczy wezwano na przedolimpijski obóz w Poznaniu*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 21, s. 5; *Młodzież i stare asy zgodnie zgłębiają tajemnice rzutów*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 30, s. 5; *Przedolimpijski obóz lekkoatletek*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 106, s. 5.

⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 8, s. 5; *50 lat na olimpijskim szlaku*, Warszawa 1969, s. 105–104.

⁵ *Węgierski trener szermierczy rozpoczął już pracę w Warszawie*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 11, s. 7; *W twierdzy szermierki. Służba przekreśla możliwość treningu*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 15, s. 7; M. Łuczak, *Szermierka w Polsce 1918–1945*, Poznań 2016, s. 73–74.

⁶ *Skład olimpijski kadry pięściarskiej*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 4, s. 7.

Kadra olimpijska w hokeju na lodzie liczyła osiemnastu zawodników. Jej trzon stanowili olimpijczycy z igrzysk w Garmisch-Partenkirchen: Mieczysław Kasprzycki, Adam Kowalski, Czesław Marchewczyk i Andrzej Wołkowski.

Z kolei w powołanej w maju 1939 roku przez Polski Związek Piłki Nożnej kadrze olimpijskiej znalazło się trzydziestu jeden zawodników. Byli wśród nich także olimpijczycy z 1936 roku: Ewald Dytko, Antoni Gałeczki, Ryszard Piec, Władysław Szczepaniak i Gerard Wodarz⁷.

Do startu w igrzyskach olimpijskich 1940 roku przygotowywali się ponadto jeźdźcy, kajakarze, kolarze, pięciobości, pływacy, strzelcy i wioślarze.

W programie letnich igrzysk olimpijskich w Helsinkach po raz pierwszy miało znaleźć się szybownictwo. W dniach 20–28 lutego 1939 roku we Włoszech odbył się konkurs, w wyniku którego miano wyłonić sztandarowy szybowiec obowiązujący w zmaganiach olimpijskich. Do konkursu stanęły dwa szybowce niemieckie, dwa szybowce włoskie i polski szybowiec Orlik 3, konstrukcji Adama Kocjana. W konkursie zwyciężył niemiecki szybowiec Meise Olimpia, a Orlik 3 zajął drugie miejsce. Po przystąpieniu w maju 1939 roku Aeroklubu Rzeczypospolitej do Związku Polskich Związków Sportowych, Polski Komitet Olimpijski zamierzał zgłosić naszych pilotów szybowcowych do startu w igrzyskach⁸.

Przygotowania sportowców do igrzysk koordynowane były przez Polski Komitet Olimpijski. Podejmował on różne działania związane z gromadzeniem środków finansowych na tzw. Fundusz Olimpijski. Jedną z form było organizowanie cyklicznych konkursów sportowych, polegających na typowaniu wyników meczów międzypaństwowych z udziałem polskiej reprezentacji. Ogłaszane na łamach „Przeglądu Sportowego” w okresie od czerwca 1937 roku do maja 1939 roku konkursy przyniosły Funduszowi Olimpijskiemu zysk w kwocie 5 218,05 zł. Planowane na 1939 rok kolejne konkursy, w zamierzeniu organizatorów, miały przynieść środki, które pozwoliłyby na opłacenie kosztów wysłania dziesięciu polskich sportowców na igrzyska olimpijskie w 1940 roku⁹.

Polski Komitet Olimpijski starał się startem naszych sportowców w igrzyskach zainteresować możliwie jak najszersze rzesze społeczeństwa. W tym celu m.in. rozpiisał wraz z redakcją „Przeglądu Sportowego” w marcu 1939 roku konkurs na hasło olimpijskie. W myśl regulaminu konkursu, hasło miało być możliwie krótkie i „zawierać powinno moment propagujący udział zawodników polskich w Olimpiadzie, a jednocześnie stanowić moment propagandowy Olimpiady dla naszego społeczeństwa”¹⁰. Na konkurs wpłynęło sześćdziesiąt siedem

⁷ Kadra olimpijska piłkarzy, „Polska Zbrojna” 1939, nr 123, s. 5; 18 hokeistów w kadrze, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 37, s. 2.

⁸ Szybowiec „Orlik” staje do próby olimpijskiej, „Polska Zbrojna” 1939, nr 29, s. 4; Szybowiec Meise typem olimpijskim, „Polska Zbrojna” 1939, nr 59, s. 7; Aeroklub Rzplitej wstąpił do ZZ, „Polska Zbrojna” 1939, nr 125, s. 7.

⁹ Nasz wielki konkurs, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 38, s. 4.

¹⁰ Szukamy hasła olimpijskiego, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 18, s. 4.

propozycji. Jego zwycięzcą został Antoni Keller z Katowic, autor hasła – „Zwycięstwo olimpijskie – Ambicją każdego Polaka”¹¹. Hasło to regularnie pojawiało się na łamach prasy sportowej i codziennej.

W dniu 16 maja 1939 roku, o tej samej porze, w Warszawie, Lwowie, Krakowie, Katowicach, Poznaniu, Łodzi, Toruniu i Wilnie stu trzydziestu pięciu polskich sportowców, przygotowujących się w dwunastu dyscyplinach do startu w letnich i zimowych igrzyskach olimpijskich 1940 roku (mających się odbyć w Helskinkach i Sankt Moritz), złożyło ślubowanie olimpijskie. Uroczystość główna odbyła się w Warszawie, w budynku Resursy Obywatelskiej. Wzięli w niej udział wiceprzewodniczący Rady Naukowej Wychowania Fizycznego gen. bryg. Kazimierz Sawicki, prezes Związku Polskich Związków Sportowych, minister komunikacji płk. Juliusz Ulrych, przewodniczący Polskiego Komitetu Olimpijskiego płk. dypl. Kazimierz Glabisz, członek Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, minister Ignacy Matuszewski wraz z małżonką, mistrzynią olimpijską Haliną Konopacką. Uroczystość rozpoczęła się defiladą sportowców, którą poprowadził trzykrotny olimpijczyk, lekkoatleta i szermierz AZS Warszawa – Władysław Dobrowolski. Następnie chór Polskiego Radia wykonał, skomponowany przez Bolesława Wallek-Walewskiego, *Marsz sportowy*. Uroczysty raport w imieniu zawodników przewodniczącemu Polskiego Komitetu Olimpijskiego płk. dypl. Kazimierzowi Glabiszowi złożył Janusz Kusociński, złoty medalista olimpijski z Los Angeles. Po złożonym raporcie przewodniczący Polskiego Komitetu Olimpijskiego płk. dypl. Kazimierz Glabisz zwrócił się do uczestników uroczystości słowami:

Dziwnym i lekkomyślnym poniekąd wydawać się może, że mimo naprężonej sytuacji międzynarodowej, mimo złowróżebnego szczęku oręża, rozlegającego się na całym świecie, myślimy o największym święcie pokoju, tak jeszcze odległym, i do niego się przygotowujemy. Wszak huragan dziejowy może je unicestwić, jak unicestwił igrzyska olimpijskie w 1916 r. Wszak tyle innych, nowych, pilnych zadań spadło na nasze barki. Niewątpliwie o tych najprzedniejszych zadaniach chwili obecnej, o przygotowaniu się do walki na śmierć i życie z najeźdźcą, gdyby nas napadł, musimy pamiętać przede wszystkim. Ponieważ jednak nie mamy pewności, czy do tej dziejowej rozprawy dojdzie w najbliższym czasie, musimy, wystawiwszy czujki i warty na granicach, równocześnie sposobić się do czekających nas zadań pokojowych, m.in. do bezkrwawej walki na arenach olimpijskich [...]

Czeka was okres, wymagający samozaparcia wielkiego, sumienności i rzetelnego oddania sprawie. Wstępujcie do surowego zakonu.

Pamiętajcie, że niemal tylko na arenie olimpijskiej można udowodnić, że Polak potrafi być pierwszym, najlepszym na świecie.

Pamiętajcie, że w waszych możliwościach i osiągnięciach leży czarodziejska moc krzepienia lub łamania milionów serc polskich. Możecie tępić lub pogłębiać kompleksy niższości, wciąż jeszcze w naszym narodzie pokutujące. Przypomnijcie sobie ten przypływ entuzjazmu, optymizmu i dumy narodowej po triumfach waszych poprzedników. Ale właśnie dlatego powinniście być skromni, karni i twardzi wobec siebie.

¹¹ Rozstrzygnięcie konkursu na hasło olimpijskie, „Przeгляд Sportowy” 1939, nr 23, s. 5.

Spotyka was zaszczytne wyróżnienie, tym większe, że prócz przywileju niesie ciężkie obowiązki.

Albowiem by zostać polskim olimpijczykiem nie wystarczy osiągać wyniki na poziomie olimpijskim. Trzeba ponadto wykazać się wartościami prawdziwego sportsmena i dobrego Polaka¹².

Po przemówieniu płk. dypl. Kazimierza Glabisza, które bezpośrednio na cały kraj transmitowało Polskie Radio, członkowie kadry olimpijskiej złożyli przysięgę olimpijską w brzmieniu:

Świadom celu, odpowiedzialności i obowiązków, wstępuję do kadry olimpijskiej z wiarą w swe siły i z zaufaniem do jej kierownictwa, zaręczając słowem honoru dobrego Polaka i wzorowego sportowca, że poddam się regulaminom wydanym przez Polski Komitet Olimpijski, wykonam wszelkie polecenia kierowników i zastosuję się do zarządzeń, dotyczących zaprawy sportowej, trybu życia i rycerskiego postępowania, Czynić to będę z pełnym zapałem i ofiarnie aby dostąpić zaszczytu reprezentowania barw Najjaśniejszej Rzeczypospolitej na Igrzyskach Olimpijskich i spełnić swoją powinność w walce o palmę pierwszeństwa jako amator sportowiec, przynosząc chlubę polskiemu sportowi, wynikiem i zachowaniem¹³.

Po złożonej przez sportowców przysiędze odegrany został hymn państwowy. Ostatnie dwa punkty tej doniosłej uroczystości to deklamacja wiersza *Laur olimpijski*, autorstwa zwycięzcy w olimpijskim konkursie sztuki w 1928 roku, Kazimierza Wierzyńskiego, i odegranie przez orkiestrę wojskową *Marsza sportowego*¹⁴. We wspomnianej powyżej uroczystości w Warszawie ślubowanie złożyli przedstawiciele lekkiej atletyki, piłki nożnej, wioślarstwa, szermierki, boksu, strzelectwa, kolarstwa, hokeja na lodzie i łyżwiarstwa¹⁵. Było to ostatnie ślubowanie olimpijskie złożone przez polskich sportowców w niepodległej Drugiej Rzeczypospolitej.

W dniach 6–8 czerwca 1939 roku w Londynie odbyła się trzydziesta ósma sesja Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego. Ze strony polskiej uczestniczył w niej Ignacy Matuszewski. Obrady prowadzone były w cieniu nieuchron-

¹² Przemówienie płk. dypl. K. Glabisza prezesa PKOl do uczestników kadry olimpijskiej, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 40, s. 3.

¹³ Rota ślubowania członka kadry olimpijskiej, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 30, s. 2.

¹⁴ Uroczyste ślubowanie kadr, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 39, s. 6.

¹⁵ Byli to lekkoatleci: Witold Gierutto, Edward Trojanowski, Jan Staniszewski, Antoni Morończyk, Józef Noji, Janusz Kusociński, Wanda Flakowicz, Maria Kwaśniewska, Jan Marynowski; piłkarze: Władysław Szczepaniak, Edward Nyc; wioślarze: Roger Verey, Jerzy Ustupski; szermierze: Władysław Dobrowolski, Władysław Segda, Marian Suski, Jan Nawrocki, Kazimierz Szempliński, Bronisław Zapaśnik, Karol Paszek; bokserzy: Edmund Sobkowiak, Zbigniew Kowalski, Stanisław Woźniakiewicz, Antoni Kolczyński, Antoni Czortek; strzelcy: Karol Paprocki, Bolesław Wachowicz, Marian Jurek, Władysław Pazdej, Waław Egermeier, Bolesław Nowicki, Rutecki, Jan Jabłoński; kolarze: Bolesław Napierała, Eugeniusz Michalak, Waław Starzyński, Zygmunt Wiśniewski; hokeiści na lodzie: Kazimierz Tarłowski, Przedpelski, Zapotoczny, Tadeusz Świeczarz, Ryszard Werner; łyżwiarze: Janusz Kalbarczyk. Dane te przytaczam za: *Ślubowanie polskiej kadry olimpijskiej*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 137, s. 7.

nie zbliżającej się wojny. Podczas sesji Szwajcarski Komitet Olimpijski zgłosił rezygnację z organizacji zimowych igrzyska olimpijskich w 1940 roku w Sankt Moritz. Gotowość przeprowadzenia igrzysk w miejsce Szwajcarów zgłosili Niemcy, proponując Garmisch-Partenkirchen. Zgromadzeni tę propozycję przyjęli. Ponadto, ograniczono ilość konkurencji na letnich igrzyskach olimpijskich w 1940 roku w Helsinkach, wykreślając z programu koszykówkę, piłkę ręczną, hokeja na trawie i gimnastykę kobiet. Ostatnią z istotnych decyzji trzydziestej ósmej sesji MKOl dla ruchu olimpijskiego było przyznanie letnich igrzysk olimpijskich w 1944 roku Londynowi, a zimowych włoskiej miejscowości Cortina d'Ampezzo¹⁶.

Latem 1939 roku europejski ład pokojowy był już coraz trudniejszy do uratowania. Nadchodząca wojna stała się wręcz nieuchronna. W Polsce podejmowane były działania mobilizacyjne. Z każdym tygodniem coraz więcej mężczyzn, a w tym i sportowców, otrzymywało powołania do wojska. Karty mobilizacyjne trafiały do reprezentantów kraju oraz zawodników objętych przygotowaniem olimpijskim. Pomimo tego, kluby, stowarzyszenia i związki sportowe starały się realizować swoje wakacyjne plany. Odbywały się obozy szkoleniowe oraz rozgrywki sportowe różnego szczebla, z mistrzostwami Polski włącznie. Realizowana była sportowa wymiana międzynarodowa, choć na coraz już węższą skalę. W pełni zaniechane zostały polsko-niemieckie kontakty sportowe.

W miesiącach letnich 1939 roku prowadzono także przygotowania olimpijskie. W końcu czerwca odbył się obóz kadry kajakarzy. Od 5 do 8 lipca 1939 roku trwały przedolimpijskie zawody eliminacyjne w pięcioboju nowoczesnym. Ich zwycięzcą został ppor. Bohdan Burbo (WKS Grodno) przed por. Franciszkiem Aleksiejskim (WKS Inowrocław) i por. Jerzym Goinką (WKS Będzin). Na przełomie lipca i sierpnia olimpijska kadra szermierzy uczestniczyła w turniejach szpady w Niemirowie, Morszynie i Truskawcu. Brali w nich udział Bolesław Banaś, Bolesław Czyżowski, Antoni Franz, Ewald Kamala, Roman Kantor, Rajmund Karwicki, Jan Nawrocki, Antoni Sobik i Teodor Zaczyk. Podczas rozegranych na początku sierpnia 1939 roku w Bydgoszczy jeździeckich mistrzostwach Wojska Polskiego, w obecności niemal dziesięcioletniej widowni odbył się pokazowy konkurs Grupy Sportu Konnego z Centrum Wyszkozenia Kawalerii z Grudziądza. Jak relacjonował sprawozdawca „Polski Zbrojnej”, prawdziwie koncertowy pokaz jazdy dali członkowie kadry olimpijskiej: Jerzy Bilwin, Stanisław Czerniawski, Janusz Komorowski, Aleksander Rylke i Stanisław Wołaszewski. Również na początku sierpnia 1939 roku w Giszowcu przeprowadzony został, pod kierunkiem amerykańskiego trenera Howarda W. Steppa, obóz pływackiej kadry olimpijskiej. Podczas tego zgrupowania odbyły się zawody, na

¹⁶ G. Młodzikowski, *Olimpiady ery nowożytnej. Idea i rzeczywistość*, Warszawa 1984, s. 135–136; *Dostojne grono MKOl zdumiewa Londyn*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 47, s. 6.

których Erich Heidrich z Dębu Katowice ustanowił nowy rekord Polski na dystansie 200 m stylem klasycznym wynikiem 2,49 min¹⁷.

W dniach 7–11 sierpnia 1939 roku w Orłowie odbyły się żeglarskie mistrzostwa Europy w klasie jednoosobowej. Startowali w nich zawodnicy Belgii, Estonii, Francji, Holandii, Węgier i Polski. Ze startu w mistrzostwach, pomimo wcześniejszych – dokonanych w maju 1939 roku – zgłoszeń, wycofali się Niemcy i Włosi. Decyzja ta poddyktowana była oczywiście względami pozasportowymi. Mistrzem Europy został Holender van Veen, a wicemistrzem Węgier Heinrich von Tibor. Polacy Wojciech Przybylski i Zbigniew Semrau-Siemianowski z YKP, którzy startowali na zmianę, zajęli szóste miejsce¹⁸. Były to ostatnie zawody rangi mistrzostw Europy, zorganizowane przez władze sportowe Drugiej Rzeczypospolitej.

W ostatnim miesiącu światowego pokoju polscy sportowcy odnieśli kilka spektakularnych sukcesów na arenach międzynarodowych. W zakończonych 6 sierpnia 1939 roku w Oslo łącznie mistrzostwach świata złoty medal w wieloboju indywidualnym zdobyła Janina Kurkowska-Spychajowa, a medal srebrny Natalia Szczycińska. Polki zwyciężyły także w wieloboju drużynowym. Od 20 sierpnia 1939 roku sportowcy polscy z ogromnym powodzeniem uczestniczyli w akademickich mistrzostwach świata w Monako. Po złote medale sięgnęli: pływaczka Mirosława Kratochwila, tenisistka Helena Łuniewska, lekkoatleta Waław Gąssowski oraz drużyna szablistów w składzie: Jan Nawrocki, Bolesław Czyżowski, Jerzy Zawadzki, Jerzy Szlubowski i Bronisław Zapaśnik. Akademickie wicemistrzostwo świata zdobyli Adam Baworowski w tenisie oraz lekkoatleci Waław Gąssowski, Zygmunt Zabierzowski, Stanisław Sulikowski i Jan Tęsiorowski w sztafecie olimpijskiej. Ponadto lekkoatleci zdobyli cztery brązowe medale: Witold Gerutto w rzucie dyskiem i pchnięciu kulą, Zygmunt Zabierzowski w biegu na 400 m i Stanisław Sulikowski w biegu na 110 m ppł. Sukcesy, jakie odnosili w Monako nasi reprezentanci, nie przynosiły już jednak takiej satysfakcji, jak na wcześniejszych zawodach międzynarodowych. Wszyscy bowiem zdawali sobie sprawę z tego, że nad mistrzostwami ciąży brunatny duch zbliżającej się wojny¹⁹. Polska w Monako była bliska zajęcia pierwszego miejsca w klasyfikacji zespołowej. Jednak w dniu 25 sierpnia 1939 roku, z uwagi na napiętą sytuację międzynarodową, mistrzostwa zostały przerwane. Powracających z Monako do kraju sportowców polskich wybuch drugiej wojny świa-

¹⁷ *Obóz kajakowców*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 48, s. 3; *Ppor. Burbo zwyciężył w eliminacjach pięcioboju nowoczesnego*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 188, s. 7; *Turnieje szpadowe olimpijczyków*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 198, s. 7; S. Zakrzewski, *W walce o zaszczytny tytuł mistrzostw jeździeckich wojska*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 213, s. 8; *Nowy rekord Heidricha na 200 m st. klas. na zawodach pływackich w Giszowcu*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 218, s. 8.

¹⁸ W. Głowacki, *Dzieje żeglarstwa polskiego*, Gdańsk 1989, s. 292–293; *Przed międzynarodowymi regatami żeglarskimi w Augustowie*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 130, s. 7; *Holender van Veen mistrzem Europy. Słaby wynik żeglarza polskiego*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 65, s. 3.

¹⁹ E. Trojanowski, *Ostatnia wyprawa sportowa Polaków za granicę w 1939 roku*, [w:] *Sport akademicki w relacjach i wspomnieniach*, wybór i opracowanie R. Wryk, Poznań 2009, s. 240–263.

towej zastał w Bukareszcie. Dopiero 3 września 1939 roku nad ranem, przy hukach spadających bomb, przybyli oni do Warszawy.

W kraju środowisko sportowe pasjonowało się piłkarskimi rozgrywkami o mistrzostwo Polski. Dwudziestego sierpnia 1939 roku odbyły się kolejne mecze ligowe. W Poznaniu Ruch Chorzów doznał sensacyjnej porażki z miejscową Wartą – 2:5. Stołeczna Polonia pokonała Pogoń Lwów 2:1. Zwycięstwa odniosły krakowskie kluby Wisła i Cracovia oraz AKS Chorzów. Na czele tabeli po tej kolejce znajdował się nadal chorzowski Ruch, z przewagą dwóch punktów nad Wisłą Kraków i lwowską Pogonią. W ostatnie upalne sierpniowe dni kibice piłkarscy czekali na mecz naszej narodowej reprezentacji z zaliczanymi do ścisłej światowej czołówki Węgrami. Dwudziestego siódmego sierpnia 1939 roku, na wypełnionym po brzegi ponaddwudziestopięcioletnią publicznością stadionie warszawskiej Legii, Polska pokonała Węgry 4:2. W naszej reprezentacji grali trzej olimpijczycy z 1936 roku – Władysław Szczepaniak, Wilhelm Góra i Ewald Dytko. Prezes Polskiego Związku Piłki Nożnej i zarazem przewodniczący Polskiego Komitetu Olimpijskiego płk Kazimierz Głabisz na łamach „Przeglądu Sportowego” skomentował ten mecz słowami:

Drużyna pokazała rzadki hart ducha i potrafiła walczyć, mimo utraty dwu bramek. Na pewno przyczynił się do tego fluid, jaki szedł z trybun i specjalna atmosfera bieżącej chwili. Chłopcy nie zapeszili się i gdy Wilimowski strzelił pierwszą bramkę, nastąpił zwrotny punkt meczu. Odtąd przeciwnik niemalże już nie istniał na boisku²⁰.

Wybitny dziennikarz, sprawozdawca radiowy, lekkoatleta AZS Warszawa, olimpijczyk z 1928 roku Wojciech Trojanowski w swoich wspomnieniach napisał o tym spotkaniu:

Dziwny nastrój panował na tym meczu. Nikt przecież spokojnie wtedy nie spał, wszyscy byli pełni okropnych przeczuć i bolesnego niepokoju. A jednak... jakaś w ludzi wstąpiła bezsensowna nadzieja, nielogiczny optymizm. Jeśli na boisku, wbrew wszelkim kalkulacjom, wbrew wszelkim teoretycznym rozważaniom, doszło do tak nieprawdopodobnego zwycięstwa – to może i losy wojny potoczą się pomyślnie. Może to dobry omen, może się nie damy? No tak. Tysięczne tłumy, rozweselone zwycięstwem, opuszczały stadion. Szedłem i ja wśród tego tłumu, nie wiedząc jeszcze wtedy, że to po raz ostatni na długie lata ludzie się głośno śmieją na warszawskiej ulicy. Że to już ostatni raz oglądałem w kraju sportowe widowisko, że już ostatni raz kłaniałem się na lewo i prawo tym ludziom, którzy mnie znali i naprawdę lubili [...] To była ostatnia spokojna niedziela w kochanej Warszawie. Koniec epoki²¹.

Z dniem 1 września 1939 roku agresją Niemiec na Polskę rozpoczęła się druga wojna światowa. Najstraszliwsza z wojen w dziejach ludzkości, która pochłonęła miliony ofiar z wszystkich walczących stron.

²⁰ *Polska-Węgry 4:2*, „Przegląd Sportowy” 1939, nr 69, s. 1.

²¹ B. Tuszyński, *Tytani mikrofonu*, Warszawa 1992, s. 23–24.

Bibliografia

Prasa i czasopisma

„Polska Zbrojna” 1939.
„Przegląd Sportowy” 1939.

Opracowania

50 lat na olimpijskim szlaku, Warszawa 1969.
Głowacki W., *Dzieje żeglarstwa polskiego*, Gdańsk 1989.
Łuczak M., *Szermierka w Polsce 1918–1945*, Poznań 2016.
Młodzikowski G., *Olimpiady ery nowożytnej. Idea i rzeczywistość*, Warszawa 1984.
Trojanowski E., *Ostatnia wyprawa sportowa Polaków za granicę w 1939 roku*, [w:] Wryk R. (wyb. i oprac.), *Sport akademicki w relacjach i wspomnieniach*, Poznań 2009, s. 240–263.
Tuszyński B., *Tytani mikrofonu*, Warszawa 1992.

Preparations of Polish Athletes for the Olympic Games in 1940

Abstract

In January 1939, Polish athletes began the preparations for the Summer and Winter Olympic Games planned for 1940 in Helsinki, Finland and St-Moritz, Switzerland. Over hundred and fifty athletes representing twelve disciplines of sports took part in these preparations. On May 16, 1939, one hundred and thirty five Polish athletes took the Olympic oath in eight Polish cities. These ceremonies were solemn and included strong patriotic accents. The preparations for the Games were held in the atmosphere of the tension in the international situation, and the Polish-German relations were worsening from month to month as the war was inevitably approaching.

Keywords: recent history of Polish sport, Olympism, sport and politics.

Leon RAK*

Skiing, Mountaineering and Mountain Tourism Practiced by the Soldiers of the Polish 2nd Rifle Division during the Internment in Switzerland between 1940–1945

Abstract

The aim of the study was to describe physical activity of Polish soldiers in the field of skiing, mountaineering and mountain tourism during their internment in Switzerland between 1940–1945. Method of research. The following source materials were analysed: archival sources, the papers of the “Goniec Obozowy” [“The Camp Messenger”] published by the interned soldiers, relations of the interned soldiers and literature. Results. The Polish 2nd Rifle Division was formed in France from November 1939 until May 1940. In June 1940, the division, as a part of the 45th Corps of the 8th French Army, was sent into battle against the German Army near the Belfort district. After running out of ammunition in the exhausting battle, most of the soldiers of the division managed to break through to Switzerland, where they were interned. During the internment the soldiers were engaged to do many different kinds of work. In designated internment camps, they were allowed to continue their education which they began before the outbreak of the Second World War. In their free time, soldier took up different kinds of physical activity. The most popular were skiing and table tennis. Mountain tourism and mountaineering were common as well and Polish soldiers were quite successful in that field. Polish soldiers gained significant support from the Young Men's Christian Association, which provided them with sports equipment. Conclusion. Despite difficult living condition, Polish soldiers interned in Switzerland in the years 1940–1945, they went in for skiing, mountaineering and mountain touring.

Keywords: Second World War, sport in Polish Army, internment of Polish soldiers in Switzerland.

Introduction

The history of Polish soldiers of the 2nd Rifle Division during the Second World War has been the main research interest of more than a dozen authors.

* dr, Jan Długosz University in Częstochowa, The Faculty of Pedagogy, Institute of Physical Education, Tourism and Physioreraphy; e-mail: l.rak@ajd.czyst.pl

Treatises by J. Smoliński¹ and M. Matyja² are considered to be interesting works concerning the subject matter. The study by A. Blume³ comprise interesting source materials as well. The works of the aforesaid authors focus primarily on description of events relating to the formation of the Division, its battle route and terms of the internment in Switzerland. The daily life of Polish soldiers under the terms of internment, including its legal and social conditions, is especially well documented. However, the available studies on the subject provide little information on important part of their social activity, which was spending their free time on practising sport, treating it as a side issue. Only the treatise by J. Smoliński contains essential references to physical activity of the 2nd Rifle Division soldiers⁴. At the same time, in the field of sport historiography no study focused on the subject of sport activity of the 2nd Rifle Division soldiers could have been found. Therefore, the aim of this paper is to describe forms of sport and tourism activities in which the soldiers engaged during their internment in Switzerland in the years 1940–1945. Due to the extensiveness of the subject matter, the main purpose of this work is to describe physical activity of soldiers in the field of skiing, mountaineering and mountain tourism, while questions of formation of the unit, its battle route and terms of the internment are barely outlined. Broader portrayal of all the other sport disciplines and the sport activity in general shall be a matter of a separate study.

The findings described in this study were based on archival sources, especially those stored in Wowkonowicz's family archives⁵ in the Ski Museum in Cieklin near Jasło and family archives of Andrzej and Bartłomiej Zubek, containing memoirs of Józef Zubek⁶. The essential source of information was the sports section of "Goniec Obozowy"⁷ ["The Camp Messenger"] – a magazine produced and published by interned soldiers (all issues of the magazine were analysed). Published memoirs of the interned soldiers⁸ appeared useful as well. The above mentioned literature concerning the history of the 2nd Rifle Division

¹ J. Smoliński, *2 Dywizja Strzelców Pieszych*, Warszawa 1992.

² M. Matyja, *Niespełnione nadzieje, losy polskiej 2 Dywizji Strzelców Pieszych w latach 1940–1945*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.

³ A. Blum, *2 Dywizja strzelców Pieszych, początki internowania 1940–1941*, „Materiały, Dokumenty, Źródła, Archiwalia Instytutu Polskiego i Muzeum im. Generała Sikorskiego” 1991, vol. 7.

⁴ J. Smoliński, op. cit., pp. 131–133.

⁵ Tadeusz Wowkonowicz before the Second World War was a Polish ski racer and became soldier of the 2nd Rifle Division.

⁶ Józef Zubek likewise Tadeusz Wowkonowicz was a Polish ski racer and became soldier of the 2nd Rifle Division.

⁷ "Goniec Obozowy" was published between 1940–1945, excluding short period of time in 1941. Altogether 129 issues came out – as cited in J. Smoliński, op. cit., pp. 133–135.

⁸ J. Hajdukiewicz, *Góry mojej młodości*, Warszawa 1988; J. Rucki, *Na ziemi Wilhelma Tella*, Warszawa 1993.

complemented the analysis of source materials. The Internet served as a secondary source of information⁹.

Formation and battle route of 2nd rifle division. Terms of the internment in Switzerland

In the aftermath of unsuccessful defensive war against the Nazi Germany and annexation of eastern territories by the Soviet Union in September 1939 Polish authorities began to create new military formations in France. One of the newly formed units was the 2nd Rifle Division. The Division, which initially was called the “2nd Infantry Division” was being formed from 11 November 1939. By the order of Commander in Chief of 30 May 1940, Brigadier-General Bronisław Prugar-Ketling took command of the unit¹⁰, which from now on was called the “2nd Rifle Division”. The unit was being formed in north-western France, south of the Loire, near the town Parthenay, facing poor housing conditions and lack of arms and equipment¹¹. The Division was mainly recruited from Polish diaspora in France (76% of private soldiers) and Polish people who escaped to France from occupied Poland or from internment camps organized for Polish soldiers in Romania, Hungary and Latvia. Central Recruitment Bureau (Centralne Biuro Rekrutacyjne) managed the recruitment in Coëtquidan and Parthenay¹². On June 8, 1940 the Division had 15,883 soldiers¹³.

On May 10, 1940 German invasion of Belgium, Netherlands and France began. German army was moving fast¹⁴. In mid-May 1940, the 2nd Rifle Division was ordered to move near the front-line. The first train left on 19 May 1940 and on 25 May 1940 whole division reached Lorraine. Till 29 May 1940 soldiers of the Division arrived in the vicinity of Nancy¹⁵. They had been soon deployed (about 13 June 1940) on the southern section of the front-line, near Belfort¹⁶ where the Division was allocated to the Eight Army of France. Between 14–16 June 1940, the Division stayed on designated position and engaged in fighting

⁹ International Ski Federation official website [on-line:] <http://data.fis-ski.com/alpine-skiing/results.html?> [8.04.2016].

¹⁰ J. Smoliński, op. cit., pp. 8–9.

¹¹ Ibidem, pp. 11–28.

¹² Ibidem, pp. 23–24.

¹³ Ibidem, p. 20.

¹⁴ On 15 May, the Netherlands officially signed the surrender, the city of Brussels was occupied by German Army on 17 May, Calais was conquered on 26 May. On 10 June 1940 Italy declared war on France. On 14 June, Paris fell and on 22 June the Armistice was signed by France and Germany – as cited in A. Albert (W. Roszkowski), *Najnowsza historia Polski 1918–1980*, London 1991, p. 335.

¹⁵ J. Smoliński, op. cit., pp. 36–37.

¹⁶ Ibidem, pp. 38–39.

against the German forces. On 17 June 1940, the French Radio reported that Marshal Pétain asked for armistice with Germany. Invader's army was moving fast towards the south and Polish soldiers could have been easily surrounded by enemy troops, which made the situation more difficult. Subsequent heavy fighting took place 18 June 1940 on the Clos-du-Doubs hills. In the night of 18–19 June 1940 the Division retreated toward the France-Switzerland border¹⁷. Thereafter, in the night of 19–20 June 1940, Polish soldiers had managed to break through to Switzerland where they were interned¹⁸.

M. Matyja reports that in 1945 Polish soldiers were deployed in nearly 1000 different places all over Switzerland¹⁹. The policy of Swiss authorities on deployment of Polish detainees evolved throughout the time. Primarily, an attempt was made to create large camps housing up to several thousands interned soldiers. Due to some difficulties in maintaining the discipline among detainees, large camps failed to fulfil their function. Subsequently, smaller – scattered across the country – camps were formed, which facilitated the organization of work for detainees. Soldiers working in agriculture were often accommodated on farms. There were strict regulations on the terms of internment providing punishment for any kind of violation thereof. Among various kinds of penalties, internees could even be sent to a penal camp, that was used as a prison. Local authorities provided jobs for the interned soldiers. The salaries that internees received were modest. Most often they were engaged in road construction, deforestation, forest clearance and agriculture. The 2nd Rifle Division Command got permission to organize special internment camps – three of them were functioning as universities and one as a secondary school – where internees could return to their studies. In addition, Poles obtained permission to produce and publish magazine for interned soldiers called “Goniec Obozowy”. Despite harsh censorship “Goniec Obozowy” played essential role as the only source of information and political agitation tool. Articles on physical activity of interned soldiers were also published in the magazine.

Internment conditions were harsh in general but varied depending on particular camp. Treatises of M. Matyja, J. Smoliński and J. Rucki provide detailed information on the subject matter²⁰.

Skiing

The terrain conditions in Switzerland were splendid and ski facilities were already well developed in the 1940s. During the interwar period Switzerland

¹⁷ See: M. Matyja, *op. cit.*, pp. 38–41.

¹⁸ *Ibidem*, p. 41.

¹⁹ *Ibidem*, p. 110.

²⁰ J. Rucki, *op. cit.*

hosted various world's foremost skiing competitions like the 1928 Winter Olympics (St. Moritz, Switzerland), FIS Alpine World Ski Championships 1931 (Mürren, Switzerland), FIS Alpine World Ski Championships 1934 (St. Moritz, Switzerland), FIS Alpine World Ski Championships 1935 (Mürren, Switzerland), FIS Alpine World Ski Championships 1938 (Engelberg, Switzerland)²¹ or famous Parsenn-Derby races.

There were many enthusiasts of skiing²² among interned Polish soldiers, the most famous of whom were Jan Kula, Jan Haratyk, Jerzy Hajdukiewicz, Tadeusz Wowkonowicz, Józef Zubek. Despite all the obstacles resulting from internment conditions, internees grasped every opportunity to ski. Getting adequate quality ski equipment was difficult enough but major concern was to receive a permission to be away from one's Internment Camp for a limited period of time. Obstacles, however, did not deter the soldiers from skiing, which they practised in various forms regardless of strict regulations on the terms of internment. In 1941 "Goniec Obozowy" reports:

Autumn and bad weather that came from above mountain peaks corralled sportspeople to the quarters and day rooms. Due to the recent snowfalls, skiing became the centre of attention of our soldiers. The presence of the mountains and Swiss people's skis – borrowed by all means – attached to Polish feet proved that our Highlanders are just as good at skiing. Unfortunately, we are currently not allowed to compete in skiing competitions in this land, but for those who know how to ski time brings us closer to our homeland and passes faster²³.

Skiing was very popular in special internment camps in Herisau²⁴ and Winttherthur²⁵, functioning as universities. From 1941, championships of the Herisau camp were held annually. The competition was organized by Polish student-soldiers on a hill that was named "Orion"²⁶.

While skiing as a recreational activity was within internees' easy reach, their participation in major skiing competitions faced numerous difficulties. The main challenge was to gain proper ski equipment. Polemical article published in "Goniec Obozowy" well described this problem:

[...] According to the Author, there existed some kind of intimacy between skiers. Does Mr J.U. know that several professional Polish skiers – such as Kula, Zubek, Wowkonowicz, Haratyk – remain detained in Switzerland? During FIS in Zakopane, Polish professional skiers made many friends from Switzerland. They have met here and talked about workouts and possibility of purchasing second hand skis – but it all came to nothing. Four pairs of skis that would allow Polish skiers to train couldn't be found anywhere

²¹ International Ski Federation official website [on-line:] <http://data.fis-ski.com/alpine-skiing/results.html?> [8.04.2016].

²² "Goniec Obozowy" ["Camp Messenger"] 1941, No. 7, p. 22.

²³ "Goniec Obozowy" ["Camp Messenger"] 1941, No. 5, p. 5 (own translation).

²⁴ "Goniec Obozowy" ["Camp Messenger"] 1942, No. 8, p. 10.

²⁵ "Goniec Obozowy" ["Camp Messenger"] 1943, No. 3, p. 9; see also: J. Hajdukiewicz, op. cit., p. 97.

²⁶ "Goniec Obozowy" ["Camp Messenger"] 1943, No. 7, p. 10.

in Switzerland. Not only our Swiss friends from 5 years could not find any equipment for Poles, but representatives of Attenhofer's factory in response to their polite request pointed out that as far as they knew internees were not allowed to ski²⁷.

Memoirs of Józef Zubek contain accurate description of soldier-skiers position during the time of internment. According to him, despite the presence of Aleksander Bobkowski²⁸, the President of Polish Ski Federation, in Switzerland skiing activity of internees was not performed under any form of organization. Aleksander Bobkowski made contact with Swiss-Ski (German: Schweizerischer Skiverband) in order to enable Polish skiers to resume trainings and to participate in skiing competitions. Józef Zubek mentions Colonel Hans Stuber, Elza Rot, Adolf Freiburghaus's alumni, Victor Demarmes, Tony and Eddy Romminger among the Swiss who supported Poles in their efforts to remain active on the field of skiing. Józef Zubek reports on their activity:

their form of organization was to take every opportunity to gain equipment and to wheedle out permissions to leave the internment camps. There were no presidents, secretaries, full members and honorary members. The main goal was obviously to ski and to teach other inmates how to ski²⁹.

The first attempt at skiing classes was made in Moosbach – an internment camp for officers – where Jan Haratyk, Tadeusz Wowkonowicz, Jan Kula, Zygmunt Góralczyk and Józef Zubek were placed as an auxiliary staff. In the summer of 1941 they were all assigned to a Heavy Machine-Gun Company quartered in Grunenmatt. Thereafter, the Company was involved in road construction and moved to Rhäzüns in the Swiss Canton of Graubünden. Later skiers were separated and sent out to several smaller internment camps, including Conters – situated close to famous piste in Parsenn. J. Zubek describes the risks that resulted from violation of strict regulations of the terms of internment, risks that Polish soldiers regularly took. He recalled:

Thereafter (meaning: after the Company was moved to Graubünden – AN) a lot of trips – both hiking and skiing – headed to Berner Alpen. The above mentioned escapades quite often reached places very close to the Swiss-Austrian border. Needless to say that those trips were very emotional and quite often associated with providing assistance to refugees from Nazi Germany. Thus, they often resulted in imprisonment for several weeks, as Jan Kula may surely confirm³⁰.

Descriptions given by J. Zubek are complemented by the source materials collected by Tadeusz Wowkonowicz, especially numerous photographs³¹ and

²⁷ "Goniec Obozowy" ["Camp Messenger"] 1944, No. 18, p. 8 (own translation).

²⁸ Aleksander Bobkowski was son-in-law to President of Poland Ignacy Mościcki and accompanied him during his escape from Poland in September 1939 and then settled with him in Geneva.

²⁹ Józef Zubek's report on the internment period, recording from the family archives of Andrzej and Bartłomiej Zubek (own translation).

³⁰ Ibidem.

³¹ Archiwum Muzeum Narciarstwa w Cieklinie [Archives of Ski Museum in Cieklin], signature: Z1, pp. 1–130, T. Wowkonowicz, photographs taken during the internment in Switzerland; Ar-

notes he made during the internment. Together with other interned skiers, Tadeusz Wowkonowicz arranged skiing trips, ski courses and trainings³². They repeatedly participated in both, international competitions – including Parsenn Derby in 1945³³ – and those organized by local skiing organizations. Poles were successful in college championships as well³⁴. Sometimes their sport achievements were outstanding. Józef Smoleński wrote:

the 2nd Rifle Division sportsmen, famous Polish skiers Kula and Haratyk among others, could certainly be proud of excellent but unofficial achievements. During one of the international ski jumping competitions – held with participation of German ski jumpers – Jan Kula residing in Leysin Camp got permission to partake in the event, but his score was not to be included in the standings. An incident unpleasant to the competition hosts has occurred during the event. The Pole made unofficial record of the hill, beating the famous German ski jumper – of Austrian origins – Josef Bradl. The name of Polish skier was publicised and in response an official protest was made by the German embassy³⁵.

Wojciech Szatkowski provides a broader description of the event³⁶.

Mountaneering and mountain tourism

In 1942 the Alpine Club of Camp Winterthur was founded by Jerzy Hajdukiewicz and Maciej Mischke, and supported by a Swiss officer, Herman Siegrist. The first founding meeting took place on 12 April 1942. On 24 April 1942, camp authorities approved the articles for the Alpine Club of Camp Winterthur. One of the purpose of the Club was: “to take magnificent alpine expeditions”³⁷. “Goniec Obozowy” reports on the foundation of the Club:

The 15th day of March, 1942 – the trip to Piz Sol (2.849 m) taken by a group of five people – may be considered the date of creation of the Club. The first founding meeting took place on 12 April. The Club consisted of 12 members. During the Alpine season 12 trips were organised – including 2 skiing trips, 6 training trips and 2 ice climbing trips. There were 22 summit ascents – including 11 three thousand meter and 1 four-thousand meter high mountains. The Club had two difficulties to overcome of both administrative and financial nature. With the use of their own means they put together climbing equipment worth 300 Fr., excluding the cost of members’ personal equipment. The general assembly of members was held in presence of lieutenant colonel R. on 14 October 1942 and new board was appointed. Taking into consideration the functioning conditions of the Club,

chives of Ski Museum in Cieklin, signature: Z2, pp. 1–529, photographs taken during the internment in Switzerland.

³² Archiwum Muzeum Narciarstwa w Cieklinie [Archives of the Ski Museum in Cieklin], signature: Notes, b.p., T. Wowkonowicz’ notes.

³³ Ibidem.

³⁴ J. Hajdukiewicz, op. cit., p. 104.

³⁵ J. Smoliński op. cit., pp. 131–132.

³⁶ W. Szatkowski, *Od Marusarza do Małysza*, Zakopane 2003, pp. 79–80.

³⁷ J. Hajdukiewicz, op. cit., p. 98.

its activity in summer 1942 may be considered as highly successful –in both, sports and propaganda of Polish tourism³⁸.

Between 1942-1945 members of the Alpine Club of Camp Winterthur arranged numerous successful attempts to reach Alpine four-thousanders. J. Hajdukiewicz covered climbing of the first peak of that height (October, 1942, Piz Bernina 4049 m)³⁹ and his report was published in “Goniec Obozowy” in 1 February 1943. Memoirs of J. Hajdukiewicz contain broader reports of activities and achievements of members of the Club⁴⁰.

Mountain tourism was also a very popular form of activity among soldiers in other internment camps⁴¹. Their motivation to take part in tourist trips was well documented:

To stay amidst the mountains and to traverse their peaks only with one's eye is not enough. Therefore we spend our free time on hikes either individually or in small groups. Mountain trails became crowded with our tourists. Higher and farther... One beautiful Sunday in May we arranged a trip heading to the glacier in Maderanertal valley – the whole camp attended. The story goes: after several hours of climbing, overcoming precipices that got on our way, breaking through the spindrift cloud formed under the waterfall and guarding the way to the glacier, we stood completely soaked on an enormous iceberg... We left with regret but we were singing songs while going back to our camp where superbly prepared supper awaited us. The main dish – that after the trip proved to be extraordinarily delicious – was pasta⁴².

T. Wowkonowicz captured numerous mountain trips of various internment camps⁴³. Vast set of his photographs is available in the Ski Museum in Cieklin near Jasło⁴⁴. J. Rucki also describes this form of activity of Polish soldiers⁴⁵.

Skiing, mountaineering and mountain tourism activity in internment camps in Switzerland – conditions

The circumstances of internment were not favourable for all kind of sport activeness. There was no sport equipment or proper clothing. Those difficulties

³⁸ “Goniec Obozowy” [“Camp Messenger”] 1943, No. 3, p. 9.

³⁹ Ibidem, pp. 9–10.

⁴⁰ J. Hajdukiewicz, op. cit., pp. 95–172.

⁴¹ “Goniec Obozowy” [“Camp Messenger”] 1942, No. 15, p. 8; “Goniec Obozowy” 1942, No. 19, p. 12; J. Rucki, op. cit., pp. 114–115.

⁴² “Goniec Obozowy” [“Camp Messenger”] 1942, No. 16, p. 9 (own translation).

⁴³ Archiwum Muzeum Narciarstwa w Cieklinie [Archives of Ski Museum in Cieklin], signature: Notes, b.p., T. Wowkonowicz’ notes. Z1, pp. 1–130, T. Wowkonowicz, photographs taken during the internment in Switzerland signature: Z2, pp. 1–529.

⁴⁴ See: Muzeum Narciarstwa w Cieklinie [Ski Museum in Cieklin] <http://www.muzeum-narciarstwa.pl/> [8.04.2016].

⁴⁵ J. Rucki, op. cit., pp. 122–127.

were gradually overcome. The funds for purchasing ski and mountaineering equipment came from interned soldiers' savings, and they were occasionally acquired during money raising collections. Furthermore some efforts were made to receive the funding for this purpose from the Command. Additionally, local Swiss authorities and sports organisations provided relevant support. Sports people regularly received great financial support from YMCA⁴⁶. The foundation of workshops in Münchenbuchsee near Bern also had a significant impact on the situation of the internees⁴⁷.

Conclusion

Sports activity of Polish soldiers during the internment in Switzerland between 1940 and 1945 was subjected to numerous constraints. The main obstacles were: strict regulations on the terms of internment, shortage of funds, lack of proper facilities and sport equipment. In general, Swiss authorities did not discourage sport activity of Poles within internment camps, however Poles' contact with local sport enthusiasts was very limited. The magazine produced and published by Polish internees provided information on that subject matter several times, for instance mentioning the ban on skiing.

The internees were allowed to move only within strict boundaries. Swiss authorities prohibited Poles visiting certain locations and required them to be indoors at specific times. Those regulations hindered activeness of internees, such as skiing, tourism or mountaineering. Moving outside the designated area required a leave, which was not easy to acquire. The analysis of vast source material leads to the conclusion that Polish skiers, climbers and tourists quite often breached restrictions on freedom of movement⁴⁸, and were punished as a result.

The fight against the shortage of funds was done in many different ways. Significant financial support was received from Service d'Aide organized by YMCA. Despite the above mentioned obstacles, the interned Polish soldiers practised skiing in various forms. Both individual and group ski trips were organised. The Alpine skiing was also a popular form of activity among those sol-

⁴⁶ YMCA Board in cooperation with several other organisations formed special Committee called Service d'Aide aux Internes Militaires, which was responsible for education and cultural life of interned soldiers in Switzerland. A special central bureau maintaining files and records concerning cultural, social and sport activity internees, was created at the end of January 1942 in Münchenbuchsee. The Committee remained in touch with the Swiss authorities, Polish Legation in Bern and the Commander of the 2nd Rifle Division who provided significant support for this organization. More information on the help provided by YMCA for interned soldiers shall be a matter of a separate study on all the other sport disciplines and the sport activity in general.

⁴⁷ "Goniec Obozowy" ["Camp Messenger"] 1945, No. 15, p. 4.

⁴⁸ See: J. Rucki, *op. cit.* p. 129; see also: Józef Zubek's report on the internment period, recording from the family archives of Andrzej and Bartłomiej Zubek.

diers, whose camps of internment were situated in the proximity of a ski resort having ski lifts. Moreover Polish skiers successfully competed in skiing competitions in the field of both Nordic skiing and Alpine skiing. Undoubtedly the reason of such a large number of sport achievements of Polish interned soldiers was that there were many professional skiers – representatives of Poland before the War – in the 2nd Rifle Division. Despite the fact that activeness in the field of mountaineering was limited to several internees associated in Alpine Club of Camp Wintertuhr, this form of sport was also successfully practised. It was much more popular for the soldiers to traverse mountain trails during long trips.

Bibliography

A. Sources

I. Archival Sources

Andrzej and Bartłomiej Zubek family archive.

Archiwum Muzeum Narciarstwa w Cieklinie [Archive of the Ski Museum in Cieklin].

II. Printed sources

Blum A., *2 Dywizja strzelców Pieszych, początki internowania 1940–1941*, “Materiały, Dokumenty, Źródła, Archiwalia Instytutu Polskiego i Muzeum im. Generała Sikorskiego” 1991, z. 7.

III. Press

“Goniec Obozowy” [“Camp Messenger”] 1940–1945.

IV. Internet sources

International Ski Federation: <http://data.fis-ski.com/alpine-skiing/results.html?> [from 8.04.2016].

Muzeum Narciarstwa w Cieklinie: <http://www.muzeum-narciarstwa.pl/> [from 8.04.2016].

B. Literature

Fischer L., Kapeniak J., Matzenauer M., *Kronika śnieżnych tras*, Warszawa 1977.

Gaj J., Woltmann B., *Zarys historii sportu w Polsce 1867–1997*, Gorzów Wlkp. 1999

Hajdukiewicz J., *Góry mojej młodości*, Warszawa 1988.

Lipóński W., *Humanistyczna encyklopedia sportu*, Warszawa 1987.

Matyja M., *Niespełnione nadzieje, losy polskiej 2 Dywizji Strzelców Pieszych w latach 1940–1945*, Toruń 2013.

- Młodzikowski G. Ziemiński J.A., *Narciarstwo, zarys encyklopedyczny*, Warszawa 1957.
- Rucki J., *Na ziemi Wilhelma Tella*, Warszawa 1993.
- Smoliński J., *2 Dywizja Strzelców Pieszych*, Warszawa 1992.
- Szatkowski W., *Od Marusarza do Małysza*, Zakopane 2003.
- Ziamba S., *Śladami dwóch desek, zarys dziejów narciarstwa*, Kraków 1955.

Narciarstwo, alpinizm i turystyka górską uprawiane przez żołnierzy 2 Dywizji Strzelców Pieszych internowanych w Szwajcarii w latach 1940–1945

Streszczenie

Celem pracy było opisanie aktywności fizycznej żołnierzy 2 Dywizji Strzelców Pieszych w zakresie uprawiania narciarstwa, alpinizmu i turystyki górskiej podczas ich internowania w Szwajcarii w latach 1940–1945. Dokonano analizy następujących materiałów źródłowych: źródeł archiwalnych, wydawanego przez internowanych żołnierzy pisma „Goniec Obozowy”, wspomnień internowanych żołnierzy oraz literatury. Druga Dywizja Strzelców Pieszych była formowana we Francji od listopada 1939 r. W czerwcu 1940 r. została skierowana, w składzie 45 Korpusu 8 Armii Francuskiej, do walki z armią niemiecką. Po ciężkich walkach w okolicach miasta Belfort i po wyczerpaniu amunicji, większość żołnierzy dywizji przekroczyła granicę szwajcarską i została internowana. W czasie internowania żołnierze polscy byli zatrudniani do wielu rodzajów prac. Mieli również możliwość kontynuowania nauki, rozpoczętej przed wybuchem II wojny światowej, w wyznaczonych obozach internowania. W czasie wolnym żołnierze podejmowali różne rodzaje aktywności fizycznej. Popularne było uprawianie narciarstwa oraz tenisa stołowego. Uprawiano również turystykę górską oraz alpinizm, osiągając w tym zakresie znaczne sukcesy. Polscy żołnierze-sportowcy uzyskali znaczącą pomoc od Young Mens Christian Association, dzięki której pozyskiwano sprzęt sportowy. Pomimo trudnych warunków, w jakich przebywali internowani polscy żołnierze w Szwajcarii w latach 1940–1945, w czasie wolnym czynnie uprawiali oni narciarstwo, alpinizm i turystykę górską.

Słowa kluczowe: II wojna światowa, sport w polskim wojsku, internowanie żołnierzy polskich w Szwajcarii.

Arkadiusz PŁOMIŃSKI*
Daniel BAKOTA**

Uczestnictwo zawodników Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w letnich igrzyskach olimpijskich w latach 1976–1988

Streszczenie

W latach 1976–1988 letnie igrzyska olimpijskie zostały rozegrane czterokrotnie (Montreal – 1976 r., Moskwa – 1980 r., Los Angeles – 1984 r., Seul – 1988 r.). Reprezentacja Polski w tym okresie w igrzyskach uczestniczyła tylko trzykrotnie. Decyzją Zarządu Polskiego Komitetu Olimpijskiego, Polska nie została zgłoszona do startu w XXIII Letnich Igrzyskach Olimpijskich w Los Angeles. W omawianym okresie reprezentanci Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe podczas olimpijskich startów zdobyli pięć srebrnych medali: w Montrealu – Ryszard Podlas, lekkoatletyka (sztafeta 4 × 400 m); Stanisław Szozda, kolarstwo szosowe (jazda drużynowa na czas); w Moskwie – Janusz Bobik wraz z Władysławem Hartmanem, jeździectwo (drużynowy konkurs skoków przez przeszkody); w Seulu – Andrzej Głąb, zapasy styl klasyczny (kat. 48 kg); Joachim Halupczok wraz z Zenonem Jaskułą, kolarstwo szosowe (jazda drużynowa na czas).

Słowa kluczowe: igrzyska olimpijskie, Zrzeszenie LZS, sport.

Celem pracy jest przedstawienie osiągnięć reprezentantów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, którzy w latach 1976–1988 startowali na letnich igrzyskach olimpijskich. Podstawową metodą badawczą, wykorzystaną przy pisaniu niniejszej pracy, była analiza źródeł historycznych. Zastosowano również metodę syntetyczną, indukcyjną, dedukcyjną i komparatystyczną. Cezurę początkową pracy wyznacza rok 1976 – odbyły się wtedy XXI Letnie Igrzyska Olimpijskie w Montrealu. Z kolei cezurę końcową stanowi rok 1988 – rozegrano XXIV Letnie Igrzyska Olimpijskie w Seulu. Do przygotowania pracy zostały wykorzystane

* dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Pedagogiczny, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii, e-mail: a.k.plominski@wp.pl

** dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Pedagogiczny, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii, e-mail: danbak@autograf.pl

źródła archiwalne, drukowane, prasowe oraz literatura przedmiotu. Kwerenda materiałów źródłowych została przeprowadzona w Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz w Składnicy Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe.

Zakończenie działań wojennych w 1945 roku, pomimo trudnej sytuacji polityczno-gospodarczej kraju, przyniosło żywiołowe odradzenie się życia sportowego na ziemiach polskich. Na obszarach wiejskich w drugiej połowie lat czterdziestych XX wieku, największy wkład w reaktywację i rozwój kultury fizycznej (przede wszystkim sportu i wychowania fizycznego) wniosły: Związek Samopomocy Chłopskiej oraz dwie organizacje młodzieżowe – Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” i Związek Walki Młodych¹. Był to okres budowania przez władze państwowe struktur organizacyjnych, koordynujących i nadzorujących rozwój sportu ludowego na poziomie centralnym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Ostatnim etapem tej budowy było utworzenie w dniu 19 kwietnia 1952 r. organizacji sportowej pod nazwą Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe (LZS)². Głównym celem Zrzeszenia było wszechstronne krzewienie kultury fizycznej i turystyki wśród mieszkańców wsi, małych miast i miasteczek o charakterze rolniczym oraz szkół i instytucji związanych z rolnictwem. Ponadto, Zrzeszenie miało wykazywać dbałość o zdrowie, jak i prawidłowy rozwój fizyczny dzieci i młodzieży oraz o tworzenie odpowiedniej infrastruktury w tym zakresie³. Realizując swoje cele statutowe, Zrzeszenie dużo uwagi poświęcało rozwojowi sportu kwalifikowanego. W latach 1952–1975 członkowie LZS uzyskiwali cenne wyniki zarówno na arenach krajowych, jak i w rywalizacji międzynarodowej. Spośród licznych sukcesów najcenniejsze były te odnoszone podczas igrzysk olimpijskich. Do największych osiągnięć reprezentantów Zrzeszenia LZS w ww. okresie podczas igrzysk należały: złoty medal Ireneusza Palińskiego (LZS Mazowsze) w podnoszeniu ciężarów (waga półciężka 82,5 kg) podczas XVII Letnich Igrzysk Olimpijskich rozgrywanych w Rzymie (1960 r.); srebrny medal Edwarda Barcika (LZS Opole) w jeździe drużynowej na czas (kolarstwo szosowe) podczas XX Letnich Igrzysk Olimpijskich rozgrywanych w Monachium (1972 r.); brązowy medal Ireneusza Palińskiego (LZS Mazowsze) w podnoszeniu ciężarów (waga lekkociężka 90 kg) podczas XVIII Letnich Igrzysk Olimpijskich rozgrywanych w Tokio (1964 r.); brązowy medal Henryka Trębickiego (LZS Mazowsze) w podnoszeniu ciężarów (waga kogucia 56 kg) podczas XIX Letnich Igrzysk Olimpijskich rozgrywanych w Meksyku (1968 r.) i brązowy medal Benedykta Kocota (LZS Opole) w kolarstwie torowym (1000 m ze startu lotnego) podczas XX Letnich Igrzysk Olimpijskich rozgrywanych w Monachium (1972 r.)⁴.

¹ J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997, s. 241–243.

² R. Szubert, *Kultura fizyczna w przemianach wsi polskiej w latach 1944–1956*, Wrocław 2010, s. 93–95.

³ *Mała encyklopedia sportu L–Ż*, Warszawa 1986, s. 674.

⁴ J. Gaj, *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa 1987, s. 156; B. Tuszyński, H. Kurzyński, *Leksykon olimpijczyków polskich 1924–2006*, Warszawa 2006, s. 311, 324, 760, 765.

W latach 1976–1988 letnie igrzyska olimpijskie zostały rozegrane czterokrotnie (Montreal – 1976 r., Moskwa – 1980 r., Los Angeles – 1984 r., Seul – 1988 r.). Reprezentacja Polski w tym okresie w igrzyskach uczestniczyła tylko trzykrotnie. Decyzją Zarządu Polskiego Komitetu Olimpijskiego (PKOl), podjętą 17 maja 1984 r., reprezentacja Polski nie została zgłoszona do startu w XXIII Letnich Igrzyskach Olimpijskich w Los Angeles⁵. Oficjalnie przyczyną bojkotu była „[...] antypolska kampania prowadzona od dłuższego czasu w USA oraz jawne próby wykorzystywania olimpiady do celów politycznych”⁶. Prawdziwą przyczyną bojkotu igrzysk przez Polskę i większość państw socjalistycznych była zemsta władz radzieckich za bojkot igrzysk w Moskwie (1980 r.) przez państwa „kapitalistyczne” oraz chęć niedopuszczenia do sukcesu organizacyjnego i propagandowego USA, jakim mogły być udane igrzyska⁷. Rekompensatą dla sportowców był cykl międzynarodowych zawodów sportowych pn. „Przyjaźń-84”, które rozegrano w dziewięciu krajach: Bułgarii, Czechosłowacji, Korei Północnej, Kubie, Mongolii, NRD, Polsce, Węgrzech i ZSRR⁸.

Istotnym czynnikiem wpływającym na sukces sportowy jest proces przygotowania zawodnika do uczestnictwa w rywalizacji. W 1973 r. wskutek reorganizacji polskiego sportu utworzono w dniu 12 czerwca Polską Federację Sportu (PFS), której głównym celem działalności było programowanie rozwoju sportu kwalifikowanego, a zwłaszcza organizowanie centralnego szkolenia i przygotowanie reprezentacji narodowej i olimpijskiej⁹. Powołanie PFS pozbawiło Zrzeszenie LZS możliwości bezpośredniego zajmowania się sportem kwalifikowanym. Następnym tej decyzji były uchwały VIII Zjazdu Delegatów Zrzeszenia LZS, w których

[...] przyjęto postanowienia, mocą których Zrzeszenie poprzez swe podstawowe jednostki – głównie Ludowe Kluby Sportowe – będzie działało na rzecz rozwijania sportu kwalifikowanego, lecz nie będzie prowadziło bezpośrednich działań w sporcie wyczynowym. W związku z tym w latach 1974–1976 Zrzeszenie nie wprowadziło systemu własnych mistrzostw, szkolenia zawodników, współzawodnictwa, ocen itd.¹⁰

Odzwiedcieniem tych działań był regres liczby zawodników Zrzeszenia należących do kadry narodowej. Podczas XXI Letnich Igrzysk Olimpijskich w Montrealu (1976 r.), Zrzeszenie LZS było reprezentowane tylko przez czterech zawodników (trzech kolarzy i jednego lekkoatletę), co stanowiło niespełna

⁵ *Na olimpijskim szlaku 1984. Sarajewo. Los Angeles*, Warszawa 1987, s. 234, 235.

⁶ Tamże, s. 235.

⁷ A. Pasko, *Sport wyczynowy w polityce państwa 1944–1989*, Kraków 2012, s. 420, 421.

⁸ *Mała encyklopedia sportu L–Ż*, s. 320.

⁹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Polska Federacja Sportu, sygn. 2/17, s. 2, 3.

¹⁰ Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Warszawie (dalej: SAKZLZSwW), Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 20.

2% kadry olimpijskiej. Spośród tej czwórki największy sukces osiągnęli: Ryszard Podlas¹¹ (LZS Technik Pracze) i Stanisław Szozda¹² (LKS Ziemia Opolska). Obaj wywalczyli srebrne medale¹³. Pierwszy z nich, w sztafecie 4 × 400 m, a drugi w wyścigu drużynowym (kolarstwo szosowe). Dwóch pozostałych reprezentantów Zrzeszenia rywalizowało w kolarstwie torowym. Czesław Lang (LKS Baszta Bytów) uplasował się na 5. miejscu w wyścigu na 4000 m ze startu zatrzymanego. Natomiast Benedykt Kocot (LKS Ziemia Opolska) odpadł z olimpijskiej rywalizacji w 1/8 finału – 1000 m ze startu lotnego¹⁴.

Po zakończeniu igrzysk olimpijskich, w drugiej połowie 1976 r. dokonano oceny stanu polskiego sportu po reorganizacji przeprowadzonej w 1973 r. Wobec negatywnych skutków reformy, władze PFS zwróciły się do Zrzeszenia LZS

¹¹ Ryszard Podlas (ur. 29 lipca 1954 r. w Białobrzeziu), lekkoatleta. Wychowanek trenera Alfreda Misiewicza, w kolejnych latach był podopiecznym Andrzeja Siennickiego. Występował w klubach: LZS Dolny Śląsk (1973–1975), LZS Technik Pracze (1976 r.) i WKS Śląsk Wrocław (1977–1983). Uczestnik XXI Letnich Igrzysk Olimpijskich (Montreal, 1976 r.), gdzie zdobył srebrny medal w sztafecie 4 × 400 m, startując wraz z Janem Wernerem, Zbigniewem Jaremskim i Jerzym Pietrzykiem. Wicemistrz Europy w sztafecie 4 × 400 m z Pragi (1978 r.) oraz zdobywca srebrnego medalu w biegu na dystansie 400 m podczas halowych mistrzostw Europy (Mediolan, 1978 r.). Czterokrotny mistrz Polski: w biegu na 400 m (1977–1979) i sztafecie 4 × 400 m (1977 r.). Rekordzista Polski w biegu na 400 m – 45,36 (21 sierpnia 1977 r., Sofia). Źródło: W. Duński, *Od Paryża 1924 do Sydney 2000: polscy medaliści olimpijscy i paraolimpijcy: encyklopedia ilustrowana*, Warszawa 2000, s. 694–695; Z. Głuszek, *Leksykon polskich olimpijczyków 1924–1998*, Warszawa 1999, s. 303; B. Latuszkiewicz, *Zielone bractwo*, Warszawa 2000, s. 44; *Mała encyklopedia sportu L–Ż*, s. 285–286.

¹² Stanisław Szozda (ur. 25 września 1950 r. w Dobromierzu, zm. 23 września 2013 r. we Wrocławiu), kolarz szosowy. Wychowanek trenera Franciszka Surmińskiego. W kolejnych latach współpracował z Andrzejem Trochanowskim (podczas służby wojskowej) i Henrykiem Łasakiem. W trakcie kariery sportowej był zawodnikiem: LZS Prudnik (od 1967 r.), CWKS Legia Warszawa (1971–1972), LZS Zieloni Opole (1972–1973) i LKS Ziemia Opolska (1973–1978). Dwukrotny srebrny medalista letnich igrzysk olimpijskich. W 1972 r. podczas XX Letnich Igrzysk Olimpijskich rozgrywanych w Monachium, wraz z Ryszardem Szurkowskim, Edwardem Barcikiem i Lucjanem Lisem, zajął 2. miejsce w jeździe drużynowej na czas. Sukces ten powtórzył podczas kolejnych igrzysk (Montreal, 1976 r.), występując w drużynie z Ryszardem Szurkowskim, Tadeuszem Mytnikiem i Mieczysławem Nowickim. Pięciokrotny medalista mistrzostw świata: dwukrotnie złoty w jeździe drużynowej na czas, srebrny w wyścigu ze startu wspólnego, oraz dwukrotnie brązowy w jeździe drużynowej na czas. Trzykrotny zwycięzca Wyścigu Pokoju (drużynowo – 1973 i 1974 r. oraz indywidualnie – 1974 r.). Triumfator Tour de Pologne z 1971 r. oraz wielokrotny mistrz Polski (w rywalizacji indywidualnej, drużynowej, parami i górskiej). Karię zakończył w 1978 r., w wyniku kontuzji odniesionej podczas upadku w Wyścigu Pokoju. Zmarł w wieku 63 lat, po długiej i ciężkiej chorobie. Źródło: W. Duński, *Od Paryża...*, s. 904–906; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 160; B. Latuszkiewicz, *Zielone...*, s. 51–52; *Mała encyklopedia sportu L–Ż*, s. 518; B. Tuszyński, *100 lat Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów – 100 lat kolarstwa polskiego*, Warszawa 1986, s. 321–373.

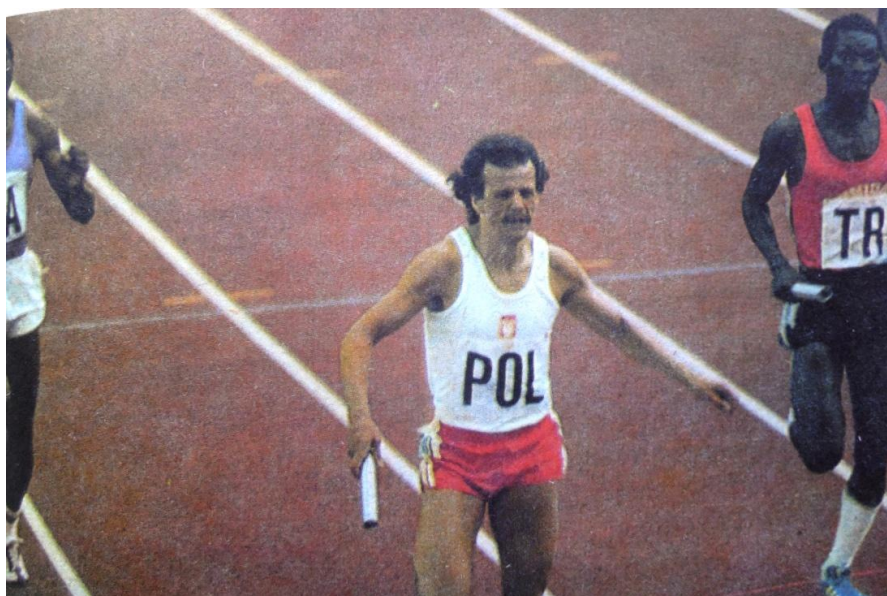
¹³ „Wiadomości Sportowe” 1976, nr 29, s. 1, 2; E. Małolepszy, D. Bakota, T. Drozdek-Małolepsza, A. Płomiński, *Z dziejów sportu i turystyki w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–2015*, Częstochowa 2016, s. 33.

¹⁴ B. Tuszyński, H. Kurzyński, *Leksykon olimpijczyków...*, s. 324, 328.

z propozycją ponownego zajęcia się sportem kwalifikowanym. W listopadzie (1976 r.) IV Plenum Rady Głównej Zrzeszenia LZS przyjęło program działalności w zakresie sportu kwalifikowanego na lata 1977–1984. Uchwały Plenum zakładały

[...] że w dążeniu do osiągnięcia wysokich wyników sportowych – Zrzeszenie LZS w programie pracy w sporcie kwalifikowanym prowadzić będzie szerokie działania organizatorskie i sportowo-szkoleniowe w tych dyscyplinach sportu, które weszły w tradycję wsi i dają szansę na osiągnięcie wysokich wyników¹⁵.

Jako wiodące dyscypliny uznano: kolarstwo, jeździectwo, łucznictwo, lekkoatletykę, podnoszenie ciężarów, zapasy i narciarstwo¹⁶.

Fot. 1. Ryszard Podlas – XXI Letnie Igrzyska Olimpijskie (Montreal, 1976 r.)

Źródło: *Igrzyska Olimpijskie 1976. Innsbruck Montreal*, Warszawa 1978, s. 197.

Najważniejszą weryfikacją tych założeń miały być XXII Letnie Igrzyska Olimpijskie w Moskwie, do których państwa „bloku socjalistycznego” przygotowywały się ze szczególną starannością. Zawodnicy LZS, wyjeżdżający na igrzyska do Moskwy, zostali uroczyście pożegnani przez najwyższe władze Zrzeszenia w osobach: Leon Kłonica – minister rolnictwa, przewodniczący Rady Głównej Zrzeszenia LZS; Jerzy Dąbrowski – I sekretarz Komitetu Zakładowego PZPR przy Ministerstwie Rolnictwa, członek Prezydium Rady Głównej Zrzeszenia LZS; Edward Górski – zastępca przewodniczącego Rady Głównej

¹⁵ SAKZLZSwW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 20.

¹⁶ Tamże.

Zrzeszenia LZS¹⁷. W XXII Letnich Igrzyskach Olimpijskich uczestniczyło 33 zawodników LZS (ponad 10% kadry olimpijskiej)¹⁸ i była to najliczniejsza reprezentacja w historii dotychczasowych startów¹⁹. Reprezentowali oni 18 ludowych klubów sportowych z 13 województw. Ponadto w skład kadry olimpijskiej weszło 12 wychowanków Zrzeszenia²⁰.

Fot. 2. Reprezentacja Zrzeszenia LZS podczas oficjalnego pożegnania przed odlotem na XXII Igrzyska Olimpijskie w Moskwie (1980 r.)

Źródło: „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 27, s. 1.

Duża liczba zawodników reprezentujących Zrzeszenie nie miała bezpośredniego przełożenia na ilość zdobytych medali. Podczas igrzysk w Moskwie jedy-nymi medalistami byli jeźdźcy: Janusz Bobik²¹ (LKS Dragon Nowielice) i Wie-

¹⁷ „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 27, s. 1.

¹⁸ Źródło prasowe – „Wiadomości Sportowe” podają liczbę 29 reprezentantów Zrzeszenia LZS uczestniczących w XXII Letnich Igrzyskach Olimpijskich.

¹⁹ SAKZLZSwW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1979–1983, Warszawa 1984, s. 30.

²⁰ „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 27, s. 1.

²¹ Janusz Bobik (ur. 17 grudnia 1955 r. w Środzie Śląskiej), jeździec. Wychowanek trenera Andrzeja Kobylińskiego. Zawodnik LKS Dragon Nowielice. Uczestnik XXII Letnich Igrzysk Olimpijskich (Moskwa, 1980 r.), gdzie wywalczył srebrny medal w drużynowym konkursie skoków przez przeszkody (wraz z Wiesławem Hartmanem, Janem Kowalczykiem i Marianem Kozićkim). Podczas zawodów dosiadał konia o imieniu Szampan. Uczestnik mistrzostw Europy w Burghley (1977 r.) – 5. miejsce drużynowo we Wszechstronnym Konkursie Konia Wierzchowego; mistrzostw Europy w Rotterdamie (1978 r.) – 9. miejsce drużynowo w konkursie skoków przez przeszkody; oraz mistrzostw Europy w Hickstead (1983 r.) – 10. miejsce druży-

ślaw Hartman²² (LKS Nadwiślanin Kwidzyn), którzy w drużynowym konkursie skoków przez przeszkody wywalczyli srebrny medal. Wiesław Hartman uczestniczył również w indywidualnym konkursie skoków przez przeszkody, w którym uplasował się na 6. miejscu²³. Spośród pozostałych zawodników Zrzeszenia najbardziej nie lubiane przez sportowców 4. miejsca zajęli: Jan Lisowski – podnoszenie ciężarów (LKS Zjednoczeni Olsztyn), rywalizował w kat. 82,5 kg (podczas zawodów ustanowił rekord kraju w podrzucie) oraz Jan Jankiewicz – kolarz szosowy (RLKS Wrocław), w wyścigu drużynowym na dystansie 100 km²⁴. Również 5. miejsca w olimpijskich zmaganiach zajęło dwóch zawodników Zrzeszenia: Tadeusz Wojtas (LKS Neptun Pruszcz Gdański) w indywidualnym wyścigu kolarskim i Jan Pusty (LKS Orkan Poznań) w bieg na dystansie 110 m ppł²⁵. Natomiast na 6. miejscach, oprócz ww. Wiesława Hartmana, uplasowali się: ciężarowiec – Paweł Rabczewski (LKS Mazovia Ciechanów) w kat. 82,5 kg, oraz jeździec – Mirosław Szłapka (LKS Cwał Poznań) we Wszechstronnym Konkursie Konia Wierzchowego (WKKW) – indywidualnie²⁶. Na uwagę zasługuje również wynik młodego zapaśnika (dwudziestolatka) LKS Piast Sieradz – Jana Szymańskiego, który w kat. do 62 kg stoczył trzy walki: dwie przegrał (z Bułgarem Micko Dukowem i Kubańczykiem Raulem Cascaretem), a jedną

nowo w konkursie skoków przez przeszkody. Uczestnik 21 startów w Pucharze Narodów (1975–1985). Po zakończeniu kariery zawodniczej, trener drużyny narodowej podczas letnich igrzysk olimpijskich w Barcelonie (1992 r.) i Atlancie (1996 r.). Źródło: W. Duński, *Od Paryża...*, s. 72–73; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 160; B. Latuszkiewicz, *Zielone...*, s. 10–11; *Mała encyklopedia sportu A–K*, Warszawa 1984, s. 85; „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 27, s. 3; „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 30, s. 1.

²² Wiesław Hartman (ur. 23 października 1950 r. w Kwidzynie), jeździec. Współpracował m.in. z trenerami: Janem Kubiakiem, Józefem Zagorą, Marianem Kowalczykiem i Henrykiem Roycewiczem. Zawodnik Legii Warszawa (służba wojskowa) i LKS Nadwiślanin Kwidzyn (1970–1986). Uczestnik XXII Letnich Igrzysk Olimpijskich (Moskwa, 1980 r.), gdzie wywalczył srebrny medal w drużynowym konkursie skoków przez przeszkody (wraz z Januszem Bobikiem, Janem Kowalczykiem i Marianem Kozickim) na koniu o imieniu Norton. Podczas igrzysk wystartował również w indywidualnym konkursie skoków przez przeszkody – uplasował się na 6. miejscu. Uczestnik mistrzostw Europy w Rotterdamie (1978 r.) – 9. miejsce drużynowo w konkursie skoków przez przeszkody oraz mistrzostw Europy w Hickstead (1983 r.) – 10. miejsce drużynowo w konkursie skoków przez przeszkody. W latach 1975–1981 dwadzieścia dziewięć razy startował w Pucharze Narodów, gdzie odniósł dwa zwycięstwa. Był trzykrotnym wicemistrzem Polski w skokach przez przeszkody (1976, 1978, 1980) oraz dwukrotnie II wicemistrzem kraju (1983, 1986). Źródło: „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 27, s. 3; „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 30, s. 1; „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 32, s. 4; W. Duński, *Od Paryża...*, s. 250–251; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 207; B. Latuszkiewicz, *Zielone...*, s. 21–22; *Mała encyklopedia sportu L–Ż*, s. 36.

²³ „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 30, s. 1.

²⁴ Tamże, s. 4.

²⁵ SAKZLZSwW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1979–1983, Warszawa 1984, s. 30.

²⁶ Tamże.

wygrał (z Syryjczykiem Admanem Kudmanim) i ostatecznie został sklasyfikowany na 9. miejscu²⁷. Ważnym wydarzeniem dla ludowego ruchu sportowego, a w szczególności dla sportowców z małych wiejskich klubów, było uczestnictwo w igrzyskach czterech hokeistek na trawie: Haliny Kołdras, Jadwigi Kołdras, Michaliny Piekaniec i Bogumiły Rajor. Zawodniczki, reprezentujące wiejski klub LKS Plon Skoroszyce, były przykładem tego, że dzięki ciężkiej i systematycznej pracy nawet osoby z małych miejscowości mogą wyjechać na igrzyska olimpijskie²⁸.

Fot. 3. Podium drużynowego konkursu skoków przez przeszkody (Moskwa, 1980 r.)

Źródło: *Na olimpijskim szlaku 1980. Moskwa. Lake Placid*, Warszawa 1981, s. 156.

Bojkot XXIII Letnich Igrzysk Olimpijskich w Los Angeles spowodował ośmioletnią przerwę w uczestnictwie w zawodach tej rangi dla członków Zrzeszenia LZS. Kolejnymi igrzyskami, w których uczestniczyli sportowcy z Polski, były XXIV Letnie Igrzyska Olimpijskie rozegrane w 1988 r. w Seulu. Reprezentacja Zrzeszenia LZS liczyła 13 zawodników, spośród których siedmiu było kolarzami – trzech szosowych: Joachim Halupczok²⁹ (LKS Ziemia Opolska), Ze-

²⁷ A. Płomiński, *Sport w województwie sieradzkim w latach 1975–1998*, Częstochowa 2015, s. 263.

²⁸ „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 28, s. 4.

²⁹ Joachim Halupczok (ur. 3 czerwca 1968 r. w Niwkach, zm. 5 lutego 1994 r. w Opolu), kolarz szosowy i torowy. Współpracował z trenerami: Marianem Staniszewskim, Erwinem Chmielem, Ryszardem Szurkowskim i Waławem Skarulem. W latach 1982–1989 reprezentował klub LKS Ziemia Opolska. Po przejściu na zawodowstwo (1990 r.) karierę sportową kontynuował w grupach zawodowych: Diana – Colnago – Animex (1990 r.); Del Tongo – M.G. Animex

non Jaskuła³⁰ (WLKS Orleńta Gorzów Wlkp.), Andrzej Mierzejewski (LKK Agromel Toruń), i czterech torowych: Ryszard Dawidowicz (LKS Gryf Szczecin), Krzysztof Opala (LKS Ziemia Opolska), Andrzej Sikorski (LKS Gryf Szczecin) oraz Marian Turowski (LKS Gryf Szczecin). W jeździectwie rywalizowało trzech członków Zrzeszenia LZS (stanowili 60% kadry olimpijskiej w tej dyscyplinie): Bogusław Jarecki (LJK Dragon Nowielice), Jerzy Rafalski (JLKS Sopot) i Krzysztof Rogowski (LKS Hubertus Biały Bór). W olimpijskiej rywalizacji zapaśniczej wystąpiło dwóch zawodników: w stylu klasycznym – Andrzej Głąb³¹ (LKS Gryf Chełm), a w stylu wolnym – Wojciech Wała (LKS Ceramik

(1991 r.) i GB – MG Boy's (1992 r.). Uczestnik XXIV Letnich Igrzysk Olimpijskich w Seulu (1988 r.), gdzie zdobył srebrny medal w wyścigu drużynowym na dystansie 100 km (wraz z Zenonem Jaskułą, Markiem Leśniewskim i Andrzejem Sypytkowskim). Podczas igrzysk występował również w drużynie torowców, która w klasyfikacji końcowej zajęła 7. miejsce. Dwukrotny medalista mistrzostw świata z Chambery (1989 r.): złoty medal wywalczył podczas wyścigu indywidualnego, a srebrny w jeździe drużynowej (drużyna wystąpiła w „składzie olimpijskim”). Mistrz Polski seniorów w kolarstwie szosowym (1989 r.) oraz zdobywca 6. (1988 r.) i 4. (1989 r.) miejsca podczas Wyścigu Pokoju. Zwycięzca 55. plebiscytu „Przeglądu Sportowego” na najlepszego polskiego sportowca roku 1989. Karierę sportową zakończył w 1992 r. z przyczyn zdrowotnych (arytmia serca). Zmarł 5 lutego 1994 r. na oddziale reanimacyjnym szpitala w Opolu. Pochowany został na cmentarzu w Osowcu. Źródło: „Wiadomości Sportowe” 1988, nr 38, s. 1; D. Bakota, *Joachim Halupczok jako legenda polskiego kolarstwa – od sukcesów do tragicznego finału kariery sportowej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2015, t. 14, nr 2, s. 143–152; W. Duński, *Od Paryża...*, s. 72–73; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 206; B. Latuszkiewicz, *Zielone...*, s. 20.

³⁰ Zenon Jaskuła (ur. 4 czerwca 1962 r. w Śremie), kolarz szosowy. Współpracował z trenerami: Bronisławem Krawczykiem, Jerzym Drzewieckim, Andrzejem Kołodziejczykiem, Adamem Gęszką, Marianem Więckowskim, Ryszardem Szurkowskim i Wacławem Skarulem. Pierwsze kroki sportowe stawiał w LKS Piast Śrem. Następnie reprezentował: LZS Wielkopolska (1982 r.), Gwardię Katowice (1983–1984) i WLKS Orleńta Gorzów Wlkp. (1985–1989). Po przejściu na zawodowstwo ścigał się w grupach kolarskich: Diana – Colnago – Animex (1990 r.); Del Tongo – M.G. Animex (1991 r.); GB – MG Maglificio (1992–1993); Jolly Componibili – Cage (1994 r.); Aki – Gipiemme (1995 r.); Brescialat (1996 r.); Mapei – GB (1997 r.). Uczestnik XXIV Letnich Igrzysk Olimpijskich (Seul, 1988 r.), gdzie zdobył srebrny medal w wyścigu drużynowym na dystansie 100 km (skład drużyny: Zenon Jaskuła, Joachim Halupczok, Marek Leśniewski i Andrzej Sypytkowski). Srebrny medalista mistrzostw świata z Chambery (1989 r.) w jeździe drużynowej (drużyna wystąpiła w „składzie olimpijskim”). Czterokrotny mistrz Polski seniorów w kolarstwie, pięciokrotny wicemistrz kraju oraz trzykrotny brązowy medalista. Trzeci kolarz Wyścigu Pokoju z 1989 r. Podczas kariery sportowej największy sukces odniósł w 1993 r., zajmując 3. miejsce w klasyfikacji końcowej Tour de France (wygrał XIV etap na Polach Elizejskich w Paryżu). Źródło: „Wiadomości Sportowe” 1988, nr 38, s. 1; W. Duński, *Od Paryża...*, s. 277–278; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 214–215; B. Latuszkiewicz, *Zielone...*, s. 23–24; B. Woltmann, R. Urban (red.), *Ruch olimpijski na Ziemi Gorzowskiej*, Gorzów Wlkp. 2007, s. 136–139.

³¹ Andrzej Głąb (ur. 10 listopada 1966 r. w Chełmie), zapaśnik (styl klasyczny). Współpracował z trenerami: Krzysztofem Łosiem, Janem Potockim, Andrzejem Wojdą, Stanisławem Krzesińskim i Ryszardem Świeradem. Zawodnik LKS Gryf Chełm. Uczestnik XXIV Letnich Igrzysk Olimpijskich w Seulu (1988 r.), gdzie zdobył srebrny medal w zapasach (styl klasyczny) w kat.

Krotoszyn). Natomiast w żeglarstwie jedynym przedstawicielem Zrzeszenia był Henryk Błaszka (LKS Kiekrz)³². Spośród ww. sportowców największy sukces odniosło dwóch kolarzy i jeden zapaśnik. Srebrny medal w wyścigu drużynowym na dystansie 100 km zdobyli: Joachim Halupczok i Zenon Jaskuła³³. Również srebrny medal wywalczył Andrzej Głąb w zapasach (styl klasyczny) w kat. 48 kg³⁴. Tuż poza podium (4. miejsce) w drużynowych zawodach WKKW uplasowali się: Bogusław Jarecki (startował na klaczy Niewiaży), Jerzy Rafalski (na koniu Dźwinogradzie) i Krzysztof Rogowski (na koniu imieniem Alkierz)³⁵. Godne uwagi jest również 5. miejsce kolarza torowego Ryszarda Dawidowicza (4000 m na dochodzenie)³⁶. Pozostali zawodnicy, reprezentujący Zrzeszenie LZS, przeważnie odpadali w eliminacjach i byli klasyfikowani na dalszych miejscach poza pierwszą dziesiątką.

Reasumując, należy podkreślić duży wkład zarówno medalowy, jak i punktowy, jaki wnieśli reprezentanci Zrzeszenia LZS do olimpijskiego dorobku Polski. Podczas trzech edycji igrzysk olimpijskich, jakie odbyły się w omawianym okresie, zawodnicy ludowego ruchu sportowego zdobyli łącznie pięć medali (wszystkie srebrne). Największe sukcesy odnosili w kolarstwie, jeździectwie i zapasach. Niejednokrotnie zawodnicy Zrzeszenia stanowili ponad połowę kadry olimpijskiej w tych dyscyplinach. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, iż ważnym czynnikiem wpływającym na sukcesy Zrzeszenia była wszechstronność i szeroki wachlarz dyscyplin i konkurencji sportowych, w których reprezentanci Zrzeszenia rywalizowali podczas igrzysk olimpijskich (m.in.: hokej na trawie, jeździectwo, kolarstwo szosowe i torowe, lekkoatletyka, podnoszenie ciężarów, zapasy styl klasyczny i wolny oraz żeglarstwo).

48 kg. W imprezach rangi mistrzostw świata i mistrzostw Europy plasował się na miejscach: Mistrzostwa Świata 1986 r. – 5., 1987 r. – 4., 1989 r. – 5.; Mistrzostwa Europy 1986 r. – 5., 1987 r. – 5., 1988 r. – 4., 1989 r. – 4. Trzykrotny mistrz Polski (1988, 1989, 1993). Zwycięzca plebiscytu na najlepszego sportowca Zrzeszenia LZS w 1988 r. Po zakończeniu kariery sportowej instruktor w chełmskim Gryfie, a od 1999 r. asystent trenera polskiej kadry olimpijskiej. Źródło: „Wiadomości Sportowe” 1989, nr 6, s. 1–3; W. Duński, *Od Paryża...*, s. 208; Z. Głuszek, *Leksykon...*, s. 197; B. Latuszkiewicz, *Zielone...*, s. 18; A. Głaz, J. Lipski, J. Żurawski, J. Chełmecki, J. Tracewski, *Historia polskich zapasów 1922-2012*, Warszawa 2012, s. 58, 74, 162–163, 166, 269.

³² „Wiadomości Sportowe” 1988, nr 37, s. 1–5.

³³ „Sportowiec” 1988, nr 38, s. 4, 5; „Wiadomości Sportowe” 1988, nr 38, s. 1.

³⁴ A. Głaz, J. Lipski, J. Żurawski, J. Chełmecki, J. Tracewski, *Historia...*, s. 58, 74.

³⁵ B. Tuszyński, H. Kurzyński, *Leksykon Olimpijczyków...*, s. 234, 235, 243, 244.

³⁶ „Wiadomości Sportowe” 1988, nr 39, s. 3.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

1. Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Zespół Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

2. Składnice akt organizacji sportowych i społecznych

Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Warszawie

II. Źródła drukowane

Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979.

Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1979–1983, Warszawa 1984.

Sprawozdanie z działalności organów statutowych Polskiej Federacji Sportu za okres od 19 grudnia 1973 do 31 grudnia 1977 r. oraz z działalności Biura Zarządu PFS w okresie 1.09.1973 r.–31.12.1977 r.

III. Prasa

„Sportowiec” 1980–1988.

„Wiadomości Sportowe” 1976–1988.

B. Literatura

I. Publikacje

Bakota D., *Joachim Halupczok jako legenda polskiego kolarstwa – od sukcesów do tragicznego finału kariery sportowej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2015, t. 14, nr 2, s. 143–152; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2015.14.22>.

Duński W., *Od Paryża 1924 do Sydney 2000: polscy medaliści olimpijscy i paraolimpijcy: encyklopedia ilustrowana*, Warszawa 2000.

Gaj J., Hądzelek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.

Gaj J., Woltmann B. (red.), *Zarys historii sportu w Polsce 1867–1997*, Gorzów Wlkp. 1999.

Gaj J., *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa 1987.

Głuszek Z., *Leksykon polskich olimpijczyków 1924–1998*, Warszawa 1999.

Igrzyska Olimpijskie 1976. Innsbruck Montreal, Warszawa 1978.

Księga sportu polskiego, Warszawa 1975.

Latuszkiewicz B., *Zielone bractwo*, Warszawa 2000.

Lipowski W., *Historia sportu*, Warszawa 2012.

Mała encyklopedia sportu A–K, Warszawa 1984.

- Mała encyklopedia sportu L–Ż*, Warszawa 1986.
- Małolepszy E., Bakota D., Drozdek-Małolepsza T., Płomiński A., *Z dziejów sportu i turystyki w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1975–2015*, Częstochowa 2016.
- Mazur M., *Ludowe Zespoły Sportowe w regionie łódzkim w latach 1946–2006*, Radomsko 2006.
- Na olimpijskim szlaku 1980. Moskwa. Lake Placid*, Warszawa 1981.
- Na olimpijskim szlaku 1984. Sarajewo. Los Angeles*, Warszawa 1987.
- Nowakowski A., *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944–2001. Studium historyczno-porównawcze*, Rzeszów 2005.
- Pasko A., *Sport wyczynowy w polityce państwa 1944–1989*, Kraków 2012.
- Płomiński A., *Sport w województwie sieradzkim w latach 1975–1998*, Częstochowa 2015.
- Szubert R., *Kultura fizyczna w przemianach wsi polskiej w latach 1944–1956*, Wrocław 2010.
- Tuszyński B., *100 lat Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów – 100 lat kolarstwa polskiego*, Warszawa 1986.
- Tuszyński B., Kurzyński H., *Leksykon Olimpijczyków Polskich 1924–2006*, Warszawa 2006.
- Woltmann B., Urban R. (red.), *Ruch olimpijski na Ziemi Gorzowskiej*, Gorzów Wlkp. 2007.

Participation of Competitors of Association of Rural Sports Teams in Summer Olympic Games in the Years 1976–1988

Abstract

In the years 1976–1988 summer Olympic Games were held four times (Montreal – 1976, Moscow – 1980, Los Angeles – 1984, Seoul – 1988). The Polish national team in this period participated in the Olympic Games only three times. With the decision of the Board of the Polish Olympic Committee, Poland was not entered for start in the 23rd summer Olympic Games in Los Angeles. In the period discussed, representatives of the Association of Rural Sports Teams during their Olympics starts won five silver medals: in Montreal – Ryszard Podlas, athletics (4 × 400 m relay), Stanisław Szozda, road cycling (team time trial); in Moscow – Janusz Bobik together with Władysław Hartman, horse riding (team obstacle jumping competition); in Seoul – Andrzej Głąb, classic style wrestling (cat. 48 kg); Joachim Halupczok with Zenon Jaskuła, road cycling (team time trial).

Keywords: Olympic Games, RST Association, sport.

CZĘŚĆ II
TEORIA I METODYKA WYCHOWANIA
FIZYCZNEGO I SPORTU

Danuta UMIASTOWSKA*
Agata GDANIEC**

Zjawisko wypalenia zawodowego wśród nauczycieli wychowania fizycznego

Streszczenie

Przedmiotem pracy jest zjawisko wypalenia zawodowego wśród nauczycieli wychowania fizycznego. Wypalenie jest skutkiem wyczerpania występującego wskutek przepracowania. Wykonywana praca nie przynosi satysfakcji, pracownik nie rozwija się zawodowo i ma poczucie depersonalizacji. Najczęściej występuje w zawodach, które wymagają stałego kontaktu z ludźmi, wśród pedagogów, psychologów, lekarzy, pielęgniarek, policjantów itd. Często syndromowi wypalenia zawodowego ulegają pracoholicy.

Celem badań było poznanie zjawiska wypalenia zawodowego wśród nauczycieli wychowania fizycznego oraz jego przyczyn. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego w oparciu o kwestionariusz ankietowy. Kwestionariusz składał się z dwóch części. W pierwszej było dziewięć pytań zmodyfikowanego na potrzeby pracy narzędzia badawczego Cezarego Kuśnierza. Druga część zawiera trzynaście pytań dotyczących informacji o respondencie.

Nauczyciele wychowania fizycznego, u których występuje syndrom wypalenia zawodowego, wskazują jako najważniejszą przyczynę organizację życia szkoły.

Słowa kluczowe: nauczyciel wychowania fizycznego, syndrom wypalenia zawodowego.

Wprowadzenie

Pojęcie i charakterystyka wypalenia zawodowego

Termin *wypalenie zawodowe* nie posiada jednoznacznej definicji w dostępnym piśmiennictwie. Najczęściej jest charakteryzowany następującymi określeniami:

— kompletne wyczerpanie, spowodowane brakiem efektów długo wykonywanej pracy, któremu towarzyszy zniechęcenie i niemoc – człowiek czuje się bezradny, nie widzi powodów do radości życia [6],

* dr hab., prof. US, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Kultury Fizycznej i Promocji Zdrowia;
e-mail: danuta.umiestowska@usz.edu.pl

** mgr; e-mail: agagdaniec@gmail.com

- powolny, długotrwały stres jednostki oddającej się całkowicie swojemu zajęciu, który w ostateczności wywołuje ujemny wpływ na jej motywację, zachowanie i przekonania [2].

Christina Maslach i Suzan Jackson zaproponowały trójskładnikowy model, będący jednocześnie narzędziem pomiarowym wypalenia:

- stan psychiczny u człowieka wywołany wyczerpaniem emocjonalnym,
- odczuwanie niepewności co do istnienia własnej osoby i funkcjonowania własnego umysłu,
- poczucie braku bycia przydatnym [7].

Z podanych objaśnień wynika, że

mianem wypalenia określane jest stan charakteryzujący się frustracją i wyczerpaniem, pojawiającym się u osób, które w pracy intensywnie zajmują się innymi, poświęcając temu tak wiele energii psychicznej i fizycznej, że nie mają już siły i motywacji do kontynuowania swojej pracy z dotychczasową intensywnością [6].

Elliot Aronson, opisując wypalenie zawodowe, oparł się na następujących kategoriach cech:

- wyczerpanie fizyczne, które przejawia się brakiem wigoru, ciągłym zmęczeniem, niemocą, skłonnością do wypadków, zmęczeniem mięśni szyi, bólami pleców, zmianą diety, spadkiem lub wzrostem masy ciała, częstszymi zachorowaniami, problemami z zasypianiem, pojawianiem się koszmarów, przyjmowaniem leków, spożywaniem alkoholu;
- wyczerpanie emocjonalne, charakteryzujące się poczuciem smutku i bezsilności, uczuciem braku możliwości, skłonnościami do płaczu, wybuchami emocji, rozczarowaniem, rozpaczą i poczuciem ogarniającej pustki, wrażliwością, czułością, pustką emocjonalną, samotnością, niechęcią, brakiem motywacji do działania;
- wyczerpanie psychiczne, okazywane przez negatywny odbiór samego siebie, krytyczny odbiór pracy, krytyczne nastawienie do życia, cynizm, lekceważenie, agresję, brak szacunku do samego siebie, niezaradność, obniżenie poczucia własnej wartości, wyizolowanie [6].

Syndrom wypalenia zawodowego (*burnout*) jest indywidualną cechą osobniczą, będącą efektem braku równowagi między poziomem wymagań wobec jednostki a jej możliwością radzenia sobie z obciążeniami. Proces rozwija się powoli, a jego pierwsze oznaki są niedostrzegane lub źle rozpoznawane. Naruszona zostaje równowaga między poziomem zadowolenia z życia prywatnego a nadmiarem pracy. Dochodzi do zaniechania aktywności zawodowej. Można znaleźć porównanie tego zjawiska do wypalającej się świecy czy też dogasającego ogniska [9], [11].

Herbert Freudenberger i Gail North wyróżnili następujące stadia procesu powstawania syndromu *burnout*:

- stadium 1 – potrzeba stałego udowadniania własnej wartości,
- stadium 2 – zwiększenie ilości czasu poświęcanego obowiązkom,

stadium 3 – zaniedbywanie swoich potrzeb,
stadium 4 – dominacja przymusów nad potrzebami wewnętrznymi, co prowadzi do utraty sił,
stadium 5 – przewartościowywanie kontaktów społecznych,
stadium 6 – izolowanie się od rzeczywistości,
stadium 7 – wycofanie,
stadium 8 – pogłębienie procesu wycofania z życia i izolacji,
stadium 9 – odczuwanie skutków derealizacji,
stadium 10 – odczucie wewnętrznej pustki, doznanie fobii społecznych,
stadium 11 – pojawienie się depresji i myśli samobójczych,
stadium 12 – wypalenie pełnoobjawowe, czyli zmęczenie psychiczne, fizyczne i emocjonalne [2].

Christina Maslach i Michael P. Leiter przedstawiają sześć przyczyn wypalenia zawodowego: nadmierne obciążenie pracą (większa intensywność, wymaga więcej czasu i jest bardziej złożona), brak kontroli nad własną pracą, niewystarczające wynagradzanie, załamanie społeczności i wspólnoty (rozpad relacji międzyludzkich, niszczenie współpracy i oddzielne wykonywanie zadań), brak sprawiedliwości (brak ufności, szczerości i szacunku do drugiego człowieka) oraz konflikt wartości [11].

Wypalenie zawodowe w świadomości nauczyciela

Zawód nauczyciela należy do grupy profesji, w których występują bliskie kontakty interpersonalne. Nauczyciel powinien umieć nie tylko przekazywać wiedzę, ale również kształtować postawy, być zaangażowanym emocjonalnie i stwarzać warunki do nauki. Dużym obciążeniem dla psychiki są aktywna postawa wobec pracy i zainteresowanie uczniem [9].

Hans Selye uważa, że „stres jest niespecyficzną reakcją ciała na wszelkie wymagania stawiane nam z zewnątrz, zarówno te przyjemne, jak i nieprzyjemne” [1].

Chris Kyriacou i John Sutcliffe – psychologowie angielscy z Uniwersytetu Cambridge – definiują pojęcie stresu nauczycielskiego jako wystąpienie syndromu negatywnych emocji (takich, jak gniew czy zniechęcenie), które są rezultatem wykonywanego zawodu [3].

Zdaniem Rudolfa Kretschmana, do obciążeń w zawodzie nauczycielskim należą:

- deprecjonowanie przez społeczeństwo pracy nauczyciela (np.: zawód uważany jest za niemęczący, nieszkodliwy dla zdrowia, z bardzo długimi wakacjami, zatrudniony otrzymuje pensję pełnoetatową, pracując na pół etatu, ma wygodną posadę itp.),
- czas pracy (specyfiką zawodu jest angażowanie się w sprawy mocno naruszające formalne godziny pracy),
- odczuwanie stresu (obciążenie podwójną presją – obowiązki narzucone przez władze oświatowe oraz przez uczniów; nauczyciele muszą być odpowiedzialni wobec obu stron),

- ryzyko chorób (według analiz orzeczeń lekarskich, zawód nauczyciela plasuje się na drugim miejscu pod kątem chorób układu krążenia oraz serca),
- kolizja czasu wolnego od pracy z pracą (nauczyciele często realizują – poza obligatoryjnymi godzinami lekcyjnymi – w tygodniu zajęcia dodatkowe, które przekraczają wymiar standardowego czasu pracy, np.: wywiadówki i indywidualne spotkania z rodzicami; dodatkowa praca w kilku placówkach, podejmowana ze względów finansowych),
- pozostałe czynności i obowiązki niepodlegające ścisłemu harmonogramowi szkolnemu (np. przygotowanie się do zajęć kosztem rezygnacji ze swojego wolnego czasu),
- relacja: chęci a nadmiar obowiązków,
- wiek w zawodzie nauczyciela i związane z tym długotrwałe przebywanie w hałasie, wrzawie; wielogodzinne zwracanie uwagi na bezpieczeństwo podopiecznych prowadzi do zmęczenia [4].

Bogusław Śliwerski do listy czynników stresogennych dodaje jeszcze zwiększanie się w szkołach liczby dzieci nieprzystosowanych społecznie oraz uczniów trudnych zarówno w obszarze nauki, jak i wychowania [10].

Agata Woźniak-Krakowian uważa, że źródeł wypalenia zawodowego należy szukać w trzech płaszczyznach:

- indywidualnej, powiązanej z osobowością nauczyciela (np. niska samoocena, bierny stosunek do świata, nieracjonalne przekonania itp.),
- interpersonalnej, opartej na wzajemnych relacjach nauczyciel–dyrektor, nauczyciel–nauczyciel lub nauczyciel–uczeń (np. rywalizacja, konflikty, brak wzajemnego zaufania, obniżanie poczucia wartości przez jedną ze stron, podważanie kompetencji itp.),
- organizacyjnej, wiążącej się z organizacją miejsca pracy (np. panujący hałas, kurz na boisku, nadmierna wilgoć na pływalni, praca administracyjna obciążająca czas poświęcany najbliższemu itp.) [12].

Problemem badawczym analizowanym w prezentowanej pracy jest charakterystyka zjawiska wypalenia zawodowego wśród nauczycieli wychowania fizycznego.

Celem podjętych badań jest próba znalezienia odpowiedzi na pytania:

1. Co sprzyja powstawaniu syndromu wypalenia zawodowego u szczecińskich nauczycieli wychowania fizycznego?
2. Jak czynniki płci i długości stażu zawodowego różnicują opinie badanych dotyczące występowania czynników stresujących?

Material i metoda badań

Badaniami objęto 101 (49 kobiet i 52 mężczyzn) nauczycieli szczecińskich szkół podstawowych (36%), gimnazjalnych (20%) i ponadgimnazjalnych (39%),

5% badanych deklaroowało pracę w kilku placówkach. Posiadali wykształcenie wyższe z przygotowaniem pedagogicznym (w większości studia magisterskie – 85%). Legitymowali się różnym stażem zawodowym: 16% pracowało mniej niż rok, do 3 lat – 10%, 4–6 lat – 13%, 7–9 lat – 15% i ponad 9 lat – 46%. Wśród badanych było 16% stażystów, 31% nauczycieli kontraktowych, 28% nauczycieli mianowanych oraz 25% nauczycieli dyplomowanych.

Zastosowano sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem zmodyfikowanego kwestionariusza ankietowego pod tytułem „Główne zagrożenia zdrowia psychicznego nauczycieli wychowania fizycznego”, autorstwa Cezarego Kuśnierza [5].

Wyniki badań i ich omówienie

Zjawisko wypalenia zawodowego jest składową wielu czynników pojawiających się w pracy nauczyciela, które wywołują sytuacje stresowe. Wielopunktowość powstawania syndromu *burnout* sprawia, że narasta on wraz z latami pracy, intensyfikuje się wraz z nowymi prowadzonymi zajęciami oraz zmieniającymi się z rok na rok doświadczeniami zawodowymi. Poniżej omówiono czynniki, które mogą być podłożem wyczerpania fizycznego, psychicznego i emocjonalnego.

58% respondentów twierdzi, że bycie „wuefistą” jest ich powołaniem życiowym, a swoje zajęcia uważają za ważne i potrzebne. Natomiast 42% ankietowanych uważa, że pomyliło się z wyborem zawodu. 66% badanych deklaruje, że lubi swoją pracę, a 69% lubi pracować ze swoimi uczniami. Czynniki płci nie różnicuje statystycznie istotnie opinii nauczycieli na poziomie $p=0,05$ ($\chi^2=0,83 < \chi^2=3,84$).

Wśród kobiet przeważają osoby, które swoje zajęcie uważają za życiowe powołanie (65%), a wśród mężczyzn zdania są podzielone (52%). Różnica między opiniami kobiet i mężczyzn jest nieistotna statystycznie na poziomie $p=0,05$ ($\chi^2=0,17 < \chi^2=3,84$).

Tabela 1. Zawód nauczyciela jako powołanie życiowe w zależności od stażu pracy badanych

Staż pracy	Kobiety [%]	Mężczyźni [%]	Istotność różnic przy $p=0,05$
do 3 lat	46	58	nieistotna statystycznie ($\chi^2=0,54 < 3,84$)
4–6 lat	100	34	istotna statystycznie ($\chi^2=7,4 > 3,84$)
7–9 lat	50	44	nieistotna statystycznie ($\chi^2=0,83 < 3,84$)
powyżej 9 lat	68	61	nieistotna statystycznie ($\chi^2=0,61 < 3,84$)

Źródło: badania własne.

U mężczyzn pracujących jako nauczyciele wychowania fizycznego do 3 lat zaobserwowano, że 5 na 12 nie uważa swojego zawodu za powołanie życiowe. Wśród kobiet na 13 przypada takich 7.

Zbyt niskie wynagrodzenie i niski status zawodu nauczycielskiego w opinii społeczeństwa wywołują bardzo wysoki poziom stresu u 45% badanych. Różnica między opiniami kobiet i mężczyzn jest nieistotna statystycznie na poziomie $p=0,05$ ($\chi^2=0,56 < \chi^2=3,84$).

Sytuacja materialna niejednokrotnie zmusza ludzi do refleksji i zastanowienia się, jak poprawić swój byt. Plany polepszenia mogą wiązać się z podjęciem dodatkowego etatu lub chęcią zmiany wykonywanego zawodu. 53% ankietowanych rozważało taką możliwość. Częściej są to młodzi mężczyźni do 6 lat stażu (kobiety – 42%, mężczyźni – 64%); obliczona statystyka wskazuje na występowanie istotnej różnicy na poziomie $p=0,05$ ($\chi^2=9,23 > \chi^2=3,84$).

W kontaktach interpersonalnych zawsze zachodzą różne sytuacje, mające znaczący wpływ na nasze samopoczucie. Niewłaściwy stosunek dyrekcji szkoły do nauczycieli jest źródłem stresu u 59% badanych. Częściej deklarują to kobiety (61%) niż mężczyźni (57%), ale różnica jest nieistotna statystycznie na poziomie $p=0,05$ ($\chi^2=0,782 < 3,84$). Natomiast po 38% nauczycielek i nauczycieli podaje jako źródło stresu złą organizację pracy w szkole. Próba wywarcia wpływu przez rodziców na nauczyciela jest sytuacją wywołującą stres u 51% respondentów. Presja przejawia się przykładowo bezpodstawnym podważaniem kompetencji prowadzącego zajęcia przez rodzica. Częściej ten czynnik stresuje kobiety (60%) niż mężczyzn (42%) i jest to różnica istotna statystycznie na poziomie $p=0,05$ ($\chi^2=10,26 > \chi^2=3,84$).

Kolejnym analizowanym czynnikiem wywołującym stres było traktowanie wychowania fizycznego jako przedmiotu gorszego od innych. (Często pojawiają się opinie, że wychowanie fizyczne nie jest potrzebne, a zbyt wiele się na nim wymaga. Tymczasem zajęcia ruchowe pozwalają uczniowi odstresować się i zapomnieć o codziennych problemach. Jednocześnie jest na tych zajęciach czas na pracę nad samym sobą, także na zabawę). Ten przypadek 40% nauczycieli uważa za stresogenny, 29% odczuwa średni stres, a co trzeci badany nie przejmuje się opiniami innych. Dla 48% respondentów braki sprzętu i odpowiedniej infrastruktury są sporym dyskomfortem. 31% badanych uważa, że ta sprawa nie wywołuje u nich emocji negatywnych czy stresogennych. Czynnik płci i stażu zawodowego nie różnicuje istotnie statystycznie opinii badanych respondentów.

Nieodpowiednie zachowanie ucznia bardzo mocno stresuje 11% nauczycieli (13% kobiet, 8% mężczyzn), mocno – 33% (40% kobiet, 26% mężczyzn) i średnio – 25% (29% kobiet, 21% mężczyzn). Ten czynnik silniej działa na kobiety niż na mężczyzn, a różnice są istotne statystycznie (bardzo mocny stres $\chi^2=6,26 > \chi^2=3,84$, mocny stres $\chi^2=9,45 > \chi^2=3,84$ i średni stres $\chi^2=11,98 > \chi^2=3,84$). Nie odnotowano prawidłowości w odniesieniu do stażu pracy nauczycieli.

Analiza powodów zniechęcenia badanych do wykonywanej przez siebie pracy pozwoliła ustalić, że głównymi przyczynami są:

- trudne warunki pracy, związane z ilością grup ćwiczących jednocześnie na małej sali gimnastycznej w okresie jesienno-zimowym (53%),
- złe warunki pracy, np. brak sprzętu, przyrządów i przyborów, mała sala gimnastyczna, brak boiska szkolnego, zbyt wielu uczniów na jednej lekcji (52%),
- przedłużający się hałas na lekcji, spowodowany rywalizacją sportową w zatłoczonej i pełnej unoszącego się kurzu sali gimnastycznej (44%),
- duży nacisk wywierany na nauczyciela przez dyrekcję (39%),
- przytłaczające zwierzenia uczniów (38%).

Rozwiązywanie problemów żalącego się ucznia często staje się przyczyną depersonalizacji – nauczyciel odcina się emocjonalnie od kłopotów podopiecznego, zaczyna cynicznie patrzeć na otaczających go ludzi. Zjawisko to częściej dotyczy kobiety niż mężczyzn (różnica statystycznie istotna na poziomie $p=0,05$ $\chi^2=5,82 > \chi^2=3,84$).

Dyskusja, podsumowanie i wnioski

Zmęczenie fizyczne i emocjonalne prowadzi do wyczerpania. Jednostka ma wrażenie, że nie jest w stanie skumulować i odbudować utraconych sił oraz motywacji. Jest zniechęcona, zanim jeszcze podejmie się realizacji zadania. Reakcją na zbyt duże wymagania i często zmieniające się sytuacje może być stres. Depersonalizacja i cynizm rozumiane są jako negatywne zmiany w nastawieniu do ludzi, współpracowników i pracy. Im bardziej jednostka czuje się zagrożona, tym łatwiej staje się cyniczna – zakłada, że coś się nie uda, by nie robić sobie złudnych nadziei i narażać się na przeżywanie kolejnych rozczarowań. Brak wiary w samodzielną realizację powierzonych zadań, negatywna ocena skuteczności swojego działania, nieodczuwanie żadnej satysfakcji z wykonywanej pracy i niedostrzeganie własnych kompetencji prowadzą w efekcie do pojawienia się rozczarowania, poczucia klęski oraz przekonania, że wszyscy dookoła są jednostce przeciwni [8].

Przeprowadzone badania pozwoliły na ułożenie rankingu czynników prowadzących do syndromu wypalenia zawodowego. Na pierwszym miejscu znalazł się niewłaściwy stosunek dyrekcji szkoły do nauczyciela (31% mocno zestresowanych), na drugim brak bazy do realizacji zajęć (26% bardzo mocno zestresowanych), na trzeciej pozycji hałas panujący podczas lekcji wychowania fizycznego (24% bardzo mocno zestresowanych). Na kolejnych miejscach uplasowały się niskie zarobki (22% mocno zestresowanych), brak pewności dalszego zatrudnienia (19% bardzo mocno zestresowanych), oraz traktowanie wychowania fizycznego jako przedmiotu nauczania gorszego od innych (19% bardzo mocno

zestresowanych). Na dalszych pozycjach znalazły się zła organizacja pracy w szkole, konieczność podejmowania dodatkowej pracy zawodowej i złe zachowanie uczniów.

Według wyników badań przeprowadzonych przez Cezarego Kuśnierza w 2010 roku najbardziej stresującymi czynnikami były:

- zbyt niskie zarobki i niski prestiż pracy – 32%,
- brak pewności zatrudnienia – 27%,
- brak bazy do realizacji zajęć – 25%,
- traktowanie wychowania fizycznego jako przedmiotu gorszego od innych – 21%,
- pozostałe: niewłaściwy stosunek dyrekcji szkoły do nauczycieli, zła organizacja pracy, słaba perspektywa kariery zawodowej, konieczność podejmowania dodatkowej pracy.

Zestawienie wyników obu badań wykazuje, iż obecnie nauczyciele silniej przejmują się stosunkiem przełożonych do pracowników niż sześć lat temu, kiedy na pierwszym miejscu uplasowały się zbyt niskie zarobki. Na zbliżonym poziomie nauczyciele wskazują wpływ braku bazy do prowadzenia zajęć oraz fakt traktowania wychowania fizycznego jako przedmiotu nauczania gorszego od innych [5].

Zawód nauczyciela ma dość specyficzny charakter, ponieważ osoby zajmujące się tą profesją muszą wykazać się ogromną odpowiedzialnością, oddaniem, a często spotykają się z brakiem uznania za swoją pracę. Wykonywanie zawodu nauczyciela wychowania fizycznego jest zajęciem, w którym kontakty międzyludzkie, potrzeba zaangażowania się, wrażliwość i pomoc podopiecznym są na porządku dziennym. Od dobrego nauczyciela wymaga się nie tylko przekazywania wiedzy oraz wywoływania zmian w rozwoju ucznia, ale także umiejętnego słuchania, rozwiązywania sporów, kłótni czy problemów. Takie zaangażowanie nierzadko prowadzi do obciążeń psychicznych. Pomimo groźby wystąpienia sytuacji stresowych, $\frac{2}{3}$ badanych odpowiedziało, że lubi swoją pracę.

Świadomego wyboru zawodu dokonało 58% respondentów. Największy entuzjazm wobec wyboru zawodu jako powołania życiowego deklarowały kobiety i mężczyźni z ponaddziesięcioletnim stażem pracy. Mężczyźni na początku podjętej pracy (do trzeciego i pomiędzy szóstym a dziewiątym rokiem pracy) myślą o zmianie wykonywanego zawodu. Kobiety deklarowały chęć dokonania takiej zmiany pomiędzy trzecim a szóstym rokiem pracy.

Wśród wszystkich ankietowanych nauczycieli 23% przyznaje, że stwierdza u siebie syndrom wypalenia zawodowego. Osoby te powinny być objęte programem pomocy, ponieważ pracownik w tak złym stanie psychicznym może być zagrożeniem zarówno dla ucznia, jak i dla siebie samego. Dyrektorzy placówek oświatowych powinni podjąć działania sprzyjające przywróceniu takich osób do aktywnego i pożytecznego wykonywania obowiązków (np. przez zlikwidowanie czynników wywołujących zmęczenie fizyczne, psychiczne i emocjonalne, udzielenie urlopu wypoczynkowego, odciążenie od niektórych obowiązków, itp.).

Najwięcej negatywnych emocji budzą kwestie finansowe (62% ankietowanych) oraz brak bazy i zaplecza do efektywnego prowadzenia zajęć (52%). Nauczyciele w większości wykluczają negatywne zachowania uczniów jako stresujące.

Przyczyn wypalenia zawodowego, według odpowiedzi badanych, należy doszukiwać się w osobie dyrektora i w sposobie jego postępowania. Brak wsparcia i pomocy ze strony organów prowadzących placówki oświatowe bywa deprymujący i denerwujący, co w konsekwencji prowadzi do stresu (39% respondentów). Najczęściej wymienianymi tu problemami jest brak odpowiedniego zaplecza sportowego, przepełnione klasy i źle ułożony plan lekcji.

Kumulacja tych czynników wywołuje stan podenerwowania i permanentnej irytacji. Dla nauczyciela w takiej kondycji psychicznej nawet naturalny hałas lekcji wychowania fizycznego staje się nie do wytrzymania (44% ankietowanych).

Wnioski:

1. Nauczyciele wychowania fizycznego, którzy deklarują występowanie syndromu wypalenia zawodowego, wskazują jego główne przyczyny w organizacji życia szkoły.
2. Najliczniej deklarowanymi przez nauczycieli wychowania fizycznego czynnikami wywołującymi syndrom wypalenia zawodowego są: niewłaściwy stosunek dyrekcji do nauczyciela, traktowanie wychowania fizycznego jako przedmiotu gorszego niż inne, oraz złe warunki pracy.
3. Czynniki płci różnicuje silniej u kobiet niż u mężczyzn wpływ nieodpowiedniego zachowania się ucznia oraz podważanie kompetencji nauczyciela przez rodziców.

Piśmiennictwo

- [1] Fedrigotti A. (2004): *30 minut nauki skutecznego pokonywania stresu*. Wydawnictwo KOS. Katowice.
- [2] Freudemberger H.J., North G. (2002): *Women's Burnout. How to Spot It, How to Reverse It and How to Prevent It*. Doubleday. New York.
- [3] Korczyński S. (2014): *Stres w pracy zawodowej nauczyciela*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”. Kraków.
- [4] Kretschmann R. (2003): *Stres w zawodzie nauczyciela*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk.
- [5] Kuśnierz C. (2010): *Główne zagrożenia zdrowia psychicznego nauczycieli wychowania fizycznego*. Studia i Monografie, z. 264. Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej. Opole.
- [6] Litzke S, Schuh H. (2007): *Stres, mobbing i wypalenie zawodowe*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk.

- [7] Maslach Ch. (2000): *Wypalenie w perspektywie wielowymiarowej*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- [8] Maslach Ch., Leiter M.P. (2011): *Prawda o wypaleniu zawodowym co robić ze stresem w organizacji*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- [9] Sęk H. (2007): *Wypalenie zawodowe przyczyny i zapobieganie*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- [10] Śliwerski B. (1999): *Wypalenie zawodowe nauczycieli*. [w:] Kropiwnicki J. (red.): *Szkoła a wypalenie zawodowe*. Wydawnictwo Nauczycielskie. Jelenia Góra, s. 5–15.
- [11] Tucholska S. (2009): *Wypalenie zawodowe u nauczycieli. Psychologiczna analiza zjawiska i jego osobowościowych uwarunkowań*. Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Lublin.
- [12] Woźniak-Krakowian A. (2013): *Syndrom wypalenia zawodowego nauczycieli*. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika, 22, s.119–131.

The Phenomenon of Burnout among Teachers of Physical Education

Abstract

The subject of the thesis is the phenomenon of burnout among teachers of physical education. Burnout is the result of the stress occurring as a result of overwork. It appears when the job no longer gives satisfaction, employee does not develop professionally, and has a sense of depersonalization. Most often it occurs in professions that require regular contact with people, among educators, psychologists, doctors, nurses, police officers e.t.c. Workaholics often succumb to burnout syndrome.

The aim of the thesis was to verify whether the physical education teachers succumb to burnout and if what are the reason for this.

The method of diagnostic survey based on a questionnaire. The questionnaire consisted of two parts. In the first nine questions were modified for the purpose of operating a research tool of Cezary Kuśnierz [5]. The second part contains thirteen questions concerning information about the respondent.

Physical education teachers who have a syndrome of burnout point as the most important reason for the organization of school life.

Keywords: physical education teachers, burnout syndrome.

Katarzyna SYGIT*

Principles of Nutrition in Sports Training and Health Training

Abstract

Proper nutrition is a decisive factor of growth and development of a young organism. It has also a major impact on athletic performance. The aim of this paper is to discuss the basic principles of nutrition in sports training and health training.

The size, composition and times of meals may have a huge impact on sports performance. Good dietary practices allow athletes to train hard, regenerate quickly, adapt better, while reducing the risk of illness and injury.

Athletes should use appropriate nutritional strategies before and after their performances, so as to achieve the best results. They should pay special attention to the amounts of carbohydrates, proteins, fats, vitamins, minerals in their food, as well as the amount of consumed fluids.

Keywords: training, sports, nutrition.

Sports training and health training

Sports training is a long-term, specially organized pedagogical process, in which athletes learn the techniques and tactics of their discipline and perfect them, developing physical fitness, as well as volitional qualities and personality, and acquire knowledge of their discipline. The aim of a training is to optimize body functions and develop specific adaptation to physical effort in order to obtain maximum results and achievements in a sports discipline [25].

Adaptation is the ability to adapt to various environmental conditions. One can mention genotypic adaptation (appearance of anatomical and physiological changes in the gene pool, which are handed down from generation to generation) or phenotypic adaptation (physiological responses to direct environmental stimuli) [21], [25].

* prof. nadzw. dr hab., University of Szczecin, Faculty of Physical Education and Health Promotion; e-mail: ksygit@poczta.onet.pl

Health training is a conscious and systematic physical activity taken up to maintain health and prevent many diseases. What distinguishes health trainings from spontaneous (and often irrational) physical activity, is respect for fundamental principles which determine efficacy and safety of trainings [15].

Proper nutrition plays an important role in both sports training and health training [15], [16], [25].

The aim of this paper is to present and assess principles of nutrition in sports training and health training.

Principles of good nutrition

Rational nutrition (diet) – is food intake in line with nutritional recommendations, which takes into account genetic, social and cultural predispositions. Rational nutrition, which can be also labeled ‘optimum’, ‘proper’ or ‘healthy’ diet, meets biological, psychological and social needs; allows to achieve full, genetically programmed physical and mental development; maintain body's resistance to diseases and fitness until old age [26].

It should be highlighted that proper nutrition is a decisive factor of growth and development of a young organism. It also greatly impacts athletic performance. Young athletes deprived of adequate energy substances or proper hydration may experience reduced strength, speed, endurance, concentration, and increased fatigue. Risk of injury also increases. Nutrition is not given as much importance as is given to sports results. Proper nutrition of athletes helps them practice their sports discipline. To achieve this, young athletes should know what to eat, why to eat it, when and in what quantity [2], [4], [6], [19].

Based on the position (confirmed by numerous scientific studies) [1], [3], [17], [22] of the International Olympic Committee, the American Dietetic Association, Dietitians of Canada and the American College of Sports Medicine – the Polish Society of Sports Medicine presents sports doctors, trainers, nutritionists and athletes with recommended dietary rules.

Suitable composition and times of meals before, during and after workout in a form of an individual nutritional strategy ensures optimum storage of energy resources in the body, its hydration and consequently less challenging workout sessions, quicker recovery time after strenuous workout or competition, and reduced risk of illness or injury. Athlete's diet consists of varied and properly composed meals, containing the right amount of essential nutrients (carbohydrates, proteins and fats), vitamins and micro elements contained in natural foods. The calorific value of these meals must be adapted to the sport discipline and should cover the daily requirement of an athlete, taking into account their twenty-four hour energy expenditure [2], [9], [23].

People who practice sports should obtain 60% of energy (calories) from carbohydrates, 25% from fats and 15% from protein. The total energy requirement depends on age, sex, weight and physical activity. The main rule in every type of nutrition is energy balance. There are sports which require very high energy expenditure (e.g. long-distance cross-country skiing), which exceed 7,000 kcal. The volume of food with such energy value would be an excessive burden on an athlete's body. It could contribute to respiratory problems, reducing the overall efficiency of the body. Therefore, appropriate supplements and nutritional formulations are recommended [23].

Demand for main nutrients in athlete's diet

Carbohydrates are the primary source of energy for athletes. The RDA or carbohydrates depend on the training time, type of workout, body weight, and individual characteristics of an athlete. The share of carbohydrates in the diet should be four times larger than proteins. The main carbohydrate in athlete's diet should be starch (e.g. potatoes, rice, pasta, etc.), which increases glycogen synthesis more effectively than simple sugars. The share of sucrose and glucose in the carbohydrate intake should not exceed 15%. Greater consumption of sucrose may lead to obesity, insulin-dependent diabetes and dental caries [5], [6].

A better and more accurate determinant of demand is the amount of carbohydrates given in grams per 1 kg of body weight. The recommended amount of carbohydrates depends not only on sports discipline, but also on the frequency of workouts. This relationship is shown in the table 1.

Table 1. Recommended amount of carbohydrates, depending on the frequency of sports workout

No.	Level of activity	Amount of carbohydrate in g per kg of body weight
1	3–5 hours per week	4–5
2	5–7 hours per week	5–6
3	1–2 hours a day	6–7
3	2–4 hours a day	7–8
5	> 4 hours a day	8–9

Source: [6].

Speaking of carbohydrates, one should mention the glycemic index (GI), which ranks foods according to how quickly after ingestion the blood levels of sugar – glucose – increases. Foods containing carbohydrates vary greatly in terms of absorption and its rate. Diet should include slowly digested complex carbohydrates with a low glycemic index (eg. whole grain bread), while before competition it should be replaced by products with a high glycemic index [4], [19].

Fats (similarly to carbohydrates) are the main source of energy and provide the body with essential unsaturated fatty acids (EFAs). They also serve as carriers of fat-soluble vitamins (A, D, E, K). Fats are an essential part of each individual's diet, but athletes should pay particular attention to the quantity and quality of consumed fats. Improper consumption of fats may lead to health problems, decreased effectiveness of training and increased level of body fat, which consequently results in diseases of internal organs, such as atherosclerosis [6], [19].

Ideally, fats should cover approximately 15% of daily energy needs. The minimum amount for an adult with a moderate lifestyle is 10%. Unfortunately, a large part of population consumes a lot more fats than necessary, which leads to health consequences. Physically active individuals should consume fat from: virgin olive oil, flaxseed oil, pumpkin seed oil, hazelnut oil, sesame oil and poppy seeds oil. Cold-pressed, unrefined oils are recommended; fish oils are also popular [6].

Proteins – regular, intense physical activity increases muscle mass, which requires elevated protein consumption. Protein is the last energy substrate (after carbohydrates and fats), which may be used to fuel working muscles. Protein is needed for the renewal of tissues, protein of which gets degraded during workout. Nutrition of athletes and individuals who want to improve their sports results and body shape requires adequate protein intake [12], [13], [14].

Depending on the source of publication, a recommended dosage for maintaining good health is 0.8–1.0 g/kg, while for competitive sports athletes it is 1.1–2.2 g of protein per kilogram of body weight per day. It is believed that individuals with average physical activity should consume 1.1–1.5 g protein/kg of body weight per day [10], [12], [20], [23].

Table 2. Recommended protein intake depending on sports discipline

No.	Type of workout	Amount of protein in g/kg
1	Average training	Approx. 1.1–1.5
2	Endurance sports	Approx. 1.1–1.8
3	Strength sports	Approx. 1.1–1.8
4	Athletes who limit calorie intake	Approx. 1.8–2.0
5	Maximum amount of protein which body can use	2–2.2

Source: [6].

Detailed recommendations for nutrients and calorific value, depending on the sports discipline are presented in table 3 [6], [24].

Supplementation with vitamins should go hand in hand with the use of minerals and enzymes, as these three groups of components work in close cooperation. Deficiencies in certain minerals and enzymes hinder absorption of vitamins, and vice versa. Carefully selected enzymes improve digestion. These for-

mutations increase absorption and use of macro and micro elements. Athletes should consume larger amounts of potassium, sodium, magnesium, calcium, iron, zinc, copper, chromium and selenium. Increased physical workout also increases demand for B vitamins, as well as antioxidant vitamins, i.e. C, E and beta-carotene. It results from the need to neutralize excessive amounts of free radicals and lipid peroxides [27].

Table 3. Recommendations for nutrients and calorific value, depending on the sports discipline

No.	Discipline	Proteins (g)	Fats (g)	Carbohydrates (g)	Energy value of the diet (kcal)
1	Boxing, judo, wrestling	2.4–2.5	2.3–2.3	9.0–10.0	65.0–71.0
2	Sprints and long jumps	2.4–2.5	2.3–2.3	9.5–10.0	65.6–70.7
3	Hour-run and marathon	2.4–2.5	2.1–2.3	11.0–13.0	73.0–83.0
4	Skiing: downhill and slalom	2.1–2.2	2.0–2.1	9.6–10.6	65.0–70.0
5	Swimming	2.2–2.4	2.2–2.4	8.8–9.6	63.0–69.6
6	Rowing and canoeing	2.2–2.4	2.1–2.2	10.0–11.2	67.7–74.2
7	Basketball and volleyball	2.2–2.4	2.1–2.3	9.0–10.0	63.7–70.3
8	Football and handball	2.3–2.4	2.2–2.3	9.0–10.0	65.0–70.3
9	Tennis	2.2–2.4	2.1–2.3	9.0–10.0	63.7–70.3
10	Horse-riding	2.1–2.3	2.1–2.3	8.4–9.2	60.9–66.0

Source: [6].

Athlete's nutrition in endurance training

The main element of endurance training is long-term workout of uniform intensity. Endurance – i.e. the ability to withstand such effort – depends on the accumulated energy reserves in the form of glycogen and free fatty acids, which serve as main sources of energy. To achieve success in endurance disciplines, a high carbohydrate diet is required [5].

Energy needs of endurance athletes include: body weight, energy expenditure during workout, frequency of competitions, and non-sport activity.

In some endurance disciplines, energy demand may reach even 10,000 kcal per day. Such demand may result in problems with consumption of the amount of food necessary to cover it.

The recommended regimen of caloric intake by nutrients:

- Carbohydrates: 6–8 grams / kg of body weight / day
- Protein: 1.2–1.8 grams / kg of body weight / day
- Fats: 1 gram / kg of body weight / day [19].

When planning the menu, one should consider the appropriate amount of servings of complex and simple carbohydrates, and adequate supply of proteins

and fats in main meals. Ideally, meals should be eaten at short intervals, e.g. every 2 hours. Special attention must be paid to the replenishment of carbohydrates during workout and immediately after its completion [4], [7].

In endurance sports, energy that enables long-term effort is of key importance. The basis of the pyramid of a well-balanced diet for endurance athletes are carbohydrates (6 to 10 servings a day); they should come from rice, grains, pasta, whole-grain bread, cereals, fruits and natural juices. They are a source of carbohydrates, B vitamins, fiber and other necessary components, and do not contain a lot of fat. Daily delivery of carbohydrates with a low glycemic index makes it possible to maintain glycogen reserves at the right level [16], [19].

Athlete's diet should also include at least 5 servings of vegetables and/or fruit a day; the more of these portions, the better. These products are a source of vitamins A and C, fiber, antioxidants and other phytochemicals. Vegetables and fruits serve for natural multivitamin dragees. Consuming carbohydrates (e.g. bananas) and drinking carbohydrate drinks during workout delays depletion of glycogen in muscles and prevents hypoglycemia, thus extending workout length [8], [18].

Proteins also play an extremely important role in the diet of endurance athletes. They enable regeneration of proteins in muscles and other tissues; they also help generate oxygen-carrying hemoglobin; they are the building blocks for antibodies which strengthen the immune system to fight infections; and they are necessary for the synthesis of hormones and enzymes responsible for all processes in our bodies. They should constitute 20% of the daily energy intake [23].

Products which are the main source of protein provide many other important components. Lean meat, leguminous vegetables and eggs are also a source of zinc, iron, and calcium, which are necessary for bones, muscles and nerves. A daily menu should include 2–3 servings of meat or fish and at least 2 servings of dairy products. Protein intake should be increased during periods of intense workout [2], [4].

Fats are a source of energy and fat-soluble vitamins, such as A, D, E and K. They contain fatty acids which are very important to the nervous system, skin and hair. Adequate intake of fatty acid stimulates synthesis of enzymes in the muscles, which are necessary to metabolize fat during workout. They should constitute at least 20% of the daily energy intake. This value should increase with the intensity of workouts.

The length of effort is inversely proportional to its intensity, hence long-term workout needs fats as the major energy source [8].

Strength training and strength/speed training

A typical diet used in strength sports, where maximum muscle growth and maintaining low fat is priority, tends to include substantially increased protein

intake. According to US standards, protein needs of an adult with sedentary life-style is about 0.8 g/kg of body weight. Strength sports athletes believe that a significant increase in protein intake (up to 2.8 g/kg) results in higher increase in muscle mass, compared with lower intake (about 1.4 g/kg), which has been shown in some studies. These results have not been confirmed, therefore the recommend daily intake is 1.2–1.7 g/kg of body weight [6].

Diet in strength/speed sports, such as martial arts and team sports, should have protein content increased only by about 15%, compared to the basic standards. Amino acids are not stored, and excessive consumption would cause an unnecessary strain on the system (liver, kidneys). Good sources of protein are foods rich in animal protein: meat, fish, dairy products and protein supplements. Apart from protein, other necessary nutrients play a significant role. The diet should be well-balanced and contain all the necessary ingredients in sufficient quantities, including vitamins and minerals (macro- and microelements). These components play a role of building blocks and biocatalysts of metabolic reactions in the body [19].

Energy needs of athletes are significantly increased. The more intense workout, the greater the demand. Carbohydrates and fats are the primary source of energy. Consuming carbohydrates increases muscle glycogen reserves, which enables long-term workout. Insufficient intake of carbohydrates leads to a decrease in glycogen reserves in muscles, reduction of glucose concentration in the blood, and exhaustion. It is important to consume carbohydrates before workout, but also after it – to replenish muscle glycogen. An essential component of the diet are fats containing unsaturated fatty acids. Good sources of these acids are sea fish, which are also a source of phosphorus and glutamic acid and take part in the renewal process [21]. During increased physical activity one should also consume larger quantities of minerals: macro elements (sodium, potassium, magnesium, calcium) and micro elements (zinc, copper, iron, chromium, calcium and selenium). During workout, the need for B vitamins and antioxidant vitamins (vitamins C and E) increases [23].

As for supplements, strength/speed sports athletes may use branched-chain amino acids (BCAA: e.g. 2–3 g taken on an empty stomach 45 minutes before training and 2–3 g after training) and creatine (e.g. 3–4 grams immediately after training and 1 g with each meal). Caffeine, taurine and carbohydrate supplements are not advisable [27].

The importance of proper hydration during workout

Human body is composed mainly of water. On average, water represents 70% of male and 60% of female body. These differences result from a larger share of body fat in women. Water content in the body decreases with age.

Without food, a person is able to survive up to 50 days, with no water – only a few. Water is essential to sustain life; therefore maintaining proper hydration level is an important factor for the proper functioning of the body: both physical and mental. Hydration consists in 25% of intracellular fluids and in 75% of extracellular fluids. The minimum daily demand for water is determined at 1 ml per 1 kcal of food. However, the amount of consumed water depends on several individual factors, such as age, temperature of the environment, humidity, type and frequency of workout [19].

It should be borne in mind that every day we lose water from the body, and not only with the urine (approx. 1,500 ml), but also through the skin and with breath – up to 700 ml per day, with faeces – approx. 100ml, and further 200ml with sweating (under normal conditions). Higher temperature and more exercise increase these figures and the demand for fluids. It is recommended to drink enough to ensure compensation for the loss of water. Metabolic processes of the body produce about 250 ml of water, while solid foods contain approx. 55% of water. The remaining amount should be supplemented by drinking. Demand for fluids amongst athletes and individuals who train regularly is set at 1.5–2 ml per 1kcal of food. The rate of loss of water from the athlete body depends on: sex, body weight, height, age, fitness level, duration and intensity of workout, climatic conditions (temperature and humidity), and even emotional state. Extracellular fluids are always lost first. As mentioned earlier, athletes lose most of water by perspiration [9].

Loss of water versus decreased performance

With one liter of sweat, the body loses 600 kcal of heat energy. In order to prevent excessive sweating during workouts or competitions, it is recommended to, if possible, provide the body with fluids, add salt to dishes, replenish water losses along with other food components (i.e. combining fluid intake with solid food). Excessive loss of water during workout reduces physical performance, and thus – the effectiveness of training. Research indicates that loss of water equal to 5% of the body weight reduces athlete's performance even up to 30%. Loss of water equal to 8–10% of body weight threatens physiological functions of the body, reduces physical and mental fitness, and is even life-threatening [2]

Hydration versus workout

The American College of Medicine recommends taking 400–600ml of fluid 2 hours before competition, and 150–350ml every 15–20 minutes during workout. Temperature of fluids should be between 15–22°C. Drinks that are too

cold may lead to respiratory infections. After workout, one should consume 150% of fluids lost during training. It is recommended to drink 450–675 ml of fluids for every half a kilogram of body weight lost during workout or competition [22].

Conclusions

Proper diet is a very important part of a healthy lifestyle. Dietary guidelines help maintain health and fitness of individuals practicing sports. Proper nutrition helps improve effectiveness of workout and the level of intensity [2].

In trainings for every sports discipline, there are periods of working on endurance, speed and strength. Hence, different sports receive different nutrition guidelines:

- 1) endurance trainings should be accompanied by more carbohydrates (especially complex); after a long workout, one should choose diet designed to rebuild the consumed glycogen reserves;
- 2) an athlete should consume a meal 2 hours before competition; it should be easy to digest, low in volume, with 60–70% of energy coming from carbohydrates;
- 3) after physical workout, a meal should be easily digestible and contain easily absorbable products;
- 4) speed trainings require food with high content of digestible phosphorus (e.g. dairy products, lean meat, sea fish, etc.) and should be enriched with nutritious proteins and minerals;
- 5) strength trainings require proper supply of balanced proteins [6].

Athlete's diet should take into account individual habits and preferences. Unexpected dietary changes may reduce sports performance. Meals should be eaten at fixed times (preferably 5–6 times per day), they should be small in volume and contain easily digestible and high-energy products [6], [19].

Bibliography

- [1] Almquist J., Valovich McLeod T.C., Cavanna A. (2008): *Summary statement: appropriate medical care for the secondary school-aged athlete*. J. Athl. Train. 43: 416–427.
- [2] Bean A. (2008): *Żywnienie w sporcie – kompletny przewodnik*. Wyd. Zys i s-ka. Poznań.
- [3] Benjamin H. (2008): *Proper hydration can help prevent heat-related illnesses in young athletes*. AAP News June. <http://www.illinoisAAP.org/Newsletter/SportsMed-Summer08.pdf>. 5.01.2016.

- [4] Bujko J. (2006): *Podstawy dietetyki*. Wydawnictwo SGGW. Warszawa.
- [5] Celejowa I. (2001): *Żywność w treningu i walce sportowej*. Centralny Ośrodek Sportu. Warszawa.
- [6] Celejowa I. (2008): *Żywność w sporcie*. Wyd. PZWL. Warszawa.
- [7] Francis E.H., Lawrence L.S. (2011): *Sport – specific nutrition: Practical strategies for team sports*. J. of Sports Sciences 29: 115–125.
- [8] Gawęcki J., Mossor-Pietraszewska T. (ed.) (2004): *Kompedium wiedzy o żywności, żywieniu i zdrowiu*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- [9] Karczewski K. (2002): *Higiena*. Wyd. Czelej. Lublin.
- [10] Kern M. (2006): *Dietary intake of adolescent athletes and nonathletes*. J. Am. Diet. Assoc. 106: 717–718.
- [11] Kołodziejczyk A. (2006): *Naturalne związki organiczne*. Wyd. 2. PWN. Warszawa.
- [12] Kowaluk G. Sacharuk J. (2004): *Kulturystyka – metody treningu, żywienia, odnowy biologicznej*. Wyd. 2. ARTE. Biała Podlaska.
- [13] Kozłowski A. (2008): *Kształtowanie ciała kompendium wiedzy kulturystycznej*. Warszawa.
- [14] Kożuch G. (1995): *Dieta zwycięzców*. Wyd. Koma. Gdańsk.
- [15] Krawański A. (2001): *Projektowanie treningu zdrowotnego – metodyka postępowania*. Medicina Sportiva 5: 129–146.
- [16] McArdle W., Katch F., Katch V. (2009): *Sports and Exercise Nutrition*. Wolters Kluwer. Warszawa.
- [17] Nancy C. (2016): *Case studiem in sports nutrition*. Journal the Physician and Sportmedicine, 16: 130–141.
- [18] Petrie H.J., Stover E.A., Horswill C.A. (2004): *Nutritional concerns for the child and adolescent competitor*. Polish Journal of Nutrition 20: 620–631.
- [19] Raczyński R., Raczyńska B. (1996): *Sport i wyżywienie*. Biblioteka Trenera. Warszawa.
- [20] Rychlik T. (2008): *Perfekcyjny wygląd – kulturystyka i fitness*. Złote Myśli. Gliwice.
- [21] Słowińska-Lisowska M., Sobiech K.A. (2000): *Dieta sportowców*. Wydawnictwo AWF. Wrocław 2000.
- [22] Spear B.A. (2003): *Nutrition management of the child athlete*. [in:] Nevin-Folino N.L. (ed.): *Pediatric Manual of Clinical Dietetics*. American Dietetic Association.
- [23] Tomaszewski W. (2001): *Odżywki i preparaty wspomagające w sporcie – poradnik dla amatora i profesjonalisty*. Wyd. Med. Sport. Warszawa.
- [24] Trent S., Ronald J., Louise M. (2011): *Nutrition for power sports: Middle-distance running, track cycling, rowing, kayaking and swimming*. Journal of Sports Sciences, 29: 79–89.
- [25] Ważny Z. (2000): *Narodziny i rozwój teorii treningu sportowego*. Sport Wyczynowy. Warszawa.

- [26] Woynarowska B. (2008): *Edukacja zdrowotna*. PWN. Warszawa.
- [27] Zając A., Poprzęcki S., Waśkiewicz Z. (2007): *Żywnienie i suplementacja w sporcie*. Wyd. AWF. Katowice.

Zasady żywienia w treningu sportowym i zdrowotnym

Streszczenie

Prawidłowe odżywianie jest decydującym czynnikiem wpływającym na wzrastanie oraz rozwój młodego organizmu, wywiera także zasadniczy wpływ na osiągnięte wyniki sportowe. Celem niniejszej pracy jest omówienie podstawowych zasad żywieniowych w treningu sportowym i zdrowotnym.

Wielkość, skład i godziny przyjmowania posiłków mogą mieć ogromny wpływ na wyniki w sporcie. Dobre praktyki żywieniowe pozwalają zawodnikom ciężko trenować, szybko regenerować siły i lepiej adaptować się przy zmniejszonym ryzyku choroby i kontuzji.

Sportowcy powinni stosować odpowiednie strategie żywieniowe przed i po występach, tak aby osiągać jak najlepsze wyniki. Zawodnicy powinni szczególnie zwrócić uwagę na ilość spożywanych w posiłkach: węglowodanów, białek, tłuszczu, witamin i składników mineralnych oraz ilość wypijanych płynów.

Słowa kluczowe: trening, sport, odżywianie.

Błażej CIEŚLIK*
Tomasz RUTKOWSKI**
Tomasz KULIGOWSKI***

Wpływ 8-tygodniowego treningu według metodyki CrossFit® na skład ciała osób dorosłych

Streszczenie

Celem badań było określenie wpływu 8-tygodniowego treningu według metodyki CrossFit® na skład ciała kobiet i mężczyzn.

Badaniami objęto 55 osób – 18 kobiet oraz 37 mężczyzn. Średni wiek badanych kobiet wynosił 28,4 ±6,5 roku, średnia wysokość ciała 168,2 ±6,7 cm, zaś średnia masa ciała 60,5 ±5,0 kg. Wśród mężczyzn średni wiek wyniósł 25,7 ±6,8 roku, średnia wysokość ciała 180,2 ±6,0 cm, średnia masa ciała 81,6 ±8,2 kg. Oceny składu ciała dokonano metodą impedancji bioelektrycznej za pomocą urządzenia firmy Tanita przed i po rozpoczęciu programu treningowego. W ciągu 8 tygodni treningi według metodyki CrossFit® przeprowadzane były przez 5 kolejnych dni w tygodniu, po których następowała dwudniowa przerwa. Pojedyncza jednostka treningowa trwała 60 min.

Z analizy zróżnicowania parametrów antropometrycznych wynika, że wśród kobiet BMI obniżyło się o 1 kg/m², a wśród mężczyzn zmiany nie były istotne statystycznie. Biorąc pod uwagę skład ciała, wskazano istotne statystycznie zmiany we wszystkich badanych parametrach (tkanka tłuszczowa, beztłuszczowa masa ciała), zarówno ogólnoustrojowo, jak i segmentowo.

Zastosowany trening według metodyki CrossFit® wpływa istotnie statystycznie na spadek ilości tkanki tłuszczowej (zarówno ogólnoustrojowej, jak i w każdym badanym segmencie ciała) wśród obu płci. U kobiet odnotowano obniżenie ilości tkanki tłuszczowej w obrębie tułowia, zaś u mężczyzn w kończynach dolnych i górnych.

Słowa kluczowe: CrossFit, BIA, skład ciała, HIPT, aktywność fizyczna.

* mgr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Pedagogiczny, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii, e-mail: blaze.cieslik@gmail.com

** mgr, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wydział Fizjoterapii, e-mail: tomasz.rutkowski89@gmail.com

*** mgr, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wydział Fizjoterapii, e-mail: kuligowski.t@gmail.com

Wstęp

Regularna aktywność fizyczna przynosi korzyści na wielu płaszczyznach życia człowieka. Z jednej strony, dzięki programom treningowym, jesteśmy w stanie utrzymać wysoki poziom sprawności fizycznej, z drugiej zaś – możemy odczuć pozytywny wpływ na nasze samopoczucie oraz zdrowie psychiczne [1]. W ostatnim czasie pojawiło się wiele różnych możliwości w miejsce tradycyjnych programów treningowych. Zyskujący na popularności trening interwałowy o wysokiej intensywności (HIIT) został opisany jako zabierający mało czasu efektywny program, dzięki któremu możemy zmniejszyć skutki cukrzycy czy nadciśnienia tętniczego [2], [3]. Rozbudowaną odmianą powyższego programu jest trening według założeń metodyki CrossFit®. Opisywany jest on jako trening funkcjonalny o wysokiej intensywności (*High Intensity Power Training*, HIPT) i polega na łączeniu intensywnego treningu oporowego z wielostawowymi ruchami wykonywanymi w kilku płaszczyznach jednocześnie. Trening ten łączy w sobie ćwiczenia siłowe, m.in. elementy podnoszenia ciężarów, ćwiczenia gimnastyczne na drążku i kółkach gimnastycznych oraz krótkie formy wysiłku metabolicznego – ergometr wioślarski, biegi krótkodystansowe czy cykloergometr. Najmniejsza jednostka treningowa, nazywana treningiem dnia (*Workout of the Day*, WOD), wykorzystuje różne formy wykonywania ćwiczeń, m.in. jak najwięcej serii w czasie (*As Many Rounds As Possible*, AMRAP), w każdej minucie określona liczba powtórzeń (*Every Minute On The Minute*, EMOM), czy jak najszybsze wykonanie określonych ruchów na czas (*For Time*).

Filozofia treningu według metodyki CrossFit® zakłada, iż zdrowie człowieka polega na ciągłej zmianie kondycji fizycznej – od stanu chorobowego (*Sickness*), przez stan neutralny (*Wellness*), aż po najbardziej pożądany stan, w którym jesteśmy w pełni zdrowi oraz posiadamy dobrą kondycję fizyczną i psychiczną (*Fitness*). Stan organizmu określany jest przy użyciu pomiarów m.in. ciśnienia krwi, ilości tkanki tłuszczowej, poziomu ilości trójglicerydów czy masy mięśniowej. Założenia te zdają się być zbieżne z proponowanym przez Antonovsky'ego modelem salutogenetycznym, który zakłada, iż nie ma dychoomicznego podziału na zdrowie i chorobę, lecz istnieje kontinuum zdrowie–choroba [4]. Wpływ nadmiaru tkanki tłuszczowej na zdrowie był opisywany wielokrotnie [5], [6]. Jednakże okazuje się, iż nawet wśród osób z prawidłowym wskaźnikiem BMI mogą wystąpić stany lękowe oraz depresyjne w zależności od składu ciała [7]. Dzięki regularnie uprawianej aktywności ruchowej jesteśmy w stanie nie tylko pozytywnie wpłynąć na fizyczny aspekt zdrowia, ale także możemy poprawić kondycję psychiczną osób dorosłych [8]. Dodatkowo, CrossFit® dzięki ćwiczeniom grupowym spełnia ważną rolę społeczną – integruje ze sobą ludzi. Łącząc powyższe korzyści, otrzymujemy metodę, która w skuteczny sposób jest w stanie poprawić funkcjonowanie oraz sprawność psychofizyczną osób dorosłych.

Celem badań było określenie wpływu 8-tygodniowego treningu według metody CrossFit® na skład ciała kobiet i mężczyzn.

Materiał i metody

Charakterystyka uczestników

Badaniami objęto 55 osób – 18 kobiet oraz 37 mężczyzn w wieku od 20 do 40 lat. Średni wiek badanych kobiet wynosił $28,4 \pm 6,5$ roku, średnia wysokość ciała $168,2 \pm 6,7$ cm, zaś średnia masa ciała $60,5 \pm 5,0$ kg. Wśród mężczyzn średni wiek wyniósł $25,7 \pm 6,8$ roku, średnia wysokość ciała $180,2 \pm 6,0$ cm, średnia masa ciała $81,6 \pm 9,3$ kg. Osoby z nadwagą ($BMI > 25 \text{ kg/m}^2$) stanowiły 22%, natomiast osoby prawidłową masą ciała 78% ($BMI < 25 \text{ kg/m}^2$). Uczestnicy byli nowymi członkami klubu Tytani Radomsko. Kryterium włączenia do badań stanowił brak regularnej aktywności fizycznej do 6 miesięcy przed rozpoczęciem badań oraz ogólny stan zdrowia oceniony badaniami lekarskimi. Uczestnicy zostali poinformowani, aby nie zmieniać nawyków żywieniowych oraz metod suplementowania diety podczas trwania badań.

Badanie składu ciała

Oceny składu ciała dokonano metodą impedancji bioelektrycznej. Do badania wykorzystano 8-elektrodowe urządzenie BC418MA firmy Tanita. Wykonano 2 pomiary składu ciała: pierwszy pomiar przed rozpoczęciem cyklu treningowego, drugi po jego zakończeniu, tj. po 8 tygodniach. Oceniono następujące parametry: masę ciała, wskaźnik BMI, zawartość procentową tkanki tłuszczowej oraz ilość beztłuszczowej masy ciała wyrażoną w kilogramach. Dzięki zastosowaniu w analizatorze ośmiu elektrod uzyskano segmentowy pomiar zawartości tkanki tłuszczowej oraz beztłuszczowej masy ciała (pomiar osobno każdej z kończyn oraz tułowia).

Metodyka programu treningowego

Uczestnicy brali udział w treningu funkcjonalnym o wysokiej intensywności opartym na metodyce treningu CrossFit®. Treningi prowadził wykwalifikowany trener personalny. Na sygnał prowadzącego uczestnicy wykonywali pomiar tętna. W treningu wykorzystano ćwiczenia gimnastyczne (np. z wykorzystaniem drążka oraz kółek gimnastycznych, tzw. pompki w staniu na rękach, ćwiczenie „padnij-powstań”), ćwiczenia siłowe (przysiady ze sztangą, martwy ciąg, podnoszenie ciężarów) oraz ćwiczenia wydolnościowe (ergometr wioślarski, rower stacjonarny, biegi krótkodystansowe). Tabela 1 przedstawia wszystkie wykorzystywane ćwiczenia.

Tabela 1. Wykorzystywane ćwiczenia wraz z opisem

Ćwiczenia siłowe	Ćwiczenia gimnastyczne	Ćwiczenia wytrzymałościowe
<ul style="list-style-type: none"> – przysiady (ze sztangą z przodu, ze sztangą na plecach, ze sztangą nad głową, bez sztangi) (<i>Squats</i>) – podnoszenie ciężarów (techniką rwanie oraz podrzut) (<i>Squat</i>) – podnoszenie hantli – martwy ciąg (<i>Deadlift</i>) – brzuszki (<i>Sit up</i>) – wykroki (<i>Lunges</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> – pompki w staniu na rękach (<i>Handstand push up</i>, HSPU) – podciąganie na drążku (<i>Pull up</i>) – unoszenie stóp do drążka w zwisie (<i>Toes to bar</i>) – wejścia siłowe na drążku, na kółkach (<i>Muscle up</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> – ergometr wioślarski (<i>Row</i>) – rower stacjonarny (<i>Bike</i>) – biegi krótkodystansowe (<i>Run</i>) – padnij-powstań (<i>Burpee</i>) – wskoki na skrzynię (<i>Box jump</i>) – skoki na skakance (<i>Double unders</i>) – wyrzuty piłki lekarskiej (<i>Wall ball shot</i>)

Tabela 2. Przykładowy tydzień treningowy

	Poniedziałek	Wtorek	Środa	Czwartek	Piątek
Trening siłowy / techniczny	Przysiad ze sztangą: <ul style="list-style-type: none"> – 3 pow. 70% max – 3 pow. 80% max – 3 pow. 90% max 	Technika ćwiczeń na drążku: <ul style="list-style-type: none"> – podciąganie – unoszenie stóp do drążka w zwisie 	5 rund: <ul style="list-style-type: none"> – 1 zarzut – 1 zarzut ze zwisu – 1 przysiad ze sztangą z przodu – 1 podrzut ciężarowy 	Technika kółek gimnastycznych: <ul style="list-style-type: none"> – pompki francuskie – siłowe wejście na kółka 	Martwy ciąg: <ul style="list-style-type: none"> – 7 serii × 3 pow. 65% max
WOD 1	2 rundy na czas: <ul style="list-style-type: none"> – 25 przysiadów ze sztangą nad głową – 25 podciągnięć 	10' AMRAP: <ul style="list-style-type: none"> – „padnij-powstań” – rwanie 30 kg 	8' AMRAP: <ul style="list-style-type: none"> – 20 martwych ciągów 50 kg – 20 ugięć ramion w podporze przodem 	8 rund na czas: <ul style="list-style-type: none"> – 15 wskoków na skrzynię – 12 wyciśnień sztangi nad głowę – 9 unoszeń stóp do drążka w zwisie 	12' AMRAP: <ul style="list-style-type: none"> – 21 „padnij-powstań” – 21 podciągnięć – 21 wyrzutów piłki lekarskiej
WOD 2	Na czas: <ul style="list-style-type: none"> – 75 wskoków na skrzynię 	3 rundy na czas: <ul style="list-style-type: none"> – 500 m wiosłowania na ergometrze – 15 wypchnięć w staniu na rękach 	8' AMRAP: <ul style="list-style-type: none"> – 100 skoków na skakance – 50 skłonów leżąc 	2 rundy na czas: <ul style="list-style-type: none"> – 60 kalorii wiosłowania na ergometrze – 20 wypchnięć w staniu na rękach 	8' EMOM: <ul style="list-style-type: none"> – 4 rwania ciężarowe 45 kg

W ciągu 8 tygodni treningi przeprowadzane były przez 5 kolejnych dni w tygodniu, każdego dnia o godzinie 18.00 (poniedziałek–piątek). Pojedyncza jednostka treningowa trwała 60 min. Obejmowała rozgrzewkę (15 min) oraz część główną (45 min). Podczas części głównej realizowane były zadania siłowe

i doskonalenie techniki poszczególnych ćwiczeń oraz jednostka typu WOD. W WOD realizowano wariacje ćwiczeń wykorzystując formę, w której zawodnik powinien przez określony czas wykonać maksymalną liczbę rund podanych ćwiczeń AMRAP, formę typu EMOM, w której w każdej minucie zawodnik wykonuje taką samą sekwencję ruchów i ćwiczeń oraz formę na czas (*For Time*), w której wykonywano określoną liczbę powtórzeń w jak najkrótszym czasie. Aby zminimalizować efekt przyzwyczajenia mięśnia do wysiłku fizycznego, w każdym tygodniu następowała zmiana sekwencji i formy wykonywanych ćwiczeń. Tabela 2 ilustruje przykładowy tydzień programu treningowego.

Obliczenia statystyczne przeprowadzono za pomocą programu Statistica 10. Wyniki przedstawiono przy użyciu statystyk opisowych – średniej oraz odchylenia standardowego. Zważywszy na normalny rozkład danych, istotność statystyczną wyników porównywanych grup sprawdzono przy pomocy testu t-studenta oraz oznaczono na poziomie $\alpha=0,05$.

Wyniki

Analizując zmiany ogólnej masy ciała po treningu, zaobserwowano zmniejszenie się masy ciała u kobiet o 1,6 kg ($p=0,001$). Nie zauważono istotnych statystycznie zmian u mężczyzn. Biorąc pod uwagę BMI, u kobiet spadek wyniósł 1 kg/m^2 ($p=0,01$), zaś wśród mężczyzn zmiana nie była istotna statystycznie ($p=0,09$). Tabela 3 przedstawia różnice uzyskiwanych parametrów antropometrycznych przed i po treningu.

Tabela 3. Zróżnicowanie parametrów antropometrycznych oraz składu ciała przed i po treningu

Parametr		Kobiety (n = 18)	Mężczyźni (n = 37)
Masa ciała [kg]	Przed treningiem	60,51 ±4,97	81,59 ±8,23
	Po treningu	58,90 ±4,78	80,84 ±6,45
<i>p</i>		0,001	NS
BMI [kg/m ²]	Przed treningiem	21,92 ±1,95	24,97 ±3,95
	Po treningu	20,91 ±1,27	24,73 ±3,38
<i>p</i>		0,01	NS
Tkanka tłuszczowa [kg]	Przed treningiem	15,88 ±4,95	15,03 ±5,09
	Po treningu	13,48 ±5,19	12,73 ±5,13
<i>p</i>		0,004	0,009
Bez tłuszczowa masa ciała [kg]	Przed treningiem	44,62 ± 3,59	66,67 ± 6,41
	Po treningu	45,42 ± 3,57	68,17 ± 6,30
<i>p</i>		0,01	0,02

NS – nieistotne statystycznie

Zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn wszystkie zmiany w obrębie składu ciała były istotne statystycznie. Wśród kobiet ogólnoustrojowa tkanka tłuszczowa zmniejszyła się o 2,4 kg ($p=0,004$). Podobny spadek zarejestrowano wśród mężczyzn – 2,3 kg ($p=0,009$). Beztłuszczowa masa ciała u kobiet wzrosła łącznie o 0,8 kg ($p=0,007$), u mężczyzn o 2,0 kg ($p=0,01$).

Biorąc pod uwagę segmentowe rozłożenie tkanki tłuszczowej, podobne zmiany możemy zauważyć zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn. W przypadku kończyn górnych wykazano spadek o około 0,1 kg ($p\leq 0,03$), w obrębie kończyn dolnych o 0,3 kg – 0,4 kg ($p\leq 0,01$), zaś w tułowiu o 1,4 kg ($p\leq 0,02$) (tabela 4).

Tabela 4. Zróżnicowanie rozłożenia segmentalnego tkanka tłuszczowej przed i po treningu

		Tkanka tłuszczowa [kg]				
		Kończyna górna		Tułów	Kończyna dolna	
		Prawa	Lewa		Prawa	Lewa
Kobiety (n = 18)	Przed treningiem	0,71 ±0,16	0,74 ±0,18	8,05 ±1,67	3,25 ±0,31	3,17 ±0,29
	Po treningu	0,61 ±0,15	0,62 ±0,18	6,69 ±1,56	2,77 ±0,34	2,72 ±0,32
	<i>p</i>	0,03	0,004	0,001	0,01	0,02
Mężczyźni (n = 37)	Przed treningiem	0,88 ±0,29	0,89 ±0,35	8,70 ±3,79	2,29 ±0,75	2,30 ±0,72
	Po treningu	0,78 ±0,28	0,79 ±0,32	7,42 ±3,37	1,91 ±0,72	1,87 ±0,67
	<i>p</i>	0,02	0,002	0,04	0,004	0,02

Rozpatrując zmiany beztłuszczowej masy ciała, możemy zauważyć większy wzrost tego parametru wśród mężczyzn. W obrębie kończyn górnych parametr ten wzrósł o ok. 0,1 kg ($p\leq 0,03$), a w kończynach dolnych o ok. 0,3 kg ($p\leq 0,03$), zaś w obrębie tułowia o 0,8 kg ($p=0,03$). U kobiet w obrębie kończyn górnych wykazano wzrost beztłuszczowej masy ciała o 0,03 kg ($p=0,04$), w kończynach dolnych o 0,3 kg ($p\leq 0,02$), a w tułowiu o 0,4 kg ($p=0,03$). Tabela 5 ilustruje zróżnicowanie segmentowe beztłuszczowej masy ciała.

Tabela 5. Zróżnicowanie rozłożenia segmentalnego beztłuszczowej masa przed i po treningu

		Beztłuszczowa masa ciała [kg]				
		Kończyna górna		Tułów	Kończyna dolna	
		Prawa	Lewa		Prawa	Lewa
Kobiety (n = 18)	Przed treningiem	2,10 ±0,21	2,09 ±0,21	25,34 ±2,22	7,59 ±0,53	7,36 ±0,54
	Po treningu	2,13 ±0,21	2,12 ±0,31	25,80 ±2,29	7,72 ±0,63	7,49 ±0,63
	<i>p</i>	0,04	0,04	0,03	0,02	0,01
Mężczyźni (n = 37)	Przed treningiem	3,87 ±0,42	3,84 ±0,42	35,94 ±2,19	11,67 ±1,05	11,33 ±1,05
	Po treningu	3,95 ±0,52	3,97 ±0,53	36,74 ± 3,51	11,93 ±1,15	11,59 ±1,26
	<i>p</i>	0,03	0,01	0,01	0,001	0,02

Dyskusja

Z uwagi na wciąż rosnącą popularność treningu według metodyki CrossFit® warto zbadać jego wpływ na skład ciała osób trenujących. W związku z niską popularnością treningu HIPT liczba publikacji opisujących jego wpływ na życie człowieka jest ograniczona. Smith i wsp. (2013) opisali pozytywny wpływ treningu CrossFit® na wydolność fizyczną zdrowych ludzi [9]. Badania Heinricha i wsp. (2015) wykazały, iż HIPT wpłynął na obniżenie masy ciała wśród osób, u których nastąpiła remisja choroby nowotworowej [10]. Dlatego też celem badań było określenie wpływu treningu funkcjonalnego o wysokiej intensywności na skład ciała osób nietrenujących. Analizując powyższe wyniki, możemy zauważyć istotny statystycznie spadek ogólnej masy ciała badanych o ponad 1 kg, przy jednoczesnym wzroście beztłuszczowej masy ciała o 1,5 kg oraz zmniejszenie ilości tkanki tłuszczowej o 2 kg. Trening według metodyki CrossFit® charakteryzuje się wysoką intensywnością wykonywanych ćwiczeń, dzięki czemu organizm pracuje w przedziałach tętna od 70% HR_{max} dochodząc nawet do 97% HR_{max} oraz 55–65% VO_{2max} . Wysilek fizyczny w podanych przedziałach maksymalnego poboru tlenu oraz tętna skutkuje wysokim wydatkiem kalorycznym, prowadząc do spadku ilości tkanki tłuszczowej w organizmie [11]. Według American College of Sports Medicine wysilek fizyczny na wyższym poziomie pozytywnie wpływa na układ sercowo-naczyniowy [12]. Literatura przedmiotu badająca wpływ treningu HIPT na skład ciała jest niewielka. Smith i wsp. (2013), poddając grupę badaną podobnemu treningowi, uzyskali nieco wyższe niż w naszych badaniach spadki zawartości tkanki tłuszczowej w organizmie, oscylujące w granicy 4% [4]. Jednakże w powyższych badaniach grupa badana, poza treningiem według metodyki CrossFit®, przez 10 tygodni stosowała dodatkowo dietę typu Paleo. Stosowanie tej diety, bez aktywności fizycznej, przez 3 tygodnie może prowadzić do spadku ogólnej masy ciała o ponad 2 kg [13]. Dlatego też nie można porównywać wyników uzyskanych przez Smitha i wsp. z przedstawionymi w niniejszej pracy rezultatami. Podstawą zastosowanych w pracy badań był brak zmian żywieniowych w badanej grupie – w celu wyodrębnienia wpływu narzuconej, ukierunkowanej aktywności fizycznej na skład ciała kobiet i mężczyzn.

Porównując wpływ treningu na kobiety i mężczyzn można zaobserwować podobne zmiany. Zarówno spadek zawartości tkanki tłuszczowej, jak i wzrost ilości beztłuszczowej masy ciała był podobny wśród obu płci oraz istotny statystycznie. Jednakże zróżnicowanie uwidacznia się w zmniejszeniu ogólnej masy ciała oraz BMI. Wśród mężczyzn parametry te nie uległy istotnej zmianie. Rozbieżność tę możemy wytłumaczyć większym wzrostem beztłuszczowej masy ciała, co w efekcie końcowym przyczyniło się do zwiększenia ogólnej masy po zakończeniu programu treningowego. Baśtuż i wsp. (2015) wykazali, iż połączony trening typu CrossFit® z ćwiczeniami Pilates i Zumba przez 12 tygodni

wpływa na obniżenie wskaźnika BMI o 0,5 kg/m² punktu u zdrowych kobiet [14]. W badaniach własnych uzyskaliśmy obniżenie powyższego parametru o 1 kg/m² punktu wśród tej samej grupy. Dwukrotnie większa różnica uwidaczniana się w naszych badaniach związana jest z wyższą intensywnością stosowania jedynie programu treningowego według metodyki CrossFit®.

Analizując zmiany w segmentowym rozmieszczeniu tkanki tłuszczowej oraz beztłuszczowej masy ciała, można zauważyć różnice w rozłożeniu powyższych parametrów w zależności od płci. Wśród kobiet na tułowie tkanka tłuszczowa zmniejszyła się o 1,3% (1,4 kg), zaś na kończynach między 0,9% a 1,2% (0,1–0,3 kg). U mężczyzn proporcje te wyglądały odwrotnie. Dysproporcje wynikają z anatomicznego zróżnicowania rozłożenia tkanki tłuszczowej ze względu na płeć [15]. Biorąc pod uwagę beztłuszczową masę ciała, obie płcie uzyskały podobne zmiany. Niższe różnice zaobserwowano w obrębie kończyn górnych, zaś wyższe w przypadku tułowia oraz kończyn dolnych. Większość ćwiczeń wykorzystywanych w tym treningu opiera się na równoczesnym funkcjonowaniu kończyn górnych i dolnych. Tułów nierzadko pełni funkcje głównie stabilizacyjną. Z uwagi na siłowo-wytrzymałościowy charakter pracy w tym treningu, bezpośrednie zaangażowanie kończyn dolnych może skutkować większymi przyrostami mięśniowymi w tych obszarach, co uwidacznia się w postaci zwiększonej ilości beztłuszczowej masy ciała.

W badaniach własnych grupę badaną stanowiły zdrowe osoby nietreningowe, które podjęły regularną aktywność fizyczną jako przyjemną formę spędzania wolnego czasu oraz utrzymania aktualnego zdrowia. Aby stwierdzić jak wpłynie powyższy trening na osobę niestosującą żadnych określonych diet, poproszono uczestników o niezmienną nawyków żywieniowych. Powyższe badania pokazują, iż istotnie, pozytywne zmiany parametrów antropometrycznych są możliwe bez zmieniania nawyków żywieniowych. Partridge i wsp. (2014) wskazali, iż elementy społeczne występujące w treningu według metodyki CrossFit® wpływają pozytywnie na psychologiczne aspekty motywacyjne zdrowych osób [16]. Heinrich i wsp. (2014) zaobserwowali, że przy znacznie mniejszych nakładach czasowych uczestnicy osiągają wyższe zadowolenie z wykonywanych ćwiczeń niż w treningu obwodowym [17]. Łącząc powyższe wnioski z badaniami własnymi, otrzymujemy narzędzie działające korzystnie w wielu istotnych płaszczyznach sportu amatorskiego.

Powyższe badanie nie ustrzegło się istotnych ograniczeń. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na niską liczebność grupy kobiet obecnych w badaniu. Ze względu na siłowo-wytrzymałościowy charakter tego programu treningowego oraz dużą ilość innych form aktywności fizycznej nakierowanych na kobiety, ich liczba wciąż jest mniejsza niż liczba mężczyzn, co skutkuje trudnościami w zgromadzeniu odpowiedniej grupy badanej.

W powyższym badaniu większość osób stanowiły osoby z normatywną masą ciała. Ze względu na pozytywny wpływ treningu CrossFit® na tę badaną grupę, warto powtórzyć powyższe badania wśród osób z ponadnormatywną masą ciała.

Innym problemem utrudniającym ujednoczenie metodyki badań jest charakter programu treningowego. Występuje w nim bardzo duża liczba ćwiczeń oraz form ich wykonywania (AMRAP, EMOM, *For Time*), co daje dość znaczną dowolność trenerom i może skutkować zróżnicowaniem programów treningowych w badaniach, utrudniając ich porównywanie między sobą. Dodatkowo pojawiają się badania stwierdzające, iż trening tego typu mocno obciąża stawy i może prowadzić do większego prawdopodobieństwa wystąpienia urazu [18]. Warto mieć na uwadze, iż – jak każda aktywność fizyczna – nieprawidłowo wykonywany trening CrossFit® może prowadzić do urazu, zaś duża liczba ćwiczeń wykorzystywanych w programie zwiększa to prawdopodobieństwo. Dlatego też istotne jest, aby trening tą metodą prowadzony był przez osobę wykwalifikowaną i miał formę jak najbardziej zindywidualizowaną.

Wnioski

1. Trening według metodyki CrossFit® wpływa istotnie statystycznie na spadek ilości tkanki tłuszczowej (zarówno ogólnoustrojowej, jak i w każdym badanym segmencie ciała) wśród obu płci.
2. Wśród kobiet odnotowano większy spadek ilości tkanki tłuszczowej w obrębie tułowia, zaś u mężczyzn w kończynach dolnych i górnych.
3. Wzrost ilości beztłuszczowej masy ciała był podobny u obu płci; obejmował większe przyrosty w kończynach dolnych i górnych, mniejsze zaś w tułowiu.

Podziękowania

Autorzy serdecznie dziękują wszystkim uczestnikom za udział i zaangażowanie oraz Klubowi Sportowemu Tytani Radomsko za umożliwienie przeprowadzenia badań i pomoc w ich realizacji.

Piśmiennictwo

- [1] Zanetidou S., Belvederi Murri M., Menchetti M., Toni G., Asioli F., Bagnoli L. (2016): *Physical exercise for late-life depression: customizing an intervention for primary care*. Journal of the American Geriatrics Society. <https://doi.org/10.1111/jgs.14525>.
- [2] Trapp E.G., Chisholm D.J., Freund J., Boutcher S.H. (2008): *The effects of high-intensity intermittent exercise training on fat loss and fasting insulin levels of young women*. International Journal of Obesity, 32(4), s. 684–691. <https://doi.org/10.1038/sj.ijo.0803781>.
- [3] Lamina S., Okoye G.C. (2012): *Effect of interval exercise training programme on C-reactive protein in the non-pharmacological management of*

- hypertension: a randomized controlled trial*. African Journal of Medicine and Medical Sciences, 41(4), s. 379–386.
- [4] Antonovsky A. (2005): *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia: jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*. Wyd. Fund. Instytutu Psychiatrii i Neurologii, Warszawa.
- [5] Flegal K.M. (1999): *The obesity epidemic in children and adults: current evidence and research issues*. Medicine and Science in Sports and Exercise, 31(11 Suppl), s. 509–14. <https://doi.org/10.1097/00005768-199911001-00004>.
- [6] World Health Organization (2000): *Obesity: Preventing and Managing the Global Epidemic*. World Health Organization.
- [7] Staiano A.E., Marker A.M., Martin C.K., Katzmarzyk P.T. (2016): *Physical activity, mental health, and weight gain in a longitudinal observational cohort of nonobese young adults*. Obesity (Silver Spring, Md.), 24(9), s. 1969–1975. <https://doi.org/10.1002/oby.21567>.
- [8] Sciamanna C.N., Smyth J.M., Doerksen S.E., Richard B.R., Kraschnewski J.L., Mowen A.J., Yang C. (2016): *Physical Activity Mode and Mental Distress in Adulthood*. American Journal of Preventive Medicine. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2016.09.014>.
- [9] Smith M.M., Sommer A.J., Starkoff B.E., Devor S.T. (2013): *Crossfit-based high-intensity power training improves maximal aerobic fitness and body composition*. Journal of Strength and Conditioning Research, 27(11), s. 3159–3172. <https://doi.org/10.1519/JSC.0b013e318289e59f>.
- [10] Heinrich K.M., Becker C., Carlisle T., Gilmore K., Hauser J., Frye J., Harms C.A. (2015): *High-intensity functional training improves functional movement and body composition among cancer survivors: a pilot study*. European Journal of Cancer Care, 24(6), s. 812–817. <https://doi.org/10.1111/ecc.12338>.
- [11] Fernández J.F., Solana R.S., Moya D., Marin J.M.S., Ramón M.M. (2015): *Acute physiological responses during crossfit® workouts*. European Journal of Human Movement, 35(0), s. 114–124.
- [12] Thompson P.D., Arena R., Riebe D., Pescatello L.S., American College of Sports Medicine. (2013): *ACSM's new preparticipation health screening recommendations from ACSM's guidelines for exercise testing and prescription, ninth edition*. Current Sports Medicine Reports, 12(4), s. 215–217. <https://doi.org/10.1249/JSR.0b013e31829a68cf>.
- [13] Osterdahl M., Kocturk T., Koochek A., Wändell P.E. (2008): *Effects of a short-term intervention with a paleolithic diet in healthy volunteers*. European Journal of Clinical Nutrition, 62(5), s. 682–685. <https://doi.org/10.1038/sj.ejcn.1602790>.
- [14] Baştuğ G., Özcan R., Gültekin D., Günay Ö. (2016): *The effects of cross-fit, pilates and zumba exercise on body composition and body image of women*.

- International Journal of Sports, Exercise and Training Science, 2(1), s. 22–29. <https://doi.org/10.18826/ijsets.25037>.
- [15] Siemińska L. (2007): *Tkanka tłuszczowa. Patofizjologia, rozmieszczenie, różnice płciowe oraz znaczenie w procesach zapalnych i nowotworowych*. Endokrynologia Polska, 58(4), s. 330–342.
- [16] Partridge J.A., Knapp B.A., Massengale B.D. (2014): *An investigation of motivational variables in CrossFit facilities*. Journal of Strength and Conditioning Research, 28(6), s. 1714–1721. <https://doi.org/10.1519/JSC.0000000000000288>.
- [17] Heinrich K.M., Patel P.M., O’Neal J.L., Heinrich B.S. (2014): *High-intensity compared to moderate-intensity training for exercise initiation, enjoyment, adherence, and intentions: an intervention study*. BMC Public Health, 14, 789, s. 1–6. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-789>.
- [18] Hak P.T., Hodzovic E., Hickey B. (2013): *The nature and prevalence of injury during CrossFit training*. Journal of Strength and Conditioning Research. <https://doi.org/10.1519/JSC.0000000000000318>.

The Effect of 8-week CrossFit®-based Training on Body Composition in Healthy Adults

Abstract

The purpose of this study was to evaluate the 8-week training influence according to CrossFit® concept on the healthy adults’ body composition and to determine the diversity the training outcomes by gender.

This study covered 55 subjects, 18 female and 37 male. Female mean age was 28,4 ±6,5 years, mean body height 168,2 ±6,7cm and mean body weight 60,5 ±5,0kg. Among men, mean age was 25,7 ±6,8 years, mean body height 180,2 ±6,0cm, while mean body weight 81,6 ±8,2kg. To evaluate the body composition bioelectric impedance method was used, before and after beginning the training. During 8-week of CrossFit® training 5 continuous training sessions a week has been held. Two-day gap was held after every 5 days of training. Single training session lasted 60 minutes.

In female group 1 kg/m² BMI reduce was shown, while in male group there was no statistically significant changes in this parameter. It was shown that statistically significant differences were present about every analyzed parameter of the body composition (fat tissue, lean body mass), both globally and segmentally.

The CrossFit® training significantly affects fat tissue reduce in two analyzed groups, both globally and segmentally. In female group more trunk fat tissue reduce was found compared to upper and lower extremities in male group.

Keywords: CrossFit, BIA, body composition, HIPT, physical activity.

CZEŚĆ III

**UWARUNKOWANIA ZDROWIA, POSTAWY
PROZDROWOTNE, JAKOŚĆ ŻYCIA**

Svatava NOVÁKOVÁ*, Marie BLAHUTKOVÁ**,
Marta MUCHOVÁ**, Hana LEPKOVÁ**

Influence of Physical Activities on Stress Reduction among Third Age University Students

Abstract

The aim of our paper was to identify the effect of physical activities on the reduction of stress among the elderly who regularly participated in a physical activity program and point out the positive effects of these exercises.

The research sample consisted of a total of 202 elderly people from 64 to 78 years of age. 102 of them regularly exercised within the framework of the Motion studio program for the elderly organised by the University of the Third Age at Brno University of Technology. Other 100 seniors did not study and none of them exercised regularly. The level of stress was measured with the Stress Test (Selye, 1993, Křivohlavý, 2001). We looked for differences in the level of stress among seniors who exercise on a regular basis and those who do not exercise. We compared age, retirement time and all physiological stress-related difficulties. We used the Pearson correlation coefficient and the factual evaluation for statistical evaluation of the obtained data.

The obtained results, indicate that the seniors who came regularly to the Motion studio showed less stress than the rest of the tested elders.

They showed lower level in the zone of moderate stress, on average 4.5 points (men exhibited slightly higher stress level – 5 points – than women – 4 points) compared to the average of 8.1 points among seniors without sports and regular exercise (again, men showed higher levels of stress – 8.3 points – than women – 7.9 points). We found that the time spent in retirement does not statistically significantly affect the level of stress among the elderly (0.05 % significance level). The results indicated that the main stressors in old age are primarily physiological factors, which determine the level of life quality and often cause protracted diseases, particularly those related to musculoskeletal system. The time spent in retirement does not statistically significantly affect the level of stress of the elderly. Seniors without sports and regular exercise who reported higher levels of stress complained more about their cardiovascular condition, loss of appetite and neurological problems.

* Faculty of Sport Studies, Masaryk University, Brno, Czech Republic; e-mail: marie.blahutkova@email.cz

** Centre of sport activities, University of Technology, Brno, Czech Republic

The research has shown that seniors who are regularly engaged in physical activities are less stressed than seniors without sports and regular exercise.

Keywords: seniors, health, quality of life, stress, sport and physical activities.

Introduction

Nowadays, many universities worldwide offer a lifelong study programs, the so-called 3rd Age Universities (U3A hereinafter), in a response to a rising demand for education among the aging population. At the same time, graduates of these courses pay increasingly more attention to options suggesting how to improve their own health through physical activities which would be managed according to their current mental state and actual needs. Previous research [5], [7], [8], [9], [14], [15], [16], [23], [32] and the current state-of-art level of knowledge extend the offer of available sports and physical activities for seniors, which are quite considerably in demand since regular exercise contributes to the health and quality of life at any age. The latter is defined with regard to satisfaction of the respective individual with the achievement of certain targets to direct his/her life that are determined by their own hierarchy of values [17]. It is an individual value experienced subjectively by each individual in different dimensions; each individual understands and defines it differently. Human life is fully implemented, i.e. in good quality, only if it is based on *arche* (beginning), which is the cause of acting (*causae efficientes*), consequently, human mind has to choose a mean of a movement along a path (*dynamis*) which is nothing else then a cause in terms of material, matter and options. Adoration of objectivity in science leads to the fact that quality of life is achieved by objectively observable, i.e. quantifiable, predictions which usually depend on the health of the subject. Therefore, cultivating the human body with spiritual cultivation must be a part of the health care [10]. Quality of life is also associated with life satisfaction and that does not dwindle even at a later age [17]. The issues of life quality are also associated with physical activities of seniors, especially in terms of well-being, fitness and wellness. Well-being is referred to as an experience of personal happiness and is an inevitable component of health. At present, it is also directed to overall well-being of human beings in relation to their bio-psycho-socio-spiritual balance. This concept is also linked to physical fitness and represents a set of exercises which are based on muscle strength, flexibility, coordination, and breathing efficiency. Cardiovascular fitness, which is interconnected with regular exercises is particularly important, and its significance rises with aging. As seniors are among the fastest growing population group, it is necessary to pay due attention to them. Demographic statistics shows that about 870,000 people over 65 years of age join the world population of seniors every month [12]. Therefore, physical activity is an essential part of healthy aging. Movement can play a vital role in maintaining proper body functions and can simultaneously improve the

quality of life of seniors who are already disordered. Thus, physical activity and sport of seniors brings considerable savings in health care costs in this category of population. According to the World Health Organization [31], regular exercises are especially important for seniors to reduce the risk of falls, prolong their independence and improve their quality of life. The research showed [18] that regularly exercising seniors have a five times lower risk of cardiovascular disease. However, exercises must take place in the aerobic zone. With the rising age, movement and physical activities in each person become restricted. In relation to the quality of life, sports and physical activities are recommended for seniors as prevention against aging. Movement is controlled by the central nervous system and this controls all the processes in the human organism through the cerebrospinal system. Thus, it controls physical behaviour and volitional human activities. During physical activities at any age, information is transmitted between the brain and muscles, and it reaches deep into controlling processes. Various exercises enable us to understand the close relationship between the mind and the body, and thanks to this enable us to better control our thinking and memory [26]. Regular exercises also have effects on stress elimination, thus contributing positively to health. Stress accompanies each one of us throughout our life, and it endangers our health through environmental influences and current situations. It is also involved in the development and course of many diseases. Stress significantly affects the course of diseases [1]. Through its effects, stress can significantly prolong a disease and it can also contribute to the patient's death. Because stress is one of the phenomenological problems of contemporary society, it can even cause a premature burnout. "The reason for burnout are negative, or missing, positive relations to the surroundings and misunderstanding of oneself" [25]. Stress, depression and anxiety in adulthood are the second most common type of health problems related to work [22]. For seniors, stress contributes to the deterioration of quality of life and health; therefore, physical activities in older age should be a part of the seniors' daily routine.

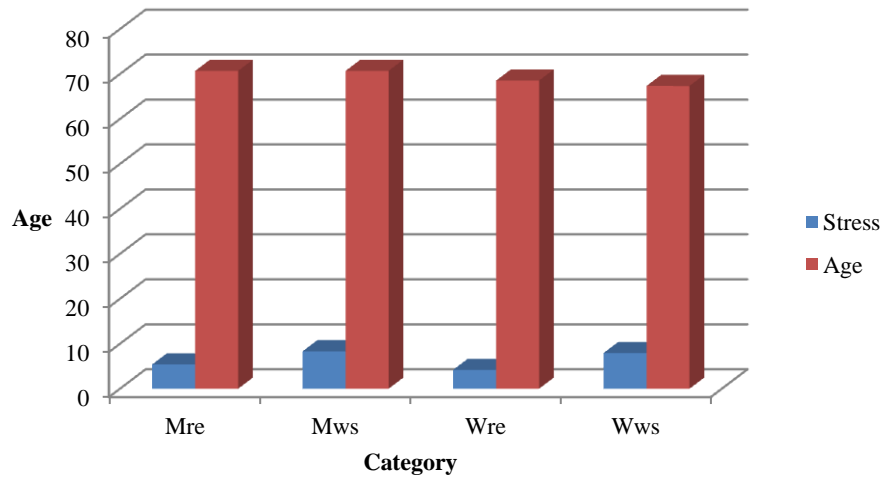
Methods

To evaluate the current level of stress in a group of regularly exercising seniors and seniors who are not engaged in sports and regular exercises, we used the Stress Test [17] and a standardized personal questionnaire. The Stress Test is a diagnostic method which is also used by WHO for their research and it includes questions related to human behaviour in distress. It consists of three parts – physiological symptoms of stress (14 questions), emotional symptoms of stress (8 questions) and behavioural symptoms of stress (10 questions). The proband fills in his/her current feelings in a questionnaire by encircling the value that he/she experienced in the last three months. The obtained results determined the

stress level, which was divided into four groups: normal stress levels (less than 12 points), increased stress (13–16 points), high stress (17–23 points) and pathological stress (more than 24 points). If a participant responds positively to questions 1–5 and 12 regarding his/her physiological symptoms, it is a symptom of a severe disease. Within an extensive stress evaluation in the Czech Republic, we also addressed students of U3A who attended the Motion studio at CESA VUT and exercised regularly under the guidance of experienced instructors. Diagnostics was accepted by a total of $N=102$ seniors exercising regularly; 82 women (aged 57–83, the average age of 67.5, $SD=5.04$) and 20 men (aged 60–80, the average age of 70.5, $SD=3.9$). On average, these seniors were 8.25 years in retirement, i.e. they did not do any paid work. To compare and evaluate the obtained results, we also addressed 100 seniors who did not engage in sports and exercise activities regularly. This group covered 80 women (aged 61–75, the average age 67, $SD=4.52$) and 20 men (aged 64–82, the average age 70, $SD=3.85$). On average, these seniors were 6.02 years in retirement, i.e. they did not do any paid work. Some seniors only attended theoretical courses at U3A at Brno University of Technology, without participating in a regular sports and exercise activity, while the remaining elders did not join any courses. The obtained results were compared with the data from the personal questionnaire for seniors, and the normality of the data was evaluated statistically using the Pearson correlation coefficient. For statistical comparison of the two groups, we used a two-sided t-test for independent files, standard deviation and median. The resultant value of $p=0.08$ indicates a considerable homogeneity of the groups.

Results

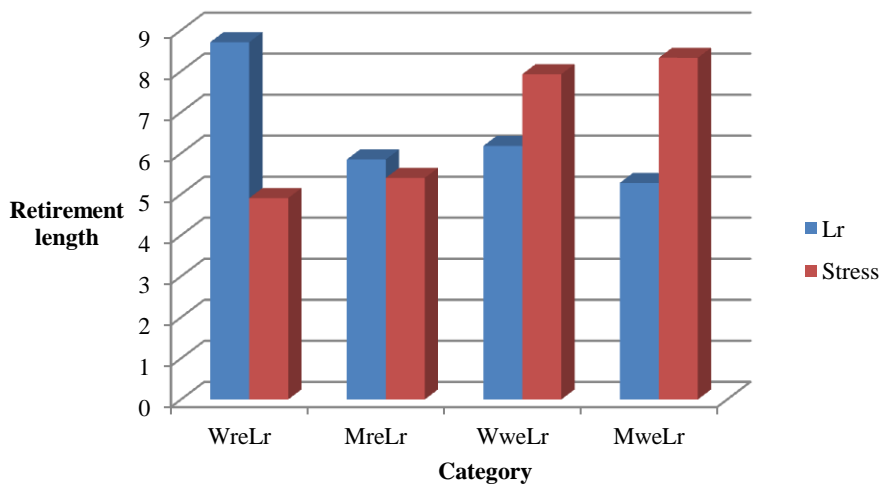
None of the tested seniors who regularly attended the Motion studio at CESA VUT belonged to the group with increased or high stress. On the contrary, the level of stress varied among exercising seniors in the region of very low stress (4.41 points). Therefore, it is obvious that they had a very good quality of life, which may be also related to the regular participation in exercise. A more detailed analysis revealed that the exercising women showed lower levels of stress than the exercising men (Fig. 1, Table 1). The time spent in retirement did not significantly influence the stress level of exercising men or women (the Pearson correlation coefficient of males was 0.28, females 0.10). Non-exercising seniors had higher levels of stress compared to those who exercised (8.01 points), though the second group also reached normal levels of stress but men were more stressed than women (Fig. 2, Tab. 1). Even in this case, the time spent in retirement did not affect the stress level (the Pearson correlation coefficient of men was 0.02, women 0.10). The results show that the addressed seniors have a relatively low stress level; therefore, we have also used the factual assessment for further processing.

Legend: Mre – men who exercise regularly , Mws – men who do not exercise on regular basis, Wre – women who exercise regularly, Wws – women without sports and regular exercising

Fig. 1. Comparison of age and stress in reference groups of seniors

Source: own research.

Legend: WreLr – women who exercise regularly, length of retirement, MreLr – men who exercise regularly, length of retirement, WweLr - women without sports and regular exercising, length of retirement, MweLr – men without sports and regular exercising, length of retirement

Fig. 2. Time spent in retirement and stress level for reference groups of seniors

Source: own research.

Table 1. Pearson correlation of dependence between the stress level and age and the time spent in retirement for seniors

Category	Age – Stress	Length of retirement – Stress
Seniors (men) exercising	– 0.28	0.08
Seniors (men) non-exercising	– 0.29	0.03
Seniors (women) exercising	– 0.14	– 0.11
Seniors (women) non-exercising	– 0.36	– 0.37

When analysing the answers to the questions that indicate a pathological stress, exercising seniors most often answered negatively – for all the answers, the median was 0 points, while non-exercising seniors answered positively in physiological disorders (question: 1. Frequent palpitations, rapid heartbeat, accelerated, intensive and irregular; 2. Pain and contractions on the chest bone). Therefore, it can be concluded that the addressed seniors do not show high levels of stress; however, the exercising ones are less stressed than non-exercising cohorts. Questions on physiological disorders are focused on experiencing difficulties associated with increased levels of stress and are more pronounced particularly among elderly people in connection with fatigue and exhaustion of their organism. Nevertheless, we can state that the majority of exercising seniors do not think about these problems and feel healthier than non-exercising seniors.

The analysis of the personality questionnaire showed that the exercising seniors indicate a higher quality of life in their answers:

It's as good as it can be.

With exercise, I can handle everything, I look forward to every day and I have something to live for.

When I exercise, I look forward to familiar colleagues, I have already had a few friends there and we also gather outside the gym premises.

I understand that exercising is the most important for life, only then I was well tuned and looked forward to other activities.

Within these responses, we focused some exercises therapeutically so that seniors could use the opportunity to acquire, through specific approaches, also the sufficient information about their bodies, about their experiences and their feelings. At the same time, they learned how to relax and use the exercises for their need to better manage stressful situations.

Discussion

The obtained results are mainly related to the characteristics of the functional state of the organism in old age, which is conditional on health. An elderly per-

son considers himself/herself healthy when he/she lacks an obvious disease and disturbing syndromes, when he/she is independent and pleased with his/her quality of life, undertakes adequate physical and mental activities and maintains social contacts [30].

A functional state of organism and level of its performance in old age is determined by the level of fitness, balance and walking levels, nutrition, and performance in daily life activities, the level of cognitive abilities, mood and satisfaction. It is necessary to accept the rule that the function forms the organ. In old age, the functional fitness is understood as a key element of health. It is affected multi-factorially. Its level is affected by genetic predisposition, disease manifestations and their consequences, the way of present life, environmental factors and psychological state [29].

Our findings show that seniors, who exercise regularly, feel healthier. In two cases, the tests did not reveal any positive answer (1 male and 1 female); two seniors had no trouble at all. Researches that deal with the influence of regular exercise on the quality of life of seniors are always based on exogenous factors that affect aging, in particular the environmental and socio-economic factors that, related to a medical condition, limit the ability of seniors to perform physical activities [13]. According to Bumbálek [3], a major cause of stress among seniors is a change of their way of life, loss of social contacts (social status) and social roles that were very important part of their lives. This state is referred to as the social age. However, even these manifestations are individual; from time to time, they affect each individual. Simultaneously with this phenomenon, physical activities of seniors are gradually reduced and a sedentary lifestyle prevails. It leads to a loss of muscle mass and deterioration of mobility of seniors. Therefore, exercising and regular physical activities of seniors are of great importance in terms of social aging (meeting people in exercising programs or in other activities) and in terms of quality of life (ability of self-care and self-sufficiency). Exercising helps to improve the quality of life of seniors and at the same time it also improves complex cognitive functions [2], [28]. The issues of research on the influence of physical activity on health and quality of life of seniors were dealt with in a number of foreign and domestic research studies.

The experts consider physical experience and subjective feeling of health to be relevant indicators to life quality evaluation, which also currently appears among elderly people [17], [20], [30]. In this context, family plays an important role therefore, the permanent objective for family and society is encouraging the positive status of seniors, intergeneration solidarity, supporting self-realization of seniors and, thus, their independence [30].

The effect of regular physical activity leads not only to health but also to the reduction of body weight and the good function of the muscle system. If more fat-free mass can be found in the elderly, it leads to a change in the ability to perform a muscle activity more effectively, which is a prerequisite for professional and leisure-time activities. When, however, a targeted intervention does

not take place, these abilities decrease with the increasing age [4], [19]. For the aging organism, these changes are essential because they do not only limit the behaviour of individuals, but also his/her behaviour both in everyday situations and in limit situations [11], [21]. A regularly exercising senior is then able to better master the necessary life functions, but he/she is also more independent and self-serviceable. Regular exercising also affects the good health of seniors allowing them not only quality physical work, but it also improves their condition [27]. As early as in 2001–2002, the project was implemented by FTK UP Olomouc with a group of seniors of an average age of 86.3. A positive effect of exercise program on physical and mental functions (mnestic and cognitive) was proved as well as on the social life of seniors [6]. An active lifestyle of seniors was assessed according to the expectations of active lifestyle, i.e. the current level of development of biological age (according to selected parameters of body composition – coefficient of ECM/BCM – molecular model) and according to the prerequisites for physical work. These requirements are best satisfied by cyclical motion, especially walking, running, swimming and cycling. For the purposes of research, walking was selected. We were detecting the volume and intensity of physical activity within a daily and weekly regime and the accelerometer was used for counting the average number of steps. An important element of physical activity of seniors appears to be the environment in terms of the degree of numbers of performed steps [24]. In the study by Pelcová and Blaha [24], it was found that there is a correlation between the intense and moderately intense physical activity and health perception for subjectively perceived health and physical activity among seniors. However, participation of elderly people in physical activities of moderate intensity does not indicate any dependency on subjectively perceived health. The intensity of physical activity was measured according to WHO recommendations. Mostly, the seniors report common daily tasks among the intense physical activities, e.g. walking or shopping; however, these activities are evaluated as a low intensity physical activity. In recent years, we can also see recommendations for seniors to exercise in gyms or fitness centres, but these must always be under professional supervision and control.

Summary

Physical activity as a part of a life style enhances life quality and expresses culture of a human and the society [30]. The obtained results show that the physical activity of an elderly individual can have a positive influence on stress level that he/she experiences. In old age, physical activity is very important for the maintenance of life quality, especially in medical and psychological terms. If a senior is competent in executing activities of daily living independently, his/her quality of life improves significantly. Thanks to regular exercise, the sen-

ior may be not only in better fitness shape, but he/she may also be able to handle everyday activities and work load better, therefore, creating functional reserve which is of crucial importance. Exercising is becoming a suitable supplement of daily regime, where the senior can meet his/her friends and fulfil the sense of life. Exercising women and men in senior age have lower levels of stress than non-exercising seniors. The time spent in retirement does not statistically significantly affect the level of stress in the elderly. Regularly exercising seniors have a better opportunity to meet with their peers and spend time enjoying leisure activities that ensure their better subjective well-being and also a better quality of life. On the basis of research investigations, it can be concluded that a regularly exercising senior belongs to the category of active and independent in execution of activities of daily living. Therefore, the institutions that create opportunities for seniors to meet and exercise regularly, such as the Motion studio at the Brno University of Technology, contribute not only to the health in medical terms but also have a considerable social and psychological impact on the lives of the involved seniors.

Acknowledgments

This work was realized with the support of specific research project of CESA VUT, Support for the development of the U3V.

References

- [1] Blahutková M., Jonášová D., Ošmera M. (2015): *Duševní zdraví a pohyb*. Brno: CESA VUT v Brně, Aaktivita. ISBN 978-80-7204-916-5.
- [2] Ble A. et al. (2005): *Executive Function Correlates with Walking Speed in Older Persons: The InCHIANTI Study*. Journal of the American Geriatric Society 53, pp. 410–415.
- [3] Bumbálek M. (2005): *Stáří a osamělost*. Schola Gerontologica. p. 5–314, MSD spol. s.r.o. ISBN 80-210-3838-1.
- [4] Bunc V., Štílec M. (2003): *Possibilities of body composition and aerobic fitness influence by walking in senior women*. [In:] Einfeld K. et al. *Gesund und bewegt ins Alter*. Afra-Verlag Butzbach-Griedel.
- [5] Erikson H.E. (2015): *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0786-3.
- [6] Frömel K. (2002): *Výzkumný záměr Pohybová aktivita obyvatel – Severská chůze ve výběru pohybových aktivit pro seniory*. VZ MSM6198959221. Olomouc: FTK UP.
- [7] Hátlová B. (2003): *Kinezioterapie*. Praha: Karolinum. 167 s.
- [8] Hátlová B. et al. (2010): *Psychomotorická terapie demencí v počáteční a střední fázi*. Ústí nad Labem: European Science and Art Publishing & Asociace psychologů sportu. 82 s.

- [9] Hátlová B., Kirchner J. (2010): *Kapitoly z psychomotorické terapie*. Ústí nad Labem: European Science and Art Publishing & Asociace psychologů sportu. 163 s.
- [10] Hogenová A. (1998): *Hermeneutika sportu*. Praha: Karolinum.
- [11] Goffaux J., Friesinger G.C., Lambert W., Shoyer L.W. et al. (2005): *Biological age – A concept whose time has come: A preliminary study*. S Med Journal 98(10), pp. 985–993.
- [12] Kalman M., Hamřík Z., Pavelka J. (2009): *Podpora pohybové aktivity pro odbornou veřejnost*. Olomouc: ORE-institut. ISBN 978-80-254-5965-2.
- [13] Kalvach Z., Zadák Z., Jirák R., Závazalová H., Holmerová I., Weber P. (2008): *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. Praha: Grada Publishing.
- [14] Kassin S. (2007): *Psychologie*. Brno: Computer Press a.s. ISBN978-80-251-1716-3.
- [15] Kebza V., Šolcová I. (2000): *Retrospektiva, současnost a perspektivy psychologie zdraví*. Čs. psychologie 44. č. 4. s. 309–317.
- [16] Kopřivová J. (2003): *Pohybové aktivity pro zlepšení fyzického a psychického stavu seniorů*. [In:] *Nové poznatky v kinantropologickém výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita, s. 97–100, 4 s. ISBN 80-210-3099-2.
- [17] Křivohlavý J. (2001): *Psychologie zdraví*. Praha: Portál.
- [18] Lakka T.A. et al. (1994): *Relations of leisure time physical activity and cardiorespiratory fitness to the risk of acute myocardial infarction in men*. New England Journal of Medicine 330. pp. 1549–1554.
- [19] Nakamura E., Moritani T., Kanetaka A. (1989): *Biological age versus physical fitness age*. Eur Journal Appl Physiol, 58, pp. 778–785.
- [20] Mareš J. (2002): *Pozitivní psychologie. Důvod k zamyšlení i výzva*. Československá psychologie 44. č. 2, pp. 91–117.
- [21] Newman A.B., Haggerty C.L., Goodpaster B. et al. (2003): *Strength and muscular quality in a well-functioning cohort of older adults: The health, Aging and Body Composition Study*. Journal American Geriat Society 51, pp. 323–330.
- [22] Neenan M., Palmer S. (2015): *Kognitivně-behaviorální koučink v praxi*. Brno: Motiv Press.
- [23] Pelcák S. (2013): *Osobní nezdolnost a zdraví*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-342-0.
- [24] Pelclová J., Bláha L. (2013): *Prostředí a pohybová aktivita seniorů. Interní univerzitní grant (IGA: FTK 2012 015)*. Olomouc: FTK UP.
- [25] Prieß M. (2015): *Jak zvládnout syndrom vyhoření*. Praha: Grada.
- [26] Slepíčka P. et al. (2006): *Psychologie sportu*. Praha: Karolinum.
- [27] Spirduso W.W. (1995): *Physical dimensions of aging*. Champaign: Human Kinetics.

- [28] Tabbarah M., Crimmins E.M., Seeman T. (2002): *The relationship between cognitive and physical performance: MacArthur studies of successful aging*. *Journals of Gerontology* 57, pp. 228–235.
- [29] Trávníková D. et al. (ed.) (2014): *Vybrané aplikované pohybové aktivity. Teorie a praxe*. Brno: FSpS MU. ISBN 978-80-210-6719-6.
- [30] Uher I. (2014): *Determinanty kvality života seniorov*. Košice: UPJŠ. ISBN 978-80-8152-136-2.
- [31] World Health Organization (2002): *A physically Active Life through Everyday transport: with special focus on children and older people and examples and approaches from Europe*.
- [32] Zusková K., Junger J., Bakalár P. (2005): *Pohybová aktivita ako prostriedok zlepšovania kvality života seniorov*. [In:] *Schola gerontologica*. Brno: Masarykova univerzita, s. 202–206. ISBN 80-210-3838-1.

Wpływ aktywności ruchowej na obniżanie stresu u studentów Uniwersytetu Trzeciego Wieku

Streszczenie

Celem pracy było zbadanie wpływu aktywności fizycznej na zmniejszenie stresu wśród osób starszych, które regularnie uczestniczą w zajęciach ćwiczeń ruchowych, oraz wykazanie pozytywnych efektów tych ćwiczeń. Grupa badawcza składała się z 202 osób starszych w przedziale wiekowym od 64 do 78 lat. W grupie tej 102 osoby starsze regularnie ćwiczyły w ramach programu Studiów Ruchu organizowanych przez Uniwersytet Trzeciego Wieku VUT w Brnie. Pozostała grupa 100 osób nie uczestniczyła w programie i nie ćwiczyła regularnie. Poziom stresu był mierzony za pomocą Testu Stresu (Selye, 1993 Křivohlavý, 2001); szukaliśmy różnic w poziomie stresu między osobami starszymi regularnie ćwiczącymi i osobami starszymi niećwiczącymi. Różnicowania te były porównywane z wiekiem, z czasem spędzonym na emeryturze oraz z poszczególnymi problemami fizjologicznymi, które są związane ze stresem. Do oceny statystycznej wyników używaliśmy współczynnika korelacji Pearsona oraz rzeczowej oceny. Wyniki wskazują, że osoby starsze, które regularnie uczestniczą w studiach ruchu, są mniej zestresowane niż seniorzy niećwiczący. Wykazują one niższy współczynnik w strefie umiarkowanej stresu, średnio 4,5 punktu. Mężczyźni mają nieco wyższy poziom stresu (5 punktów) niż kobiety (4 punkty). Wyniki niećwiczących seniorów mieszczą się w strefie środkowej stresu, średnio 8,1 punktu. Mężczyźni ponownie wykazują wyższy poziom stresu (8,3 punktu) niż kobiety (7,9 punktu). Stwierdziliśmy, że czas spędzony na emeryturze nie wpływa znacząco na poziom stresu u osób starszych (poziom istotności 0,05). Wyniki wykazały, że głównym czynnikiem stresogennym u osób w wieku starszym były przede wszystkim problemy fizjologiczne. To one określają poziom jakości życia, często powodując przewlekłą chorobę, zwłaszcza zaburzenia w aparacie ruchowym. Czas statycznie spędzony na emeryturze nie wpływa istotnie na poziom stresu u osób starszych. Nieaktywne ruchowo osoby w starszym wieku, które zgłaszały wyższy poziom stresu, w większości skarżyły się na problemy z układem krążenia, problemy z apetytem czy na problemy urologiczne. Badania wykazały, że osoby w starszym wieku, które regularnie biorą udział w aktywności ruchowej, są mniej zestresowane niż osoby starsze nieaktywne ruchowo.

Słowa kluczowe: osoby starsze, zdrowie, jakość życia, stres, aktywność ruchowa.

CZEŚĆ V
BIOGRAMY, DYSKUSJE, POLEMIKI,
RECENZJE, PRZEGLĄD WYDAWNICTW,
SPRAWOZDANIA

Tomasz SAHAJ*

**Recenzja monografii wieloautorskiej pod redakcją
naukową Jerzego Kosiewicza, Eligiusza
Małolepszego i Teresy Drozdek-Małolepszej:
Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki,
Częstochowa 2016, ss. 324**

Dostarczona mi do recenzji praca *Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki* jest intelektualnym pokłosiem ogólnopolskiej konferencji naukowej „Sport i turystyka w badaniach nauk społecznych – przeszłość, teraźniejszość i wyzwania przyszłości”, która odbyła się w dniach 7–9 września 2015 roku w Złotym Potoku opodal Częstochowy. Konferencję zorganizowali pracownicy Instytutu Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Była to kolejna, piąta już edycja konferencji naukowych powstałych pod egidą Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie (PTNSS). Jej formułą jest to, że co roku gospodarzem konferencji tematycznej jest inny ośrodek naukowo-badawczy, którego pracownicy zajmują się szeroko rozumianą problematyką społeczną związaną z kulturą fizyczną, sportem i turystyką, a po każdej z nich wydawana jest recenzowana publikacja wieloautorska. Jak przypominają we *Wstępie* recenzowanej pracy jej redaktorzy (s. 7), dotychczas w tej serii ukazały się następujące wydania prac zbiorowych w języku polskim i angielskim:

1. Cynarski W., Kosiewicz J., Obodyński K. (red. nauk.), *Kultura fizyczna i sport w zwierciadle nauk społecznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012;
2. Kosiewicz J., Michałuk T., Pezdek K. (red. nauk.), *Sport in the Context of Social Sciences*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012;

* dr hab., Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, e-mail: sahaj@awf.poznan.pl

3. Kosiewicz J., Michaluk T., Pezdek K. (red. nauk.), *Nauki społeczne wobec sportu i kultury fizycznej*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław 2013;
4. Kosiewicz J., Kazimierczak M. (red. nauk.), *Sport i turystyka. Uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Poznań 2013;
5. Zowisło M., Kosiewicz J. (red. nauk.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, Kraków 2015.

Praca *Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki* pod redakcją naukową Jerzego Kosiewicza, Eligiusza Małolepszego i Teresy Drozdek-Małolepszej jest szóstą z kolei monografią w tej serii, kontynuującą chlubną tradycję wydawniczą pod auspicjami PTNSS. Recenzentami wydawniczymi *Filozoficznych i społecznych aspektów sportu i turystyki* byli doświadczeni filozofowie kultury fizycznej, sportu i turystyki z renomowanych ośrodków akademickich: dr hab. prof. AWF Marek Kazimierczak (AWF Poznań) i dr hab. Tomasz Michaluk (AWF Wrocław). Recenzowana praca jest obszerna, liczy 324 strony i składa się ze *Wstępu*, napisanego przez redaktorów, oraz czterech rozdziałów tworzących spójny i logiczny podział tematyczny. Rozdziały te to: „Filozofia sportu”, „Pedagogika i socjologia sportu”, „Zarządzanie w sporcie”, „Turystyka i rekreacja fizyczna w teorii i praktyce”.

We *Wstępie* redaktorzy monografii dokonali omówienia zawartości i rekapitulacji treści rozdziałów, podali informacje porządkowe i strukturalne, osadzając publikację w szerszym kontekście dotychczas wydawanych prac o podobnej problematyce. W rozdziale zatytułowanym „Filozofia sportu” znalazło się sześć prac ośmiu autorów, będących zawodowymi filozofami kultury fizycznej i sportu, prezentujących tematykę wzajemnie się zazębiającą. Erudycyjny tekst wytrawnego badacza Jerzego Kosiewicza pt. *Sport zawodowy, widowiskowy i olimpijski w kontekście pojęć spirituality i spiritualism oraz etyki normatywnej* (ss. 13–44) eksploruje ważne problemy związane z duchowością towarzyszącą (lub nie) sportowi od czasów antycznych do dziś, od pierwszych igrzysk olimpijskich po czasy współczesne. Duchowością i religijnością ujmowanymi na różnych poziomach: głębszym i bardziej powierzchownym, związanym z masowym wymiarem sportu powszechnego, widowiskowego. Autor sprawnie porusza się zarówno po meandrach filozofii klasycznej kilku epok, jak i po literaturze i refleksji naukowej autorstwa badaczy współczesnych. Eksplikowany dualistyczny podział *spirituality vs. spiritualism* jest autorskim wkładem Jerzego Kosiewicza w badania kultury fizycznej i sportu w wymiarze aksjo-normatywnym i kulturowo-społecznym. Tekst Marii Zowisło *Sport jako sekularne święto – od antycznego mitu do współczesnego rytuału* (ss. 45–54) również eksploatuje problematykę sakralną powiązaną ze sportem, autorka także porusza się po podob-

nej trajektorii badawczej, co Jerzy Kosiewicz (od starożytności do współczesności), jej refleksja wywodzi się jednak z innych aksjomatów, w obrębie odmiennych paradygmatów, w ramach odrębnych tradycji interpretacyjnych. Te dwa teksty o podobnej proveniencji, lecz różnej orientacji, nawzajem się dopełniają i dobrze się stało, że redaktorzy umieścili je obok siebie.

Komplementarny z dwoma powyżej omówionymi tekst *Rytuał religijny w sporcie – perspektywa polska* Michała Mazurkiewicza (ss. 87–97), mógłby i powinien znaleźć się jako kolejny – tuż za tekstem Marii Zowisło – bo stanowi dopełnienie i rozwinięcie jej wywodów; ponadto ma charakter aplikacyjny. Omawia interesujące ryty kulturowe, jakimi są m.in. pozaracjonalne i quasi-religijne postawy sportowców oraz fenomen pielgrzymek polskich kibiców na Jasną Górę w Częstochowie. Artykuł został jednak umieszczony na końcu rozdziału, odseparowany trzema innymi tekstami o odmiennej tematyce. Te trzy separujące teksty w spójny, choć odmienny sposób, omawiają kwestię cielesności w sporcie. Tomasz Michaluk i Krzysztof Pezdek w krótkich *Rozproszonych wydarzeniach sportowych. Podmiotowość i cielesność w e-sportach* (ss. 55–63) w ramach intensywnie rozwijających się *game studies* prezentują badania filozoficznego fenomenu przenikania się światów realnych i wirtualnych oraz reperkusje społeczne tego zjawiska. Joanna Femiak w tekście pt. *Cielesność jako horyzont i źródło doświadczenia człowieka w rozważaniach filozoficznych Jana Patočki* (ss. 65–78) omawia epistemologiczno-fenomenologiczne aspekty ciała ludzkiego, referowane na podstawie myśli wymiennego w tytule czeskiego myśliciela. Klamrą spinającą triadycznie rozważania o cielesności jest tekst Roberta Dobrowolskiego i Katarzyny Salamon-Krakowskiej *Estetyka cielesnego doświadczenia* (ss. 79–86), jako jedyny poruszający kwestie estetyczne, nie odnosząc się jednak do kultury fizycznej i sportu, podobnie jak wcześniej omawiany tekst o cielesności.

Rozdział „Pedagogika i socjologia sportu” składa się z sześciu artykułów siedmiu autorów. Pierwszym, inicjującym tekstem, jest artykuł dwóch profesorów – Jana Oździńskiego i Mariusza Posłusznego – *Społeczne wartości aktywności ruchowej w perspektywie interkulturowej* (ss. 101–115). Traktuje on o wzajemnym przenikaniu i związkach cielesności i duchowości w antycznej europejskiej kulturze fizycznej, porównywanej z kulturą fizyczną Dalekiego Wschodu. Tego typu badania komparatystyczne nieczęsto goszczą na łamach branżowej polskiej literatury przedmiotu. Znaczącym wyjątkiem jest fachowe wysoko punktowane czasopismo „*Ido. Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*”, od lat z powodzeniem animowane przez prof. Wojciecha J. Cynarskiego z Wydziału WF Uniwersytetu Rzeszowskiego. Ważkie społeczne problemy społeczne poruszane są przez Michała Lenartowicza w tekście o symptomatycznym tytule „*Dziś będę Polakiem*”. *Migracje sportowe i zmiana obywatelstwa przez wyczynowych sportowców* (ss. 117–126). Analiza socjologiczna zjawiska migracji zarobkowej związanej z uprawianiem sportu, dokonana

ze znawstwem przez rasowego socjologa, jest trafnym uchwyceniem newralgicznej kwestii ruchliwości społecznej w ponowoczesnym świecie, nad którą to kwestią głowią się nie tylko badacze społeczni, ale która trapi międzynarodowe federacje, organizacje i związki sportowe, z MKOl, IAAF, UEFA i FIFA na czele. Szczególnie bolesne i widoczne jest to w środowisku piłkarskim, w którym obserwuje się największe nasilenie tego zjawiska, które wielokrotnie przybiera negatywne postacie (np. transfery nieletnich Brazylijczyków). Kolejny tekst w tym rozdziale jest autorstwa Julii Murrmann i nosi tytuł *Dziennikarski język sportu a założenia olimpizmu: stan obecny i wyzwania. Próba diagnozy na podstawie analizy internetowych relacji sportowych* (ss. 127–147). Dokonano w nim socjolingwistycznej analizy sposobów wypowiedzi i zbadano style narracji i sprawozdawstwa sportowego różnorodnych aktorów społecznych: dziennikarzy, trenerów, działaczy i in. Badania oparto na relacjach internetowych zaczerpniętych z około 100. artykułów opublikowanych w opiniotwórczym ogólnopolskim dzienniku „Gazeta Wyborcza”. Zakresem tematycznym, ramami interpretacyjnymi i cezurą czasową były najnowsze igrzyska olimpijskie oraz problematyka, która była przy ich okazji poruszana. Netografia jest istotnym elementem badań w naukach społecznych, a tego typu badania mają już bogatą literaturę przedmiotu, w znacznej części wykorzystaną przez autorkę omawianego tekstu.

Artykuł Doroty Pawlik *Mitopraktyka na przykładzie prastarej gry sportowej Maorysów KI-O-RAHI* (ss. 149–157) jest mikry jeśli chodzi o zawartość i treść. To zaledwie parostronicowe wprowadzenie do czegoś, co z powodzeniem mogłoby być interesującym artykułem naukowym; w prezentowanej postaci przypomina ulotkę informacyjną. To w recenzowanym zbiorze najsłabszy merytorycznie tekst pozbawiony waloru naukowości. Świadczy o tym także skromna literatura przedmiotu złożona z kilku pozycji, wśród których próżno szukać klasyków gatunku badań antropologiczno-kulturowych, do jakich zaliczają się prace światowej sławy renomowanego etnologa sportu Wojciecha Lipońskiego, takie jak choćby parokrotnie wydawana w różnych postaciach i językach *Encyklopedia sportów świata*, czy też *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej* (2012), której dostępna w Internecie recenzja autorstwa Tomasza Jurka ukazała się w „Pracach Naukowych Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” (seria „Kultura Fizyczna” 2014, t. 13, nr 1, ss. 181–184). Żadnych zastrzeżeń nie wzbudza natomiast tekst Jakuba Niedbalskiego pt. *Usytuowanie sportu w doświadczeniach osoby niepełnosprawnej – podejście narracyjno-biograficzne w badaniach procesu rehabilitacji społecznej* (ss. 159–173). Autor podejmuje ważną i społecznie wrażliwą problematykę dotyczącą sportu osób z towarzyszącymi im deficytami i niepełnosprawnościami. Przy pomocy stosownych badań jakościowych szacuje rolę i znaczenie tego typu aktywności ruchowej dla wybranej kategorii osób na tle szerszego zjawiska rehabilitacji społecznej. Wychoząc naprzeciw zapotrzebowaniu społecznemu tego typu badania podejmowane są coraz częściej i coraz śmielej przez socjologów kultury fizycznej, wśród któ-

rych wybija się Jakub Niedbalski, przy analizie problematyki aktywności sportowej osób niepełnosprawnych potrafiący równie biegle i z podobnie dobrym skutkiem stosować także metody i techniki wykorzystywane w badaniach ilościowych. Tekst Małgorzaty Tomeckiej *Kalistenika – z więzień na stadiony* jest ostatnim, zamykającym rozdział „Pedagogika i socjologia sportu”. Choć porusza nadzwyczaj aktualny i społecznie ważny temat aktywności fizycznej podejmowanej w zakładach karnych, jest równie interesujący, co nadzwyczaj krótki. Temat nie został dostatecznie rozwinięty, ani tym bardziej wyczerpany; to ledwie prolegomena do dobrego artykułu naukowego. Więzienne subkultury uprawiające sport to nowy i niezwykle silny trend we współczesnej kulturze fizycznej. Zjawisko to dobrze zobrazowano w licznych filmach fabularnych, biografiach (np. Nelsona Mandeli: Wojciech Jagielski, *Trębac z Tembisy. Droga do Mandeli*, 2013), w prozie (np. Andrzeja Stasiuka *Jak zostałem pisarzem*, 2011), przejawia się w uczestnictwie więźniów w popularnych imprezach biegowych i edukacyjnych akcjach społecznych („Biegam, mimo że siedzę”). Zjawisko świetnie opisane w szybko rosnącej literaturze przedmiotu, w tym branżowej, związanej z systemem penitencjarnym. Jedyne dalekim echem i drobnym odbiciem tego bogactwa jest analizowany tekst. Autorka próbuje otwierać drzwi otwarte na oścież przez innych.

W rozdziale „Zarządzanie w sporcie” znalazło się pięć artykułów o proweniencji biznesowo-marketingowej, gospodarczo-ekonomicznej i prawno-karnej. Michał Słoniewski w tekście *Znaczenie igrzysk olimpijskich w Moskwie i Soczi w kontekście stosunków międzynarodowych* (ss. 187–195) poddał analizie politycznej i socjoekonomicznej dwie oddalone od siebie o ponad trzy dekady globalne imprezy organizowane przez Rosjan: XXII Letnie Igrzyska Olimpijskie w Moskwie i XXII Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Soczi. Autor tekstu wyciągnął liczne i daleko idące podobieństwa zachodzące przy okazji przygotowań do tych prestiżowych zawodów sportowych, łącznie ze zbrojną aneksją autonomicznych krajów dokonaną przez wojska rosyjskie (Afganistan 1979/1980, Krym/Ukraina 2013). Pokazał również to, jak te znaczące fakty społeczne wpływają na destabilizację stosunków międzynarodowych na poziomie europejskim i światowym. Para autorów – Andrzej Smoleń i Zbigniew Pawlak – dostarczyła dwóch paralelnych artykułów: *Strategie marketingowe zawodowych klubów sportowych* (ss. 197–209) oraz *Uwarunkowania prawne działalności zawodowych klubów sportowych w Polsce* (ss. 211–223). Opierając się na bogatej literaturze przedmiotu dokonali syntetycznego ujęcia wieloaspektowego zjawiska profesjonalizacji i uzawodowienia rodzimych klubów sportowych. Podobny w duchu i tematyce, choć odmienny w przyjętych metodach badawczych i środkach wyrazu, jest tekst Andrzeja Warteckiego *Determinanty decyzji gospodarczych w biznesie sportowym i rekreacyjnym – teoria i praktyka* (ss. 225–240). Bazując na szeregu finansowych wyliczeń w wybranych dyscyplinach i konkurencjach sportowych autor zobrazował swoje wywody licznymi wykresami. Z kolei Aneta Rejman, w pracy

Instytucja zakazu klubowego oraz zakazu wstępu na imprezę masową w świetle obowiązujących uregulowań prawnych – wybrane aspekty (ss. 241–249), dokonała eksplikacji aspektów prawnokarnych i analizy *case studies* na bazie merkantylnych przykładów z udziałem różnych podmiotów społecznych.

Rozdział czwarty i zarazem ostatni – „Turystyka i rekreacja fizyczna w teorii i praktyce” – składa się z sześciu artykułów tyluż autorów. Dorota Światała-Trybek w tekście o charakterze referatu *Turystyka miejsc pamięci – zwrot ku lokalności* (ss. 253–264) dokonała streszczenia tytułowej problematyki, koncentrując się głównie na lokalnych atrakcjach górniczych, wywód okraszając kilkoma zdjęciami. Równie krótki i syntetyczny, wzbogacony jedną fotografią, jest tekst Barbary Pabian *Dziedzictwo przemysłowe na usługach turystyki industrialnej: na przykładzie dzielnicy Raków w Częstochowie* (ss. 265–277), odnoszący atrakcje miasta do materialnego dziedzictwa kulturowego województwa śląskiego, w szczególności do dynamicznego, modelowego wręcz rozwoju społecznego dzielnicy Nikiszowiec w Katowicach, w której animację zaangażował się w ostatnich kilku latach słynny amerykański psycholog społeczny Philip G. Zimbardo. Jacek Karaś w artykule *Reklamacja imprezy turystycznej jako wyraz ochrony praw klienta* (ss. 279–290) ważną problematykę wyspecyfikował w postaci enumeracji; wymienił najistotniejsze kwestie punkt po punkcie, niczym instrukcję obsługi. Zapewne ma to walor praktyczny, choć niekoniecznie refleksyjny. Tekst Joanny Ząbkowskiej-Pary *Wartości i kierunki rozwoju wypoczynku* (ss. 291–302) cechuje niezbyt precyzyjne, niezgrabne ujęcie tematu. Czy chodzi o kierunki rozwoju i zmiany postaw związanych ze sposobami spędzania wolnego czasu? Jeśli tak, to kogo? W nadmiernie akademickim i podręcznikowym tekście odpowiedzi na te pytania nie znajdziemy. Podobnie ma się rzecz z artykułem Katarzyny Myśliwskiej *Dbalność o urodę w budżecie czasu* (ss. 303–312). „W budżecie czasu kogo?” – chciałoby się zapytać, prosząc o dookreślenie tytułu o konkretną kategorię respondentów, nazwę badanej grupy osób. Tym bardziej, że autorka zbadała określony zbiór ludzi, mających stosowne preferencje dotyczące praktyk cielesnych, czego dowiadujemy się po pewnym czasie z lektury tekstu. Natomiast w wieńczącym ostatni rozdział końcowym tekście *Wybrane elementy rekreacyjnej aktywności sportowej bawarskiej młodzieży szkolnej w świetle uwarunkowań płciowych i środowiskowych* (s. 313–323) Zygmunt Sawicki – posługując się metodami i technikami ilościowymi oraz transparentną metodologią badawczą – zaprezentował wzorcowy tekst, w którym wywód zilustrowany jest tabelami z wynikami badań.

Zakończenie i wnioski końcowe

W recenzowanej monografii znalazły się prace skrajnie odmienne, od początkowych, obszernych i erudycyjnych prac filozoficznych traktujących o kul-

turze fizycznej i sporcie w kontekście kulturowo-społecznym poczynając, na ostatnich, omawiających problematykę turystyki i rekreacji, lapidarnych, asce-tycznie syntetycznych, nazbyt oszczędnych w formie i treści, pozbawionych ogólniejszych, szerszych refleksji, kończąc. Pomędzy nimi, w środkowych dwóch rozdziałach, znajdujemy interesujące teksty ekonomiczne, językownawcze, polityczne, prawnicze i socjologiczne, traktujące o aktualnych i jakże ważnych problemach społecznych związanych z szeroko rozumianą współczesną kulturą fizyczną i dzisiejszym sportem. Siłą takich monografii pokonferencyjnych jest ich bogactwo i różnorodność treści różnej proweniencji, skoncentrowanych na obszarze badawczym zakreślonym przez redaktorów monografii, będących jednocześnie zazwyczaj również organizatorami konferencji. Z taką udaną kompilacją mamy do czynienia w recenzowanej pracy wieloautorskiej pod redakcją naukową Jerzego Kosiewicza, Eligiusza Małolepszego i Teresy Drozdek-Małolepszej *Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki*. Stanowi ona ważny i warty polecenia wkład w branżową literaturę przedmiotu.

Mateusz ROZMIAREK*
Ewa MALCHROWICZ-MOŚKO**
Joanna ŚRUBARCZYK***

Sprawozdanie z XXIII Międzynarodowego Seminarium Studiów Olimpijskich dla Studentów Podyplomowych, 1–30 września 2016 r. (Olimpia – Grecja)

W dniach 1–30 września 2016 r. w siedzibie Międzynarodowej Akademii Olimpijskiej w greckiej Olimpii odbyło się XXIII Międzynarodowe Seminarium Studiów Olimpijskich dla Studentów Podyplomowych. Międzynarodowa Akademia Olimpijska znajduje się na Półwyspie Peloponeskim. Olimpia uznawana jest za największe muzeum sportu na otwartej przestrzeni – to tu odbyły się pierwsze igrzyska olimpijskie. Znajdowało się tam m.in. sanktuarium ze świątynią, ołtarzem oraz posągami Zeusa. W przestrzeni Olimpii powstały też takie obiekty, jak stadion sportowy na dwadzieścia tysięcy widzów, hipodrom, łaźnie i gimnazjon z palestrą (szkołą boksu i zapasów). Archeologiczne stanowiska Olimpii od 1989 r. znajdują się na prestiżowej Liście Dziedzictwa UNESCO. Międzynarodowa Akademia Olimpijska jest światowym centrum badań nad olimpiżmem.

Seminarium rozpoczęło się 1 września w Atenach spotkaniem wszystkich uczestników z organizatorami. Każdy z 25 młodych badaczy z całego świata (m.in. Australii, Kanady, USA, Tajlandii, Gwatemali, Etiopii, Chin czy Brazylii) miał okazję przedstawić oraz scharakteryzować swoje zainteresowania badaw-

* mgr, Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu, Pracownia Olimpizmu

** dr, Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Wydział Turystyki i Rekreacji, Katedra Humanistycznych Podstaw Turystyki i Rekreacji; e-mail: malchrowicz@awf.poznan.pl

*** mgr, Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach, Wydział Zarządzania Sportem i Turystyką

cze. Spotkaniu przewodniczył prof. Konstantinos Georgiadis (Honorowy Dziekan Międzynarodowej Akademii Olimpijskiej). W tegorocznej edycji seminarium uczestniczyli również reprezentanci Polski: mgr Mateusz Rozmiarek – doktorant Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie (z rekomendacji Polskiej Akademii Olimpijskiej), mgr Joanna Śrubarczyk – doktorantka Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach (z rekomendacji prof. Wojciecha Lipońskiego) oraz koordynatorka tegorocznego seminarium – dr Ewa Malchrowicz-Mośko z Katedry Humanistycznych Podstaw Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu.

Seminarium rozpoczęło uroczystą ceremonią otwarcia, w trakcie której przedstawiona została idea oraz struktura działania Międzynarodowej Akademii Olimpijskiej wraz z założeniami dotyczącymi seminarium. Jednym z kluczowych punktów było złożenie przez reprezentantów seminarium wieńca przy pomniku, w którym znajduje się urna z sercem barona Pierre’a de Coubertin. W trakcie ceremonii oficjalnie rozpoczęto XXIII Międzynarodowe Seminarium. Pierwsze jego dni przesycone były treściami dotyczącymi kultury greckiej. Studenci zwiedzili Akropol, w tym m.in. Partenon, Erechtejon i Propyleje, oraz mniejsze świątynie Ateny i Nike. Opiekę merytoryczną nad studentami w Atenach sprawowali prof. Nigel Crowther z Kanady oraz prof. Ingomar Weiler z Austrii. Badacze odwiedzili również Zappejon – miejsce poświęcone Evangelisowi Zappasowi, który poprzez organizację ogólnogreckich igrzysk zappejskich stał się jedną z osób, które zainspirowały Pierre’a de Coubertin do odrodzenia nowożytnych igrzysk olimpijskich. Nieopodal Zappejonu mieści się Stadion Panateński, zbudowany przez Lykurgosa w 330–329 p.n.e. i zrekonstruowany na Letnie Igrzyska Olimpijskie 1896, który studenci także mieli okazję zobaczyć. Zwiedzane były Epidauros, Isthmia oraz Kanał Koryncki. Uczestnicy w kolejnych dniach odwiedzili również Mykeny oraz Nemeę, w której w starożytności odbywały się rozgrywki nemejskie należące do grupy igrzysk panhellemskich. Aktualnie, dzięki zaangażowaniu prof. Stephena G. Millera z Uniwersytetu Berkeley w Kalifornii, wskrzeszono igrzyska nemejskie na wzór starożytny i poszerzono ich zakres o rozgrywki z zakresu kultury. Studenci mieli okazję zobaczyć dawny stadion nemejski oraz tamtejsze stanowiska archeologiczne. Z Nemei uczestnicy udali się do Olimpii, gdzie spędzili ponad trzy tygodnie zwiedzając pobliską część archeologiczną miasta, uprawiając różnego rodzaju sporty i gry tradycyjne, poznając kultury innych krajów podczas tematycznych wieczorów kulturowych, a przede wszystkim studiując dawny i współczesny olimpizm.

Ideą międzynarodowego seminarium jest bowiem „zarażanie” młodych naukowców ideą olimpizmu oraz zachęcanie do zajmowania się w swoich badaniach tematyką olimpijską. Seminarzyści przez miesiąc uczestniczyli w wykładach prowadzonych przez najwybitniejszych profesorów z całego świata, zajmu-

jących się w swoich badaniach m.in. socjologią sportu oraz jego wątkami filozoficzno-etycznymi. Młodzi badacze analizowali m.in., jakie są korzyści płynące z organizacji igrzysk w sferze ekonomicznej, ekologicznej i społeczno-kulturowej oraz jakie mogą być ich aspekty negatywne. Praktycznym wymiarem powiązaniem z organizacją igrzysk olimpijskich była wizyta w Historycznym Archiwum poświęconym Letnim Igrzyskom Olimpijskim 2004, a także spotkanie z członkiem komitetu organizacyjnego dotyczące kwestii technicznych tak dużego przedsięwzięcia. Celem prelekcji było przedstawienie uczestnikom seminarium zarówno pozytywnych, jak i negatywnych skutków organizacji igrzysk olimpijskich, ich aspektów finansowych oraz społecznych. Miało to sprzyjać szerzeniu wiedzy na temat kultywowania pozytywnego dziedzictwa igrzysk, na przykład poprzez zachęcanie młodych ludzi do uprawiania sportu.

W tym roku wykłady zostały podzielone na cztery bloki tematyczne: historia igrzysk olimpijskich, odrodzenie ruchu olimpijskiego, aspekty filozoficzno-etyczne, edukacyjne, pedagogiczne współczesnego olimpizmu, oraz olimpijskie dziedzictwo i rozwój zrównoważony (w tym m.in. kwestie społeczne, kulturowe i polityczne oraz z zakresu marketingu sportowego). Ze względu na lokalizację Międzynarodowej Akademii Olimpijskiej uczestnicy seminarium dużą uwagę poświęcili na historyczny aspekt organizacji starożytnych igrzysk olimpijskich. W trakcie zaplanowanych wykładów w bloku poświęconym historii seminarzysty – poza samą ideą igrzysk – poruszyli kwestie związane m.in. z przygotowaniem zawodników przed igrzyskami.

W trakcie seminarium olimpijskiego każdy z uczestników zobowiązany był również do zaprezentowania – pod okiem światowej sławy specjalistów i uczonych – referatu z zakresu swoich badań. Tematyka wystąpień uczestników skoncentrowana była na ruchu olimpijskim w poszczególnych krajach. Przedstawione wyniki badań ukazały ogólnoswiatowe podejście do olimpizmu, a przykładowymi tematami prac były: polityka w ruchu olimpijskim, muzea sportowe oraz edukacja olimpijska w Chinach, oraz rola i zaangażowanie olimpijczyków w inicjatywy społeczne na przykładzie Kanady. Referowane badania dotyczyły również edukacji sportowej oraz znajomości wartości olimpijskich wśród młodzieży wczesnoszkolnej. Szczególną rolę edukacyjną sport odgrywa w krajach Ameryki Łacińskiej oraz w Afryce, gdzie coraz więcej zagranicznych organizacji kieruje swoje działania edukacyjne. Omawiano wolontariat sportowy oraz jego znaczenie przy współczesnej organizacji igrzysk olimpijskich (przy Igrzyskach Olimpijskich 2016 w Rio de Janeiro pracowało blisko 70 000 wolontariuszy). Ważną kwestią poruszaną w trakcie wystąpień był również wpływ działań związanych z organizacją oraz utrzymaniem igrzysk olimpijskich na środowisko naturalne. Ideą prezentowania wyników badań była możliwość wspólnej analizy oraz oceny pracy przez wszystkich uczestników seminarium, jak i zaproszonych specjalistów. Wśród wykładawców znalazły się tak wybitne osobistości świata nauki, jak prof. Otto Schantz, prof. Karen Joisten, prof. George Karlis, prof. Ot-

mar Weiss, czy prof. Dimitra Papadimitriou. Studenci wzięli również udział w specjalnym spotkaniu, któremu przewodniczył Sam Ramsamy – południowo-afrykański aktywista na rzecz równości i tolerancji w sporcie oraz członek Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, który podzielił się z słuchaczami historią swojej działalności w czasach polityki apartheidu (w 1985 Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło Międzynarodową Konwencję przeciwko apartheidowi w sporcie, która weszła w życie w roku 1988; wszystkie strony, które podpisały konwencję, zobowiązały się nie utrzymywać kontaktów sportowych z państwami apartheidu; dopiero w 1992 Międzynarodowy Komitet Olimpijski dopuścił Republikę Południowej Afryki do udziału w igrzyskach olimpijskich). Obecność członka Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego wywołała szereg dyskusji wśród uczestników seminarium. Poruszony został m.in. temat obecności reprezentacji uchodźców w trakcie Rio de Janeiro 2016 oraz powiększenia listy dyscyplin olimpijskich w przyszłych Letnich Igrzyskach Olimpijskich 2020. Zgromadzeni uczestnicy wymieniali się swoimi doświadczeniami związanymi z organizacją bądź uczestnictwem w igrzyskach olimpijskich.

Po zakończeniu cyklu wykładów – w trakcie uroczystej ceremonii zamknięcia, podczas której wszyscy uczestnicy otrzymali pamiątkowe dyplomy sygnowane przez Thomasa Bacha, Przewodniczącego Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego – nie zabrakło łez wzruszenia, gdyż cztery tygodnie spędzone wspólnie z ludźmi z wszystkich kontynentów pozwoliły na nawiązanie wspólnych przyjaźni. Ceremonia zamknięcia seminarium podsumowała czas spędzony w starożytnej Olimpii refleksją nad ponadczasowymi wartościami igrzysk olimpijskich oraz nad szerzeniem dewizy *Citius, altius, fortius*. W ostatnich dniach doktoranci odwiedzili jeszcze prastare miasto u stóp Parnasu – Delfy, oraz miasto Patras – ważny w Grecji ośrodek uniwersytecki.

W tym roku międzynarodowa debata dotyczyła również tematyki letnich igrzysk olimpijskich w Rio de Janeiro. Badacze zastanawiali się, jaki może być bilans zysków i strat dla Brazylii. Mimo ogromnych nadziei pokładanych w tej imprezie, organizatorzy – oprócz walki o bezpieczeństwo na stadionach – musieli zmierzyć się z licznymi niepokojami społecznymi. Mieszkańcy faweli ubolewali bowiem, że pieniądze zamiast na opiekę zdrowotną czy edukację przeznaczone zostały na zawody sportowe. Igrzyska to jednak wielka szansa na poprawę wizerunku miasta. Zawody stwarzają okazję m.in. prezentacji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego regionu całemu światu, co czasem sprzyja też regeneracji tego dziedzictwa. Ponadto igrzyska przede wszystkim są szansą na wielokulturową i wieloetniczną wspólną fiestę sprzyjającą zrozumieniu międzykulturowemu i walce z rasizmem, o czym tak bardzo marzył Pierre de Coubertin i co tak bardzo jest w dzisiejszym świecie potrzebne.

Fot. Uczestnicy XXIII Międzynarodowego Seminarium Studiów Olimpijskich dla Studentów Podyplomowych, Międzynarodowa Akademia Olimpijska, Olimpia, 1–30 września 2016 r.

INFORMACJE DLA AUTORÓW

1. „Prace Naukowe AJD w Częstochowie. Kultura Fizyczna” ukazują się jako kwartalnik. Publikacje powinny dotyczyć problemów badawczych, którymi zajmują się nauki o kulturze fizycznej (historia, teoria i socjologia kultury fizycznej, problemy rozwoju fizycznego, sprawności i wydolności fizycznej, turystyki i rekreacji, zdrowia i edukacji prozdrowotnej).
2. Publikujemy prace eksperymentalne, przeglądowe, doniesienia i artykuły polemiczne – w języku polskim i językach obcych, po uzyskaniu pozytywnej recenzji.
3. Procedura recenzowania materiałów autorskich publikowanych w „Pracach Naukowych Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” jest dostosowana do wytycznych MNiSW „Dobre praktyki w procedurach recenzyjnych w nauce” oraz „Kodeksu etyki pracownika naukowego”. Pierwszym etapem recenzowania nadesłanych prac jest recenzja wstępna dokonywana przez Redakcję czasopisma. Na tym etapie praca poddawana jest ocenie pod względem jej zgodności z profilem czasopisma, zachowania wymogów redakcyjnych obowiązujących w wydawnictwie oraz ogólnej poprawności językowej. Tekst spełniający wymogi recenzji wstępnej otrzymuje kod identyfikacyjny i zostaje skierowany do dwóch recenzentów będących specjalistami z zakresu nauk o kulturze fizycznej. Zgodnie z zasadą „double-blind review process”, recenzenci, jak i autorzy, pozostają wobec siebie anonimowi. Recenzenci swoją opinię o pracy przedstawiają, wypełniając formularz recenzji.
4. Redakcja „Kultury Fizycznej”, dbając o rzetelność w nauce, wdraża zapory „ghostwriting” oraz „guest authorship”. Autorzy są zobowiązani do przedstawienia oświadczenia dotyczącego rzetelności nadesłanych prac, a w przypadku artykułów opracowanych przez kilku autorów – do ujawnienia wkładu poszczególnych osób w powstanie pracy. Wszelkie wykryte przypadki nierzetelności naukowej będą demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.).
5. Autor artykułu jest zobowiązany poinformować Redakcję o źródłach finansowania publikacji, jeżeli nadesłana praca powstała dzięki dofinansowaniu instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń lub innych podmiotów („financial disclosure”).
6. Objętość nadsyłanych tekstów nie może przekraczać 15 stron (w tym tabele, wykresy, przypisy, bibliografia). Dokument powinien być napisany w formacie A4 standardowego maszynopisu (1800 znaków na stronie, marginesy: górny i dolny – 25 mm, lewy – 35 mm). Zaleca się stosowanie kroju Times New Roman, 12 punktów, odstęp 1,5 wiersza.
7. Pracę należy przesłać w wersji elektronicznej w edytorze Word 6.0 lub Word 7.0 (w formacie doc) z dwoma egzemplarzami wydruku. Praca powinna zawierać: a) imię i nazwisko autora lub autorów; b) tytuł naukowy oraz afiliację; c) tytuł publikacji; d) streszczenie pracy; e) słowa kluczowe pracy; f) dodatkowo w języku angielskim: tytuł pracy, streszczenie, słowa kluczowe ($\frac{1}{2}$ strony); 7) adres kontaktowy, nr telefonu, e-mail.
8. W razie umieszczenia w pracy rycin, tabel itp. pochodzących z opracowań zamieszczanych w innych czasopiśmie lub publikacjach książkowych, autor ma obowiązek uzyskania zgody na ich wykorzystanie.

9. Tabele i materiał ilustracyjny (ryciny, wykresy, fotografie) należy zamieścić w osobnych plikach i dokładnie opisać. Miejsca ich wstawienia zaznaczyć na prawym marginesie wydruku tekstu.

- a) Stopień pisma w tabeli powinien wynosić 9 p, zaś szerokość tabeli nie może przekraczać 125 mm. Nie stosuje się innego formatowania tabeli niż siatka. Tytuł umieszcza się nad tabelą. Przypisy do tabeli umieszcza się bezpośrednio pod nią. W tabeli nie zostawia się pustych rubryk.

Obowiązują następujące znaki umowne:

pauza (—) – zjawisko nie występuje,

zero (0) – zjawisko istnieje, jednakże w ilościach mniejszych od liczb, które mogą być wyraźnie uwidocznionymi w tabeli znakami cyfrowymi,

kropka (.) – zupełny brak informacji lub brak informacji wiarygodnych,

znak x – wypełnienie rubryki ze względu na układ tabeli jest niemożliwe lub niecelowe,

„w tym” – oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy.

- b) Wykresy należy sporządzać za pomocą programów Microsoft Office (Excel, Microsoft Graph). Szerokość wykresu nie może przekraczać 125 mm. Numer i tytuł wykresu zapisuje się nad wykresem. Wykresy sporządzane innymi programami i wklejane jako rysunki muszą spełniać następujące kryteria:

- minimalna rozdzielczość to 300 dpi,
- dane i opisy zamieszczone na wykresie muszą być zapisane Times New Roman w stopniu 9 p.,
- nie należy projektować trójwymiarowych wykresów, które będą nieczytelne; zaleca się wykresy czarno-białe (desenie), jednowymiarowe,
- nie stosuje się obramowań pola wykresu ani obramowań legendy,
- nie stosuje się tła innego niż białe,
- nie powtarza się tytułu wykresu ani zapisu „Źródło:...” na obszarze kreślenia.

- c) Wielkość ilustracji musi być dostosowana do formatu B5. Minimalna rozdzielczość ilustracji to 300 dpi.

10. Zasady opisów bibliograficznych:

- a) W części pierwszej, z zakresu humanistycznych i teoretycznych podstaw kultury fizycznej, należy stosować przypisy dolne; obowiązuje alfabetyczny układ bibliografii (pozycje bibliografii nie są numerowane);

- przykładowe przypisy: J. Nawrocki, J. Mrzygłód, *W szczęku stalowych kling*, Warszawa 1957, s. 114–119; Z. Dziubiński (red.), *Kultura somatyczna kleryków*, Warszawa 1996, s. 18; M. Ponczek, *Związki Kościoła Katolickiego z „Sokołem” Ziemi Łódzkiej do 1939 r.*, [w:] A. Nowakowski (red.), *Studia z historii i organizacji kultury fizycznej*, Częstochowa 1997; J. Konopnicki, *Wychowanie fizyczne w gimnazjum wołyńskim*, „Kultura Fizyczna” 1956, nr 3, s. 175–177.

- przykładowe opisy bibliograficzne: Barabasz S., *Wspomnienia narciarza*, Zakopane 1914; Mroczko L. (red.), *Maków Podhalański*, Kraków 1978; Chelmecki J., Wilk S., *Wybrane czynniki społeczno-polityczne kształtowania modelu organizacyjnego kultury fizycznej w Polsce Ludowej*, [w:] *Wybrane problemy organizacji kultury fizycznej w Polsce. Z warsztatów badawczych*, Warszawa 1987; Hądzelek K., *Wychowanie fizyczne na ziemiach polskich przed odzyskaniem niepodległości*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1993, nr 4.

- b) W części drugiej numer pozycji bibliograficznej podajemy w nawiasie kwadratowym wewnątrz tekstu głównego; obowiązuje alfabetyczny układ bibliografii (pozycje bibliografii są numerowane w nawiasach kwadratowych). Przykład opisów bibliograficznych:

- [1] Pilicz S. (1988): *Zmiany sekularne w rozwoju fizycznym i sprawności ruchowej studentów polskich*. Wychowanie Fizyczne i Sport, 4, s. 3–12; [2] Tatarczuk J. (2002): *Charakterystyka porównawcza struktury somatycznej i typologicznej słuchaczy I roku kierunków pedagogicznych i wychowania fizycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie*. [w:]

Malinowski A., Tatarczuk J., Asienkiewicz R. (red.): *Ontogeneza i promocja zdrowia w aspekcie medycyny, antropologii i wychowania fizycznego*. Uniwersytet Zielonogórski. Zielona Góra, s. 369–373; [3] Wawrzyniak G. (1997): *Normy wybranych cech somatycznych kandydatów na studia wychowania fizycznego*. AWF. Poznań.

- c) bez względu na język artykułu, źródła (tytuły publikacji, czasopism, nazwy archiwów) oraz nazwy własne (np. Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe, Dar Pomorza) podajemy w brzmieniu oryginalnym, ewentualne tłumaczenie podajemy w nawiasie kwadratowym;
- przykład opisu bibliograficznego (język artykułu angielski, źródło polskie): Z. Szafkowski, *Światowe Igrzyska Polonijne z lat 1999–2000* [*World Polonia Games in the years 1999–2000*], [in:] B. Woltmann (ed.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce* [*From the most recent history of physical culture in Poland*], vol. 5, Gorzów Wlkp. 2002.
11. Autor oświadcza, że sprawdził, czy źródła bibliograficzne przywołane w artykule są zarejestrowane w systemie Digital Object Identifier (DOI), i czy posiadają identyfikator DOI. W przypadku jego występowania, właściwy dla artykułu przywołanego w bibliografii/przypisach numer DOI został podany w stosownym przypisie, po danych bibliograficznych przywołanego źródła, w formie aktywnego hiperłącza. Numery DOI należy weryfikować bezpośrednio na stronach internetowych czasopism czy wydawców lub na stronie agencji CrossRef: <http://www.crossref.org/guestquery/>
12. Termin składania prac do kolejnych numerów upływa 31 grudnia 2016 (numer 1, 2017), 31 marca 2017 (numer 2, 2017), 30 czerwca 2017 (numer 3, 2017), 30 września 2017 (numer 4, 2017).

Prace należy nadsyłać na adres redaktora naczelnego, redaktorów naukowych i sekretarza redakcji:

Eligiusz Małolepszy (e.malolepszy@ajd.czyst.pl)

Teresa Drozdek-Małolepsza (t.drozdek-malolepsza@ajd.czyst.pl)

Joanna Rodziewicz-Gruhn (j.rodziewicz@ajd.czyst.pl)

Arkadiusz Płomiński (a.k.plominski@wp.pl)

Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii

al. Armii Krajowej 13/15

42-200 Częstochowa

tel. (34) 365-59-83

Redaktor naczelny informuje, że każdy numer czasopisma będzie umieszczany również na stronie internetowej Biblioteki Głównej AJD w Częstochowie, w wersji elektronicznej.